

KARA-KOYUNLU KARA YUSUF VE ZAMANI

Merve KAZANASMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU

2019

Her hakkı saklıdır.

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı

Merve KAZANASMAZ

KARA-KOYUNLU KARA YUSUF VE ZAMANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU

ERZURUM - 2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Kara-Koyunlu Kara Yusuf ve Zamanı**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

30/12/2019

Merve KAZANASMAZ

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU danışmanlığında, Merve KAZANASMAZ tarafından hazırlanan bu çalışma 30/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

İmza :

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ensar MACİT

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 30/12/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ	VII
KISALTMALAR	X
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	XI
<i>A. Arapça Kaynaklar</i>	<i>XI</i>
<i>B. Farsça Kaynaklar</i>	<i>XIII</i>
<i>C. Türkçe Kaynaklar</i>	<i>XVIII</i>
<i>D. Seyahatnameler ve Diğer Kaynaklar</i>	<i>XX</i>
<i>E. Araştırma Eserler</i>	<i>XXII</i>
GİRİŞ	1
I. KARA YUSUF’UN HÜKÜMDARLIĞINDAN ÖNCE DOĞU ANADOLU VE AZERBAJCAN’IN SİYASÎ DURUMU	1
II. KARA-KOYUNLU ADI, KARA-KOYUNLULAR’IN KÖKENİ VE KARA-KOYUNLULAR’IN ANADOLU’YA GELİŞLERİ	8
A. Kara-Koyunlu Adı	8
B. Kara-Koyunlular’ın Kökeni	11
C. Kara-Koyunlular’ın Anadolu’ya Gelişleri	13
III. KARA YUSUF’A KADAR KARA-KOYUNLULAR	15
A. Bayram Hoca Dönemi (?-1380)	15
B. Kara Mehmed Dönemi (1380-1389)	21
BİRİNCİ BÖLÜM	26
KARA YUSUF’UN HÜKÜMDARLIĞININ İLK DÖNEMİ VE TİMUR İLE MÜNASEBETLERİ	26
1.1. KARA YUSUF’UN İLK YILLARI VE DEVLETİN BAŞINA GEÇMESİ	26
1.1.1. Hükümdar Olmadan Önce Kara Yusuf	26
1.1.2. Kara Yusuf’un Tahta Çıkışı	27
1.2. HÜKÜMDARLIĞININ İLK ZAMANLARI	28
1.2.1. Tebriz’de Hâkimiyet Mücadeleleri ve Kara Yusuf’un Tebriz’e Gelişi.....	28
1.3. KARA YUSUF’UN TİMUR İLE İLİŞKİLERİ VE ANKARA SAVAŞI’NDAKİ ROLÜ	30
1.3.1. Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Karşısında Kara Yusuf.....	30

1.3.2. Timur'un Kara-Koyunluların Hâkimiyetindeki Avnik Kalesi'ni Muhasarası ..	33
1.3.3. Kara Yusuf'un Erciş'i Geri Alışı ve Atlamış Olayı	36
1.3.4. Timur'un Doğu Anadolu'ya Geri Dönüşü, Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir ile Beraber Osmanlı Sultanı I. Bayezid'e İlticası ve Anadolu'daki Faaliyetleri	38
1.3.5. Yıldırım Bayezid-Timur İlişkilerinde Kara Yusuf'un Rolü	45
1.3.6. Kara Yusuf'un, Irak-ı Arab'a Gelişi ve Celayirlilerle İlişkileri	52
1.3.7. Kara Yusuf'un Memlûklere Sığınması, Hapis Hayatı ve Memlûklü Topraklarındaki Faaliyetleri	56
İKİNCİ BÖLÜM.....	63
TİMUR'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA KARA YUSUF'UN HAYATI VE KOMŞU ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ	63
2.1. KARA YUSUF'UN HAPİSTEN KURTULUŞU	63
2.1.1. Kara Yusuf'un Ata Yurduna Dönüşü	63
2.2. TİMUR'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLULAR	66
2.2.1. Timur'un Haleflerinin Azerbaycan ve Doğu Anadolu'daki Hâkimiyet Mücadeleleri	66
2.3. KARA YUSUF'UN CELAYİRLİLER, TİMURLULAR VE KOMŞU DEVLETLERLE MÜNASEBETLERİ.....	69
2.3.1. Sultan Ahmed Celayir'in Memlûklü Topraklarından Dönüşü ve Tebriz'i Ele Geçirmesi.....	69
2.3.2. Kara Yusuf'un Mirza Ebubekir ile İlk Karşılaşması	71
2.3.3. Kara Yusuf'un Mirza Ebubekir İle İkinci Karşılaşması (Serd-rûd Muharebesi)	77
2.3.4. Serd-rûd Muharebesinden Sonraki Gelişmeler	81
2.3.5. Alıncak Kalesi'nin Alınması	82
2.3.6. Sultan Ahmed Celayir'in oğlu Alaüddevle'nin Kara Yusuf'un Yanına Gelmesi	84
2.3.7. Kara Yusuf'un Kara Yülük Osman ile Mardin Mücadelesi ve Artuklular'a Son Vermesi	86
2.3.8. Kara Yusuf'un Emir Bistam'ı İsfahan'ın Fethiyle Görevlendirmesi	89
2.3.9. Sultan Ahmed Celayir'in Sultaniye Planları	90
2.3.10. Kara Yusuf'un Erzincan'ı Zaptı	92

2.3.11. Sultan Ahmed Celayir'i Öldürmesi	93
2.3.12. Kara Yusuf'un Şirvanşahlarla Münasebetleri	99
2.3.13. Timurlu Mirza Rüstem'in Kara Yusuf'un Yanına Gelmesi	100
2.3.14. Kara Yusuf'un Pir Budak'ın Sultan İlan Etmesi ve Toy Düzenlemesi	101
2.3.15. Kara Yusuf'un oğlu Şah Mehmed'in Bağdad'ı Zaptı	104
2.3.16. Kara Yusuf'un Ak-Koyunlular İle Savaşması.....	106
2.3.17. Kara Yusuf'un Emir Bistam ile İlişkilerinin Bozulması	107
2.3.18. Kara Yusuf'un Şirvanşah İbrahim ve Müttefiklerini Yenmesi	108
2.3.19. Kara Yusuf'un Emir Bistam Meselesi Dolayısıyla İkinci Kez Sultaniye'ye Yürümesi	111
2.3.20. Kara Yusuf'un Timurlu Mirza İskender ile İlişkileri	111
2.3.21. Şahruh'un Azerbaycan Üzerine Yönelişi ve Mirza İskender'i Bertaraf Etmesi	113
2.3.22. Kara Yusuf'un Şahruh ile Anlaşma Teşebbüsü ve Sultaniye İle Kazvin'i Ele Geçirmesi.....	116
2.3.23. Memlûkler ve Ak-Koyunlular ile İlişkiler (1416-1417).....	120
2.3.24. Kara Yülük Osman'ın Mardin'e Taarruzu ve Kara Yusuf'un Onun Üzerine Yürümesi	125
2.2.25. Kara Yusuf'un Memlûklerle Münasebetleri (1418).....	127
2.3.26. Erzincan Hâkimi Pir Ömer'in Kemah'ı Kuşatması ile Gelişen Hadiseler	131
2.3.27. Memlûklu-Kara-Koyunlu İlişkilerinin Gerginleşmesi ve Memlûk Sultanı Şeyh el-Mahmûdî'nin Kara Yusuf'a Karşı Sefer Hazırlıkları.....	134
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	137
ŞAHRUH'UN AZERBAJYCAN ÜZERİNDEKİ TEHDİDİ VE KARA YUSUF'UN ÖLÜMÜ	137
3.1. ŞAHRUH'UN AZERBAJYCAN'A SEFERİ.....	137
3.1.1. Şahruh'un Kara Yusuf Üzerine Sefer Düzenleme Nedenleri.....	137
3.1.2. Kara Yusuf ve Şahruh'un Sefer Hazırlıkları	140
3.2. KARA YUSUF'UN ÖLÜMÜ	145
3.2.1. Kara Yusuf'un Sefere Çıkması ve Ölümü.....	145
3.2.2. Kara Yusuf'un Defnedilmesi.....	149
3.2.3. Kara Yusuf'un Mezarı.....	151
3.2.4. Kara Yusuf'un Ölümünün Yankıları	153

3.3. KARA YUSUF DÖNEMİNİN KÜLTÜREL MİRASI VE KARA YUSUF'UN	
ŞAHSİYETİ.....	156
3.3.1. Kara Yusuf Döneminde İmar Faaliyetleri	156
3.3.2. Kara Yusuf'un Şahsiyeti	160
3.3.3. Kara Yusuf'un Tarihî Rolü.....	165
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	175
EKLER.....	198
ÖZGEÇMİŞ.....	207

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KARA-KOYUNLU KARA YUSUF VE ZAMANI****Merve KAZANASMAZ****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU****2019, XXIV+207 sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU****Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI****Dr. Öğr. Üyesi Ensar MACİT**

Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından (1157) sonra ve Moğol istilası döneminde (1220 ve müteakip yıllar) Oğuzlar/Türkmenler devletsiz kalmışlar ve etrafa dağılmışlardı. Bunların çoğu İlhanlı Devleti'nin (1256-1340) hâkimiyet sahasında (İran-Azerbaycan-Doğu Anadolu) yaşıyorlardı. İlhanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kanlı iktidar mücadeleleri meydana geldi. Bu ortamda Erzurum'dan Musul'a kadar uzanan bölgede yaşayan Türkmen boy ve kabileleri birleşerek Kara-Koyunlu Devleti'ni kurdular (1351-1469). Kara-Koyunlu Devleti, Selçuklulardan Osmanlılar'a kadar uzanan ara dönemin en önemli siyasî teşekküllerinden biri idi. Kara Yusuf, bu devletin kuruluş ve yükselişe geçiş hükümdarıydı.

Kara Yusuf, Kara-Koyunlu tahtına oturduğu tarihten(1389) ölümüne kadar geçen süre (1420) boyunca aktif siyasî faaliyetler içinde oldu. 1390 yılında hâkimiyetini tesis eden Kara Yusuf, defalarca Timur tehdidine maruz kaldı. 1400 yılında, Sultan Ahmed Celayir ile birlikte önce Memlûkler'e sığınmak istedi. Mısır'a kabul edilmeyince, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'e iltica ettiler. Kara Yusuf'un ilticası 1402 Ankara Savaşı'nın sebeplerinden birini teşkil etti. Anadolu'da birtakım faaliyetlerde bulunduktan sonra Şam topraklarına giden Kara Yusuf, yakalandı ve esir edildi.

1405 yılında serbest kalan Kara Yusuf, ata topraklarını tekrar ele geçirdi. Timur'un torunu Mirza Ebubekir'i mağlup edip, babası Miranşah'ı öldürdü ve Azerbaycan'ı Kara-Koyunlu hâkimiyeti altına aldı. Timurlu mirzaları arasındaki hâkimiyet mücadelelerinden faydalanarak, Sultaniye ve Kazvin'i ele geçirdi. 1409 yılında Artuklular'a son verdi. Ardından 1410 yılında Sultan Ahmed Celayir'i öldürerek, Celayirli Devleti'ne ağır bir darbe indirdi ve bütün Azerbaycan'ı egemenliği altına aldı. Kara Yusuf, Gürcüler, Şirvanşahlar, Ak-Koyunlular ve Memlûklerle mücadele etti. Babası Timur'un mirasına sahip çıkmak isteyen Şahruh, Azerbaycan topraklarına yöneldi. Bunun üzerine Kara Yusuf savaş hazırlıkları yaparak Tebriz'den ayrıldı ve 1420 yılında vefat etti. Kara Yusuf, başa geçtiğinde Erciş merkezli küçük bir beylik olan Kara-Koyunlular'ı, sınırları Erzincan'dan Kazvin'e, Bağdad'dan Gence'ye kadar uzanan bir devlet haline getirdi.

Anahtar Kelimeler: Kara-Koyunlular, Kara Yusuf, Azerbaycan, Timur, Ankara Savaşı, Sultan Ahmed Celayir.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****KARA-KOYUNLU KARA YUSUF AND HIS PERIOD****MERVE KAZANASMAZ****Advisor: Assist. Prof. Dr. Hasan GEYİKOĞLU****2019, XXIV+207 Page****Jüry: Assist. Prof. Dr. Hasan GEYİKOĞLU****Asisst. Prof. Dr. Kemal TAŞCI****Asisst. Prof. Dr. Ensar MACİT**

After the fall of the Great Seljuk State (1157) and in the period of the Mongol invasions (1220 and the following years), the Oghuz / Turkmens remained stateless and scattered around. Most of them were living in the area of dominance of the Ilkhanid State (1256-1340) (Iran-Azerbaijan-Eastern Anatolia). After the fall of the Ilkhanid State, bloody power struggles occurred. In this environment, the Turkmen tribes living in the region extending from Erzurum to Mosul, were united and found the Qara-Qoyunlu State (1351-1469). The Qara-Qoyunlu State was one of the most important political institutions in the intermediate period extending from the Seljuks to the Ottomans. Qara Yusuf was the ruler of this state in the foundation and ascension period.

Qara Yusuf was active in political activities from the time he sat on the throne of the Qara-Qoyunlu (1389) until his death (1420). Qara Yusuf, who established his sovereignty in 1390, was exposed to the threat of Tamerlane. In 1400, he first wanted to refuge Mamluks together with Sultan Ahmed Jalayir. Because of they were not accepted to Egypt, they defected to the Bayezid I the Sultan of Ottomans. Qara Yusuf's asylum was one of the reasons of the 1402 Ankara War. After conducting a number of activities in Anatolia, Qara Yusuf went to Damascus and was captured and arrested.

Qara Yusuf, released in 1405, recaptured his ancestral land. He defeated Tamerlane's grandson Mirza Ebubekir and killed his father Miranşah and took Azerbaijan under Qara-Qoyunlu rule. Taking advantage of the struggle for sovereignty between the Timurids, he captured Sultaniye and Kazvin. In 1409, he ended the Artukids. Then, in 1410, he dealt a heavy blow to the Jalayirid State and took over the whole of Azerbaijan by killing Sultan Ahmed Jalayir. Qara Yusuf, fought against the Georgians, the Shirvanshahs, the Aq-Qoyunlu and the Mamluks. Shahruh, who wanted to claim the legacy of his father Tamerlane, turned towards Azerbaijan. Upon this Qara Yusuf left Tabriz by making preparations for war and passed away in 1420. Qara Yusuf turned Qara-Qoyunlus, who were a small principality headquartered in Erzurum when he came to power, the borders of the state from Erzurum to Kazvin, from Baghdad to Ganja.

Key Words: Qara-Qoyunlu, Qara Yusuf, Azerbaijan, Tamerlane, Ankara War, Sultan Ahmed Jalayir.

ÖN SÖZ

Kara Yusuf, Kara-Koyunlu Devleti'ni kuran ve müreffeh kılıp devletin ilk büyük hükümdarı olarak kayıtlara geçen Kara-Koyunlu hükümdarıdır. Türk tarihinin önemli simalarından olan Kara Yusuf'un hayatı ve siyasî faaliyetlerinin müstakil bir çalışmada araştırılıp incelenmemiş olması büyük bir eksiklikti. Türk tarihinde önemli bir rol oynayan Kara Yusuf'un akademik bir araştırmada incelenmemiş olması maalesef, Türkmen beyine hak ettiği ehemmiyetin verilmemesi ve hatta tanınmaması sonucunu doğurmuştur. Oysa Kara Yusuf, yurt dışında, özellikle Azerbaycan ve Türkmenistan'da daha çok tanınmakta olup, heykelinin dikilmesi, yaptığı muharebelerin resmedilmesi, romanlara konu edinilmesi ve madenî paralara temsîlî büstünün darp edilmesi suretiyle anılmakta ve yaşatılmaktadır. Nitekim söz konusu eksiklik tarafımızca hissedilip, yaptığımız bu çalışma ile bütün hayatı mücadele ve savaşlarla geçen Türk tarihinin ender lider ve kahramanlarından Kara Yusuf'un hayatı, faaliyetleri ve taşıdığı önem ilmî bir çerçevede incelenmiştir. Titizlikle yürütülen tez çalışması mümkün olduğunca tafsilatlı olarak kaleme alınmaya çalışıldı.

Bu çerçevede ilk olarak tez konusunun zaman ve mekân sınırları belirlendi. Geniş kaynak yelpazesine yayılmış olan konuyla ilgili malumatı ihtiva eden kaynak ve araştırma eserler tespit ve temin edildi. Daha sonra bu kaynak ve araştırma eserlerdeki Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile ilgili kayıtlar ve bilgiler fişlendi. Arapça, Farsça, Almanca gibi yabancı dillerde telif edilmiş olan ana kaynaklardaki ve İngilizce, Fransızca, Farsça dillerinde yazılan araştırma eserlerdeki konuyla ilgili malumat Türkçe'ye tercüme edildi. Bu suretle tercüme edilen kayıtlar ile birlikte, çeşitli eserlerde dağınık halde bulunan bilgi ve malzeme toparlanıp tarihî süzgeçten geçirilerek ilmî bir çerçevede kronolojiye uygun şekilde kaleme alındı. Kara Yusuf'un başında bulunduğu Kara-Koyunlu Devleti'ne ait doğrudan yazılı bir kaynağın bulunmaması çalışma sırasında birtakım zorluklara neden oldu. Genel olarak Kara-Koyunlu Devleti'ni, özelde Kara Yusuf'u anlatan doğrudan böyle bir eserin olmaması dolayısıyla, Kara Yusuf'un faaliyetlerini komşu devletlerin tarihlerinden bahseden kaynaklardaki kayıtlar vasıtasıyla tespit ve temin etmek durumunda kaldık.

Araştırmamız sırasında tespit edilen konuyla ilgili önemli bazı eserler maalesef temin edilip, çalışmaya dâhil edilemedi. İbn Hacer tarafından kaleme alınan *İnbâ'ül-*

Gumr bi-Ebnâ 'i'l-Umr adlı eser ile el-Aynî'nin *İkdu'l-Cumân fi Tarihi Ehli'z-Zaman* adlı eseri dönem hakkında önemli bilgiler veren ancak çalışmaya dâhil edilemeyen eserlerin başında gelmektedir. Yine Kazım Yaşar Koprıman'ın *el-Aynî'nin İkdu'l-Cumân'ında XV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi İle İlgili Kayıtlar* isimli doktora tezi çalışma açısından kıymetli bilgiler ihtiva etmekle beraber, temin edilememiştir.

Çalışmamız sırasında Kara Yusuf'un, Türkmenistan'da Bağımsızlık Anıtı etrafına dikilen Türk Büyükleri heykelleri arasındaki heykeli tespit edilerek, fotoğrafları çekildi ve çalışmaya eklendi. Türkmenistan'da üzerinde Kara Yusuf'un temsili resminin bulunduğu hatıra para tespit edildi ve resmi çalışmaya dâhil edildi. Kara Yusuf'un hayatını konu edinen, kiril alfabesiyle yazılmış tarihî bir roman da tespit ve temin edildi. Yine Azerbaycan Müzesi'nde, Kara Yusuf'un cengâverliğini konu edinen bir resmin örneği çalışmamıza dâhil edildi.

Çalışmada Giriş kısmından önce, yararlanılan ana kaynak ve araştırma eserler tanıtıldı.

Çalışmanın Giriş kısmı üç alt başlığa ayrılarak, Kara Yusuf dönemi öncesi Kara-Koyunlu tarihi hakkında bilgiler verildi. Giriş kısmının ilk alt başlığında İlhanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Kara Yusuf'un hükümdarlığına kadar olan devrede Azerbaycan ve Doğu Anadolu'nun siyasî durumu incelenmeye çalışıldı. Bu kapsamda İlhanlı mirası üzerindeki mücadelelerde söz konusu coğrafyada öne çıkan olaylar ve bu ortamda Kara-Koyunluların doğuşu ve ilk siyasî faaliyetleri ele alındı. İkinci alt başlık ile Kara-Koyunlu adı, Kara-Koyunluların kökeni ve Anadolu'ya ne surette geldikleri hususlarındaki farklı görüşlere yer verilerek konulara açıklık getirilmeye çalışıldı. Giriş kısmının üçüncü kısmında Kara Yusuf'tan önce Kara-Koyunlu Devleti'nin siyasî tarihi ele alınarak Bayram Hoca ve Kara Mehmed dönemleri anlatıldı.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde, Kara Yusuf'un hükümdar olmadan önceki hayatı, hâkimiyet mücadeleleri ve tahta çıkışı incelendi. Yine aynı bölümde Timur'un Orta Doğu ve Anadolu seferleri karşısında Kara Yusuf'un komşu devletlerle ittifak oluşturma çabaları ve Timur'un, Kara-Koyunlu hâkimiyetindeki topraklara taarruzları karşısında Kara Yusuf'un gösterdiği direniş ele alındı. Bu bölümde son olarak Timur tehdidi dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne sığınan Kara Yusuf'un, Osmanlı topraklarında bulunduğu faaliyetler ve Ankara Savaşı'ndaki rolü irdelendi.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde 1405 yılında Kara Yusuf'un hapis hayatından kurtuluşu ve Timurlular arasındaki hâkimiyet mücadelelerinden bahisle, Kara Yusuf'un söz konusu otorite boşluğundan nasıl yararlandığı incelendi. Yine Kara Yusuf'un Timurlu mirzaları ve komşu devletler (Celayirliler, Ak-Koyunlular, Şirvanşahlar, Memlûkler) ile ilişkileri ve mücadeleleri incelenerek, devletin sınırlarını genişletme faaliyetleri ele alındı.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde Timur'un halefleri arasındaki mücadelelerden galip çıkan Şahruh'un, Timurluların doğal sınırları olarak kabul ettiği Azerbaycan üzerindeki planları ve Kara Yusuf'un Şahruh ile yaptığı diplomatik görüşmeler ele alındı. İki taraf arasında ortaya çıkan savaş durumu için Kara Yusuf ve Şahruh'un hazırlıkları ve Kara Yusuf'un aniden ölümü incelendi. Bu bölümde Türkmen hükümdarın ölüm nedeni, defnedilmesi ve mezarı gibi hususlara açıklık getirildikten sonra Kara Yusuf döneminden kalma kültürel miraslar incelendi. Yine bu bölümde Kara Yusuf'un şahsiyeti ve tarihî rolü hususları ele alındı.

Çalışma konusunun tespit edilmesinden itibaren, araştırma, kaynak temini ve yazım safhasına kadar her aşamada benimle birinci dereceden alakadar olarak, yoğun mesai sarf edip sabır ve titizlikle çalışmanın yürütülmesini takip eden çok kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEYİKOĞLU'na müteşekkirim. Yine bu süreçte ilgi ve alakasını esirgemeyen ve kaynak temininde yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ensar MACİT'e teşekkürlerimi sunarım. Arapça kaynakların sağlanmasında destek olan Arş. Gör. Yunus Emre AYDIN'a ve Arapça kayıtların tercümesinde yardımına başvurduğum arkadaşım Şeyma ÜNEŞ'e çok teşekkür ederim.

Son olarak eğitim hayatımın her aşamasında ve çalışmanın hazırlanmasında her zaman beni destekleyen ve cesaretlendiren ablam Halide KAZANASMAZ ve kıymetli aileme müteşekkirim.

KISALTMALAR

a. mlf.	: Aynı Müellif
b.	: bin (oğlu)
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
drl.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi
ed.	: Editör
EKEV	: Erzurum Kólter Eğitim Vakfı
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
km	: Kilometre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı/Milli Eğitim Basımevi
Nşr.	: Neşreden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Türkler	: <i>Türkler</i> , (Nşr. Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek- Salim Koca)
vd.	: ve devamı/ ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
Yay.	: Yayınlayan

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

A. Arapça Kaynaklar

Arapça kaynaklarda Kara Yusuf hakkındaki bilgilere tesadüf ediyoruz. Kara Yusuf'un özellikle Memlûklü Devleti ve Timurlular ile münasebetleri hususunda aydınlatıcı bilgiler söz konusu kaynaklardan edinilmiştir. Bu münasebetle araştırmamızda faydalandığımız Arapça eserler hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Acâibu'l-Makdûr fî Nevâib-i Timûr: Timur devri tarihini anlatan eser, asıl adı Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Ebû Nasr Muhammed b. Arabşah Şihabeddin Ebu'l-Abbas olan İbn Arabşah tarafından kaleme alınmıştır. 1389 yılında Dımaşk'ta doğan İbn Arabşah, Timur'un Yakınoğu seferi sırasında âlim ve sanatkârların Semerkant'ta götürülerek orada toplanması sırasında ailesiyle birlikte henüz çocuk yaşta iken o da Semarkant'ta götürüldü. Timurlu payitahtında devrin önemli âlimlerinin yanında yetişen İbn Arabşah, iyi bir eğitim aldı. Daha sonra eğitimini tamamlamak için önemli şahsiyetlerin bulunduğu beldelere seyahate çıktı (1408). Bu münasebetle Moğolistan'a ve Çin sınırına kadar gitti. Daha sonra Edirne'ye Sultan Çelebi Mehmed'in sarayına vardı ve burada sır kâtibi ve şehzadelerin hocası oldu. Çelebi Mehmed'in ölümünün ardından önce Halep' e sonra Dımaşk'a giden İbn Arabşah, 1450 yılında Kahire'de öldü. 1435 yılında tamamladığı eser, Timur ve dönemi için önemli bir kaynaktır. Müellif, eserde Timur'un faaliyetlerini ele almakta olup, onun ölümünden sonraki dönem için de bilgiler vermektedir. Yazar, çocuk yaşta doğduğu topraklardan alınıp zorla başka bir yere götürülmesinin vermiş olduğu nefretle eserde Timur'a pek çok kötileyici ve aşağılayıcı ifadelerde bulunmuştur. Ancak eserde, olaylar objektif olarak kaleme alınmış olup, dönem hakkında muteber bilgiler ihtiva etmektedir. XVII. yüzyıldan itibaren pek çok dile çevrilmiş olan eser, 1698 yılında Nazmîzâde Murtaza tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 2012 yılında Ahsen Batur tarafından Beyrut neşri esas alınarak yeniden Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır.¹ Eser, Timur'un Kara-Koyunlular üzerine yaptığı askerî faaliyetler bakımından önemli bilgiler vermektedir.

¹ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr fî Nevâib-i Timûr*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2012, 19-27; Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, Endülüs Yay., İstanbul 1991, 360-364; Z. Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, 200; İbrahim Kafesoğlu, "İbn Arabşah", *İA*, 5/2, Eskişehir 2001, 698-701; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yay., İstanbul 1998; 216-217; İsmail Aka,

En-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire: Eser XV. Yüzyıl Memlûk tarihçiliğinin en önemli isimlerinden biri olan Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tagrıberdi el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî tarafından kaleme alınmıştır. İbn Tagrıberdi, 812/1409-1410 yılında Kahire'de doğdu. Babası Sultan Berkuk'un Türk asıllı kölelerinden biriyken daha sonra Halep ve Şam valisi oldu. İbn Tagrıberdi, Makrizî, el-Aynî ve İbn Arabşah gibi önemli isimlerden eğitim aldı ve tarih ilmine yöneldi. İbn Tagrıberdi, bir atabeyin oğlu ve Sultan Berkuk'un kayınbiraderi olması nedeniyle rahat bir hayat sürdü. 1469 yılında vefat etti. Müellif, Müslüman Mısır tarihçilerinin yazdığı en güzel eserlerden biri olan kitabında, Mısır fethinden (641) başlayarak 1467'ye kadar geçen yaklaşık sekiz buçuk asırlık dönemi ele almıştır. Eser her sultanın hayatını ve zamanında yaşanan hadiseleri ayrı bölümler halinde işlemiştir. Tamamı Mısır'da neşredilen eser, Hüseyin Şemseddin'in Beyrut baskısı esas alınarak Ahsen Batur tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.² Kara Yusuf'un Memlûklu topraklarına sığınması, Şam naibi tarafından hapis edilmesi ve Memlûklu sultanları ile ilişkileri hususunda kaydettiği bilgilerden yararlanılmıştır.

Kitâb es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk: Kara-Koyunlular ile ilgili önemli bilgiler veren eser, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî tarafından kaleme alınmıştır. Makrîzî, 1364 yılında Kahire'de doğdu. Anne-baba tarafından ilimle uğraşan bir aileye mensup olan müellif çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Uzun bir hastalık evresinden sonra 1442 yılında vefat etti. Ortaçağ İslam dünyasının en önemli tarihçilerinden olan Makrîzî, siyâsî tarih yanında iktisat tarihî, sosyal tarih ve kültürel tarih çalışmalarıyla ünlenmiştir. Eser, 1171-1441 yılları arasında yaşanan tarihi olayları ihtiva ederek, Eyyubî ve Memlûklu dönemi Mısır tarihi konularını kapsamaktadır. Eser toplamda 4 cilt olup, ilk iki cildi Mustafa Ziyâde, son iki cildi ise Said Abdulfettâh Aşur tarafından neşredilmiştir. Eser, Kara Yusuf

“Acâibü'l-Makdûr”, *DİA*, 1, İstanbul 1988, 108; Abdülkadir Yuvalı, “İbn Arabşah”, *DİA*, 19, İstanbul 1999, 314-315.

² İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2013, 9-17; Togan, *Tarihte Usûl*, 205-206; C. Brockelmann, “Ebûlmahâsin”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, 90-91; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 390-391; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 219-221; Erkan Göksu, “İbn Tagrıberdî ve Tarihçiliği”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (A Jurnal of Oriental Studies), VIII/26, 2008, 70-77; Mustafa Çuhadar-İsmail Yiğit, “İbn Tagrıberdî”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, 385-388.

döneminde Memlûklü, Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu ilişkileri açısından kıymetli bilgileri ihtiva etmektedir.³

B. Farsça Kaynaklar

Kara Yusuf'un ilişki içerisinde olduğu Timurlular, Ak-Koyunlular gibi devletlerin tarihini konu edinen eserlerden Türkmen hükümdarın faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler edinilmektedir. Söz konusu devletlerin tarihini anlatan kitapların telif dili Farsça'dır. Bu kısımda çalışmamızda faydalandığımız Farsça eserler ve müellifleri tanıtılacaktır.

Zafernâme: Timur'un faaliyetlerine dair en önemli eserlerin başında gelen Zafernâme, Nizâmeddin Şâmî tarafından yazılmıştır. Şenb-i Gazan doğumlu olan müellif Sultan Üveys ve Sultan Ahmed Celayir'in hizmetindeyken, Timur'un bölgeye seferleri sırasında onunla tanışarak emri altına girmiştir. 1400 yılından itibaren Timur'un yanından hiç ayrılmayan Şâmî, onun yaptığı sefer ve savaşlara şahit oldu. Timur'un Semerkand'a dönmesinin ardından Tebriz'e gitmesine izin verilen müellif bundan sonra Mirza Ömer'in hizmetine girdi ve 1411-1412 yılında vefat etti. Mahir bir yazar olarak tanınan Şâmî, bu yönüyle Timur'un dikkatini çekti ve 804/1401-1402'de Karabağ'da bulunduğu sırada, hanedanının tarihi hakkında yeterli ve tatmin edici eserlerin bulunmadığından şikâyetle, herkesin anlayabileceği bir dilde fetihlerini yazmasını istedi. Bu suretle müellif sade bir dilde kaleme aldığı eserini iki yılda tamamlayıp Timur'a sundu ve eserin adı bizzat Timur tarafından konuldu. 1393 yılından 1404 yılına kadar olaylar bizzat müellifin tanık olarak yazdığı olaylar olması bakımından önem arz etmektedir. Eser, Necati Lugal tarafından Türkçe 'ye çevrilmiştir.⁴ Eserde Timur'un, Kara Yusuf üzerine seferleri ve Kara

³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, (Yay., Muhammed Abdulkadir 'Ata), I-VIII, Beyrut 1997; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 352-357; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 208-212; C. Brockelmann, "Makrîzî", İA, VII, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 206-208; Eymen Fuâd Seyyid, "Makrîzî", *DİA*, 27, Ankara 2003, 448-451; Güray Kırpık, "Ortaçağın Son Yüzyılında Mühim Tarihçiler ve Eserleri (1353-1453)", *EKEV Akademi Dergisi*, 12/36, Yaz 2008, 133-146; Ayşe Atıcı Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisad-Din-Kültür) 1438-1467*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, 30; Ensar Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2017, XXIV.

⁴ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (çev. Necati Lugal), (2. Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 1987; Walter Hinz, "Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki", (çev. Mehmet Altay Köymen), *Belleten*, VI, Ankara 1942, 85-87; Felix Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", (çev. Ahmet Ateş), *Belleten*, XXIX/113-116, Ankara 1965, 50-52; Togan, *Tarihte Usûl*, 197-198; V.V. Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (haz. Kazım Yaşar Koprıman-İsmail Aka), *TTK. Yay.*, Ankara 2006, 175; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 244; Gülay Öğün Bezer, "Şâmî, Nizâmeddin", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 330.

Yusuf'un Osmanlı topraklarına sığınması ve Timur-Bayezid ilişkilerinde Türkmen hükümdarın rolü hakkında tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır.

Zafernâme: Yezd doğumlu Şerefeddin Ali Yezdî tarafından kaleme alınmıştır. Babası Şemseddin Ali, Muzefferîler sarayında görevli bir âlim ve şair olan müellif, Şahruh ve İbrahim Mirzaların saltanatı dönemlerinde ön plana çıktı. Mirza İbrahim'in ölümünün ardından Mirza Baysungur'un emrinde çalıştı. 1445-1446 yılında Mirza Muhammed isyan ettiğinde onun müşaviri olan Şerefeddin, Uluğ Bey'in oğlu Mirza Abdüllatif'in araya girmesiyle bağışlandı. 1454 yılında Yezd'de vefat etti. Yezdî, Şahruh'un oğlu İbrahim Sultan'ın Timur'un hayatı ve askerî faaliyetlerini anlatan bir eser kaleme almasını istediği eseri dört sene sonunda tamamladı (1425). Eser, Timur dönemi vak'anüvisleri ile kayıt memurları bahşılarının kayıtları ve Nizameddin Şâmî'nin *Zafernâme*'si esas alınarak yazıldı. Eserde Çağatay nesebinden, Timurlu tarihinden, Türklerden ve daha çok Timur'un zaferlerinden bahsedilmektedir. Yezdî'nin eseri, Şâmî'nin *Zafernâmesi*'nin bir tekrarı olmasının yanısıra, müellif esere yeni bilgiler eklemiş ve metni zenginleştirip, süslemiştir.⁵ Çalışmamızda Ahsen Batur tarafından Türkçe'ye kazandırılan eserden, Kara Yusuf'un Timur zamanındaki faaliyetleri hususunda yararlanılmıştır.

Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî: Eser, asıl adı Şihâbüddîn Abdullâh b. Lütfillâh b. Abdîr-Reşîd-i Bihdâdînî-yi Hâfî olan Hâfız-i Ebrû tarafından kaleme alınmıştır. XIV. asrın ikinci yarısında Herat'ta doğan müellif, eğitimini Herat'ta tamamlayıp, Timur'un İran'ı istilasını sırasında onun hizmetine girmiştir. Anadolu seferleri de dâhil, Timur'un ölümüne kadar onun bazı seferlerine katıldı. Timur'un ölümünden sonra oğlu Şahruh'un hizmetine girdi ki, bundan sonra ilim ve edebiyat dünyasında tanınmaya başladı. Şahruh'un Kara-Koyunlular üzerine yaptığı seferden sonra Azerbaycan'dan dönerken Serçem adı verilen yerde vefat etti (1430). Hâfız-i Ebrû'ya asıl şöhretini kazandıran ve en önemli eseri *Mecmaü't-Tevârih* olup, eser dört bölümden oluşmaktadır. İlk üç

⁵ Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafernâme)*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2013; Hinz, "Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki", 93; Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", 59-61; Barthold, *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, 175; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 371-376; Togan, *Tarihte Usûl*, 198; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 243-244; Tahsin Yazıcı, "Şeref ed-Dîn Ali Yezdî", *İA*, XI, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 427; Kırpık, "Ortaçağın Son Yüzyılında Mühim Tarihçiler ve Eserleri", 143; Kaan Dilek, "Şerefeddin Ali Yezdî", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 550-552; Mustafa Demir, "İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, Erzurum 2007, 267-268.

bölümde Hz. Âdem'den başlayarak, Hz. Muhammed'e kadar geçen peygamberler, İslamiyet'ten önce İran'a hâkim olan sülaleler, Hz. Muhammed'in hayatı, Abbasiler'in yıkılışına kadar olan dönemin tarihi; Saffârîler, Sâmânîler, Gazneliler, Gurlular, Selçuklular, Hârizmşahlar, Cengiz Han ve haleflerinin tarihi anlatılmaktadır. Eserin çalışmamız için asıl önemli olan Şahruh'un oğlu Mirza Baysungur'a sunulduğu için "Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî" olarak adlandırılan son kısmıdır. Bu son bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda 1336 yılından Timur'un ölümüne kadar geçen süre boyunca İran ve Türkistan tarihi anlatılırken, ikinci kısımda 1427 yılına kadarki Şahruh'un saltanat tarihi anlatılmaktadır. Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî bölümünün ikinci kısmı Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî tarafından iki cilt halinde neşredilmiştir.⁶ Eserin çalışmaya dâhil edilen bu neşri ile Timur'un ölümünden sonra Kara Yusuf'un Timurlular ile ilişkileri hususunda ayrıntılı bilgiler edindik.

Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahreyn: Eserin müellifi Kemâlüddin Abdürrezzâk b. Celâliddîn İshâk es-Semerkindî'dir. Semerkandî, 1413 yılında Şahruh'un saltanatı sırasında Herat'ta doğmuştur. Şahruh'un saray imamı ve ordu kadısı olan babasından ilk eğitimini alan müellif daha sonra Herat medresesinde iyi bir eğitim aldı. Şahruh zamanında Hindistan'a ve Gilan'a elçi olarak gönderilen müellif, onun ölümünün ardından Mirza Abdullah, Mirza Abdülatif, Mirza Ebu Said gibi isimlerin hizmetinde bulundu ve 1482 yılında vefat etti. İki cilt halinde yazdığı eserin birinci cildinde Ebu Said Bahadır Han'ın doğumundan (1304) Timur'un ölümüne (1405) kadar İran ve Horasan'daki tarihî olaylar, ikinci cildinde ise Şahruh'un saltanatından Hüseyin Baykara'nın tahta çıkışına kadar (1470) olan olaylar anlatılmaktadır.⁷ Çalışmamızda Kara-Koyunlu-Timurlu ilişkileri hususunda eserin ikinci cildinin birinci kısmından faydalandık.

⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî*, I, II, (Yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî), Tahran 1372; Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", 56-57; Togan, *Tarihte Usûl*, 198; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 371-376; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 242-243; Wilhelm Bathold, "Hâfiz Ebrû", *İA*, V/1, *MEB. Yay.*, Eskişehir 2001, 77; "Hâfiz-ı Ebrû", *DİA*, 15, İstanbul 1997, 89-90; Demir, "İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı", 269; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, XV-XVI.

⁷ Kemâleddin Abdürrezzâk b. Celâleddîn İshâk es-Semerkindî, *Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahreyn*, I, II, (haz. Abdülhüseyn Nevâî), Pejuheşgâh-ı Ulûm-i İnsânî, Tahran 1383; Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", 61-62; Togan, *Tarihte Usûl*, 200-201; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 384-386; Wilhelm Barthold, "Abdürrezzak", *İA*, I, *MEB. Yay.*, Eskişehir 2001, 109; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 244-245; Orhan Bilgin, "Abdürrezzâk es-Semerkindî", *DİA*, 1, İstanbul 1988, 299-300; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, XIX.

Târih-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk): Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî tarafından kaleme alınmıştır. Tek nüshası Petersburg'ta Leningrad Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 6 bölüme ayrılan eser, Şerefeddin Ali Yezdî'nin Zafernâme adlı eserinin bir özeti şeklindedir. Eser İsmail Aka tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek, tıpkıbasım şekliyle yayınlanmıştır.⁸ Eserden Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir ile ilişkileri ve Mirza Ebubekir ile karşılaşmaları hususlarında yararlanılmıştır.

Kitâb-ı Diyarbekriyye: Ebû Bekr-i Tihranî tarafından kaleme alınmıştır. Tihranî, 1469'da Ak-Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetine girerek, münşi olarak çalışmıştır. Uzun Hasan'ın teşvikiyle kaleme alınan eser, Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Türkmenleri hakkında yazılmış tek tarih kitabıdır. Eserde, mukaddimeden sonra Ak-Koyunlu Uzun Hasan'ın Adem peygambere kadar ulaşan ataları zikredilip, bilgi verildikten sonra Kara Yülük Osman'dan başlayarak Ak-Koyunlu Devleti siyasî olayları anlatılmaktadır.⁹ Mürsel Öztürk'ün Türkçe'ye tercüme ettiği eserden Kara Yusuf'un, Kara Yülük Osman ile girdiği mücadeleler hususunda faydalanıldı.

Ravzatu's-Safâ fî Sîret-i el-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ: Eser, Mîrhând Mîr Seyyîd Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî tarafından yazılmıştır. Müellif, 1433 yılında Belh'te dünyaya geldi. Timurlu sarayı yeniden bir ilim merkezi haline geldiğinde Ali Şîr Nevaî'nin himayesinde Herat tekkelerinden birine çekilerek eserini telif etmeye başladı. Mîrhând'ın 7 cilt halinde kaleme aldığı eser, genel bir tarih kitabı mahiyetindedir. İlk yaratılıştan başlayan eserde, peygamberler tarihi ve eski İran hakkında bilgiler verildikten sonra İslamiyet'in doğuşu, halifelerin tarihi, Türk, Tatar ve Moğol tarihleri ile Sultan Hüseyin Baykara zamanına kadar olan olaylar anlatılmıştır. 1498 yılına kadar olan olayları yazan Mîrhând, eserini tamamlayamadan öldü.¹⁰ Çalışmada Abbâs Zeryâb tarafından özetlenen Tahran neşri kullanılmış olup, 4-6. ciltlerin tek kitapta toplandığı ciltten yararlanılmıştır.

⁸ Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyinî, *Târih-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (çev. İsmail Aka), TTK Yay., Ankara 2011; Hinz, "Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki", 99-120; Togan, *Tarihte Usûl*, 192; İsmail Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı (1405-1147)*, TTK Yay., Ankara 1994, XX.

⁹ Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yay., Ankara 2014; Faruk Sümer, "Kitab-ı Diyarbekriyye", *DİA*, 26, Ankara 2002, 75; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 246; Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, XXI.

¹⁰ Mîrhând, Mîr Seyyîd Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî, *Ravzatu's-Safâ fî Sîret-i el-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, (Neş. Abbâs Zeryâb), (I ciltte I-VI. Ciltler), İntişârât-ı İlmî, Tahran 1358; Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", 62-63; Togan, *Tarihte*

Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer: Eser, Mîrhând'ın torunu Hândmîr Gıyâsüddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâlliddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyînî Şîrâzî tarafından yazılmıştır. Herat'ta dedesi Mîrhând'ın nezaretinde onun zengin kütüphanesinden istifade ederek yetiştikten sonra Ali Şîr Nevâî'nin himayesine girdi. Hândmîr, 1521 yılında yazmaya başladığı bir dünya tarihi olan eserini, her biri dört bölümden oluşan üç cilt halinde kaleme aldı. 1524 yılında tamamlanan eser seyyidler, kadılar ve sadrların reisi olan Gıyâseddin Muhammed b. Yûsuf-ı Hüseyînî adına yazıldı. Eser, yaratılıştan başlayarak Şah İsmail'in ölümüne kadar (1524) olan devredeki olayları ele ihtiva etmektedir. Dedesinin eserindeki bilgileri tekrar etmesine karşın Mîrhând'ın eserinde geçmeyen bazı devletlere yer vermesi bakımından ehemmiyet taşımaktadır. Eser Tahran'da Muhammed Debîr Siyakî tarafından neşredilmiştir.¹¹

Ahsenü't-Tevârih: Kitabın müellifi Hasan-ı Rumlu, 1530-1531 yılında Kum şehrinde doğdu. Dedesi Şah Tahmasb'ın yakın adamlarından olan Rumlu Türkmen boyunun beylerinden Emîr Sultan Rûmlû'nun torunudur. Saray çevresinde yetişen ve ölünceye kadar sarayda kalan müellifin eserinin 12 cilt olduğu bilinirken, bunlardan sadece iki cildi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu iki cildin birincisinde 1405-1494 yılları arasındaki olaylar anlatılırken, ikinci ciltte 1495-1577 arasındaki (I. Şah İsmail, I. Şah Tahmasb saltanat yılları ve II. Şah İsmail'in Saltanatı'nın ilk yılı) olaylar anlatılmaktadır. Eser genel olarak, Matla-ı Sadeyn, Kitab-ı Diyarbekriyye ve Habîbü's-Siyer eserlerine dayanmaktadır. Olayların kronolojik sırayla ele alındığı eserin ilk cildi Abdülhüseyin Nevâî tarafından neşredilmiş olup, Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye

Usûl, 201; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 398-402; Tahsin Yazıcı, "Mîrhond", *İA*, VIII, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 360-361; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 247-248; İsmail Aka, "Mîrhând", *DİA*, 30, İstanbul 2005, 156-157; Demir, "İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı", 270-271.

¹¹ Hândmîr, Gıyâsüddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâleddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyînî Şîrâzî, *Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer*, I-IV, (Neş. Muhammed Debîr Siyakî), Kitâbfürûş-i Hayyâm, Tahran 1362; Togan, *Tarihte Usûl*, 201; Zeki Velidi Togan, "Hândmîr", *İA*, V/I, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 210-211; Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", 63-64; Günaltay, *Tarih ve Müverrihler*, 405-408; Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, 248-250; İsmail Aka, "Hândmîr", *DİA*, 15, İstanbul 1997, 550-552; Demir, "İslam Ortaçağı'nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı", 271; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, XXII.

aktarılmıştır¹². Çalışmada istifade ettiğimiz söz konusu bu ciltten Kara Yusuf ile ilgili tafsilatlı bilgiler elde ettik.

C. Türkçe Kaynaklar

Çalışmada Kara Yusuf'un Osmanlı Devleti ile ilişkileri, Yıldırım Bayezid'e iltica etmesi ve onun misafirlik sürecindeki faaliyetleri dolayısıyla Osmanlı kroniklerine başvuruldu. Bu suretle bu başlıkta istifade edilen kronikler ve diğer Türkçe eserler tanıtılacaktır.

Cihânnümâ: Eserin yazarının mahlası Neşrî olup, kaynaklarda adı Mevlânâ Neşrî ve Mehmed Neşrî olarak zikredilmektedir. Eğitimi Bursa'da alıp uzun yıllar burada yaşayan müellif, Sultan Selim'in hizmetinde bulunmuştur. Mevlânâ sıfatından ilmiye sınıfına dâhil olduğunu anladığımız Neşrî, Osmanlı medreselerinde müderrislik yapmıştır. En önemli eseri Cihânnümâ'dır. Müellif, eseri, diğer dallara nazaran tarih alanında kitapların dağınık olması ve Türkçe kaleme alınmamış olmasından ötürü yazdığını belirtir. Eserin içeriği yaratılıştan başlayıp, yazarın yaşadığı döneme kadar gelen olayları kapsamaktadır¹³.

Oruç Beğ Tarihi: Eser, Oruç Beğ olarak bilinen Oruç b. Âdil tarafından yazıldı. Oruç Bey, Edirne'de doğdu, Fatih Sultan Mehmed ve II Bayezid zamanlarında yaşadı. Edirne'de kâtiplik yapan Oruç Bey, eserini II. Bayezid'e sundu. Eserinin asıl adı *Tevârih-i Âl-i Osmân* olup, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1503 yılına kadar geçen süredeki olaylar anlatılmaktadır¹⁴.

Tâcü't-Tevârih: Eser, 1536-1537 yılında İstanbul'da doğan Hoca Sâdeddin Efendi tarafından kaleme alındı. Osmanlı topraklarında çeşitli medreselerde müderrislik eden müellif, Şehzade Murad'ın hocalığına atanıp Manisa'ya gönderilmiştir. III. Murad'ın saltanatı sırasında mümtaz bir mevkie yükseldi. Osmanlı Devleti iç siyasetinde aktif rol

¹² Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK Yay., Ankara 2006; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamani*, XXI-XXII; Adnan Karaismailoğlu, "Ahsenü't- Tevârih", *DİA*, 2, İstanbul 1989, 180; Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Hasan-ı Rûmlü", *DİA*, 16, İstanbul 1997, 346-347.

¹³ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*, I, (haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen), TTK Yay., Ankara 1949; Şehâbeddin Tekindağ, "Neşrî", *İA*, IX, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 214-216; Abdülkadir Özcan, "Neşrî", *DİA*, 33, İstanbul 2007, 20-22.

¹⁴ *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, (haz. Atsız), Ötüken Yay. İstanbul 2011; Faik Reşit Unat, "Oruç b. Âdil", *İA*, IX, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 418-419; Abdülkadir Özcan, "Oruç b. Âdil", *DİA*, 33, İstanbul 2007, 425-426.

oynayan Hoca Sâdeddin'in, III Murad'a sunduğu eseri Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar gelir.¹⁵

Behcetü't-Tevârih: Eserin müellifi Şükrullah, 1388 yılında doğdu ve 1409'da Osmanlılar'ın hizmetine girdi. II. Murad zamanında ilmiye sınıfına dâhil olan müellif, 1448 yılında Kara-Koyunlu Hükümdarı Cihanşah'a elçi olarak gönderildi. 1456-1459 yılları arasında kaleme aldığı eserini Sadrazam Mahmud Paşa'ya sundu. Yaratılıştan başlayan eser Osmanlı Tarihini anlatan ilk eserlerden biridir.¹⁶ Eserde Kara-Koyunlular'ın kökenine dair önemli kayıtlara tesadüf edilmiştir.

Câmi'u'd-Düvel: 1631 yılında Selanik'te doğan Münneccimbaşı Ahmed Dede tarafından kaleme alındı. Selanik'te eğitim aldıktan sonra İstanbul'a giden müellif astronomi, astroloji ve matematik alanlarında tahsil aldıktan sonra üstün meziyetleri ve zekâsı ile dikkat çekip münneccimbaşı oldu. Kara Mustafa Paşa'nın emriyle yazılan eserde yaratılıştan 1670 yılına kadar geçen olaylar anlatılmaktadır. Eserde birçok tarih kitabında yer almayan hanedanların ve hatta çok kısa süreli olarak varlık göstermiş olan irili-ufaklı kabilelerin tarihlerine yer verilmiştir.¹⁷

Şerefname: Eserin müellifi, Emîr Şerefeddin Han b. Şemseddin b. Şeref Han'dır. 1543'te Kum'da doğan müellif, önce Safevilere ardından Osmanlılar'a iltica etti. 1578'ten sonra Bitlis Hâkimi olan Şeref Han, Osmanlı-İran Savaşları'na katılıp, Osmanlı seferlerinde görev aldı. III. Mehmed'e ithaf ettiği eserinde Kürt boyları ve yerel hâkimlerin tarihleriyle kendi biyografisine yer verdikten sonra 1290-1597 yılına kadar Osmanlı Devleti ile aynı yüzyılda yaşayan İran ve Turan hükümdarlarının tarihine yer verdi.¹⁸ Eserde Kara Yusuf'un Bitlis hâkimleri ile ilişkileri ile hapis hayatından kurtuluşu hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır.

¹⁵ Hoca Sâdeddin, *Tacü't-Tevarih*, I, II, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), (2.Baskı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992; Şerafettin Turan, "Sa'd-ed-din", *İA*, X, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 27-32; Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", *DİA*, 18, İstanbul 1998, 196-198; Mehmet İpşirli, "Tâcü't-Tevârih", *DİA*, 39, İstanbul 2010, 357-359.

¹⁶ *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, (haz. Atsız), Ötüken Yay. İstanbul 2011; Ayla Demiroğlu, "Behcetü't-Tevârih", 5, *DİA*, İstanbul 1992, 349-350; Sara Nur Yıldız, "Şükrullah", *DİA*, 39, İstanbul 2010, 257-258.

¹⁷ Münneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Cami'üd- Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (çev. Ahmed Ağırakça), İnsan Yay., İstanbul 1995; M. Tayyib Gökbilgin, "Münneccim-Başı", *İA*, VIII, Eskişehir 2001, 801-806; Ahmet Ağırakça, "Münneccimbaşı", *DİA*, 32, İstanbul 2006, 4-6.

¹⁸ Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, (çev. Mehmet Emin Bozarslan), Ant Yay., İstanbul 1971; Osman Gazi Özgüdenli, "Şeref Han", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 548-550.

D. Seyahatnameler ve Diğer Kaynaklar

Türkler ve Tatarlar Arasında: Eser Bavyalı Johannes Schiltberger tarafından kaleme alınmıştır. Macar Kralı Sigismund'un komutasında Türkler'e karşı kurulan haçlı ordusunda bulunup, 1396 yılında Niğbolu Muharebesi'nde Türkler'e esir düşmüştür. 16 yaşında Osmanlılar'a esir düşen müellif, Ankara Savaşı'nda bu kez Timur tarafından esir edildi. Timur'un ölümünden sonra Şahruh'un emrine girdi ancak bir müddet sonra Kara Yusuf'un saldırısına uğrayan Miranşah'ın Şahruh'tan yardım isteği üzerine gönderilen askerlerin arasında yer aldı. 1408'den sonra Mirza Ebubekir'e hizmet eden Schiltberger, 32 yıl süren esaretinin ardından kaçarak ülkesine geri döndü.¹⁹ 1394-1427 yılları arasındaki olayları kaleme alan müellifin eseri bizzat tanık olduğu olayları anlatmasından ötürü Kara-Koyunlu tarihi açısından önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Kara Yusuf'un Miranşah ve Mirza Ebubekir ile mücadeleleri ile Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir'i öldürmesi konuları hakkında verdiği bilgiler çalışmamız için önem arz etmektedir.

Clavijo Seyahatnâmesi: Eser, Timur'un yanında uzun süre kalan İspanyol sefir Ruy Gonzáles de Clavijo tarafından kaleme alınmıştır. Clavijo, Ankara Savaşı'ndan sonra Kastilya Kralı III. Henry tarafından Timur'a gönderilen elçilik heyetinde mabeynciydi. Müellif, Kadiz'den çıktığı 1403 yılından Semerkand'a ulaşip Timur ile görüşmesinden sonra tekrar Kastilya Kralı'nın huzuruna çıktığı 1406 yılına kadar meydana gelen hadiseleri kaleme almıştır. Müellif güzergâhı üzerindeki yerlerde şahit olduğu ve işittiği olayları eserinde yazmıştır. 27 günde Doğu Anadolu seyahatini tamamlamış olan Clavijo'nun seyahatnamesi, Kara Yusuf'un Timur ile ilişkisi hususunda önemli bilgiler vermektedir. Eser 1993 yılında Ömer Rıza Doğrul ve 2008 yılında Zeynep Ertan tarafından iki kez Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁰

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: 1611 yılında İstanbul'da doğan ünlü seyyah Evliya Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Evliya Çelebi'nin 1630'lı yıllardan 1681 yılına

¹⁹ Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, (çev. Turgut Akpınar), İletişim Yay., İstanbul 1995; Kemal Beydilli, "Schiltberger", *DİA*, 36, İstanbul 2009, 228.

²⁰ Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), (1. Baskı), Ses Yay., İstanbul 1993; *Timur'un Hayatı ve Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, (çev. Zeynep Ertan), Pozitif Yay., İstanbul 2008; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, XXVI; Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi*, 34; Bayram Arif Köse, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı, Erzincan ve Kars*, (Coğrafi, Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Açısından İncelenmesi), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009, 23-25; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, XXVII.

kadar İstanbul'dan başlayarak Osmanlı Devleti topraklarında ve komşu ülkelerde yaptığı seyahatleri konu edinir. 10 ciltlik eserinde gezdiği gördüğü yerleri ve tanık olduğu olayları yazan Evliya Çelebi'nin eseri Türk kültür tarihi bakımından oldukça önemli bir külliyyat niteliğindedir.²¹ Seyyah'ın Kara-Koyunlu payitahtı Erciş (Van) üzerine yaptığı seyahat ve izlenimlerinden Kara Yusuf zamanından kalan kültürel kalıntılar hususunda önemli bilgiler edinilmiştir.

İbn Ecâ Seyahatnâmesi: Eser, Muhammed b. Mahmud b. Ecâ et-Türkî tarafından kaleme alınmıştır. İbn Ecâ, Memlûklü Devleti'nde kazaskerlik ve elçilik görevinde bulunmuş tarihçi ve seyyahdır. Asıl adı Kitâb fî Târih Yeşbek ez-Zâhirî olan eserde Memlûkler, Dulkadiroğulları ve Ak-Koyunlu Devletleri ile ilgili tarihî, dinî, coğrafi ve sosyal alanlarda bilgiler yer almaktadır.²² Kara Yusuf'un yaptırmış olduğu zaviyede kalan müellifin gözlemleri çalışmamız açısından önemlidir.

Anadolu'ya ve İran'a Seyahat: Eser, XV, yüzyılda Venedikli seyyah Josaphat Barbaro tarafından Tatar ülkesi diye nitelediği Anadolu ve İran'a yaptığı seyahatler sonucu kaleme alınmıştır. Barbaro, Doğu Anadolu'dan Maveraünnehir'e, Kafkaslar'dan Basra Körfezi'ne kadar uzanan Ak-Koyunlu ülkesinin sınırları içinde kalan önemli şehirleri gezip görmüş, bu şehir ve beldeler hakkında kısa bilgiler vermiştir.²³ Seyyahın eseri, gezisi sırasında Kara-Koyunlular hakkında işittiği bilgileri kaydetmesi nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir.

Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi: Metzoplu Toma tarafından kaleme alınan eser bir Timurlu tarihidir. Eser, bir Hristiyan din görevlisi olan müellif Toma'nın 1388-1446 yılları arasında Doğu Anadolu'da cereyan eden duyduğu olayları kaleme almasıyla ortaya çıkmıştır.²⁴ Eser, Kara-Koyunlular'ın Timurlular ile ilişkileri bakımından kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Çalışmamızda Azerbaycan Türkçesine

²¹ Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 4/1-2, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010; Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, 11, İstanbul 1995, 529-533; Nuran Tezcan, "Seyahatnâme", *DİA*, 37, İstanbul 2009, 16-19.

²² Muhammed b. Mahmud b. Ecâ et- Türkî, *Seyahatnâme*, (çev. Mehmet Şeker), Ötüken Yay., İstanbul 2018.

²³ Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, (çev. Tufan Gündüz), (3. Baskı), Yeditepe Yay., İstanbul 2016; Köse, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı, Erzincan ve Kars*, 25-26.

²⁴ Toma Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, (çev. Gürsoy Solmaz), Elips Kitap Yay., Ankara 2009; Hrand D. Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", *Tarih Dergisi*, I/I, İstanbul 1950, 424-426.

çevrilmiş nüsha esas alınarak Kiril alfabesinden Türkçe'ye aktarılmış metni kullanılmıştır.

Ermenice El Yazması Kolofonlar (1301-1480): Devrin hadiseleri, çoğu manastırlardaki din adamları tarafından küçük notlar halinde kaydedilmiştir. Ermeni din adamları kendi ülkelerinin durumunu anlatırken o dönemdeki olayları kaydederek bilinmeyen kıymetli bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Ermenice el yazması kolofonların tarihi 5. yüzyıla kadar dayanır. Ancak 13. - 15. yüzyıllar arasındaki notlar bizim için daha önemlidir. Kısa notlar şeklinde kaleme alınan kolofonlar, yazıldıkları döneme dair bilgiler vermekte olup son derece kıymetli kaynaklardır. Ermenice yazmaların büyük bir kısmı Erivan'daki Madenadaran'da, Kudüs ve Eçmiyadzin Ermeni manastırlarında, Venedik ve Viyana Mekhitarist manastırlarında, Paris Millî Kütüphanesi'nde, Londra British Museum ve Oxford kütüphanesinde muhafaza edilmiştir. Ancak son zamanlarda dağınık halde bulunan kolofonlar toplanarak neşredilmiştir. Çalışmamızda A.K. Sanjian tarafından kolofonların toplu halde yayımlandığı eserden (*Colophons of Armenian Manuscripts 1301-1480*) yararlanıldı. Yine araştırmacı Hrant D. Andreasyan, Ermenice yazmaların bir kısmını "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar" adıyla Türkçe'ye kazandırarak araştırmacıların istifadesine sunmuştur.²⁵ Bu kısa kayıtlardan, Kara Yusuf'un Gürcü Kralını yenilgiye uğratması, Türkmen hükümdarın kişiliği ve onun öldükten sonra naaşı hususlarında çok kıymetli bilgiler edinilmiştir.

E. Araştırma Eserler

Profesyonel araştırmacılar ve akademisyenler tarafından bilindiği ve kullanıldığı üzere, kaynak eserlerin bazı metod ve olayları anlatım problemleri vardır. Modern araştırmacı tarihçilik; kaynakları değerlendirme, kıyaslama, olayları karşılaştırma ve sebep-sonuç bağlantılı yorum yapma suretiyle yeni eserler ortaya koymaktadır. Bizim araştırdığımız konu ile ilgili olarak da doğrudan ve dolaylı birçok çalışma ve yayım yapılmıştır. Bu münasebetle, araştırma ve çalışmalarımız sırasında inceleyip

²⁵ A. K. Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts 1301-1480*, Cambridge 1969; Hrant D. Andreasyan, "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 3, İstanbul 1973, 83-149; Melek Sarı Güven, "Ermeni Kaynaklarına Göre Armaş ve Ermeniler", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2016, 1394-1395.

yararlandığımız, tez konumuzla doğrudan ilgili araştırma eserleri burada tanıtmak uygun olacaktır.

Kara-Koyunlular tarihi ile ilgili hiç şüphesiz en kapsamlı ve tafsilatlı araştırma eser Faruk Sümer'in *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*²⁶ adlı kitabıdır. Yazar'ın 1954 yılında hazırladığı doçentlik tezi olan eser iki cilt halinde tasarlanmıştır. İlk ciltte başlangıcından Cihanşah dönemine kadar olan olaylar anlatılmaktadır. Cihanşah ve sonrası dönemi kapsayacak şekilde planlanan ikinci cilt maalesef tasarlandığı gibi kaleme alınamamıştır. Çalışmamızda Kara Yusuf'un siyasî hayatının tafsilatıyla anlatıldığı esere sık sık başvurup, eseri oldukça çok kullandık.

Çalışmamız dâhilinde sık sık başvurduğumuz iki eser İsmail Aka'nın *Mirza Şahrüh ve Zamanı*²⁷ ile *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*²⁸ adlı kitaplarıdır. Şahrüh zamanında Kara Yusuf'un Timurlu mirzalarla ilişkileri ve Şahrüh'un I. Azerbaycan seferi konularında bu eserlerden ziyadesiyle istifade ettik. Yine eserlerden Timur'un ölümünden sonraki hâkimiyet mücadeleleri hususunda da yararlandık.

Kazım Yaşar Koprıman tarafından kaleme alınan *Mısır Memlûkleri Tarihi*²⁹ adlı eser çalışmamız açısından hususiyetle önemli olup, istifade edilmiştir. Şeyh el-Mahmûdî dönemi Memlûk Devleti'ni konu edinen kitaptan, Kara Yusuf'un Şam naibiyken onun yanına gelişi ve esir edilmesi ile adı geçen Sultan zamanında Kara-Koyunlu-Memlûk ilişkileri konularında aydınlatıcı bilgiler edinildi.

Çalışmanın hazırlanışı sırasında sık sık başvurulmuş bir diğer önemli eser Bülent Yılmaz tarafından doktora tezi olarak hazırlanan *Celayirliler*³⁰ adlı çalışmadır. Birçok Arapça, Farsça kaynak eserden yararlanılarak hazırlanan bu çalışma, Kara Yusuf'un Celayirlilerle ilişkileri, Sultan Ahmed Celayir ile Kara Yusuf'un Timur saldırıları karşısındaki tutumları ve faaliyetleri ile Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir'i öldürmesi konularında geniş ölçüde istifade ettiğimiz önemli bir eserdir.

²⁶ Faruk Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, I, (3.Baskı), TTK Yay., Ankara 1992.

²⁷ İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1147)*, TTK Yay., Ankara 1994.

²⁸ İsmail Aka, *İran'da Türkmen Hakimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, TTK Yay., Ankara 2001.

²⁹ Kazım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

³⁰Bülent Yılmaz, *Celayirliler Kabile-Devlet*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Kara Yusuf'un oğlu Cihanşah'ı konu edinen ve Ayşe Atıcı Arayancan tarafından bir doktora tezi olarak hazırlanan *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi*³¹ isimli araştırma, çalışmamız için önemli katkılarda bulunmuştur. Cihanşah öncesinde Kara-Koyunlu siyasî tarihinin incelendiği eserden Kara Yusuf dönemiyle ilgili önemli bilgilere rast gelinmiştir.

Ensar Macit tarafından hazırlanan *Timurlular Zamanında Azerbaycan*³² adlı doktora çalışması, araştırmamıza ışık tutan araştırma eserlerdendir. Eserden, Kara Yusuf'un, Şahrüh ve diğer Timurlu Mirzalar ile münasebetleri ve Türkmen Hükümdarın Azerbaycan hâkimiyeti konusundaki mücadeleleri ve söz konusu bölgedeki faaliyetleri hususlarında doyurucu bilgiler edinilmiştir.

Kaynak eserlerdeki birtakım kayıtların tercüme edilmesiyle hazırlanan Musa Şamil Yüksel'in *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*³³ ile Tülay Koyuncuoğlu'nun "*İbn İyâs'ın "Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr" Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*³⁴ adlı yüksek lisans çalışmaları Kara Yusuf ile ilgili kaynak eserlerdeki bilgilere ulaşmamızı kolaylaştırmış ve çalışmamıza önemli katkıda bulunmuştur.

Son olarak Fatma Akkuş'un *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*³⁵ ve Hasan Akyol'un *Akkoyunlu Kara-Koyunlu Mücadeleleri*³⁶ adlı yüksek lisans tezleri çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır.

Burada zikretmediğimiz diğer araştırma eserler hakkındaki bibliyografik bilgiler, tezimizin Kaynakça listesinde gösterilmiştir.

³¹ Ayşe Atıcı Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisad-Din-Kültür) 1438-1467*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.

³² Ensar Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2017.

³³ Musa Şamil Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2001.

³⁴ Tülay Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın "Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr" Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2004.

³⁵ Hasan Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

³⁶ Fatma Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

GİRİŞ

I. KARA YUSUF'UN HÜKÜMDARLIĞINDAN ÖNCE DOĞU ANADOLU VE AZERBAYCAN'IN SİYASİ DURUMU

Selçuklu ordusunun Köseadağ Savaşı'nda (1243) Moğollara yenilmesinden sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in haraç vermeyi kabul ederek,³⁷ Moğollara tâbi olmasıyla Anadolu fiilî olarak Moğol hâkimiyeti altına girdi. 1253 yılında Büyük Moğol Hanı Mengü'nün, kardeşi Hülâgû'yu İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'yu zapt ederek, kendisine bağlı olmak şartıyla bu yerleri yönetmesi için görevlendirmesiyle, başkenti Tebriz olmak üzere İran'da İlhanlı Devleti kuruldu.³⁸ Selçuklular'da 1243-1256 yılları arasındaki “*Tâbilik Devresi*”nden sonra, 1256 yılında İlhanlılar'ın bir devlet kurmasından Mu'îneddin Pervâne'nin³⁹ 1277 senesinde ölmesine kadar geçen devreye “*İşgal Zamanı*” adı verilmiştir.⁴⁰ İşgal Zamanı olarak nitelendirilen bu dönemde Anadolu'nun büyük bir bölümü Moğol/İlhanlı hâkimiyeti altına girdi.⁴¹ İlhanlılar, tayin ettikleri valiler vasıtasıyla hâkim oldukları yerler üzerinde hâkimiyet uyguladılar.

1256 yılında kurulan İlhanlı Devleti tahtına, Olcaytu Han'ın⁴² genç yaşta ve beklenmedik bir sırada ölümünden sonra, 12 yaşındaki Ebu Said geçti (1317).⁴³ İlhanlı Devleti'nin son hükümdarı Ebu Said, tahta çıktığında çocuk yaşta olmasından dolayı devlette ciddi sorunların doğmasına ve devletin zayıflamasına sebebiyet verdi. Onun döneminde İlhanlılar, dış problemlerden çok içteki sorunlar ile uğraştı ve devlet adamları arasında nüfuz mücadeleleri baş gösterdi.⁴⁴ Çocuk yaşta olması ve hükümdarlık meziyetlerinden yoksun olmasından dolayı kukla bir sultan olmaktan öteye gidemeyen

³⁷ İlhan Erdem, “İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38, 2005, 5.

³⁸ Abdülkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *DİA*, 22, İstanbul 2000, 102.

³⁹ Anadolu Selçuklu Devleti'nde bir devlet adamı olup, devletin siyasi tarihinde bir döneme adını vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muharrem Kesik, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, 31, İstanbul 2006, 91-93.

⁴⁰ Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, 74; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, 66.

⁴¹ Abdullah Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, 302.

⁴² İlhan Olcaytu Han dönemi hak. bk. Ercan Gördeğir, *Olcaytu Han ve Zamanı (1304-1316)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.

⁴³ Abdülkadir Yuvalı, “Ebû Said Bahadır Han”, *DİA*, 10, İstanbul 1994, 218.

⁴⁴ Yuvalı, İlhanlılar, 288.

Ebu Said⁴⁵, evlat bırakmadan 1335 yılında öldü. Nitekim döneminde devleti derinden sarsan iç mücadele ve onun ardında bir varis bırakmadan ölümü İlhanlı Devleti'ni parçalayıp, sona erdirmiştir.⁴⁶ Ebu Said'in ölümünden sonra yaşanan kargaşa döneminde rakip olan kabile yöneticileri birbirlerine üstünlük sağlayamayınca, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan İlhanlı Devleti toprakları üzerinde Horasan'dan Anadolu'ya, Azerbaycan'dan Irak ve Suriye'ye kadar olan birçok bölgede çok sayıda küçük ve bağımsız devletler, beylikler ve atabeylikler ortaya çıktı.⁴⁷ Bu devrede Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da ortaya çıkıp siyasî varlık gösteren topluluklardan önemlileri; Çobanlılar, Celayirliler, Sutaylılar ve Türkmenler'dir.

İlhanlı Devleti'nin son dönemlerinde, iyice güçlenen ve neredeyse devleti yöneten Emir Çoban, Azerbaycan'dan Anadolu'ya kadar olan bölgenin yönetimini oğullarına ve torunlarına vermişti.⁴⁸ İlhanlı Devleti ortadan kalktıktan sonra Çobanoğulları Azerbaycan'a tamamen hâkim oldular. Çobanlı Şeyh Hasan, Azerbaycan, Karabağ, Gürcistan, Mugan ve Irak-ı Acem'i hâkimiyeti altına aldı.⁴⁹

Celayirli Şeyh Hasan, Ebu Said iktidarının son zamanlarında Anadolu valisiydi. Aynı isim ve lakabı taşıdığı "Çobanlı Şeyh Hasan" ile karıştırılmaması için "Büyük" olarak anılan Celayirli Şeyh Hasan, devletin parçalanma sürecindeki mücadelelere dâhil olarak şehzadelerden Muhammed'i destekledi. Bu sıralarda kendi ile aynı amacı güden Çobanlılar ile sık sık mücadele etti. Nihayetinde bağımsız bir devlet kurmak için fırsat kollayan Celayirli emir, Şehzade Musa'yı destekleyen Oyratlardan Ali Padişahüzerine

⁴⁵ Ş. Cem Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2004, 71.

⁴⁶ Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihî Arka Plan ve XIII-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti)*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010, 119. Ebu Said'in ölümünden sonra devletin ileri gelenlerinden bir kısım kimseler, ölen hükümdarın soyundan gelmeyen ancak bir şekilde soyu Cengiz Han'a dayanan Arpa Han'ı tahta çıkardılar. Ancak meşruluğu bu suretle tartışmalı olan yeni sultan kabul edilmedi ki, Doğu Anadolu'da vali olan Oyrat boy beyi Ali, kendine daha yakın Musa Han'ı ilhan olarak tanıdı. Yine Moğolların içinde bazı kişiler Süleyman Han'ın İlhan olması hususunda ısrarcıydı. Nitekim 1335-1355 yılları arasında süren devre bir fetret dönemi niteliğinde olup, "Gölge Hanlar" devri şeklinde anılmaktadır (bk. Fatemoh Rostami, "İlhanlıların Siyasi İlişkilerinde Oyrat Emirlerinin Rolü", (çev. Aytaç Kaya), *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, Ekim 2018, 236; Kemal Ramazan Haykıran, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, 167).

⁴⁷ Bülent Yılmaz, *Celayirliler Kabile-Devlet*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, 89.

⁴⁸ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 132; Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları*, 87-93.

⁴⁹ Abdulhaluk Çay, "Azerbaycan ve Türkler", *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2002; 96; Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları*, 158.

yürüdü.⁵⁰ Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ yakınlarında iki taraf karşı karşıya geldi. 1336 yılında meydana gelen savaşta yenilen Ali Padişah hayatını kaybederken, iktidarı ele geçiren Hasan-ı Büzürg, Tebriz'i payitaht yaptı ve ardından Erzurum'dan Musul'a kadar uzanan bölgede hâkim olan Sutaylılar, Anadolu'da Alâeddin Eretna, Bağdad'da Kara Hasan, Arran'da Sargan ve Fars bölgesinde Mesud Şah, Celayirli tâbiyeti altına girdi.⁵¹ Celayirli Şeyh Hasan tam gücünün zirvesindeyken, Çobanlılardan Şeyh Hasan ile karşı karşıya geldi. Nitekim bu dönemde babası Timurtaş'ın (öl.1328) Anadolu'daki nüfuzundan yararlanmak isteyen Çobanlı Şeyh Hasan, adamlarından birini babası Timurtaş olarak ilan edip hâkimiyetini genişletmeye çalışıyordu ve başvurduğu hile etkili olmaya başlamıştı. Gücü artan Çobanlı Şeyh Hasan, Celayirli emire kendisine itaat etmesini bildiren bir mektup gönderdi ise de olumlu yanıt alamadı.1338 yılında iki Şeyh Hasan'ın Aladağ'da karşı karşıya geldikleri savaşta Celayirli Şeyh Hasan ve müttefiki Sutaylı Hacı Tugay yenildi.⁵² Olcaytu'nun kızı Satı Beg Hatun'u hükümdar ilan eden Çobanlı Şeyh Hasan, Arran ve Azerbaycan'ı hâkimiyeti aldı.⁵³ 1340 yılında Bağdad'da Celayirli adıyla bir devlet kuran Celayirli Şeyh Hasan, Çobanlılar karşısında bir kez daha yenilgiye uğradı. 1343 yılında Çobanlı Şeyh Hasan'ın ölümünün ardından idareyi Melik Eşref ele aldı. Melik Eşref, 1343-1358 yılları arasında Azerbaycan, Arran ve Irak-ı Acem topraklarına hâkim oldu. Celayirli Şeyh Hasan'ın Çobanlı Hanedanını zayıflatan darbelerinin ardından Altınorda Hükümdarı Canibek, Azerbaycan üzerine yürüyerek zaten başarılı bir emir olmayan Melik Eşref'i yenilgiye uğrattı. Onun 1357 yılındaki ölümüyle Azerbaycan'daki Çobanlı hâkimiyeti sona erdi.⁵⁴ 1362 yılında son Çobanlı Timurtaş'ın öldürülüp kesik başının Sultan Üveys'e gönderilmesinden sonra Çobanlı kabilesi büyük ölçüde Celayirli Devleti bünyesine dâhil olarak devleti oluşturan unsurlardan biri haline geldi.⁵⁵ Çobanlılar, Ebu Said'in ölümünden sonra kesintisiz 21 sene Azerbaycan'a ve Arran'a, hakim olurken Irak-ı Acem ve Anadolu'nun bir bölümüne ise zaman zaman hâkim oldular. Çobanlı Hanedanı ortadan kalkmış olmasına rağmen

⁵⁰ Rostami, "İlhanlıların Siyasi İlişkilerinde Oyrat Emirlerinin Rolü", 235-236.

⁵¹ Mükrimin Halil Yınanç, "Celâyir", *İA*, III, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 64; Yılmaz, *Celayirli*, 81-110; Abdülkadir Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", *DİA*, 16, İstanbul 1997, 312.

⁵² İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", *Belleten*, XXXI/124, Ekim 1967, 644-645; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 130; Tuysuz, *Çobanlılar*, 152.

⁵³ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 130.

⁵⁴ Osman Gazi Özgüdenli, "Ortaçağda İran: Zaman ve Mekân", *Name-i Aşina*, VI/17-18, Ankara 2004, 105.

⁵⁵ Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları*, 194.

daha sonraki yüzyıllarda Çobanlı toplulukları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Azerbaycan'a kadar uzanan bölgede yaşadılar.⁵⁶

1356 yılında Celayirli Şeyh Hasan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Üveys geçti. Melik Eşref'i yenilgeye uğratan Canibek giderken Tebriz'in yönetimini oğlu Berdi Beg'e bırakmıştı. Ancak bir müddet sonra o da yönetimi Çobanlı Ahi Cuk'a bırakarak, şehirden ayrıldı.⁵⁷ Sultan Üveys, 1357-1358 yılında Tebriz ve Azerbaycan üzerine yürüdü. Ahi Cuk kaçınca Tebriz Celayirli yönetimi altına girdi.⁵⁸ Sultan Üveys'in Bağdad'a dönmesinden sonra Ahi Cuk tekrar Tebriz'e hâkim olmaya çalıştıysa da bu teşebbüsü Muzafferîler⁵⁹ tarafından engellendi. 1358 yılında Muzafferîlerin eline geçen Tebriz merkezli Azerbaycan, Sultan Üveys'in bölgeye gelmesiyle tekrar Celayirli hâkimiyeti altına girdi. Bu suretle Azerbaycan, Arran ve Muğan'ı ele geçiren Sultan Üveys, başkentini Tebriz'e taşıdı.⁶⁰ Azerbaycan ve Irak'da tesis ettiği emniyet ve istikrarla meşhur olan Üveys ölünce yerine oğlu Şeyh Hasan geçti. Şeyh Hasan Azerbaycan hâkimiyeti için Muzafferîler ile mücadeleye girişti.⁶¹ Celayirli tahtındaki değişiklikten yararlanmak isteyen Muzafferî hükümdarı Şah Şuca, 1376 yılında harekete geçerek Tebriz üzerine yürüdü. Ardından bozguna uğrattığı Celayirli Tebriz'den çıkardı. Bu suretle 20 yıl boyunca Celayirli payitaht olan Tebriz, Muzafferîlerin eline geçti. Ancak Sultan Şeyh Hüseyin otoritesini sağlamlaştırınca, 4 aylık bir süreden sonra Tebriz tekrar Celayirli idaresine girdi.⁶² Sultan Şeyh Hüseyin'in öldürülmesinden sonra Celayirli ülkesinin idaresi iki kardeş arasında taksim edildi. Buna göre Azerbaycan Sultan Ahmed Celayir yönetiminde, Irak-ı Acem'in, Huzistan'ın bir kısmının ve başka bir kısım yerlerin hâkimiyeti Sultan Bayezid'e verildi. Fakat 1384 yılında Sultan Ahmed, Sultan Bayezid'i Tebriz'e götürdü ve gözlerine mil çektirdi. Bu suretle Irak-ı Acem ve Azerbaycan dâhil

⁵⁶ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 135.

⁵⁷ Ebû Bekr Kutbî-i Eherî Necm, *Târîh-i Şeyh Üveys*, (haz. İrec Afşar), Tebriz 2010, 239; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 36.

⁵⁸ Yılmaz, *Celayirli*, 125-126; Çay, "Azerbaycan ve Türkler", 96.

⁵⁹ Güney ve Batı İran'da 1318-1393 yılları arasında hüküm sürmüş mahallî bir hanedandır. Hanedân hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmud Kütübî, *Tarih-i Al-i Muzaffer*, nşr. Abdülhüseyn Nevai, (2. Baskı), Tahran 1364; Mehlika Üstündağ, *İran'ın Bilinmeyen Hanedanlığı: Muzafferiler*, İraniyat Yay., Ankara 2018; Rıza Kurtuluş, "Muzafferiler", *DİA*, 31, İstanbul 2006, 419-420.

⁶⁰ Şirin Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1093, 35; Yılmaz, *Celayirli*, 129; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 37. Şeyh Üveys'in faaliyetleri hakkında bk. Ebû Bekr Kutbî, *Târîh-i Şeyh Üveys*, 245-247.

⁶¹ Özgüdenli, "Ortaçağda İran: Zaman ve Mekân", 105.

⁶² Yılmaz, *Celayirli*, 157-161; Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, Berikan Yay., Ankara 2011, 69; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 37; Üstündağ, *İran'ın Bilinmeyen Hanedanlığı Muzafferiler*, 61-62.

olmak üzere ülkenin yönetimini kendi eline aldı.⁶³ 1385 yılında Altın Orda Hükümdarı Toktamış, Tebriz üzerine sefere çıktı. Tebriz'e giren Toktamış ordusu yağma ve tahribatta bulundu. Bunun üzerine, 1370 yılında Maverâünnehir'i ele geçirip, Semerkant'ta tahta oturan Timur⁶⁴, üç yıllık (1386-1388) sefer olarak adlandırılan askerî harekâtında Azerbaycan üzerine yürüdü. Timur'un geleceğini duyan Sultan Ahmed, Tebriz'den kaçıp, başkentini Bağdad'a taşıdı. Ahmet Celayir'in ayrılmasından sonra Timur kolaylıkla Tebriz'e girdi.⁶⁵ 1388 yılında Tebriz'in Kara-Koyunlu hâkimiyeti altına girdiğini görüyoruz. Ancak Kara Mehmed'in 1389 yılında aniden ölümüyle birlikte Kara-Koyunlular Tebriz'i boşaltmak zorunda kaldılar. Bu tarihten sonra Tebriz tekrar Sultan Ahmed Celayir'in eline geçtiyse de onun zayıf idaresinden dolayı Tebriz Celayirli emirlerin arasında sürekli el değiştirdi.⁶⁶ Nitekim tahta geçtikten sonra Tebriz'i ele geçirecek olan Kara Yusuf, 1410 yılında Celayirli'lere vuracağı darbe ile Irak-ı Acem ve Azerbaycan'ın tek hâkimi olacaktır.

Ebu Said'in ölümünden sonra İlhanlı topraklarında kurulan siyasi teşekküllerden biri de Doğu Anadolu'da varlık gösteren Sutaylılardır.

Doğu Anadolu bölgesi, ilk İlhanlı hükümdarı Hülâgu'dan itibaren başlıca iki askerî eyalete ayrılmıştı. Bunlardan ilki merkezi Musul olan Diyarbekir eyaletiydi ki, Musul, Kerkük, Mardin, Diyarbekir ve Erzurum'a kadar uzanan bölgeyi kapsıyordu. İkincisi ise Ahlat merkezli Van bölgesi eyaletiydi.⁶⁷ İlhanlı yönetiminin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu içine alan Diyarbekir eyaletine tayin ettikleri valilerin en önemlilerinden biri Sutay Noyan'dı. Sutaylılar Hanedanı'nın kurucusu olan Sutay Noyan'ın 1331-1332 yılında Musul'da vefatının ardından Ebu Said'in dayısı Uyrat Ali Paşa Diyarbekir valiliğine tayin edildi. 1335 yılında Ebu Said'in ölümünün ardından Sutay Noyan'ın oğulları Baranbay ve Hacı Tugay, Celayirli Şeyh Hasan ile ittifak yaparak Ali Padişah'ı ortadan kaldırıp idareyi ele geçirdiler (1336). Celayirli Şeyh Hasan, iktidarı ele geçirincede, ülkeyi emirleri arasında dağıttı ve bu suretle onunla ittifak yapmış olan Hacı Tugay,

⁶³ Yınanç, "Celâyir", 64; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 37.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, (4. Baskı), TTK Yay., Ankara 2017.

⁶⁵ Aka, *Timur ve Devleti*, 18-20; İlyas Kemalöglü, "Toktamış Han", *DİA*, 41, İstanbul 2012, 232; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 48-60.

⁶⁶ Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, 72.

⁶⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 33; İsmail Aka, "Selçuklu Sonrası Orta Doğu'da Türk Varlığı", *Makaleler*, 2, (haz. Semih Yalçın-Şarika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 131; Hasan Geyikoğlu, *Selçuklulardan Safeviler'e Sa'd-Çukuru*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1998, 170.

Musul'dan Erzurum'a kadar uzanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak'ın kuzeyine hâkim olmuştur.⁶⁸ Ancak bu durum uzun süre devam etmedi. Çünkü Çobanlı Şeyh Hasan, Düzmece Timurtaş planıyla gücü kendi elinde toplamayı başarmıştı. Çobanlı Şeyh Hasan, Celayirli Büyük Şeyh Hasan ve Hacı Tugay'a itaat etmeleri yönünde gönderdiği mektuplara olumlu yanıt alamayınca, 1338 yılında iki müttefiki yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Celayirli Bağdad'a çekilmesinden sonra Sutaylılar, Çobanlılar karşısında çok daha zor günler geçirdiler. Çobanlı zulmünden bıkan Celayirli Şeyh Hasan, Memlûk Sultanı en-Nasır'a başvurarak, Bağdad, Musul ve Irak-ı Acem'i kendisine teslim edeceğini ve adına hutbe okutacağını, bunun için askerî yardım göndermesini talep etti. Ayrıca nedenini bilmediğimiz bir durumdan ötürü arasının açıldığı Hacı Tugay ile ilişkilerinin düzelmesi için aracı olmasını da istedi. Nitekim en-Nasır'ın araya girmesiyle ikilinin arası düzeldi. Ancak yaşanan bu hadise Sutaylılar için pahalıya mal oldu. Çobanlı Şeyh Hasan, aynı yıl Sutaylıların yaylak olarak kullandığı Muş bölgesine gelerek yağma ve tahripde bulundu. Şeyh Hasan, ardından bir Sutaylı şehri olan Erzurum'a gelip, halktan ağır vergiler toplayıp, Hasan Kalesi'nde⁶⁹ yer alan mescit ve minberleri yıktırdı. Bu kadar tahribata rağmen hala öfkesi dinmeyen Çobanlı Şeyh Hasan, Hacı Tugay'ın oğlu Şeyh Hasan'ın cesedini mezardan çıkarıp başını kestirdi. Bundan sonra bir müddet Avnik'i kuşatan Çobanlı Şeyh Hasan, Sutaylı Hanedanı'nın başına Baranbay'ın oğlu İbrahim Şah'ı getirdi ve ardından Tebriz'e döndü.⁷⁰ Müteakip zamanlarda Sutaylı toprakları sık sık yine Çobanlı istilasına maruz kaldı. Çobanlı Şeyh Hasan, Hacı Tugay meselesi üzerine hususiyetle eğiliyordu. Çünkü Erzurum'dan Musul'a kadar uzanan bölgenin Sutaylı hâkimiyetinde olması Azerbaycan-İran-Bağdad ile Anadolu'nun bağını kesiyordu. Nitekim Çobanlıların yaptıkları yağma ve baskınlar ve Sutaylı Hanedanı içindeki iç çekişmeler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak'ın kuzeyini kapsayan Sutaylı hâkimiyetini zaafiyete uğrattı.⁷¹

Bu istikrarsız ortamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarında Türkmenler yeni bir güç unsuru olarak ortaya çıkmaya başladı. 1220'lerden sonra doğudan adeta bir felaket gibi gelen Moğol istilasını, bir göç hareketine sebep olmuştu. Moğol istilasını önünden

⁶⁸ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 150-163.

⁶⁹ Sutaylı Emir Hacı Tugay'ın oğlu Hasan tarafından Erzurum-Tebriz yolu üzerinde, Pasinler ovasına hâkim bir noktada 1336-1339 tarihleri arasında yaptırılmıştır (bk. Enver Konukçu, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, İstanbul 1993, 7. Firdevs Özen, "İlhanlılar Devrinde Erzurum", *DTCF Dergisi*, 56/2, 2016, 278.

⁷⁰ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 99-100; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 163-165.

⁷¹ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 165-166).

kaçan pek çok Türkmen oymağı, Asya bozkırlarından kalkarak göçebe yaşam tarzına son derece uygun olan Doğu Anadolu Bölgesine adeta aktı. Anadolu'ya bu suretle gelen oymaklardan güçleriyle ön plana çıkan Türkmen boyları, İlhanlı Devleti ortadan kalkınca dönemin siyasî olaylarına katılıp, bir müddet sonra hâkimiyetlerini tesis ettiler.⁷² Nitekim bu oymaklardan Kara-Koyunlu ve Ak-Koyunlu oymakları, Sutaylılar'ın hizmetinde bulunmaktaydı.

Çobanlıların yağma ve tahriplerinin yanısıra Sutaylıların birbirleri ile ettikleri mücadeleler de bölgedeki güçlerinin azalmasına neden oldu. Çobanlı Şeyh Hasan'ın, İbrahim Şah'ı Sutaylı hanedanının başına getirmesiyle başlayan amca-yeğen arasındaki hâkimiyet mücadelesi, sonunda bir savaşa dönüştü. Bu mücadelede Kara-Koyunlular, Hacı Tugay'ı, Ak-Koyunlular İbrahim Şah'ı desteklediler. Saltanat mücadelesi 1343 yılında İbrahim Şah'ın, amcası Hacı Tugay'ın başını keserek öldürmesiyle son buldu. Öte yandan aynı sene Çobanlı Şeyh Hasan da Eretna ordusu karşısında aldığı yenilgiden sadece 2 ay sonra öldürüldü.⁷³ Güçlü Çobanlı emirinin ölmesinin ardından Çobanlılar zayıflamaya başladı ve bu suretle Doğu Anadolu üzerindeki Çobanlı baskısı kalkmış oldu. Ancak 1350 yılında İbrahim Şah'ın felç hastalığı sonunda ölümüyle Doğu Anadolu'daki Sutaylı hâkimiyeti önemli derece güç kaybetti. Onun ardından yerine Hacı Tugay'ın oğlu Pir Muhammed geçtiyse de liyakat sahibi olmayan bir şahsiyet olmasının etkisiyle hâkimiyetini tesis edemedi ve Hüseyin Bey isimli bir Türkmen tarafından öldürüldü. Böylece Doğu Anadolu'da Moğol hâkimiyeti son buldu ve Türkmen hâkimiyeti başladı. Fakat Hüseyin Bey de Pir Muhammed ile aynı kaderi yaşadı ve Kara-Koyunlu lideri Bayram Hoca, Hüseyin Beg'i öldürerek idareyi ele geçirdi. Bu suretle Sutaylıların Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak'ın kuzeyinde var olan hâkimiyetlerinin son bulmasından sonra, bir zamanlar Hacı Tugay'ın sahip olduğu Erzurum, Van Gölü çevresi ve Musul bölgelerinde Kara-Koyunlular, İbrahim Şah'ın hâkimiyetinde olan Diyarbakir, Mardin ve çevresinde Ak-Koyunlular bir devlet teşkil ettiler.⁷⁴

⁷² Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, (çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Yay., İstanbul 2006; 429; İlhan Erdem-Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset-Teşkilat-Kültür)*, Birleşik Yay., Ankara 2007, 33; *Konya Araştırmaları Göç ve İskân*, (ed. Alaattin Aköz-Doğan Yörük), Palet Yay., Konya 2017, 9.

⁷³ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 104-105; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 166-167.

⁷⁴ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 108; Gökür Gögebakan, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", *Türkler*, 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 460; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 162-170.

Çok geçmeden Kara-Koyunlular genişleyerek bölgede önemli siyasî varlık heline geldiler. Nitekim bu durumun farkına varan Celayirli Sultan Üveys, 1366 yılında yönünü Diyarbakir, Mardin, Musul'a çevirdi ve bölgedeki Celayirli hâkimiyetine gölge düşüren Kara-Koyunlular'ı mağlup etti.⁷⁵ Ancak onun ölümünün ardından Bayram Hoca liderliğinde Kara-Koyunlular, hâkimiyetlerini tesis ettikten sonra Şah Şuca ve Celayirli Şeyh Hüseyin arasındaki Tebriz hâkimiyeti mücadelesinden yararlanarak, Doğu Anadolu'da gösterdikleri varlıklarını Hoy, Nahçıvan ve Ala Kilise gibi yerlere genişlettiler. Sultan Üveys'ten sonra tahta geçen Şeyh Hüseyin Azerbaycan'da hâkimiyetini tesis ettikten sonra, Doğu Anadolu'daki Kara-Koyunlular üzerine yürüyerek buraları Celayirli hâkimiyeti altına aldı. Nitekim Celayirli ile Kara-Koyunlular arasında 1377'de varılan anlaşma ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sükûnet kısmen de olsa sağlandı.⁷⁶ Bayram Hoca'dan sonra başa geçen Kara Mehmed, 1387 yılında ilk defa Doğu Anadolu'ya gelen Timur'a karşı koyup, ülkesinin istila edilmesine mani oldu.⁷⁷ Nitekim XIV. yüzyıl sonlarına doğru, Erzurum, Avnik, Hasankalesi ve Erciş'i içine alan Van bölgesinde Bayram Hoca'nın teşkil ettiği devlet⁷⁸ ile başlayan Doğu Anadolu'daki Kara-Koyunlu hâkimiyeti Kara Yusuf döneminde daha da güçlenerek varlığını sürdürmüştür.

II. KARA-KOYUNLU ADI, KARA-KOYUNLULAR'IN KÖKENİ VE KARA-KOYUNLULAR'IN ANADOLU'YA GELİŞLERİ

A. Kara-Koyunlu Adı

Kara-Koyunlu Devleti, adını bir araya gelip siyasi olarak teşkilatlanmış bir Türkmen boyundan almaktadır. Kara-Koyunlu adının menşei ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Görüşlerden ilki, kabilenin toteminin koyun olmasından dolayı kendilerine de bu totemin adını verdikleridir. Gerçekten de Türklerin iktisadi ve toplumsal hayatında mühim bir yer tuttuğunu gördüğümüz koyun, Türkler arasında hususiyetle önemli sayılmış ve çeşitli maddi kültür unsurlarında bezeme ögesi olarak

⁷⁵ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 143.

⁷⁶ Aka, "Selçuklu Sonrası Anadolu'da Türk Varlığı", 132-133, Yılmaz, *Celayirliler*, 161-162; Erdem-Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 37-38.

⁷⁷ Aka, "Selçuklu Sonrası Anadolu'da Türk Varlığı", 133.

⁷⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 37; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, 429; Gögebakan, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", 460.

kullanılmıştır.⁷⁹ Koyun/özelde kara koyun, eski Türklerde Gök Tanrı'ya sunulan kurbanlar arasında yer alırken, ayin törenlerinde çeşitli dinî ritüeller için kullanılmıştır.⁸⁰ Nitekim Oniki Hayvanlı Türk Takvimi'nde yıl sembollerinden biri olarak kullanılan bu hayvan⁸¹, İslamiyetten sonra da sakinlik, huzur, barış, bolluk ve bereketi temsil etmiştir.⁸² Ancak tüm bu önem ve simgelerinin yanısıra, koyunun Türkler arasında totemik bir ongun olduğu netlik kazanmamıştır ki, bir kısım veriler böyle bir durumun olmasına mânidir. Örneğin Oğuz elini oluşturan 24 boya ait olan ongunlara bakıldığında, bunların eti yenmeyen yırtıcı kuşlar olduğu görülmektedir.⁸³ Öte yandan totem edinilen hayvanın etinin yenmediği bilinmektedir.⁸⁴ Nitekim etinin yenmemesi durumu göz önüne alındığında Kara-Koyun adının menşeinin koyun ongununa dayandığı nazariyesi çürümüştür.⁸⁵

Kara-Koyunlu adının menşei ile ilgili ikinci nazariye ise daha çok De Guignes, Malcolm, L. Bouvat gibi batılı müelliflerin ve Agacanov'un dile getirdiği; Kara-Koyunlular'ın bayraklarında koyun resmi bulunduğu ve devletin adını buradan aldığı görüşüdür.⁸⁶ Nitekim Hüseyin Mîr Ca'ferî, Kara-Koyunluların bayrağının üstünde siyah koyun tasvirinin, Ak- Koyunluların bayraklarının üzerinde ise beyaz koyun tasvirinin bulunduğunu yazmaktadır.⁸⁷ Ak-Koyunlular'ın bayraklarının beyaz renkte olduğu

⁷⁹ Koyunun Türkler arasındaki iktisadî ve içtimaî önemi ve motif olarak maddî kültür unsurlarında kullanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdulhalûk Çay, *Türk Millî Kültüründe Hayvan Motifleri -I- (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1990.

⁸⁰ *Oğuz Kağan Destanı*, (haz. W. Bang- R. Rahmeti), Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936, 31-32; Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabcacı Yay., İstanbul, 2001, 173.

⁸¹ Osman Turan, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1941, 94.

⁸² Resul Çatalbaşı, "Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3/12, Sonbahar 2011, 53; Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin ABC'si*, Kabcacı Yay., İstanbul 1998, 171-173

⁸³ İbrahim Kafesoğlu, totemciliğin bir hayvanı ata olarak tanımaktan ibaret olmadığını ve bir inanç sistemi dâhilinde bunun sosyal ve hukukî cephelerinin bulunduğunu belirterek, Eski Türkler'de totemciliğin olmadığı görüşünü ileri sürmüştür (bk. *Türk Milli Kültürü*, (34. Baskı), Ötüken Yay., İstanbul 2012, 285.

⁸⁴ Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), Kabcacı Yay., İstanbul 2002, 194).

⁸⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 13; Abdulhalûk Çay, *Anadolu'da Türk Damgası, Koç Heykel-Mezartaşları ve Türkler'de Koç-Koyun Meselesi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1983, 125; a. mlf., *Türk Millî Kültüründe Hayvan Motifleri -I-*, 157; İlhan Erdem-Mustafa Uyar, "Karakoyunlular: Tarih Sahnesine Çıkışları ve Kökenleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., 6, Ankara 2002, 861.

⁸⁶ Lucien Bouvat, *L'empire Mongol*, Paris 1927, 34; Joseph De Guignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Tatarların Tarih-i Umumîsi*, II, (çev. Hüseyin Cahid Yalçın), (haz. Erol Kılınc), Ötüken Yay., İstanbul 2018, 681; S.G. Agacanov, *Oğuzlar*, (8. Baskı), Selenge Yay., İstanbul 2019, 206; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 13; Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, MEB Yay., Eskişehir 2001, 253.

⁸⁷ Hüseyin Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Tehevulât-ı Siyâsî, İctimâ'î, İktisâdî ve Ferhengi-i İrân Der Devre-i Timûrîyân ve Türkmânân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı İsfahân, Tahran 1390, 226; Fuad Köprülü, Kara-Koyunlular'ın bayraklarının üzerinde kara koyun resminin bulunduğu dair rivayetler olduğunu kaydeder (bk. M. Fuad Köprülü, "Bayrak", *DİA*, 5, İstanbul 1992, 252).

kaynaklarda teyit edilirken, Kara-Koyunlu bayraklarının rengi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.⁸⁸ Nitekim bu görüş herhangi bir temele dayanmayıp, Kara-Koyunlu oymağı, bu isme önem verdikleri için önce bu isim altında bir siyasî birlik oluşturmuş daha sonra bayraklarını belirlemiş olmalıdırlar.⁸⁹

Kara-Koyunlu adı ile ilgili üçüncü nazariye ise, geçim kaynakları hayvancılık olan konar-göçer Türkmenler'den müteşekkil olan Kara-Koyunluların, besledikleri hayvanların rengi veya cinsinden kaynaklı olarak bu isimle anıldıklarıdır. Minorsky'nin önerdiği bu son nazariye Faruk Sümer tarafından da en kabul edilebilir görüş mahiyetindedir.⁹⁰ Hicri IV. yüzyılda Anadolu ve İran'a yaptığı seyahatler sonucu bir seyahatname kaleme alan Venedikli seyyah Josaphat Barbaro'un kayıtları bu görüşü destekler niteliktedir. Seyyah, "*Buradan Türkmen ülkesi topraklarına girilir. Buraya Ermenistan denilirdi ama şimdi orada doğan kişilere Karakoyunlu -yani siyah renkli koyunu olanlar- denilmektedir. Aynı şekilde İran ve Çağatay şehirlerine Akkoyunlu -beyaz koyunlular manasına gelir- denilirdi*".⁹¹

Yine bu hususta bir görüş olarak değerlendirebileceğimiz başka bir kayda Bahaeddin Ögel'in eserinde tesadüf etmekteyiz. Ögel, Oğuz ananelerine göre sağ tarafın sembolü "Ak koyun", sol tarafın sembolü ise "Kara koyun" olduğunu yazmaktadır.⁹² Eğer iki Türkmen devleti ile bu kayıtlar ilişkilerindirirse yazarın, Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunluların bir zamanlar ortak bir bünyede toplanmış olduklarını kastediyor olması muhtemeldir.⁹³ Öte yandan Kara-Koyunlu adının menşei bir kısım efsanelere de konu olmuştur. S.G. Agacanov kitabında bu halk efsanelerinden birini şu şekilde kaleme almaktadır: "*Bir adamın iki oğlunun olduğu, oğlanlardan ilkinde ak, ikincisine kara koyun verdiği söyleniyor. Rivayete göre, Kara Koyunlular, boy adlarını bu oğlanların ikincisinden almaktadırlar.*"⁹⁴

İleri sürülen bu görüşlerden akla en yatkını Kara-Koyunluların isimlerini yetiştirdikleri koyun sürülerinden almış olmalarıdır. Nitekim geniş bozkır topraklarında

⁸⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 14.

⁸⁹ Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 48.

⁹⁰ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 13.

⁹¹ Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, 91.

⁹² Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, I, (5. Baskı), TTK Yay., Ankara 2010, 289.

⁹³ Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (çev. Osman Karatay), (8. Baskı), Ötüken Yay. İstanbul 2018, 376 n.88.

⁹⁴ S. G. Agacanov, *Oğuzlar*, 206.

her kabilenin, farklı renkte veya cinste hayvan beslemeleri ve sürülerin karışmaması amacıyla ortaya çıkmış olup sonradan söz konusu boyların bakımını üstledikleri ve hayatlarını idame ettirdikleri hayvanların isimleriyle anılmalarına sebebiyet vermiştir (Karakeçililer, Kızılkeçililer vs.). Nitekim Kara-Koyunlular'da bu boylardan biridir.⁹⁵

B. Kara-Koyunlular'ın Kökeni

Kara-Koyunlular, Yakındoğu'da Moğol tahakkümünün zayıflamasından sonra harekete geçen Türkmen boylarından biridir. Devletşah Semerkandî, Mirza İskender'in nesebinden bahisle “*O, Kara Yusuf'un, Kara Yusuf da Kara Mehmed'in oğludur. Bunların aslı Aksay-ı Türkistan'da Gazkurd dağlarındadır.*”⁹⁶ şeklinde bir kayıt düşmüştür. Bu kayıta geçen Gazkır/ Gazkurd dağı, Oğuzlar'ın ünlü dağlarından biri olduğu⁹⁷ için Devletşah'ın verdiği malumattan Kara-Koyunlular'ın kökeninin Oğuzlar'a dayandığını kesin dille ifade edebiliriz.

Bu boyun, Oğuzların 24 boyundan hangisine mensup olduğu konusunda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.⁹⁸ Ancak bu bilgi eksikliği ile birlikte hangi boya mensup oldukları hususunda tahmin yürütebileceğimiz veriler bulunmaktadır.

Osmanlı tarihçilerinden Şükrullah II. Murad zamanında kaleme aldığı eserinde Kara-Koyunlu hükümdarlarından Cihanşah'ın kendi soyu hakkında verdiği malumatı aktarmaktadır. Müverrih, Osmanlı elçisi ile Kara-Koyunlu hükümdarı arasında geçen olayı şu şekilde anlatır. 1449 yılında Sultan Murad'ın gönderdiği elçiye Cihanşah, “*Sultan Murad benim ahret kardeşimdir. Bu kardeşlikten başka da akrabamdır.*” şeklinde sözler sarfetti. Elçi akrabılığın sebebini sorunca Cihanşah, Mevlana İsmail'in beraberinde Oğuz tarihini alarak huzuruna gelmesini emretti. Mevlana İsmail elinde Moğol dilinde yazılmış bir kitap ile huzura geldi. Kitapta Oğuz'un; Gök Alp, Yer Alp, Deniz Alp, Gün Alp, Ay Alp, Yıldız Alp isimlerinde altı tane oğlu olduğu yazılıydı. Daha sonra Mirza Cihanşah elçiye dönerek, “*Kardeşim Sultan Murad'ın nesebi Oğuz oğlu Gök Alp'e ulaşıyor. Gök Alp oğulları, Kızıl Buğa oğlu Kaya Alp oğlu Süleymanşah oğlu Er*

⁹⁵ Çay, *Anadolu'da Türk Damgası*, 125.

⁹⁶ Devletşah Semerkandî, *Tezkire-i Devletşah*, III, (çev. Necati Lugal), Tercüman Yay., İstanbul 1977, 456-457.

⁹⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, (3. Baskı), Ana Yay., İstanbul 1980, 562.

⁹⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 14; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 51.

Tuğrul'a kırk beşinci göbekte erişmiştir. Kara Yusuf'un nesebi ise kırk birinci göbekte Deniz Alp'e erişmektedir.” dedi. Cihanşah kendi ile Osmanlı hükümdarı hakkında verdiği bu soy malumatından sonra “*Kardeşim Sultan Murad'ın nesebi bizim nesebimizden ağıdır. Gökle denizin arasında fark olduğu gibi.*” dedi.⁹⁹ Cihanşah bu sözlerle soyunu Oğuzlar'ın bir boyuna dayandırdığı gibi, Osmanlı hükümdarı ile akrabalığını ortaya koydu.¹⁰⁰ O dönemde yönetici zümrenin kendi soylarını Oğuz'a dayandırma isteklerinin birtakım rivayetler türemesine sebep olduğu ve bundan ötürü Cihanşah'ın kendi nesebini meşrulaştırmak için böyle bir hamle yapmış olabileceği gibi görüşlerin¹⁰¹ yanı sıra Kara-Koyunluların Deniz Han'ın oğullarından Yıva boyuna mensup oldukları yönünde görüşler kuvvet kazanmaktadır.

Faruk Sümer, Kara-Koyunluların Yıva boyu ile olan akrabalık ilişkisine dair fikir verebilecek üç durum kaydetmiştir. Bunlardan ilki Kara-Koyunlu Devleti'ni oluşturan, boylardan biri olan Baharlu oymağının, Moğol istilasından önceki bir zamanda Berçem isimli beyin liderliğinde Yıva kabilesinin hayatını devam ettirdiği Hemedan'da yaşamalarıdır. İkinci olarak yine Kara-Koyunlu Hanedanı ile yakın olan Sa'dlu boyunun eski yurtlarının Nahcivan bölgesi olmasıdır. Üçüncü olarak Moğol istilası zamanında Yıvaların iskân ettikleri Musul-Kerkük bölgesinin, Kara-Koyunlu boyu tarafından kışlık olarak kullanılmasıdır. Yine Faruk Sümer'e göre Kara-Koyunlular, Moğol inkırazından sonra söz konusu bölgelerde siyasî bir teşkilatlanma ile ilk görülen Türkmen kitlelerindedir. Nitekim bu hususlar göz önüne alındığında Kara-Koyunlular ile Yıva Boyu arasında bir akrabalığın var olduğu düşünülebilir.¹⁰² Öte yandan Minorsky, Kara-Koyunlu sikkelerinin üzerindeki işaretlerin, Reşidüddin'in eserinde yer alan Oğuz boylarına ait damgalardan en çok Yıva boyunun damgasına benzediğini söylemektedir. Nitekim söz konusu verilere dayanan araştırmacılar Kara-Koyunluların Yıva boyundan gelmiş olabileceklerini öne sürerler.¹⁰³

⁹⁹ *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, (haz. Atsız), Ötüken Yay. İstanbul 2011, 203-204.

¹⁰⁰ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri (Türkmenler Üzerine Makaleler)*, (6. Baskı), Yeditepe Yay., İstanbul 2018, 66.

¹⁰¹ Hacer Banu (Paşalıoğlu) Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004, 27.

¹⁰² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 14-15; a.mlf., “Kara-Koyunlular”, *İA*, VI, *MEB Yay.*, Eskişehir 201, 292; Süleyman Memmedov, “Karakoyunlular ve Batı Azerbaycan”, *Türkler*, Ankara 2002, 872.

¹⁰³ V. Minorsky, “The Clan Of The Qara-Qoyunlu Rulers”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, *TTK Yay.*, Ankara 2010, 394; Sümer, *Oğuzlar*, 147; Çay, *Anadolu'da Türk Damgası*, 127;

Yine Kara-Koyunlular'ın menşesine dair bir diğer görüş de M. Halil Yınanç tarafından dile getirilmiştir. Yınanç, Kara-Koyunluların İslamiyet'ten önce koyun toteminden bahisle, Kara-Koyun adını alan bu boyun, khun/koyun Türklerinden ayrılıp eski adları koyunu koruyarak Anadolu'ya geldiklerini, ondan sonra Ak-Koyunlular ve Kara-Koyunluların iki ayrı cemaat haline dönüştüklerini ileri sürer. Bu iki Türkmen birliği Oğuzlara katılıp, soy değiştirerek Ak-Koyunlular'ın Bayındır ulusuna, Kara-Koyunlular'ın ise Türkmenlerden bir boy olan Baranlı oymağına ilhak olarak Türkmen camiası içerisine girdikleri görüşündedir.¹⁰⁴ Öte yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Azerbaycan, Kuzeybatı İran ve Kuzey Irak Türk topluluklarının etnik yapısına bakıldığında Yıva, Avşar, İğdir, Döğer, Agaçeri ve Kıpçak unsurlarına tesadüf edilmesi Kara-Koyunlular'ın kökenini Deniz Han'a bağlamaktadır.¹⁰⁵ Nitekim Kara-Koyunlular'ın kökeni hakkında açık ve net bilgiler bulunmamakla beraber, tüm bu kayıtlardan ve emarelerden Oğuzlar'a dayanan bir Türkmen boyu olduğu kesin olarak söylenebilir.

Kara-Koyunlu Devlet yapısı incelendiğinde, bu devletin çeşitli boy ve oymakların bir araya gelerek oluşturdukları konfederasyon şeklinde bir siyasî teşkilatlanma olduğu görülmektedir. Kara-Koyunlu Devleti'ni oluşturan boyları şu şekilde sıralayabiliriz; Kara-Koyunlu, Baranlı, Baharlu, Sa'dlu, Duharlu, Karamanlu, Alpavut (Alpağut), Çekirlu (Câkirlu), Âyînlü, Döğer, Ağaç-Eri, Bayramlı, Hacılı, Mamuşlu ve bağlı Kürt aşiretleri.¹⁰⁶

C. Kara-Koyunlular'ın Anadolu'ya Gelişleri

Kara-Koyunluların Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldikleri hakkında yine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki Osmanlı kaynaklarında tesadüf ettiğimiz Ak-Koyunlular'ın İlhanlı hükümdarı Argun Han (1284-1297) zamanında yani XIII. yüzyılın sonlarında, kendileri gibi Türkmen olan kardeşleri Kara-Koyunlular ile birlikte Türkistan'dan Azerbaycan'a geldikleridir. Bu görüşe göre Ak-Koyunlular Diyarbekir

Necefli Tofiq, *Qaraqoyunlu ve Aqqoyunlu Devletlerinin Tarixi Müasir Türk Tarixşünaslığında*, Bakü 2000, 11.

¹⁰⁴ Yınanç, "Akkoyunlular", 253; İsmet Parmaksızoğlu, *Kürttürkleri ve Türkmenler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1983, 29-30; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 54.

¹⁰⁵ Çay, *Anadolu'da Türk Damgası*, 127.

¹⁰⁶ Bu boylar ve aşiretler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 19-32; Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi*, 54-63.

bölgesinde, Kara-Koyunlular ise Erzincan ve Sivas dolaylarına yerleşmişlerdir.¹⁰⁷ Ancak bu görüş hiçbir esas ve temele dayanmamakta olup Mükrimin Halil Yınanç, Osmanlı tarihçilerinin bu fikrini bir kısım İranlı yazarların, Türkmenler'in Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya Oğuz Han'ın yaptığı fetihler neticesinde geldikleri yönündeki uydurma kayıtlarına ve Osmanlı müverrihlerinin müstensih hatasından kaynaklı olarak "Oğuz"u "Argun" şeklinde okumalarına dayandırdıklarını belirtmektedir.¹⁰⁸ Esasen dönemin siyasi yapısı incelendiğinde de bu görüşün pek akla yatkın bir durum olmadığı görülmektedir. Zira Moğollar'ın Türkmenleri pek de sevmedikleri hususu göz önüne alındığında, Anadolu'ya hâkim olan bir İlhanlı hükümdarı zamanında Türkmenlerin kalabalık kitleler halinde Türkmenistan'dan gelerek, Anadolu'ya yerleşmiş olmaları ihtimali gerçeğe uygun olmayacaktır.¹⁰⁹

Bir diğer görüş, Kara-Koyunlular'ın Anadolu'yu yurt edinmelerinin Moğol istilasından önceki bir zamanda gerçekleştiğidir.¹¹⁰ Ancak Moğollardan önceki devrede Anadolu'da Kara-Koyunlu varlığına dair herhangi bir bilginiz olmadığı için¹¹¹, görüş herhangi bir temele dayanmamaktadır.

Kara-Koyunlular'ın Anadolu'ya gelişlerine dair son görüş ise, Cengiz Han'ın istilası üzerine yurtlarından ayrılarak, Ceyhun (Amu) nehrini geçip, İran yoluyla Anadolu'ya geldikleridir.¹¹² Bu görüş en akla yatkın olanıdır. Çünkü Kara-Koyunlu Devleti'ni oluşturan boylardan biri olan Baranlı oymağına, 1260'da Doğu Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de tesadüf edilmektedir.¹¹³ Nitekim Moğol istilasından önce Anadolu'da varlığına rastlamadığımız Kara-Koyunlular'ın 1260 senesinde söz konusu topraklarda görülmesi bu fikri doğrular niteliktedir. Öte yandan Faruk Sümer bu görüşü, Kara-Koyunluların tam göçebe yaşam şekillerine, bu yaşam tarzını sürdüren toplumdaki gibi

¹⁰⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, (7. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2019, 180; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 34-35; Muhammet Beşir Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1992, 54.

¹⁰⁸ Yınanç, "Akkoyunlular", 251; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 35; Arayancan, *Cihâşah ve Dönemi*, 53.

¹⁰⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, 35; Arayancan, *Cihâşah ve Dönemi*, 53.

¹¹⁰ Kâmuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri*, Bilgi Yay., Ankara 1984, 484; Arayancan, *Cihâşah ve Dönemi*, 54.

¹¹¹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 35-36.

¹¹² Yınanç, "Akkoyunlular", 252; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devleti Tarihi*, (11. Baskı), Ötüken Yay., İstanbul 2017, 206; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 35; Erdem-Uyar, "Kara Koyunlular", 861; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, 54.

¹¹³ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 206-207.

sert ve şiddetli davranışların onlarda da gözlemlenmesine ve zayıf bir ihtimal olmakla birlikte at eti tüketmelerine dayanarak, doğru kabul etmiştir.¹¹⁴

Bu suretle Devletşah Semerkandî'nin "*Bunların aslı Aksa-yı Türkistan'da Gazkırdağlarındadır. Eski zamanlarda Azerbaycan'a ve Bitlis'e nasılsa gelmişlerdir.*"¹¹⁵ şeklindeki kaydından ana yurtlarının Türkistan olduğunu kesin olarak söyleyebildiğimiz Kara-Koyunlular, Moğol istilasından sonra Türkistan'dan Anadolu'ya gelmiş ve burada yurt edinmişlerdir. Nitekim Tarih-i Türkmeniyye'deki Kara-Koyunlular'ın Anadolu'ya gelişi hususunda kayıt üzerine görüş birliği olup, bu kayda göre; Kara-Koyunlular, Kara Yusuf'un yedinci dereceden atası olan Türe Beg'in önderliğinde 3.000 hanelik bir nüfusla Horasan'dan Doğu Anadolu'ya gelmişlerdir.¹¹⁶

III. KARA YUSUF'A KADAR KARA-KOYUNLULAR

A. Bayram Hoca Dönemi (?-1380)

Kara-Koyunlular'ın siyasî hareketlenmeleri, Moğol hâkimiyetinin çözülmesi ile başlamış ve İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın (1317-1335) ölümü sırasında ise siyaseten ön plana çıkmışlardır. İlhanlı hükümdarının ölümünün ardından Moğollar arasında baş gösteren iç çekişmelerden yararlanan Kara-Koyunlular kendi devletletini kurmak için harekete geçmişlerdir. Bir siyasî teşkilatlanma olarak tarih sahnesine çıkmasından bir asır önce Doğu Anadolu'da varlık gösterdiğini bildiğimiz Kara-Koyunlular'ın bilinen ilk beyi Bayram Hoca'dır.

Moğol hâkimiyetinin çöküşünden sonraki devrede Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlular, İlhanlı mirasını paylaşmak için birbirleriyle mücadele eden Celayirli, Sutaylı ve Çobanlı gibi sülalelerin anlaşmazlıklarında taraf olarak birbirleriyle dolaylı bir surette de olsa zaman zaman karşı karşıya geldiler.¹¹⁷ 1332-1334 yılları arasında Erzurum'a gelen ünlü seyyah İbn Battuta, şehirle ilgili "*Erzincan'dan Erzurum'a gittik. Irak hükümdarının idaresi altında bulunan bu şehir, çok geniş bir sahaya yayılmış ise de, İki Türkmen tâifesi arasında çıkan savaşlar yüzünden büyük bir kısmı harap olmuştur.*"

¹¹⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 36.

¹¹⁵ Semerkandî, *Tezkire-i Devletşah*, III, 456-457.

¹¹⁶ A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, (3. Baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, 363; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devleti Tarihi*, 206; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 36-37.

¹¹⁷ Mehmet Ali Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25/3, Ankara 2005, 76.

kaydını düşer.¹¹⁸ İbn Battuta'nın iki Türkmen taifesi olarak bahsettiği boyların Ak-Koyunlular ve Kara-Koyunlular olduğuna şüphe yoktur.¹¹⁹ Nitekim Ak-Koyunlu-Kara-Koyunlu birliklerinin Sutaylı hanedanında vukuu bulan mücadelede aktif rol alıp, rekabet içine girdiklerini görüyoruz.

Kara-Koyunlu lideri Bayram Hoca, bölgesinde tam olarak idareyi ele alıp kesin bir hâkimiyet tesis edinceye kadar Celayirli ve Sutaylıların etkisi altında kalarak hareket etmiştir.¹²⁰ Kara-Koyunlu Beyi ilk önce her ne kadar devletleşme başarısı gösteremese de, Bağdad'ın kuzey bölgesinden Erzurum-Ahlat hattına kadar olan sahayı yarım asır boyunca idare eden Sutaylıların¹²¹ bünyesinde faaliyet gösterdi. 1340 yılından itibaren Sutaylılara hizmet eden Kara-Koyunlular kısa süre içinde önemli bir güç haline geldiler.¹²² İlhanlıların çöküşünden sonra giderek bölgede güçlenen ve tarih sahnesine çıkmaya başlayan Türkmen boylar Sutaylı hanedanın iç mücadelesinde önemli bir rol oynadılar. İktidar mücadelesi veren Sutaylı emirlerden Erzurum, Van Gölü çevresi ve Musul bölgelerine hâkim olan Hacı Tugay'ı Kara-Koyunlular; Diyarbakır, Mardin ve çevresini hâkimiyeti altında bulunduran İbrahim Şah'ı ise Ak-Koyunlular destekliyordu. Bu mücadelede 1343 yılında İbrahim Şah, Hacı Tugay'ı öldürdü.¹²³ Hacı Tugay'ın öldürülmesinden sonra İbrahim Şah yönetime geçti ise de çok geçmeden 1350 yılında vefat etti. İbrahim Şah'ın ölümünden sonra hâkimiyetleri zayıflayan Sutaylı tahtına Hacı Tugay oğlu Pir Muhammed geçti. Sutaylı emir, bölgedeki gücünü artırmak amacıyla amcasının oğlu İbrahim Şah'tan dul kalan Artuklu Beyi es-Salih'in kızı ile evlenmeye karar verdi. Düğün hazırlıkları yaptığı sırada Türkmen Hüseyin Bey tarafından öldürüldü. Bu suretle Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak'ın kuzeyindeki Sutaylı hâkimiyeti son bulurken Türkmen hâkimiyeti başladı.¹²⁴

¹¹⁸ İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (haz. Mümin Çevik), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, 222.

¹¹⁹ Yınanç, "Akkoyunlular", 253; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 23.

¹²⁰ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilceviz ve Ahlat (1534-1605)*, Tamga Yay., Ankara 1999, 5-6.

¹²¹ Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 151; Özen, "İlhanlılar Döneminde Erzurum", 268.

¹²² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 37.

¹²³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 37; Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1992, 85; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 151; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 23.

¹²⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 38-39; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 169; Hasan Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum 2008, 210.

Türkmen Beyi Hüseyin, hâkimiyeti ele geçirerek, emirliğini onaylattırıp, Mardin'den Musul'a geçti. Bayram Hoca, en yakın adamlardan biri olarak, onunla müttefiklik etmeye başladı. Ancak Hısn-ı Keyfa emiri Melik Adil ve bir kısım beyler onun hâkimiyetini tanımadı. Nitekim Hüseyin Bey, emirliğini tasdikinin ardından Muş bölgesine yazı geçirmek üzere giderken, Hısn-ı Keyfa hükümdarından ve Kürd emirlerinden, noyanlıktan dolayı hakkı olan vergi ve hediyeleri istedi. Hüseyin Bey bu istekleri yerine getirilmediyse de herhangi bir yaptırımında bulunmadı. Ancak Melik Adil, hem isteklerin karşılanmamasının bir sonucu olacağını bildiğinden hem de Türkmen tahakkümünden kurtulmak için Hüseyin Bey'e karşı Bitlis hâkimi Ziya-uddin, onun kardeşi Muş hâkimi Şemseddin, Ahlat hakimi Bahaeddin, Meyyâfârîkîn hakimi Zirkî Şeyh İzzeddin b. Şeyh gibi Kürd reis ve emirlerinden bir ittifak kuvveti bir araya getirdi. İki taraf Batman'ın batısındaki Salat çayı kenarında karşılaştı. Çarpışmada Bayram Hoca'nın da içerisinde bulunduğu Hüseyin Bey komutasındaki Türkmen ordusu galip geldi. Esir olarak alınan Melik Adil birtakım şartlarla serbest bırakıldı.¹²⁵

Müttefik güçlerle Hüseyin Bey'in arasında meydana gelen savaştan sonra Kara-Koyunlu tarihinde dönüm noktası niteliğinde bir olay yaşandı. Bayram Hoca, emirliği ele geçirmek için 1351 yılının güzünde Musul'un kuzeyinde Aynu'l-Kiyâra denilen mevkide, kısa bir süre önce yan yana çarpıştığı Hüseyin Bey'i öldürdü.¹²⁶ Türkmenler Hüseyin Bey'in ölümünden sonra en güçlü isim olması dolayısıyla Bayram Hoca'nın emirliğini tanıdılar. Bu suretle bölgede başlayan Türkmen hâkimiyeti, Hüseyin Bey'i ölümünden sonra Kara-Koyunlu boyu etrafında şekillenmeye başladı.¹²⁷ Bundan sonra 1365 yılına kadar kaynaklarda Bayram Hoca hakkında bir malumat olmamakla birlikte, daha sonraki olaylardan anlaşıldığına göre, 1365'ten önceki bir zamanda Musul'u ve çevresini tamamen ele geçirdi ve buranın yönetimini kardeşi Birdi Hoca'ya verdi.¹²⁸

Hâkimiyetini tesis edip kuvvetlendirdiğini anladığımız Bayram Hoca, hâkimiyet sahasını geliştirmek için Mardin topraklarına yöneldi. Türkmen Beyi ordusunu

¹²⁵ Claude Cahen, "Contribution A L'Histoire du Diyar Bakr Au Quatorzième Siècle", *Journal Asiatique*, CCXLIII, Paris 1955, 78; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 39-39; Arayancan, *Cihânsah ve Dönemi*, 63-64.

¹²⁶ Cahen, "Contribution A L'Histoire du Diyar Bakr", 78; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 39-39; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, 169; Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, 5; Arayancan, *Cihânsah ve Dönemi*, 63-64.

¹²⁷ *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, (haz. Bahaedin Ögel, vd.), Boğaziçi Yay., Ankara 1992, 15.

¹²⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 40; *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, 15; Nilüfer Bayatlı, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, TTK Yay., Ankara 1999, 13.

toplayarak, Mardin Ovasına geldi ve Mardin’i kuşattı. Artuklu Meliki II. Mansur, veziri Altunboğa’yı askerlerin komutanlığına getirip, Bayram Hoca’nın bertaraf edilmesi emrini verdiyse de Kara-Koyunlular, Altunboğa’nın askerlerini yenilgiye uğrattı. Bayram Hoca’ya karşı tek başına direniş gösteremeyeceğini anlayan Mansur, o sırada Bağdad’da bulunan Celayirli hâkimi Sultan Üveys’ten Bayram Hoca’nın topraklarına taarruzda bulunmasından bahisle yardım talep etti. Sultan Üveys bu yardım talebine olumlu cevap vererek, baharda geleceğini bildirdi ve 1366 yılının baharında Mardin’e doğru hareket etti. Önce Musul’a uğrayıp burayı, Birdi Hoca’nın elinden alarak onu da esir etti. Sultan Üveys’in gelmekte olduğunu öğrenen Bayram Hoca, kuşatmayı kaldırıp geri çekildi. Sultan Üveys ve Mardin Beyi Mansur’un birlikleri Muş Ovası’nda Bayram Hoca ile karşı karşıya geldi. Meydana gelen savaşta Bayram Hoca ağır bir yenilgiye uğradı ve Kara-Koyunlu topraklarına giren ordu bütün ev, yurt ve karargâhları yağmaladı. Sultan Üveys Muş’u kendi devletine bağladı. Musul, Kara-Koyunlular’ın elinden çıktı. Bayram Hoca, bu savaştan kendi ve ulusunun canını kurtarıırken, her sene Celayirli Devleti’nin mutfağına 20.000 koyun haraç vermeyi ve Celayirlilere tâbi olmayı kabul etti.¹²⁹

Ancak Bayram Hoca’nın bu anlaşmaya sadakati çok uzun sürmedi. 1371 yılında Musul’u tekrar kuşattı. Bu kuşatma sırasında Bayram Hoca’nın yardımına, bir süre önce Türkmen hâkimiyetini tanıyan Hısn-ı Keyfa askerleri, Emir Şahin emrindeki Mardin kuvvetleri ve pek çok Kürt reisi geldi. Bundan Bayram Hoca’nın söz konusu emirlere hâkimiyetini tanıttığını anlıyoruz. Yaklaşık bir yıldır devam eden kuşatma Memlûklü kuvvetleri yüzünden sekteye uğradı. Kuşatma sürerken, Ca’ber kalesi¹³⁰ hâkimi Döğler boyundan¹³¹ Salim Bey Memlûklerden kaçarak, Hısn-ı Keyfa yakınlarında bir dağda

¹²⁹ Kâtip Ferdi, *Mardin Artuklu Melikleri Tarihi (Mardin Mülûk-i Artukiyye Tarihi ve Kitabeleri Vesâir Vesâiki Mühimme)*, (Neş. Ali Emiri), (haz. Metin Yardımcı), Mardin İhtisas Kütüphanesi Yay., İstanbul 2006, 37; Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü’l-İber (Abdüsselam Efendi’nin Mardin Tarihi)*, haz. Hüseyin Haşimi Güneş, İmak Ofset Basım Yay., İstanbul 2007, 53; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 180; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 208; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 41-42; V. Minorsky, “Üveys”, *İA*, XIII, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 134; Yılmaz, *Celayirliler*, 137-138; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi*, 60-61; Altan Çetin, “Memlûk Kaynaklarına Göre Mardin”, *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 392; Arayancan, *Cihânsah ve Dönemi*, 65.

¹³⁰ Kuzey Suriye’de Fırat nehrinin orta mecrasının sol sahilinde ve Rakka’nın 50 km. batısında yer alan, yanındaki Türk mezarı ile ünlenmiş olan ortaçağ kalesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aydın Taneri, “Ca’ber Kalesi”, *DİA*, 6, İstanbul 1992, 525-527.

¹³¹ Bir Oğuz Boyu olan Döğlerler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar*; 244-255; a. mlf., “Döğler”, *DİA*, 9, İstanbul 1994, 514-515; Mehmet Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar’ın Döğler Boyu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.

saklanmaya başlamıştı.¹³² Onu takiple Memlûklular ordusu Hısn-ı Keyfa dolaylarına geldi. Bu durumdan çekinen Bayram Hoca Musul kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldı. 1374 yılında Sincar Memlûklular'ın eline geçti. Ancak daha sonra Sincar valisi Seyfeddin Tak Buğa buranın hâkimiyetini Bayram Hoca'ya bıraktı.¹³³

1374 yılında Celayirli Hükümdarı Şeyh Üveys'in ölmesi Kara-Koyunlular'ın yararına olan bir gelişme oldu. Yeni Celayirli hükümdarı Sultan Hüseyin daha 8 yaşında bir çocuktü ve zayıf bir karakterdeydi.¹³⁴ Celayirli iktidarındaki taht değışikliğı bir yana, Doğı İran'daki Muzafferî Hanedanından Şah Şuca, yeni Celayirli hükümdarının basiretsizliğinden faydalanarak Irak ve Azerbaycan'ı topraklarına katmak için harekete geçti. Bayram Hoca bu gayet müsait durumdan istifade etti ve Celayirliler'e her sene göndermeyi taahhüt ettiği 20.000 koyun haracını vermeyi kesti. Kardeşinin oğı Kara Mehmed ile beraber bölgedeki faaliyetlerini artırarak dağınık bir surette hayatlarını idame ettiren Kara-Koyunlu boylarını tek bir çatı altında topladı. Daha sonra kalabalık Türkmen ordusuyla Batı İran'da Sürmari (Sürmelü), Ala Kilise, Hoy, Nahçıvan ve daha başka yerleri ele geçirdi. Bu suretle Sutaylı ve Eretnalı hâkimiyetlerinin zayıflamasının ardından Erzurum, Avnik, Hasan Kalesi Kara-Koyunlular'ın hâkimiyeti altına girmiştir.¹³⁵

Bayram Hoca, 1375/1376 yılında Pîr Baba adlı bir emirin eline geçen Musul'u tekrar kuşattı. Yaklaşık 4 ay süren kuşatmada bir öncekinde olduğu gibi Kara-Koyunlu ordusunda Hısn-ı Keyfa ve Mardin askerleri vardı. Kuşatma sonunda iki taraf bir mutabakata vardı. Varılan anlaşmaya göre, Sincar'ın Pîr Baba'ya verilmesi karşılığında Musul, Kara-Koyunlular'ın hâkimiyetine girecekti ve Pîr Baba, Bayram Hoca'nın kızı ile evlenecekti. Anlaşmadaki şartlar derhal uygulandı ve Musul tekrar ele geçirildi. Bayram Hoca, Musul yönetimini önceden olduğu gibi kardeşi Birdi Hoca'ya verdi. Bu suretle ele geçirilen Musul, devlet yıkılıncaya kadar Kara-Koyunlular'ın hâkimiyeti altında kaldı.¹³⁶

¹³² Salim Bey'in Memlûklular ile münasebetleri hakkında detaylı bilgi için bk. Ersan, *Döğer Boyu*, 11-15.

¹³³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 42-43; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, 61; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 65;

¹³⁴ Yılmaz, *Celayirliler*, 156.

¹³⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 43; M. Fahrettin Kırzioğılu, *Kars Tarihi*, I, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, 460; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 55; Erdem-Uyar, "Kara Koyunlular", 862; Yılmaz, *Celayirliler*, 161; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 65-66; Cevdet Yakupoğılu, "Azerbaycan'ın Hôy Yöresinde Türk Egemenliğı (XI-XVI. Yüzyıllar)", *History Studies*, 10/2, Mart 2018, 184.

¹³⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 43-44; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 66; *Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, (haz. İsmet Demir vd.), Ankara 1993, 46; Bayatlı, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, 14;

Kara-Koyunlular yıkılıncaya dek devlete bağlı kalan, Hısn-ı Keyfâ hükümdarları, Cizre, Bitlis hâkimleri, Zırkî, Süleymanî ve diğer bazı Kürt emirleri Bayram Hoca döneminde Kara-Koyunlulara bağlanmıştır.¹³⁷

Şah Şuca problemi ile uğraşan Celayirliler, Kara-Koyunlular'ın ilhak faaliyetlerini yakından takip ediyordu ki, Sultan Hüseyin'e bu hususta sürekli şikâyetler geliyordu. Muzafferîli Şah Şuca'nın Azerbaycan ve Irak üzerindeki tehdidine son verildikten sonra 1376-1377 yılında Ucan'da toplanan Celayirli kurultayında, bu konu ele alınıp, itaatte sıkıntı çıkararak Kara-Koyunlular üzerine sefer yapılmasına karar verilerek hazırlıklara başlandı.¹³⁸ 1377 yılı Baharı'nda başında bizzat Sultan Hüseyin'in bulunduğu Celayirli ordusu, Aladağ'a yöneldi ve yol üzerindeki Bend-i Mahi kalesini ele geçirdiler. Bayram Hoca ise Erzurum havalisine çekilerek karargâhını kurarken, Kara Mehmed Erciş kalesine kapandı. Erciş önlerine gelen Sultan Hüseyin'in ordusu, Erciş'i kuşattı. Celayirli ordusunun kalabalıklığı ve gücünü gören Kara Mehmed, süre kazanmak için Sultan Hüseyin'e bir barış heyeti gönderip itaat edeceğini bildirirken, kaleden çıkmak için 15 günlük bir süre istedi. Sultan Hüseyin, bunu kabul ederek savaşı durdurdu ama muhasarayı kaldırmadı. Kara Mehmed elde ettiği bu süre zarfında süratle Erciş Kalesi etrafına hendek kazdırıp, Bayram Hoca'dan destek kuvveti talep etti. Ancak bir müddet sonra Celayirli Sultanı, Kara-Koyunlu beyinin hendek kazdırıp, kaleyi müstahkemleştirmeye çalıştığını ve Bayram Hoca'dan yardım istediğini öğrendi ve bunun üzerine kuşatmanın şiddetini artırarak, muhasaraya devam etti. Celayirli askerleri muhasara devam ederken, iki fersah kadar yakına gelen Bayram Hoca kuvvetlerine saldırdılar. Bu saldırıda Kara-Koyunlu askerleri hezimete uğradı ve 50 kadar emir esir düştü. Sultan Hüseyin'in huzuruna getirilen esirler af dileyip, itaatlerini bildirdiler. Bunun üzerine Sultan onları bağışlayıp suyuğaller¹³⁹ vererek gönderdi. Durumdan haberdar olan Kara Mehmed, Sultan Hüseyin'e haber göndererek daha önce verilmekte olan haracın verileceğine, itaatte kusur etmeyeceğine ve Sultan Tebriz'e döndükten sonra bizzat huzuruna çıkacağını bildirdi. Kaleye Celayirli bayrağını ve sancağını dikti. Sultan

Vedat Turğut, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Musul Sancağı Vakıfları", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, (Ortadoğu Özel Sayısı), Sakarya 2016, 167.

¹³⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 42-43; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi*, 61.

¹³⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 44; Yılmaz, *Celayirliler*, 161-162.

¹³⁹ İlhanlılar'de ve diğer Moğol uluslarında kullanılan "*Suyugal*" tabiri hükümdarın bir kimseye bağlıta bulunması ya da aramağan vermesi anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kâzım Paydaş, "Moğol ve Türk İslâm Devletlerinde Suyugal Uygulaması", *Bilig*, 39, Güz 2006, 195.

Hüseyin, Kara Mehmed'i bağışlayarak hiçbir malına dokunmadan onu eski konumunda bıraktı. Nitekim Sultan Hüseyin Tebriz'e döndükten sonra Kara Mehmed yanında 1000 koyun haraç ile huzuruna çıkıp, itaatini bildirdi. Onun bu şekilde sözünde durması Celayirli ülkesinde iyi bir intibaya sebep oldu ki vergi kendisine bağışlandı.¹⁴⁰

Kara-Koyunlu Beyi, Bayram Hoca 1380 yılında öldü.¹⁴¹ Abdüsselam Efendi onun ölümüyle ilgili olarak, Sultan Üveys'in onun üzerine yürüyüp, Bayram Hoca'yı ele geçirdiğini ve gözlerine mil çekip kör ettikten sonra öldürdüğünü kaydeder.¹⁴² Fakat Sultan Üveys'in daha önce ölmesinden dolayı bu kayıt doğru değildir. 1380 yılında öldüğünü öğrendiğimiz Bayram Hoca, Ebu Said Han'ın ölümünden sonra meydana gelen İlhanlı iç mücadelesinden yararlanarak, dağınık halde yaşayan Kara-Koyunlu boylarını bir araya toplayıp Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun uç kısımlarında Türkmen Kara-Koyunlu Devleti'nin temellerini attı.

B. Kara Mehmed Dönemi (1380-1389)

Bayram Hoca öldükten sonra Kara-Koyunlular'ın başına Nasîreddin lakaplı Kara Mehmed'in geçtiğini görüyoruz. Kara Mehmed'in, Bayram Hoca'nın yeğeni, oğlu ya da torunu olduğuna dair farklı bilgiler bulunmaktadır.¹⁴³ Ama yaygın kanaat Kara Mehmed'in, Bayram Hoca'nın yeğeni olduğu yönündedir. Bayram Hoca döneminde de gördüğümüz üzere Kara Mehmed Kara-Koyunluların başına geçmeden önce de aktif askerî faaliyetlerde bulunuyordu.

Kara Mehmed'in ilk olarak metbu olduğu Celayirli Devleti'nin iç çekişmelerinde rol oynadığını görüyoruz. Celayirli şehzadesi Ahmed Celayir 1382 yılında Tebriz'e yaptığı âni bir baskınla kardeşi Hüseyin'i öldürüp Celayirli tahtına oturdu.¹⁴⁴ Ancak

¹⁴⁰ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 44; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 56; Yınanç, "Celâyir", 64; Yılmaz, *Celayirliler*, 162; Muzaffer Ürekli, "Celâyirliler", *DİA*, 7, İstanbul 1993, 264; Erdem-Uyar, "Kara Koyunlular", 862; Muhsin Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular (İran ve Anadolu'da Türkmen Hanedanları)*, (çev. Serdar Gündoğdu-Ali İçer), *Kronik Yay.*, İstanbul 2019, 28; Ahmet Ahmetoğlu, *Karakoyunlular ve İskender Mirza'nın Siyasi Hayatı*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2019, 22.

¹⁴¹ Uzunçarşılı, *Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, 180; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 44; Köse, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı*, 61; Ahmetoğlu, *Karakoyunlular*, 22.

¹⁴² Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 53; Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihâşah ve Dönemi*, 66.

¹⁴³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 45; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, 62-63.

¹⁴⁴ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, 112; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 66; Yılmaz, *Celayirliler*, 175; Fatih Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi ve Celayirli-Timurlu İlişkileri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2017, 16.

Sultan Ahmed Celayir'in yönetimi bu şekilde ele geçirmesi ülkesinde birtakım huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden oldu. Durumdan haberdar olan Sultan Ahmed Celayir'in Bağdad'daki kardeşi Şeyh Ali, yanındaki emirlerin tahrikiyle taht mücadelesine başladı ve büyük bir ordu toplayarak Azerbaycan'a yönelip, Tebriz üzerine yürüdü. Hâkimiyetini tesis eden Sultan Ahmed Celayir, kardeşinin başında olduğu orduyu Heftrud mevkiinde karşıladıysa da bir kısım emirleri kendisine ihanet ederek, Şeyh Ali'nin tarafına geçtiler. Bu durum karşısında ordusundaki diğer askerlere karşı güvensizlik yaşayan Sultan Ahmed Celayir, savaş meydanını terk ederek Hoy üzerinden Nahçıvan'a geldi. Buraya Kara-Koyunlu lideri Kara Mehmed ile görüşmek ve ondan yardım istemek için geldi. Kara Mehmed, öne sürdüğü iki şartının kabul edilmesi halinde yardım edeceğini bildirdi. Türkmen hükümdarın ilk şartı, Sultan Ahmed Celayir'in duruma müdahale etmemesi yani komutanın kendisinde olmasıydı. İkinci olarak da savaştan elde edilecek ganimetin hepsinin Kara-Koyunlulara kalmasıydı. Çaresiz durumda olan Sultan Ahmed Celayir, onun bu şartlarını kabul etti.¹⁴⁵ 5000 kişilik bir ordu hazırlayan Kara Mehmed, askerlerini 300'er kişilik gruplara ayırdı. Kara Mehmed, uyguladığı muhteşem savaş taktiği ile 20.000 kişilik Şeyh Ali'nin ordusunu bozguna uğrattı ve Şeyh Ali'yi öldürdü. Savaş sonunda Kara-Koyunlular büyük bir ganimet ele geçirdi. Bu başarı neticesinde Sultan Ahmed Celayir tahtını kesin olarak sağlamlaştırırken, Kara-Koyunlular bol miktarda ganimete kavuşmuş, Kara Mehmed de şan ve şöhretini artırmıştır.¹⁴⁶

1383 yılında Kara Mehmed, Döğer boyu beyi Salim Bey'e karşı harekete geçti. Ca'ber hâkimi Salim Bey, Kara-Koyunlu korumasında olan Musul hacılarının yollarını kesmiş, onları yağmalamıştı. Bunun üzerine Bozdoğan boy beyi Ziyâü'l-Mülk'ün desteğini alan Kara Mehmed, Salim'in üstüne yürüdü ve onu bozguna uğrattı. Ardından Salim Bey'in topraklarına girip yağma yaparak, büyük ganimet ele geçirdiler. Kara Mehmed, Kal'atu'l-Müslimin'e kaçan Döğer beyini sıkı takibatla kovaladı. Salim Bey, Memlûklü topraklarına sığınmak zorunda kaldı.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 46; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 71, Yılmaz, *Celayirliler*, 180, Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 17-18.

¹⁴⁶ Abdullah b. Fethullah el-Bağdâdî el-Gıyâsî, *Târihü'l-Gıyâsî*, (Nşr. Marianne Schmidt-Dumont), Freiburg 1970, 95; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 47; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 71-72, Yılmaz, *Celayirliler*, 180, Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 28; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 18.

¹⁴⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 47-48; Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, 25-26; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, 63-64.

Kara Mehmed 1384 yılında Mardin hükümdarı Melik İsa'ya kızı ile evlenmek istediğini bildiren bir elçilik heyeti gönderdi. Ancak Melik İsa, Türkmen hükümdarın bu isteğini reddetti. Bu duruma hiddetlenen Kara Mehmed, Mardin üzerine yürüdü. Kara-Koyunlular, Emir Feyyaz komutasındaki Mardin kuvvetlerini bozguna uğrattı. Türkmenler karşısında başarı elde edemeyeceğini anlayan Mardin hâkimi Melik İsa kız kardeşini vermeyi kabul edince iki taraf arasında barış tesis edildi.¹⁴⁸

Kara Mehmed, 1385 yılında Musul ile Mardin arasındaki toprakları idare etmekte olan amcası Mısır Hoca'yı, Memlûklu başkentine gönderdi. Kara-Koyunlu Beyi, Memlûklu Sultanı'na hasımlarının hücumuna uğradığını bildirerek, Suriye topraklarına iltica etmek için müsaade istedi. Kara Mehmed, Sultan Berkuk'un müttefiği olmasını istedi. Bu elçilik heyetinden o sıralarda Yakınoğu'da Timur tehdidinin zuhur ettiğini anlıyoruz.¹⁴⁹ Aynı sene Kara-Koyunlular, Ak-Koyunlular ile yine başka bir devlet üzerinden karşı karşıya geldi. Bir süre önce Ak-Koyunlulara yenilen Erzincan hâkimi Mutahharten, Kara-Koyunlulardan yardım istemek zorunda kaldı. Kara Mehmed, Mutahharten'in yardım isteğine olumlu yanıt verdi. Mutahharten-Kara Mehmed ordusu, Ak-Koyunluları dar bir geçitte sıkıştırarak bozguna uğrattılar. Ak-Koyunlular bu savaşta çok büyük zayıt verdi. Öyle ki, çareyi Sivas-Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin'e sığınmakta buldular.¹⁵⁰

Kara-Koyunluların Timurular ile ilişkilerinin başlangıcı Kara Mehmed döneminde olmuştur. 1386 yılında Batı İran'ı ele geçiren Timur, yönünü Doğu Anadolu'ya çevirdi. Zira Kara-Koyunlular Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da gün geçtikçe güçleniyordu. Dolayısıyla Timur'un, Tebriz yakınlarına kadar hâkimiyet sahasını genişleten Kara-Koyunlulardan bir bahane ile kurtulması gerekiyordu. Bunun için Kara Mehmed'i Hicaz

¹⁴⁸ Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 55; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 48; Aşan, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, 64; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 68; Ahmetoğlu, *Kara Koyunlular ve İskender Mirza'nın Siyasi Hayatı*, 24. Abdüsselam Efendi, Melik İsa'nın, Mardin ordusunun yenilmesi ve veziri Emir Feyyaz'ın esir alınmasına üzüldüğünü ve bunun üzerine intikam için kendisi ordunun başına geçerek Kara-Koyunlular'a saldırdığını kaydeder. 20.000 kişinin öldüğünü söylediği bu savaşta Melik İsa'nın Kara Mehmed'i yenilgiye uğratarak kaçmasına sebep olurken Emir Feyyaz'ı da esaretten kurtardığını kaydeder (bk. *Ümmü'l-İber*, 55. Ancak bu bilgi diğer kaynaklarda teyit edilmiyor).

¹⁴⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 48; Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1996, 43.

¹⁵⁰ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm-u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, (çev. Mürsel Öztürk), *TTK Yay.*, Ankara 2014, 358; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 49; Yaşar Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar –Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Bellekten*, XXXV/140, Ankara 1971, 690-691; Ahmet Toksoy, "Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar)", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 35, 2014, 246.

ve ticaret kervanlarına saldırmakla suçluyordu. Bulduğu söz konusu bahane ile Timur, Nahçıvan'dan hareketle 1387 yılında Kara-Koyunlu topraklarına yürüdü. Timurlu ordusu ilk önce Aydın kalesi de denilen Bayezid kalesini ele geçirdi ve kale komutanını esir alıp, Aydın boyunun kaçarken ardında bıraktığı sürüleri yağma ettirdi. Ardından ordu harekâtına devamla Kara Mehmed'in oğlu Mısır Hoca'nın tasarrufu altında bulunan Avnik kalesi önüne geldi. Ancak kalenin muhkemliği ve heybetinden dolayı orayı kuşatmaktan vazgeçerek, Erzurum'a ulaştı. Ardından Çapakçur suyu kenarında ordugâh kurarak ordusunu oğlu Miranşah, Mehmed Mir, Şeyh Ali, İkbalşah ve Tilek Kavçin komutasında 3 kola ayırıp, Kara Mehmed'in üzerine sevk etti. Timur'a karşı direnişe hazırlanan Kara Mehmed, Çapakçur'a kadar çekilip sarp ve dar geçitleri tuttu. Miranşah'ın başında bulunduğu tümen her ne kadar muzaffer olsa da Kara Mehmed'in başarılı savunması karşısında Timurlu ordusu kayıplar verdi ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bu suretle Kara Mehmed'i ele geçiremeyen Timur, Muş üzerinden Ahlat ve Adilcevaz'a geldi ve Van Gölü Havzası'na inerek Van kalesini ele geçirdi ve yıktı. Ardından İsfahan'ı ele geçiren Toktamış Han'ın Timur'a sıkıntı çıkarmasından dolayı Kara-Koyunlular sorununa çözüm bulamadan Semerkand'a dönmek zorunda kaldı.¹⁵¹

Şimdilik Timur tehdidinden zararsız kurtulan Kara-Koyunlu Beyi Kara Mehmed, Timur karşıtı üçlü ittifak içinde yer aldı. Kara-Koyunluların yer aldığı ittifakta Kadı Burhaneddin Ahmet ve Berkuk'a isyan eden Malatya Hâkimi Mintaş bulunuyordu. Mintaş, Kadı Burhaneddin'e gönderdiği elçi ile Mısır ve Suriye birliklerinin olası bir saldırısında Malatya'yı ona bırakacağını, kabul etmediği takdirde şehri Kara Mehmed'e terkeceğini bildirdi.¹⁵²

1387 yılı sonunda Timur'un, Toktamış Han'ın üzerine sefere gitmesinden dolayı bölgeden çekilmesini fırsat bilen Celayirli emirlerinden Şebli ve Şah Ali, Tebriz'i ele geçirerek buraya hâkim oldular. Ancak bir müddet sonra Sultan Ahmed Celayir'in

¹⁵¹ Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 16; Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, 124-128; Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafernâme)*, 158-167; İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü'z-Zâhire*, 257-258; Parmaksızoğlu, *Kürttürkleri ve Türkmenler*, 31; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 49-51, Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar –Mutahharten ve Erzincan Emirliği", 687-688; Aka, *Timur ve Devleti*, 114-115; Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, 6; Ali Sinan Bilgili, "Emir Timur'un Azerbaycan Faaliyetleri", *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, (ed. Abdulvahab Kara-Ömer İşbilir), Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2007, 202; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 67-68.

¹⁵² Esterâbâdî, *Bezm-u Rezm*, 335; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 52; Murat Zengin, "Kadı Burhaneddin Ahmed'in Malatya Politikası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/38, Haziran 2015, 452.

Bağdad'dan Tebriz'e gelmekte olduğu söylentisi yayılınca Celayirli emirler Merağa'ya çekildiler. Bunun üzerine Tebriz'de bulunan Devletyâr, Kara Mehmed'e haber göndererek şehri gelip teslim alması hususunda onu teşvik etti. 1388 yılı ilkbaharında Kara Mehmed, Tebriz'e gelerek, Celayirli emirlerinin yerlerine bıraktıkları naipleri yakalayıp Tebriz'e hâkim oldu. Kara Mehmed, 1388 yılının Kasım ayında Kahire'ye gönderdiği elçiler ile Tebriz'i ele geçirdiğini ve Sultan Berkuk adına sikke kestirdiğini, camilerde hutbeyi onun adına okuttuğunu bildirerek, Sultan'ın onu naipliğe kabul etmesini istedi. Sultan, Kara Mehmed'in isteğini memnuniyetle kabul etti.¹⁵³ Kara Mehmed'in bu hamle ile Memlûk hükümdarı üzerinden İslam coğrafyasında bir meşruiyet alanı kazanmaya çalıştığı anlaşılıyor.¹⁵⁴

Kara Mehmed, 1389 yılında Pîr Hasan isimli bir Türkmen beyiyle girdiği mücadelede öldü.¹⁵⁵ Bu mücadele kuvvetle muhtemel hâkimiyet mücadelesiydi. Pir Hasan, Memlûk müverrihlerden öğrendiğimiz kadarıyla Kara Mehmed ile yakın akrabaydı. Pir Hasan'ın, Bayram Hoca'nın öldürdüğü Türkmen Hüseyin'in oğlu olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.¹⁵⁶ Nitekim eğer bu görüş doğru ise hâkimiyet mücadelesinde öldürülen Hüseyin Bey'in oğlu Pir Hasan babasından dolayı kendisinin beylikte hakkı olduğu düşüncesiyle Kara Mehmed ile karşıya karşıya gelmiş olmalıdır. Yaklaşık 9 yıl gibi bir süre Kara-Koyunlulara liderlik eden Kara Mehmed, cesareti, yaptığı savaşlardaki askeri dehası ve yüksek enerjisiyle Türkmenler arasında ön plana çıkıp, kısa bir süre önce kurulan Kara-Koyunlu Devleti'nin temellerini sağlamlaştırmıştır.

¹⁵³ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 259; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 52; Kader Polat, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2010, 101.

¹⁵⁴ Mehmet Ersan-Mustafa Alican, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri*, (2.Baskı), Timaş Yay., İstanbul 2017, 101.

¹⁵⁵ Metsopski, *Timur ve Haleflerinin Tarihi*, 16; Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 36; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 53-54.

¹⁵⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 40; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 180-181; Geyikoğlu, *Selçuklulardan Safeviler'e Sa'd-Çukuru*, 172.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARA YUSUF'UN HÜKÜMDARLIĞININ İLK DÖNEMİ VE TİMUR İLE MÜNASEBETLERİ

1.1. KARA YUSUF'UN İLK YILLARI VE DEVLETİN BAŞINA GEÇMESİ

1.1.1. Hükümdar Olmadan Önce Kara Yusuf

Kara Mehmed'in Yar Ali Bey, Mısır Bey ve Kara Yusuf adında üç oğlu vardı.¹⁵⁷ Onun ölümünün ardından yerine oğlu Kara Yusuf geçti. Kara-Koyunlu beyinin doğum yeri ve doğum tarihi ile ilgili elde net veriler bulunmamaktadır. Bârânî şeklinde adlandırılan Kara-Koyunlu hükümdarlarının mensup olduğu boy, Baranlı/Baranlı oymağıdır.¹⁵⁸ Kaynaklarda gördüğümüz “*Kara Yusuf-i Baranı*”¹⁵⁹ lafzından Kara Yusuf'un Baranlı oymağından gelmekte olduğunu anlıyoruz. İlk defa Kara Yusuf ile tesadüf edilen Bârânî nisbesi, Kara-Koyunlu hanedanının aile adı olup, Doğu Anadolu'da zamanında sikke kestirilecek kadar önemli olan Bârân isimli bir yerden geldiği ileri sürülmektedir.¹⁶⁰ Kara Yusuf'un “Bârânî” nisbesini bu şehre hâkim olmasından ya da bu

¹⁵⁷ Metsoplu Toma'nın eserine göre, Kara Mehmed ölürken kendi ile birlikte oğlu Bayram da öldürülmüştür. Bu kayıt doğru ise Kara Mehmed'in dört oğlu vardı (bk. Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 16; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 29).

¹⁵⁸ Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, 189; V. Minorsky, “Jihan-Shah Qara-Qoyunlu and His Poetry, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*”, 16/2, 1954, 272; V. Minorsky, “Kara Koyunlu Cihanşah Ve Şiirleri”, (çev. Mine Erol), *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara 1971, 155; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 16; Agacanov, *Oğuzlar*, 206; Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 376.

¹⁵⁹ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 34.

¹⁶⁰ Baranlı oymağının adının menşei ve hanedanın bu adı nasıl aldığı bilinmiyor. Türkçe'de Baran şeklinde bir kelime bulunmamakla birlikte ilginç bir surette Van Gölü yöresinde yaşayan Türkmenlerin lehçesinde “Baran”, koyun anlamına gelmektedir. Yine bu kelime çağdaş Kazak dilinde koyu renkli hayvanlar anlamına gelirken, Beren terimi Tatar ve Başkırt dillerinde kuzu demektir (bk. Agacanov, *Oğuzlar*, 205-206). Nitekim Kara-Koyunlular'ın adını taşıdıkları koyuna verdikleri önem, mezar taşları olarak koç-koyun heykelleri yaptırılmaları ve Mardin dolaylarında bu kelimenin koç manasında kullanılması boyun adının menşei ile ilgili ipuçları vermektedir (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 16-17; Ahmetoğlu, *Kara Koyunlular ve Mirza İskender'in Siyasi Hayatı*, 13). Öte yandan Minorsky, kelimenin bir boy adından ziyade yer adı olduğu görüşündedir. İlhanlı, Celayirli ve Eretna hanedanlarının paralarında basım yeri olarak görülen Baran adını bu fikrine dayanak gösterir (bk. Minorsky, “The Clan Of The Qara-Qoyunlu Rulers”, 392-395. Ancak Faruk Sümer, basım yeri Baran olarak sikke bastıran söz konusu devletlerin sınırları içerisinde böyle bir yerin olmadığını belirterek Minorsky'nin bu fikrine katılmamaktadır). Ancak yazar, Dâhiliye Vekâleti'nin çıkardığı kitapta Muş Vilayetinde iki tane “Baran” isimli köye tesadüf edildiğinden bahisle hanedanın isminin Baran ismini taşıyan bir yerden gelmiş olabileceğini belirtir (bk. *Kara Koyunlular*, I, 18-19).

şehirde doğmasından dolayı almış olabileceği düşünebilir.¹⁶¹ Kara Yusuf'un hükümdar olmadan önceki hayatı hakkında maalesef kaynaklarda bilgiye tesadüf edemiyoruz.

1.1.2. Kara Yusuf'un Tahta Çıkışı

Kara-Koyunlu Beyi Kara Mehmed'in 1389 yılında ölmesiyle birlikte Kara-Koyunlu tahtında kısa süreli olarak bir iktidar karışıklığı görülmektedir. Kara Mehmed'den boşalan tahta oturmak isteyen Pîr Hasan'ın başarılı faaliyetlerine rağmen Türkmenler'in önemli bir kısmı, ölen sultanın oğullarından, en büyüğü olması kuvvetle muhtemel olan Mısır Hoca'yı desteklenmişlerdir. Bu destekleri doğrultusunda Türkmenler, Pîr Hasan ile mücadelede mutlak başarı elde etmek adına, başta Mardin bölgesindeki hâkimler olmak üzere, farklı yerlerden yardım talep ettiler.¹⁶² Ancak çok geçmeden Pîr Hasan ile mücadele halinde olan Mısır Hoca'nın yerini, liderlik vasıflarıyla daha çok ön plana çıkan Kara Yusuf aldı. Söz konusu değişiklik de tahta çıkmak konusunda ısrarcı olan Pîr Hasan'ı mücadelesinden vazgeçiremedi ve Kara Yusuf ile Pîr Hasan arasında çok şiddetli çarpışmalar vuku buldu. Nitekim çarpışmalar, iktidar mücadelesinden öte Kara Yusuf'un, Pîr Hasan'ı devlet yönetiminden tamamen uzaklaştırmak ve intikam almak istemesiyle daha da şiddetleniyordu. Zira Ebû Bekr-i Tihranî, Ak-Koyunlu Devleti tarihinin en önemli kaynağı olan Kitâb-ı Diyârbekriyye'de, Kara Mehmed'in Pîr Hasan tarafından öldürüldüğü ve Kara Yusuf'un babasının intikamını almak için tedbirli bir insan olan Ak-Koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'den yardım istediği bilgisini nakletmiştir. Yine müverrih, bu yardım talebi karşısında Kara Yülük Osman Bey'in, kendi oğullarından İbrahim Bey'i bir miktar kuvvetle Kara Yusuf'a göndererek, Pîr Hasan'ın mağlup ve esir edilip Timur'a gönderilmesini sağladığını ve Emir Timur'un onu öldürdüğünü kaydeder.¹⁶³ Ancak burada Tihranî'nin Pîr Hasan'ın akıbeti hususunda verdiği malumata ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü 1372 - 1446 yılları arasında meydana gelen ve çoğu kendisinin tanık olduğu gelişmeleri kaleme alan İbn Hacer, Kara Mehmed'in ölümünün ardından meydana gelen karışıklıkların Suriye'de bulunan Döğer Beyi Sâlim Bey'in araya girmesiyle son

¹⁶¹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 18-19.

¹⁶² Sümer, *Kara-Koyunlular*, I, 54; a. mlf., "Kara-Koyunlular", *İA*, VI, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 296.

¹⁶³ Tihranî, *Kitab-ı Diyârbekriyye*, 36; Yınanç, "Akkoyunlular", 255; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 29.

bulduğunu yazmaktadır.¹⁶⁴ Buna ilaveten aynı yazarın, Pîr Hasan'ın ölüm yılını daha ileri bir zamana (1391) tarihlendirmesi, Tihranî'nin vermiş olduğu bilginin yanlışlığı konusundaki şüpheleri haklı çıkarmaktadır.¹⁶⁵ Böylece Kara Mehmed'in ölümünden sonra, Pîr Hasan engelini bertaraf eden Kara Yusuf, Kara-Koyunlu Devleti'nin hükümdar intihap geleneğine uygun olarak¹⁶⁶ 1389 yılında Kara-Koyunlular'ın başına geçti.¹⁶⁷

1.2. HÜKÜMDARLIĞININ İLK ZAMANLARI

1.2.1. Tebriz'de Hâkimiyet Mücadeleleri ve Kara Yusuf'un Tebriz'e Gelişi

1388 yılında Timur'un *Üç Yıllık Sefer*'den dönmesinden sonra, Kara Mehmed ile Celâyir emirleri Şebli ve Şah Ali arasında, Tebriz hâkimiyeti konusunda büyük bir mücadele baş göstermişti. Kara Mehmed Bey, söz konusu emirleri saf dışı bırakarak Tebriz'de hâkim olmuş ve ardından gönderdiği ordu ile Emir Şebli'yi Heştrûd yakınlarında yenilgiye uğratmıştı.¹⁶⁸ Tam da bu sırada Ak-Koyunlular'ın, Kara Mehmed'i öldürdükleri haberini alan Kara-Koyunlu emirleri, bu başarının ardından süratle geri dönerken, şehrin yönetimini de Çalık ve Kara Bistam isimli emirlere bırakmışlardı.¹⁶⁹

Kara Mehmed'in ölümüyle bir süre iç buhran geçiren Kara-Koyunluların çekildikleri Tebriz, yeniden kargaşa ve hâkimiyet mücadeleleriyle baş başa kaldı. Türkmen beylerinden her biri şehrin idaresini elde etmek için diğerleriyle mücadele ediyor ve idare birkaç günde bir el değiştiriyordu.¹⁷⁰ Nitekim bu emirlerden Şeyh Âdi Muhammed Arab ve Muhammed Halil Cihanşahî birleşerek, Kara-Koyunluların Tebriz yönetimini bıraktığı Kara-Bistam'ı öldürüp, Çalık'ı da yakaladılar. Daha sonra da

¹⁶⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 54; Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, 26.

¹⁶⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 54.

¹⁶⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal (Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhâniler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış)*, (5. baskı), TTK Yay., Ankara 2014, 256.

¹⁶⁷ el-Giyâsî, *Târîh-i 'l-Giyâsî*, 100; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 29. Diğer kaynakların aksine İ. Hakkı Uzunçarşılı ve Zeki Velidi Togan, Kara Yusuf'un tahta çıkış tarihini 1390 olarak kabul etmektedirler (bk. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 181; Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, I, 363.

¹⁶⁸ Erdem- Uyar, "Karakoyunlular", 862).

¹⁶⁹ Beyanî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 67; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 55; Mustafa Çetin Varlık, "Kara-Koyunlular", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VIII, Çağ Yay., İstanbul 1992, 448; Yılmaz, *Celayirliler*, 196; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 70.

¹⁷⁰ Yılmaz, *Celayirliler*, 196.

Alıncak¹⁷¹ kalesi hâkimi olan Hoca Cevher'i vaziyetten haberdar ettiler. Kendisine gelen haber üzerine Tebriz'deki olaylara müdahil olan Hoca Cevher şehre gelerek, Çalık'ı benimsedi ve bir süre şehirde kaldıktan sonra, kendisine vekâleten İmadud-dîn'i bırakıp Alıncak'a geri döndü. Hoca Cevher bundan sonra emirlerinden Altun'u Çobanlı oymağını¹⁷² yağmalamakla görevlendirirken, Tebriz'de bıraktığı vekili İmadud-dîn'e de, Altun'la birleşmesi emrini verdi. Ancak yağma işinden bol ganimet elde eden Altun geri dönerken, Halhal emîri Mahmud ganimetlere el koydu ve Tebriz'e geldi. 1389 yılında Irak-ı Acem'den gelen Celâyirli Emiri Şah Ali, Mahmud'u yakalayıp Sultaniye'ye götürdü. Mahmud'un, Satılmış, Melik Nizamud-dîn ve Ömer-i Kazvinî isimli üç adamı ise şehirde kaldılar.¹⁷³

1391 yılında Hoca Cevher'in ölümünün ardından Celayirli Sultan Ahmed Celayir tarafından Alıncak kalesinin hâkimiyetine tayin edilen Altun, Tebriz'i zapt etmek üzere harekete geçti. Durumdan haberdar olan Mahmud-i Halhalî, Sultaniye'den süratle hareket ederek, Altun'u mağlup etti. Tebriz'de altı ay kadar kalan Halhal emiri, adamlarından birini burada bırakarak emirlik makamına geri döndü.¹⁷⁴

Tebriz'de hal böyle iken, Kara Yusuf'un, devletinde iç istikrarı sağladıktan sonra ilk hedefi, Celâyirli emirlerinin elde etmek için âdeta birbirleriyle yarıştıkları Tebriz oldu. Zira Sultan Ahmed Celayir'in olaylar karşısındaki kifayetsiz tavrı, Kara Yusuf'u Tebriz'e gitme hususunda daha da cesaretlendirdi.¹⁷⁵ Bu suretle Kara Yusuf 1391 yılında Tebriz'e gelerek şehri kolayca ele geçirdi ve bir süre şehirde kaldıktan sonra emirlerinden Satılmış ve Halil'i bir miktar kuvvetle bırakıp, Doğu Anadolu'ya (Aladağ'a) geri döndü. Türkmen beyinin, Tebriz'den ayrılmasını fırsat bilen Mahmud-i Siyah-Kûhî adlı yine bir Celâyir emiri, Tebriz'i kuşattı. Ancak Kara Yusuf'un şehrin korunması için bıraktığı askerlerin başarılı müdafaası sonucu, mağlup edildi.¹⁷⁶ 1392 yılında Kara Yusuf, taht için karşı karşıya geldiği Pîr Hasan'nın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Hüseyin Bey ile

¹⁷¹ Nahçıvan bölgesinde, Nahçıvan-Culfa yolu üzerindeki bir tepede harabeleri bulunan tarihî bir kaledir. Alıncak, Alancık ve Elince şeklinde farklı yazılış şekilleri bulunmaktadır. Kale hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fuad Köprülü, "Alıncak", *İA*, I, İstanbul 1978, 302-304; İdris Bostan, "Alıncak", *DİA*, II, İstanbul 1989, 370.

¹⁷² Çobanlı oymağı XIV. Yüzyılın ikinci yarısında Errân'da görülen, zenginlikleriyle ön plana çıkan bir Türkmen topluluğudur. Sümer, *Oğuzlar*, 146.

¹⁷³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 55.

¹⁷⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 55-56.

¹⁷⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 56; Sadık Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 28.

¹⁷⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 56; a. mlf., "Kara-Koyunlular", 296; Varlık, "Kara-Koyunlular", 448; Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, 95; Polat, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, 101.

mücadele etti. Kara Yusuf bu mücadele esnasında, Tebriz’de bıraktığı Halil’in emrindeki kuvvetleriyle birlikte yardıma gelmesini istedi. Bunun üzerine Alıncak kalesi hâkimi Altun, Tebriz’in savunmasız kalmasından istifade ederek şehir üzerine yürüdü. Bu haberi alan Satılmış ise kaçmak zorunda kaldı. Öte yandan Hüseyin Bey ile mücadele eden ve onun emirlerinden birini öldüren Kara Yusuf ise Aladağ’a geri döndü. Türkmen beyi kısa bir süre sonra, Mahmud-i Halhalî’nin ele geçirdiği Tebriz’e doğru harekete geçti. Kara Yusuf karşısında direnemeyeceğini anlayan Halhalî geri çekilince, herhangi bir mukavemetle karşılaşılmadan Tebriz’e girildi¹⁷⁷. Burada bir süre kalan Kara Yusuf, şehrin idaresini tekrar emiri Satılmış’a bırakıp ülkesine geri döndü.¹⁷⁸ Kara Yusuf Tebriz’i aldıktan sonra, şehrin anahtarlarını Memlûk Sultanı Berkuk’a göndererek zaferini bildirip, teşrif aldı.¹⁷⁹ Ancak Kara Yusuf, Tebriz’den ayrılır ayrılmaz Satılmış, bu kez de Yadigâr-Şah isimli bir emirin kuşatmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Tam bu sırada Timur’un ordusuyla birlikte Azerbaycan’a gelmek üzere olduğu haberi Tebriz’e ulaştı. Bu haber üzerine Yadigâr-Şah kuşatmayı kaldırıp Merağa’ya giderken, Kara-Koyunlular da Timur tehlikesi karşısında Azerbaycan’dan çekilmek zorunda kaldılar.¹⁸⁰

1.3. KARA YUSUF’UN TİMUR İLE İLİŞKİLERİ VE ANKARA SAVAŞI’NDAKİ ROLÜ

1.3.1. Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Karşısında Kara Yusuf

Timur 1391 senesinde Altın Orda hükümdarı Toktamış’ı, Kunduzca mevkiinde bozguna uğrattıktan sonra başkenti Semerkand’a geri döndü. Emir Timur ertesi sene “*beş yıllık sefer (1392-1396)*” olarak adlandırılan bir dizi askeri faaliyetini gerçekleştirmek üzere yola koyuldu.¹⁸¹ Haziran ayında Buhara’ya gelen Timur, buradan Mâzenderân’a

¹⁷⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 56, Yılmaz, *Celayirliler*, 197.

¹⁷⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 56; Varlık, “Kara-Koyunlular”, 448; Yılmaz, *Celayirliler*, 197; Polat, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, 101; Erdem-Uyar, “Karakoyunlular”, 862; Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, 95.

¹⁷⁹ Şehabettin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1961, 92.

¹⁸⁰ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 56-57; Beyanî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 79-80; Yılmaz, *Celayirliler*, 197.

¹⁸¹ Timur’un beş yıllık askerî seferlerinin nedenleri kaynaklarda farklılık göstermektedir. Nizamüddin Şâmî, Timur’un, sefer düzenlediği İran memleketlerini gezmek ve memleketi muhaliflerden temizlemek amacıyla sefere çıktığını söyler (*bk. Zafernâme*, 153). Ancak Hayrunnisa Alan, Timur’un buralarda ele geçiremediği yerlerin (Şiraz gibi) olduğunu ileri sürerek, seferin daha çok yerel hâkimleri itaat altına almak amaçlı yapıldığını kabul eder (*bk. Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötügen Yay., İstanbul 2007, 60). İsmail Aka yine seferin sebebi olarak, Timur’un, Toktamış’a karşı seferdeyken İran’daki bazı yerli yöneticilerin onun yokluğundan yararlanarak, kendinden yüz çevirmelerini göstermiştir (*bk.*

geçerek, hâkimiyeti altına aldı. İlerleyişine ara vermeden devam etti ve Şîraz'a gelerek, buraya saklanmış olan Şah Mansur'u öldürerek, Muzafferîler hanedanına son verdi (1393). Bundan sonra yönünü Irak-ı Arab'a çeviren Timur, kendisi için engel teşkil edebilecek olan Ahmed Celâyir'i saf dışı bırakmak üzere harekete geçti ve Bağdad'a geldi.¹⁸² Timur'un harekâtını haber alan Sultan Ahmed Celayir, süratle Bağdad'ı terk ederek, oğlu Tahir'i değerli eşyaları ile birlikte Alıncak kalesine gönderirken, kendisi de Hille'ye çekildi. Dicle nehrini geçerek, köprüyü yıktıran¹⁸³ Sultan Ahmed Celayir, nihai olarak kurtuluşu Memlûk Sultanı Berkuk'a sığınmakta buldu.¹⁸⁴

Emir Timur, Bağdad'daki faaliyetlerinin ardından bir miktar kuvvetini burada bırakarak kendisi kuzeye yöneldi ve Tekrit'e geldi. O tarihlerde Orta Doğu'da Timur'un gücü karşısında direniş gösterecek, muktedir hükümdarların olmaması Timur'un yürüyüşünü kolaylaştırıyordu. Nitekim Timur, Tekrit'te iken, Musul Emîri Birdî Hoca oğlu Yâr Ali ve Erbil hükümdarı Şeyh Ali huzura çıkararak, ona çeşitli hediyeler sunup bağlılıklarını bildirdiler.¹⁸⁵ Irak-ı Arab'ı kontrol altına alan Timur, Tekrit'ten bölgede bulunan devletlerin hükümdarlarına itaatlarını arz edip, kendi adına hutbe okutup, para bastırmalarını bildiren mektuplar gönderdi. Timur'un vassal olarak kendine bağlamak

Timur ve Devleti, 25; a. mlf., "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, IX, Çağ Yay., İstanbul 1988, 198). Öte yandan Ali Sinan Bilgili, Timur'un, Arap ve Acem Irakları, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'daki siyasî durumu değerlendirerek bölgeye girmeye karar verdiğini yazmaktadır (bk. "Emir Timur'un Azerbaycan Faaliyetleri", 202). Sadettin Baştürk ise burada zikredilen tüm bu sebeplerin yanı sıra üzerinde çok durulmadığını ifade ettiği önemli bir amilin varlığından bahseder. Tarihçiye göre; cihangirlik davası güden Timur, sefer düzenlediği bütün toprakların Cengiz Han ve ahfâdının hakkı olduğu ve kendisinin de buraların doğal mirasçısı olduğu düşüncesiyle hareket etmektedir. Ayrıca Timur'dan sonra tarih sahnesine çıkan Ak-Koyunlu Uzun Hasan ve Şah İsmail'in de benzer anlayışı taşıdıkları görülmektedir. (bk. "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu seferlere Karşı Koyma Çabaları", *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, 16; aynı bilgi için ayrıca bk. Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay., Ankara 1989, 9).

¹⁸² Timur'un, Bağdad'a gelmesi hususunda farklı görüşler mevcuttur. Kaynakların bir kısmı Sultan Ahmed Celâyir'in, Timur'un itaat etmesi yönündeki mesajlara olumsuz cevap verip, karşı koymaya girişmiş ve hatta Osmanlı Sultanı I. Murad'a mektup göndererek Timur'a karşı müttefik bulmaya çalışmıştır (bk. Şâmî, *Zafername*, 169; Yılmaz, *Celayirliler*, 200; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir*, 49). Yaşar Yücel, Sultan Ahmed'in itaatini sunmasına rağmen Timur'un Bağdad'a saldırdığını nakleder (bk. *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, 10).

¹⁸³ İbni Arabşah, *Acâib'ul Makdûr*, 113; Aka, *Timur ve Devleti*, 26; Savaş Eğilmez-Ensar Macit, *Bozkırın Son Fatihî Emir Timur (Tarihi ve Avrupa Diplomasisi)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, 67.

¹⁸⁴ İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü'z-Zâhire* 302; Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, 96; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 53; Yılmaz, *Celayirliler*, 206; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 54.

¹⁸⁵ Şâmî, *Zafername*, 173, Yezdî, *Zafername*, 228; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 57; Ahmet Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, 153; Hakkı Dursun Yıldız, "14. Yüzyıldan İtibaren İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki Türk Devletleri", *Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, (ed. İbrahim Kafesoğlu vd.), İSAR Vakfı Yay., İstanbul 1999, 202.

istediği bu hükümdarlar; Erzincan Emiri Mutahharten, Dulkadiroğlu Süli Bey, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey, Kayseri-Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin, Ak-Koyunlu beyleri ve son olarak Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf idi.¹⁸⁶ Ayrıca Memlûk Sultanı Berkuk'a da bir elçilik heyeti göndermiştir. Timur onlardan gelecek cevabı beklemeden tekrar harekete geçti.¹⁸⁷ Kerkük, Erbil ve Musul gibi merkezleri aldı.

Kara Yusuf, bir bir Timur'a boyun eğen hükümdarların tavrının aksine geri adım atmadı ve itaat etmesi yolunda aldığı mektuba olumsuz yanıt verdi. Bunun üzerine Timur, Mardin'e doğru sefere giderken, Resu'l-ayn bölgesine vardığında ordusundan, Barangar¹⁸⁸ leşkerini Kara-Koyunlular üzerine göndererek, onları yağma ettirdi¹⁸⁹. Timur'un kendisi de 15 Mart 1394'te Mardin'i ele geçirdikten¹⁹⁰ sonra Dicle üzerinden Diyarbakir'e geldi. Buradan, asi olarak gördüğü Kara Yusuf'un üzerine yürümek amacıyla Kara Yusuf'un yaylakta bulunduğu Muş dolaylarına vardı. Timur'un çok yakınlarına geldiği haberini alan Kara Yusuf ailesi ve emrindeki Türkmenlerle birlikte sarp dağlara doğru çekildi. Kara Yusuf'un yaptığı hamleler karşısında iyice çileden çıkan Timur, Burhan-Oğlan adlı bir emirini Kara Yusuf'u takiple görevlendirirken, onu gittiği yere kadar takip edip, mutlak surette yakalayarak huzuruna getirmesini emretti.¹⁹¹ Ancak

¹⁸⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 57, Aka, *Timur ve Devleti*, 27; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 61; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 12; Erdem-Uyar, "Karakoyunlular", 862; Yıldız, "14. Yüzyıldan İtibaren İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki Türk Devletleri", 202; Mustafa Alkan-Ferdi Gökbuğa, "Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 586; Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, (çev. Zuhâl Bilgin), (5. Baskı), Kronik Yay., İstanbul 2018, 131.

¹⁸⁷ Timur'un itaat çağrısına gelen yanıtlar şu şekildedir; Berkuk, Timur'un gönderdiği elçileri katlederek ona alenen karşı koyduğunu bildirdi (bk. Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 59). Öte yandan Süli Bey bağlılığını arz edip, Timur'a Suriye üzerine sefer yapmayı teklif etmiştir. Yine Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey Osmanlı Sultanı I. Bayezid ve Emir Mutahharten'den intikam almak için çağrıya olumlu yanıt vermiştir (bk. Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu seferlere Karşı Koyma Çabaları", 17). Erzincan emiri Mutahharten, Timur, Van'da iken ona bağlılığını arz etti (bk. Yücel, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", 693). Kadı Burhaneddin ise itaat mektubunun bir kopyasını Sultan Bayezid ve Berkuk'a gönderdi. Böylece Timur'a karşı dörtlü bir ittifak (Yıldırım Bayezid-Berkuk-Burhaneddin-Toktamış) meydana getirip, onun ilerleyişini durdurmak istemişlerdir (bk. Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu seferlere Karşı Koyma Çabaları", 17; Alkan-Gökbuğa, "Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü", 586).

¹⁸⁸ Moğolca bir terim olan "Barangar" ordunun sağ kolu için kullanılır (bk. Ensar Macit, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012, 32).

¹⁸⁹ Şâmî, *Zafername*, 178; Esterebâdî, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, 452; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 57; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 12; Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", 213.

¹⁹⁰ Mehmet Taştemir, "Mardin", *DİA*, 28, İstanbul 2003, 44.

¹⁹¹ Şâmî, *Zafername*, 186; Yezdî, *Zafername*, 240; Sümer, *Kara-Koyunlular*, 57; Yaşar Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmaları-Türkiye ve Yakın-Doğu Üzerinde 1393/94 Timur

Burhan-Oğlan'ın takibi sonuçsuz kaldı; Timur buradan eli boş bir halde Van'ın kuzeyindeki Aladağ'a geldi.

1.3.2. Timur'un Kara-Koyunluların Hâkimiyetindeki Avnik Kalesi'ni Muhasarası

Kara-Koyunlular ile ilgili öfkesi dinmeyen Timur, 1394 yılının yazında Aladağ'dan, Kara-Koyunluların tasarrufunda bulunan ve stratejik öneme haiz olan, Avnik kalesine yöneldi. İlk olarak Aladağ'dan Aydın Kalesi'ne gelip buranın halkını tedip ederek, Üç Kilise'ye¹⁹² konaklamak üzere geldi. Emir Timur buradayken, Erzincan emiri Mutahharten büyük bir alay ile huzura geldi ve beraberindeki çeşitli hediyeleri Timur'a takdim edip, bağlılığını bildirdi. Timur ise Mutahharten'i kemer ve külâh ile ödüllendirdi.¹⁹³

Avnik hâkimi, Kara Yusuf'un, kısa süreli saltanat anlaşmazlığı yaşadığı kardeşi Mısır Hoca idi. Mısır Hoca tıpkı Kara Yusuf gibi, Timur'un itaat talebine karşı geri adım atma niyetinde değildi. Durumu fark eden Timur, torunu Emîr-zâde Muhammed'i bir miktar kuvvetle Avnik üzerine gönderirken, kendisi de yürüyüşü hızlandırıp, Eleşkirt üzerinden Avnik'e geldi (18 Haziran 1394). Avnik Kalesi, Erzurum'un güney doğusunda, sarp bir kayalık üzerinde yer almakta olup, etrafı uçurumlarla çevrilidir. Bu ahvaliyle savunması kolay olan kale muhkemliği ile nam salmış olmasının yanı sıra konumu itibariyle Pasin Ovası'nın en stratejik noktalarından biridir.¹⁹⁴ Nitekim Nizamüddin Şâmî'nin, “*Avnik kalesi sarp ve memleketin ortasında bulunduğundan, Türkmenler*

Tehlikesi-”, *Bellekten*, XXXVII/146, Ankara Nisan 1973, 167; Gürsoy Solmaz, “Timur ve Seferleri”, *Türkler*, 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 550; Bilgili, “Emir Timur'un Azerbaycan Faaliyetleri”, 203.

¹⁹² Faruk Sümer, burasının bugünkü Eçmiyazin olduğunu söylerken (*Kara Koyunlular*, I, 57), Ali Sinan Bilgili net bir yer bilgisi vermeyerek Adilcevaz civarında bulunduğunu aktarmaktadır (“Emir Timur'un Azerbaycan Faaliyetleri”, 204). Eçmiyazin (Üç Kilise), bugünkü Revan-Serdarabad yolunun üzerinde yer alan Valarşabat Kasabası'nın yanında yer almaktadır. Burada değişik zamanlarda inşa edilen biri büyük olmak üzere üç kilise ve manastırdan oluşan külliye, yapıldığı dönemde Ermeniler tarafından kutsal sayılıp, bir müddet sonra Ermeni Piskoposluk merkezi yapılmıştır (bk. Geyikoğlu, *Selçuklulardan Safeviler'e Sa'd-Çukuru*, 30-31).

¹⁹³ Şâmî, *Zafernâme*, 187; Yezdi, *Zafernâme*, 245; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 57; Yücel, “Mutahharten ve Erzincan Emirliği”, 693; a.mlf., *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 6; Aka, *Timur ve Devleti*, 28; Solmaz, “Timur ve Seferleri”, 550; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, 62.

¹⁹⁴ Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, 223; Varlık, “Kara-Koyunlular”, 449; Geyikoğlu, *Selçuklular'dan Safeviler'e S'ad-Çukuru*, 227; Enver Konukçu, “Kara Koyunluların Avnik Kalesi”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, 37-38; Gürsoy Solmaz, “Avnik Kalesi”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, 13, Erzurum 1999, 291.

(Kara-Koyunlular), isyan ve serkeşlik ettikleri zaman bu kaleye sığınarak, onu kendilerine bir istinatgâh gibi kullandıklarından Emir Timur bu kaleyi teshir etmeye azmetti...”¹⁹⁵ sözlerinden de kalenin muhkemliği konusunda fikir ediniyoruz. Hal böyle iken, Timur, Kara-Koyunların adeta kalbi olan Avnik kalesini kuşattı. Timur’un askerleri yoğun taarruzlarının sonunda, dış kaleyi düşürmeye muvaffak oldular. Dış kale düşünce Mısır Hoca ve emrindeki kuvvetler, iç kaleye çekilerek savunmayı orada sürdürdüler. Mısır Hoca ve askerlerinin cengâverce süren direnişleri karşısında, Timur’un askerleri günlerce uğraşmak zorunda kalmışlardır. Ancak Timur’un geçip gittiği yerleri nasıl harap ettiğini çok iyi bilen Mısır Hoca, oğlu ile Timur’a hediyeler gönderip bağışlanmayı diledi. Timur, Mısır Hoca’nın bu arzusuna kemer ve hilat göndererek karşılık verirken, Mısır Hoca’nın özrünü kabul ettiğini, fakat bizzat huzuruna gelip yeri öpmesi gerektiğini, aksi takdirde isteklerinin yerine getirilmeyeceğini bildirdi.¹⁹⁶ Ancak Timur’un bu isteğinin bir hile olduğundan şüphe duyan Mısır Hoca teklifi reddetti ve direnişe devam etti. Nizamüddin Şâmî ve Ş. Ali Yezdî’nin bildirdiğine göre; ertesi gün, Timur’un beraberinde Avnik Kalesi’ne gelmiş olan Erzincan Emiri Mutahharten, Mısır Hoca’nın yanına giderek ona şu öğüdü verdi; “*seni böyle karşısında yedi iklim padişahlarının pes dediği bir emire muhalefete sevkeden fikir ne kadar fasid bir fikirdir, senin gibilerinin mukavemete çalışmaları akıl kârı değildir, ona aciz ve meskenet göstermekten başka hiç bir şey seni kurtaramaz*”.¹⁹⁷ Mısır Hoca, Mutahharten’in bu ihtarını dikkate aldı ve bu kez oğlu ve emiri Satılmış’ı gönderip affedilmesi yolundaki ricasını yeniledi. Ancak Timur, Mısır Hoca’nın kendisini oyaladığını ve huzuruna gelmeyeceğini anladı. Bu nedenle Mısır Hoca’nın altı yaşındaki oğlunu ve Satılmış’ı hapse attırdı. Bir müddet sonra Timur’un huzuruna getirilen, Mısır Hoca’nın oğlu, Timur’a saygılarını sundu ve “*eğer isterseniz gidip, onu kefen ve kılıçla beraber getireyim*”, diyerek babasının affedilmesini istedi. Timur, Satılmış’ı da hapisten çıkardı ve çocukla birlikte Mısır Hoca’nın yanına gönderdi. Ancak Timur’un hile ile kendisini öldüreceği şüphesini bir türlü üstünden atamayan Mısır Hoca, oğlunun geri gelmesini sevinçle karşılamakla birlikte kaleyi savunmayı bırakmadı.

¹⁹⁵ Şâmî, *Zafernâme*, 187.

¹⁹⁶ Şâmî, *Zafernâme*, 188; Enver Konukçu, “Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, I, Ankara 2002, 376; Savaş Eğilmez, *Erzurum (Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar)*, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 2012, 155; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 81.

¹⁹⁷ Şâmî, *Zafernâme*, 188, Yezdî, *Zafernâme*, 242; Eğilmez, *Erzurum*, 156, Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 81.

Timur kaleyi kesin olarak düşürmek için, mancınıklarla iç kaleyi dövmeye başladı. Kale artık daha yoğun bir saldırı altındaydı. Taarruz sonucu kale çok hasar aldı ve bazı bölümleri yıkıldı. Kuşatma dayanılmaz noktaya vardığında, Mısır Hoca'nın annesi kaleden çıkıp Timur'un huzuruna gitti. Annesi Timur'un azametini şu sözlerle dile getirdi; *“Benim oğlumun sana karşı mukavemet haddi değildir, sen öyle bir Emirsin ki senin karşında arslanların ödü patlar ve kükremiş kaplanların nefesi tutulur. Böyleyken eğer benim oğlum senden korkarsa buna şaşırılmamalıdır”*. Timur ise bu sözler karşısında ona hilat giydirdi ve şu kelamı etti; *“ona söyle, eğer amân istiyorsa derhal bizim tarafımıza gelsin”*. Bu suretle geri gönderilen annesi, oğlu Mısır Hoca'ya bütün olup biteni anlattı. Ancak Mısır Hoca yine teslim olmaya yanaşmadı. Bunun üzerine Timur'un iyice sabrı taştı. Timur kuşatmayı bir an önce nihayete erdirmek için, iç kalenin karşısına bir hisar inşa edilmesini emretti. Askerler ağaç ve çamurdan bir hisar inşa ettiler. 14 Temmuz 1394'te (15 Ramazan 796) kalede durumlar iyice kötüleşti. Zira artık susuzluktan bitap düşülmüş, yiyecek stoğu da tükenmek üzere idi. Bu durumda Mısır Hoca naibini Emirzade Muhammed'e gönderdi. Durumdan haberdar olan Timur, daha önceki isteğini tekrarladı. Ancak Mısır Hoca yine yiğitçe mücadeleden vazgeçmedi. Tam bu esnada aralarında Ergunşah ve Amanşah gibi kimselerin olduğu, Timur'un askerlerinden bir zümre kaleye girmeye başladılar. Bunun üzerine asker ve kale efradından bazı kimseler, can havliyle kaleden kendilerini atmaya başlayınca Mısır Hoca, bu vahametle direnmenin bir sonuç getirmeyeceğini anladı. Son bir kez daha annesi ve oğlunu Emir Timur'a gönderip, âmân diledi. Timur, babasının kanının bağışlanmasını rica eden, oğluna; *“kanını bağışlarım, ama bir şartla ki şimdi dışarı çıkıp gelsin, yoksa bu kadar kişinin kanının günahı onun boynundadır”* diyerek bir kez daha Mısır Hoca'nın bizzat kendinin huzura gelmesi isteğini tekrarladı. Mısır Hoca ertesi gün 1 Ağustos 1394 (3 Şevval 796)'de omuzunda kefen ve elinde kılıç ile Emirzade Muhammed Sultan'a teslim oldu.¹⁹⁸ Muhammed Sultan'ın araya girmesiyle Timur, Mısır Hoca'yı affetti. Timur canını bağışladığı Mısır Hoca'yı, Mardin hükümdarı İsâ ile önce Sultaniye'ye, daha sonra da Semerkant'a göndererek uzaklaştırdı. Schiltberger, Mısır Hoca'nın Semerkant'ta öldüğünü bildirmektedir. Nitekim kaynaklarda Mısır Hoca'nın adının bir

¹⁹⁸ Avnik'in düşüş tarihini, Faruk Sümer ve Enver Konukçu 2 Şevval 796 Cumartesi olarak kabul ederken, Osman Turan 3 Şevval 796 tarihini Cumartesi (1 Ağustos 1394) olarak yazmıştır (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 58; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, (haz. Osman Turan), TTK Yay., Ankara 2007, 83; Konukçu, “Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik”, 376; a. mlf, “Kara Koyunluların Avnik Kalesi”, 39-40).

daha geçmemesi onun vermiş olduğu bilgiyi doğrulamaktadır.¹⁹⁹ 40 günü aşkın bir süre Avnik muhasarası ile uğraşan Timur istediğini elde etti ve ele geçirdiği kalede birçok insanı öldürttü.²⁰⁰ Bu suretle Avnik, Kara-Koyunlu hâkimiyetinden çıkmıştır.²⁰¹ Timur, Avnik'ten ayrılırken buranın hâkimiyetini Atlamış'a teslim etti, kendisi de Gürcüler üzerine sefere gitti.²⁰²

1.3.3. Kara Yusuf'un Erciş'i Geri Alışı ve Atlamış Olayı

Kara-Koyunluları tedip ederek sindirdiğini zanneden Timur, yeni seferler düzenlemek üzere Doğu Anadolu'dan ayrılmıştı. Bir süre sonra Timur, Gürcüler üzerine seferde iken, Altın-Orda Hükümdarı Toktamış'ın Şirvan topraklarında müteceviz faaliyetlerde bulunduğu haberini almış ve Toktamış şahsında Altın-Orda'ya son darbeyi vurmaya üzere askerlerine sefer emri vermişti.²⁰³ Öte yandan Timur karşısında geri çekilmeye mecbur kalan ve Avnik muhasarasında da âtil durumda kalarak, Avnik'in düşmesine ve kardeşi Mısır Hoca'nın Semerkant'a gönderilmesine herhangi bir müdahalede bulunamayan Kara Yusuf, Timur'un söz konusu meşgalesinden istifade ile süratle harekete geçti. Kara Yusuf, 1395 yılında Erciş'e geldi ve burayı geri aldı. Hatırlanacağı üzere, Timur 1389 yılında Van'ı ele geçirdiği sırada burayı yerli emirlerden naibi olarak atadığı İzzeddin Şîr'e bırakmıştı. Nitekim bu emir, Erciş'in Kara Yusuf

¹⁹⁹ Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi*, 72.

²⁰⁰ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, 123-124; Metsoplu Toma, Timur'un 100 kişiyi kale duvarından atarak öldürdüğünü kaydeder (bk. Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 21).

²⁰¹ Şâmî, *Zafernâme*, 188-189, İbni Arabşah, *Acâib 'ul-Makdûr*, 123-124, Yezdi, *Zafernâme*, 244; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1068; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 57-58, Beygu, *Erzurum*, 225-228; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, 41; Konukçu, "Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik", 376; Varlık, "Kara-Koyunlular", 449; Eğilmez, *Erzurum*, 156; Alkan-Gökbuğa, "Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü", 587; Vali Dinparast, "Ankara Savaşı'nın Başlamasında Celayiroğlu Ahmed ve Kara Yusuf'un Faaliyetleri", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 630; Solmaz, "Timur ve Seferleri", 944; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, 62; Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, 154-156; Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", 213; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 72; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 80-82.

²⁰² Mirza Bala, "Gürcistan", *İA, MEB Yay.*, IV, İstanbul 1987, 841; Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *DİA*, 24, İstanbul 1996, 313; Kâzım Paydaş, "Timur'un Gürcistan Seferleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, Elazığ 2006, 423; Erol Keleş, "Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi", *Vakanivis -Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (Kafkasya Özel Sayısı), Sakarya 2017, 224

²⁰³ Sefer için bk. A. Yu. Yakubovsky, *Altın Ordu ve Çöküşü*, (çev. Hasan Eren), (2.Baskı), Ankara 1976, 253; Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilig*, 27, Ankara Güz 2003, 20; Kâzım Paydaş, "Timurlu ve Türkmenler'in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40, Ankara 2006, 117.

tarafından zapt edildiği haberini Avnik hâkimi Atlamış'a bildirdi. Metsoplu Toma'nın aktardığına göre, Atlamış gelmeden önce Kara Yusuf ve Emir Şîr arasında küçük çaplı bir çarpışma yaşanmışsa da bir barış mukavelesi imzalanarak anlaşmazlık son bulmuştur. Yine aynı yazar, barış sağlandıktan sonra Atlamış'ın, 400 atlı ile Erciş dolaylarında olduğunu belirttiği Aki (Aka Dağı) şehrine geldiğini ve Kara Yusuf'un, Avnik'e geri dönmek üzere yolda olan Atlamış'a bir gece baskını düzenleyip, adamlarının çoğunu öldürdüğü gibi, Kara Yusuf ve kardeşi Yâr Ali²⁰⁴'nin Atlamış²⁰⁵'i esir aldığını yazmaktadır.²⁰⁶ Öte yandan 1395 senesinin Eylül-Ekim aylarında (797 Zilhicce) Kara Yusuf'un emrindeki 5.000 kişilik bir kuvvetle, Timurlu askerlerden oluşan 20.000 kişilik bir orduya karşı büyük bir zafer elde ettiği bilgisi kayıtlarda yer almaktadır. Bu son bilgi, İbn Hacer, ve Makrizî gibi Arap müelliflerin eserlerinde yer almasına mukabil Nizamüddin Şâmî, Şerafüddin Ali Yezdî gibi Timur'un daha çok başarılarını kaleme alan tarihçilerin eserlerinde böyle bir karşılaşmadan söz edilmemektedir.²⁰⁷ Faruk Sümer, kaynaklarda geçen bu çarpışmanın, Atlamış'ın esir edilmesiyle sonuçlanan Timurlu-Kara-Koyunlu karşılaşması sonucu elde edilen zafer olduğu görüşündedir.²⁰⁸ Nitekim Atlamış'ı mağlup ettiği kesin olan Kara Yusuf, onu Memlûk Sultanı Berkuk'un nezaretine, Mısır'a gönderdi.²⁰⁹ Kara Yusuf'un son yaptığı bu hamle, denilebilir ki, bundan sonraki Timurlu-Kara-Koyunlu siyasi ilişkilerini belirleyen en önemli amillerden birini oluşturur. Timur'un Avnik hâkimiyeti gibi önemli bir vazife ile görevlendirdiği Atlamış, onun en sevdiği, gözde olan emirlerinden biriydi. Zira bu durumu çok iyi bilen Kara Yusuf, Atlamış'ı mağlup etmekle kalmamış, Timur'a duyduğu kin ve husumetle²¹⁰, onun çok sevdiği emirini esir alarak bir nevî Timur'u cezalandırmak istemiştir.²¹¹ Nitekim

²⁰⁴ Yâr Ali, Timur Tekrit'te iken gelip bağlılığını arz eden Musul Hâkimi olup Sultan Kara Yusuf'un kardeşidir (bk. Sümer, "Kara-Koyunlular", 296).

²⁰⁵ İbni Arabşah, Atlamış'ın, Timur'un kızkardeşinin damadı olduğunu yazmaktadır (bk. *Acâib 'ul-Makdûr*, 200; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 135).

²⁰⁶ Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 21-22; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 59.

²⁰⁷ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, V, 377; Yüksel, *el-Makrizî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 14, 56; Sümer, *Kara Koyunlar*, I, 59; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 92.

²⁰⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 59.

²⁰⁹ Bundan sonraki süreçte Atlamış mevzuu Timurlu-Memlûk diplomatik sorunlarının da başlıcasını teşkil etmiştir. Neticede Atlamış, 1402 yılında Timur'un Memlûkları mağlup etmesinden sonra serbest kalacaktır. Yüksel, *el-Makrizî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 36, 57; Halil Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012, 87.

²¹⁰ Yaşar Yücel, "Timur Tarihine Dair Araştırmalar -Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)-", *Belleten*, XLII/166, Ankara Nisan 1978, 258.

²¹¹ Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 22; Yüksel, *el-Makrizî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*, 15; Sümer, *Kara*

Kara Yusuf, bu isteğinde başarılı olmuştur ki, Timur, Memlûk Sultanlığı'ndan Atlamış'ın serbest bırakılmasını defaatle talep etmiştir.

Timurlulara karşı büyük bir galibiyet elde eden Kara Yusuf, 1396 yılında güneydeki faaliyetleriyle dikkat çekmektedir. 1396 yılının Mart ayında Kara Yusuf bu kez, Timur Tekrit'e geldiğinde ona itaatlerini bildirmiş olan Berdî hocanın oğlu Yâr Ali²¹²'nin tasarrufundaki Musul'a yöneldi. Kısa sürede Musul'u kontrolü altına alan Kara Yusuf buranın yönetimini, Atlamış'ın esir edilmesinde ona yardımcı olan kardeşi Yâr Ali'ye verdi. Bunun üzerine ertesi yıl 1397'de Timur'un Azerbaycan ve havalisine hâkim tayin ettiği (1393) oğlu Miranşah Musul üzerine yürüdü, durumu haber alan Kara Yusuf Şam'a çekildi.²¹³ Bu suretle elden çıkan Musul tekrar Timurlu tahakkümü altına alındı. Ancak Kara Yusuf, Musul'dan kolayca vazgeçecek gibi değildi. Nitekim 1398 yılında Miranşah ve kuvvetlerinin Musul'dan çekilmesinden sonra Şam'dan hareketle tekrar şehre geldi ve kontrolü sağladı.²¹⁴ Görüldüğü üzere Timurlular, Kara Yusuf'a söz geçirip, kontrol altına almakta bir türlü muvaffak olamıyordu.

1.3.4. Timur'un Doğu Anadolu'ya Geri Dönüşü, Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir ile Beraber Osmanlı Sultanı I. Bayezid'e İlticası ve Anadolu'daki Faaliyetleri

Timur'un oluşturduğu siyasî zemin, Kara-Koyunlu Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'i ortak bir paydada buluşturmuş ve aynı kaderi yaşamalarına neden olmuştur. Zira her iki lider de Timur'un hâkimiyet kurmak istediği bölgeler olan Doğu Anadolu ve Irak-ı Arab'ın, atayurtları olması hasebiyle doğal hakları olduğu ve kendi yönetimleri altında olması inancına sıkı sıkıya bağlıydılar. Bu nedenledir ki, yukarıda izah ettiğimiz gibi Kara Yusuf Erciş'i geri almış, Timurluları mağlup etmişti. Öte yandan 1393 yılında Timur,

Koyunlar, I, 59; Varlık, "Kara-Koyunlular", 449; Konukçu, "Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik", 377; a.mlf., *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, 377; Solmaz, "Timur ve Seferleri", 554; Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 12; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 92.

²¹² Faruk Sümer, Tekrit'te Timur hâkimiyetini kabul eden Yâr Ali'nin, Kara Yusuf'un kardeşi olması gerektiğini yazmıştır (bk. "Kara-Koyunlular", 296). Ancak *Kara-Koyunlular* kitabında bu tespitin yanlışlığını farketmiş olacak ki Yâr Ali'yi Berdî Hoca'nın oğlu olarak yazmıştır ve diğer araştırma eserlerde de aynı şekilde geçmektedir (*Kara Koyunlular*, I, 60).

²¹³ Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 58; Aka, *Timur ve Devleti*, 31.

²¹⁴ Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 59; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 60; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 69-70; Bilgili, "Emir Timur'un Azerbaycan Faaliyetleri", 204; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 107.

Bağdad'ı ele geçirmiş, Sultan Ahmed Celayir ise Sultan Berkuk'un yanına kaçmıştı. Timur, Deşt-i Kıpçak'a gitmek üzere Bağdad'dan ayrılınca Berkuk sayesinde bir ordu toparlayıp, tekrar ayağa kalkan Sultan Ahmed Celayir, 1394/1394 yıllarında Bağdad'ı Timur'un bıraktığı emirin elinden herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan geri aldı.²¹⁵ Nitekim arkasını her döndüğünde hemen harekâta geçen bu iki hükümdarın varlığı, Timur'u ziyadesiyle rahatsız ediyor ve Timurlu hâkimiyeti için daima bir tehdit arz ediyordu.

Timur cephesinde ise durumlar şu şekilde idi; Timur Toktamış'ı tedip ettikten sonra Hindistan üzerine sefere gitmişti. Buradan pek çok ganimet ve fil elde ederek 29 Nisan 1399'da Semerkand'a döndü.²¹⁶ Bir süre burada istirahatata çekilen Timur'un bir sonraki planı tekrar Orta Doğu ve Anadolu üzerine yürümektir. Timur'un müteceviz olarak gördüğü Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'e tekrar gücünü kabul ettirmek isteği bu düşüncesinin arkasında yatan başlıca nedenlerden biriydi. Timur 10 Eylül 1399'da Semerkant'tan ayrıldı. Rey ve Sultaniyye'ye uğradıktan sonra Karabağ'a geldi.²¹⁷ Timur'un bu havalide tekrar görünmesi başta Kara Yusuf olmak üzere bütün hasımlarını endişe ve korkuya sevketti. Zira Timur'un Azerbaycan'a geldiği haberi Van Gölü çevresinde bulunan Kara Yusuf'a ulaştı, Kara Yusuf maiyetiyle birlikte ata yurdunu terk ederek, Musul'a çekilmek durumunda kaldı. Öte yandan Timur, Karabağ'da iken Emirzade Rüstem'i Bağdad'ı almak üzere görevlendirdi. Emirzade Rüstem emrindeki askerler ile Fars'tan hareket edip Lûristan'da Celayirlilere bağlı olan kaleleri tek tek aldı. Rüstem'in fetih ve yağmalarını duyan Sultan Ahmed Celayir'in endişesi daha da arttı. Korkudan sağlıklı karar veremeyen Sultan Ahmed, şüphe ve evhama kapıldı ve kendisine ihanet ederek onu ortadan kaldıracaklarını düşündüğü, çok yakın adamları ile birlikte yaklaşık 2000 kişiyi öldürttü. Sütannesini dahi acımadan öldüren Sultan Ahmed Celayir, hizmetindeki adamları Dicle Nehri'ne attırdı. Sultan'ın bu şuursuzca yaptığı işlerin tabîî bir sonucu olarak, Bağdad'da kendisine karşı muhalif bir atmosfer ortaya çıktı. Kendisi de durumun farkına vardı ve daha fazla burada tutunmasının mümkün olmadığını anlayan

²¹⁵ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VI, 32; İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü 'z-Zâhire*, 308; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 462; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 93.

²¹⁶ Aka, *Timur ve Devleti*, 31; Manz, *Timurlenk*, 132; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 63; Yılmaz, *Celayirliler*, 208; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 60.

²¹⁷ Şâmî, *Zafernâme*, 291; İbni Arabşah, *Acâib 'ul-Makdûr*, 179; Aka, *Timur ve Devleti*, 35; a.mlf., "Timurluların Azerbaycan ile Alakaları", *Türk Kültürü*, XXX/345, Ankara Ocak 1992, 13; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 62.

Sultan Ahmed Celayir güvendiği bir grup adamıyla birlikte geceleyin gizlice Bağdad'ı terk ederek, Musul'daki Kara Yusuf'un yanına sığındı. Kara Yusuf, yanına kaçıp gelmiş olan Sultan Ahmed Celayir'i gayet dostane bir şekilde karşıladı ve misafirperverlik gösterdi. Bir müddet sonra Emirzade Rüstem, Timur'un emri ile Şiraz'a dönünce, Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf'a Bağdad'a gitmek hususunda ısrarda bulundu. Bağdad'a gelen iki sultan, karşılarında herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan şehri kolayca ele geçirdiler.²¹⁸ Ancak Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf'un beraberinde getirdiği, şehrin yakınlarına ordugâh kurmuş olan Türkmenler'in şehri yağma etmesinden korktu. Bu nedenden dolayı onlara para ve mal verdi ve Kara Yusuf'u Musul'a geri dönme hususunda ikna etti.²¹⁹

Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir cihetinde olaylar bu şekilde cereyan ederken, Karabağ'da kışlayan Timur, bu süreçte Gürcistan ve Irak-ı Arab'da bazı askeri girişimlerde bulunmuş ve daha sonra Bingöl'e gelmişti.²²⁰ Daha sonra Timur burada iken Anadolu'nun içlerine yönelip, Sivas'ı zapt etmek üzere hazırlıklar içerisine girişti. Kara Yusuf, Timur'un Sivas'a dair planlarından haberdar oldu ve bu durum telaşe kapılmasına yol açtı. Zira Kara Yusuf, Timur'un Sivas'ı aldıktan sonra güneye yönelerek kendi üzerine geleceğinden ve onu çepeçevre kuşatarak, kaçış yolu kalmayacağı korkusu duymaktaydı. Nitekim aynı tehlike Sultan Ahmed Celayir için de geçerliydi ki beliren Timur tehdidi iki hükümdarın yollarını tekrar kesiştirdi. Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir güvenli bir liman olarak gördükleri Memlûk sultanlığına sığınmaya karar verdiler. Sultan Ahmed Celayir, Bağdad'ın yönetimini Ferec isimli bir emire bırakarak, süratle bütün aile fertlerini alarak Kara Yusuf'a katılmak üzere Musul'a geldi. İki sultan, Hît mevkiine geldiler ve burada bir köprü kurdurarak maiyetlerindeki, sayıları yedi bine

²¹⁸ Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in Bağdad'ı ele geçirip-geçiremediği hususunda Arap tarihçiler ile Timurlu tarihçiler arasında görüş ayrılıkları vardır. İbni Tagrıberdi, Kara Yusuf'un, Sultan Ahmed Celayir ile birlikte Bağdad'a geldiğini ve ancak Bağdad halkının onlara karşı çıkarak, onları uzun bir mücadele ile Fırat sahiline kadar kovaladıklarını yazar (bk. *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 328). Makrîzî ve İbn Hacer de olayı benzer şekilde kaydeder (bk. Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 60). Şerefeddin Ali Yezdî gibi Timurlu tarihçiler ise Sultan Ahmed Celayir'in yeniden Bağdad'ı ele geçirdiğini kaydeder. Kaynaklar arasındaki görüş farklılıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)", 289-292.

²¹⁹ Yezdî, *Zafername*, 333-334; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 485; Abbâs Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk Beyne'l-İhtilâleyn*, II, Bağdat 1936, 233-235; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 60-61; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 67; Yılmaz, *Celayirliler*, 209; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 108.

²²⁰ Aka, *Timur ve Devleti*, 35; Mustafa Kafalı, "Timur", *İA*, XII/1, MEB Yay., Eskişehir 2001, 344; Solmaz, "Timur ve Seferleri", 555; Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 116.

yaklaşan askerle birlikte²²¹ Fırat Nehri'ni geçerek Halep'e doğru yöneldiler.²²² Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir yoldayken, Memlûk Sultanı Ferec'e sığınma taleplerini bildirmek üzere bir elçilik heyeti gönderdiler. Suriye'ye vardıklarında ise de Halep naibi Demirtaş'a izin mahiyetinde bir mektup yazarak Halep'e girmek üzere izin talebinde bulundular. Ancak Demirtaş, onların sayıca kalabalık olmalarından korkarak, Halep'te olmaları düşüncesinden rahatsızlık duydu ve Timur'a karşı koyan bu iki müttefik hakimnin asıl amacının Halep'i ele geçirmek olduğundan endişelendi. Hama hâkimi Dokmak'ı yardıma çağırarak Halep Hâkimi Demirtaş, Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celayir'in karşısına çıkarak, 18 Haziran 1400 (24 Şevval 802) tarihinde, taarruza geçti. Ancak Demirtaş, onların karşısında ağır şekilde yenilgiye uğradı. Mağlup düşen Memlûklu askerleri Halep'e çekilirken, sayısız ganimet Kara Yusuf ve müttefikinin eline geçti. Vuku bulan savaşta Halep Atabeyi Emir Canbeg (Canibek) el-Yahyavî, Emîr Nasîrüddin Muhammed b. Toktemir el-Gulbavî ve Emîr Battih öldürüldü. Öte yandan Demirtaş'a yardıma gelen Hama hâkimi Dokmak ve Bîre/Bîrecik hâkimi Emîr Nasîrüddin b. Şöhrî ise Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'e esir düştü. Dokmak daha sonra verdiği yüz bin dirhem fidye karşılığında serbest bırakıldı.²²³ Bundan sonraki yaşanan olayları İbn Tagrıberdi'nin kayıtları dolayısıyla tafsilatlı bir şekilde öğrenebiliyoruz. Savaşın akabinde, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir, Suriye'ye gelen Emir Sodun (Sudun) vasıtasıyla Memlûk Sultanı Ferec'e bir mektup gönderdi. Kara Yusuf ve Sultan Ahmed

²²¹ İki müttefikin Halep'e yürüyüşleri sırasında, Sultan Ahmed Celayir'in yanında oğulları Mu'tasım, Nur'ul-Ayn ile adamlarından Ali Paşa, Siyavuş, Şahin Melik Ferruh, Mahbup, Ak-Buğa Şökürçü bulunurken, Kara Yusuf'un beraberinde ise kardeşi Yâr Ali ile emirlerinden Pîr Hasan-ı Sa'd, Busat, İlyas, Pîr Ömer, Karaman, Kasım, Karaçuk ve Sultan adlı kimseler vardı (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 61; Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler", 292).

²²² Bağdad'ın Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir tarafından alınması bahsinde belirttiğimiz üzere, Arap müverrihler Kara Yusuf ve Celayir'in bu kuşatma karşısında başarısız olduklarını ve bu yüzden Halep'e kaçtıklarını kaydetmektedirler (bk. Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 60; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 328). Ancak iki sultanın da Timur tehdidi dolayısıyla Memlûk Devleti'ne sığınma gereği duydukları daha doğru ve net bilgi olup Yaşar Yücel hatanın Arap tarihçilerin aynı sene içerisinde meydana gelen farklı tarihli olayları birlikte sıralayarak anlatmak adetlerinden ileri geldiğini yazmaktadır ki, Faruk Sümer de Arap müverrihlerin verdiği bilginin doğru olmadığını kaydeder (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 61; Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler", 290).

²²³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 32; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 328; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 61-62; a.m.f., "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", *Belleten*, LIII/206, 1989 Nisan Ankara, 193; Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)", 293; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 95; Yılmaz, *Celayirliler*, 210; Aka, *Timur ve Devleti*, 35; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 70; Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 116; Patricik Wing, *The Jalayirids (Dynastic State Formation In The Mongol Middle East)*, Edinburgh Üniversitesi Yay., Edinburgh 2017, 164; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 108; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 63.

Celayir mektupta içine düştükleri ahvali şu şekilde dile getirmişlerdir; “Biz buraya savaşmak niyetiyle değil, babası Melik Zahir’in geçmişteki lütuflarına dayanarak Mısır sultanına sığınmak ve ondan yardım dilemek için geldik. Ama bunlar bize birden saldırdılar. Bizler ise canımızı koruduk, yoksa helak olacaktık.”²²⁴ Bu suretle Kara Yusuf - Sultan Ahmed Celayir kendilerinin müteceviz bir görüntü arzitmelerinin vermiş olduğu rahatsızlıkla yardım fırsatını ellerinden kaçırmamak için gayret göstermişlerdir. Ancak Sultan Ferec ve büyük komutanların üyesi olduğu danışma meclisinde söz konusu mektup görüşülmüş ve dikkate alınmamıştır. Nitekim Faruk Sümer, Halep naibinin Kara Yusuf ve müttefiki Sultan Ahmed Celayir’e karşı göstermiş olduğu bu tavrın Sultan Ferec’in bilgisi dâhilinde olduğunu hatta saldırı emrinin doğrudan onun tarafından verildiğini yazmaktadır.²²⁵ 1399 yılında babası Berkuk’un ölümüyle çocuk yaşta tahta çıkan Ferec²²⁶, siyasî yetersizliğinden dolayı olayları iyi değerlendiremeyip, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir gibi cengâver iki güçten faydalanmak yerine onların düşmanlıklarını kazandı. Nitekim Şam naibine yazdığı mektupta ordusuyla harekete geçip, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir’i yakalayarak Mısır’a göndermesini emretti.²²⁷

Olaylar Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir’in, Timur tehdidi karşısında köşeye sıkıştıkları bir zamanda hiç de arzu etmedikleri bir şekilde seyretmişti. Bu suretle kadim dostları Memlûk Sultanlığı’ndan bekledikleri dostane davranışı göremeyen, Kara Yusuf-Sultan Ahmed Celayir mecburi olarak yönlerini, Timur karşısında kudretine güvendikleri Yıldırım Bayezid şahsındaki Osmanlı İmparatorluğu’na çevirmeye karar verdiler. Yolda ilerlerken, Behisni’ye vardıklarında, aralarında nedenini bilemediğimiz bir anlaşmazlık baş gösterdi ve müttefikler ayrıldılar ve Kara Yusuf ülkesine geri döndü. Öte yandan onların yaptıkları hamleleri sıkı bir şekilde takip eden ve rotalarını Anadolu’ya çevirdiklerini öğrenen Timur, üzerlerine kuvvetlerini sevketti.²²⁸

²²⁴ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma’rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 33; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu’z-Zâhire*, 328.

²²⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 62; Çetin, *Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 116.

²²⁶ Memlûk Sultanı Ferec’in (1399-1412) hayatı ve dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Sobernheim, “Ferec”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, 554-555; Asri Çubukçu, “Ferec”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, 370-371.

²²⁷ Yüksel, *el-Makrizî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr) ’de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 67-68; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu’z-Zâhire*, 328; Wing, *The Jalayirids*, 164.

²²⁸ Sümer, *Kara-Koyunlular* I, 62; Yücel, *Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 128.

Kara Yusuf ile ayrıldıkları için, Timur kuvvetlerinin ani baskınına²²⁹ tek başına maruz kalan Sultan Ahmed Celayir, bütün ağırlıklarını bırakarak kaçarken, büyük kız kardeşi Dilşad hatun ve haremdeki birçok kadını, kızı ve beraberindeki şehzadeleri esir olarak Timurlu askerlerine kaptırdı. Bu suretle canını güç bela kurtarabilen ve ağır darbe alan Sultan Ahmed Celayir, Yıldırım Bayezid'e sığınmak üzere yola çıktı²³⁰. Sultan Ahmed Celayir Malatya'ya vardığında Sultan Yıldırım Bayezid'a bir mektup gönderdi. Mektupta Timur'un saldırısından bahsederek, Mısır ve Şam emirlerinin de Timur'a karşı ittifak için hazır olduklarını ve Yıldırım Bayezid'den haber beklediklerini bildiriyordu. Sultan Bayezid'in cevap olarak gelen mektubunda Timur'u saf dışı bırakmak üzere Tokat'a geldiğini ve onu da kendi yanına davet ettiğini bildirdi.²³¹ Bu davet mektubunun da tesiriyle Sultan Ahmed Celayir, Yıldırım Bayezid'in yanına gelerek onun himayesine girdi.²³² Osmanlı Sultanı, Sultan Ahmed Celayir'i bizzat kendisi, büyük bir değer göstererek törenle karşıladı. Diğer taraftan, Timur'un Suriye'ye indiğini duyan Kara Yusuf da emrindeki adamlarıyla birlikte, Ahmet Celayir'i takiben Osmanlı ülkesine geldi. Yıldırım Bayezid aynı dostane tavır ile onu da karşıladı ve misafirperverlik gösterdi.

²²⁹ A. A. Arayancan, Timur'un, Miranşah, oğlu Ebû Bekir Mirza, Sultan Sancar ile Ebû Bekir emrindeki Payende Sultan-ı Barlas ve Sevincik gibi kimseleri Kara Yusuf üzerine gönderdiğini, Ebû Bekir ve Rüstem'in Fırat'ı geçerek, Hille civarındaki Nehru'l-Galem kıyısında bulunan Kara Yusuf üzerine saldırdıklarını, ancak Timur kuvvetleri karşısında yenilen Kara Yusuf'un, Suriye'ye çekildiğini ve karşılaşmada Kara Yusuf'un kardeşi Ali Yar Bey'in öldüğünü, oğulları İskender ve İspend ile Kara Yusuf'un eşinin esir düştüğünü kaydetmektedir (bk. *Cihânşah ve Dönemi*, 74). Ancak diğer araştırmacıların eserlerinde Kara Yusuf ve Timurlu askerleri arasında vuku bulan bu hadisenin Ankara Savaşı'ndan sonra gerçekleştiği ittifakla yer almaktadır.

²³⁰ Bülent Yılmaz, aksine tezinde Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in aralarının bozularak ayrıldıkları olayına hiç değinmeyerek, Timur'un saldırması olayının iki sultanın beraberken meydana geldiğini kaydetmektedir (bk. *Celayirliler*, 210).

²³¹ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeatü's-Selâtin*, I, İstanbul 1274 h, 124-125; Abdülhüseyn Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebat-ı Târih-i İrân (ez Timûr tâ Şâh İsmâ'il)*, Tahran 1302, 81-84; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 94-96; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 109. Bülent Yılmaz, Timur'un saldırısı esnasında iki sultanın birlikte olduğunu düşündüğü için mektubu şu şekilde tercüme etmiştir: "Sultan Ahmed Celayir kararlaştırıldığı üzere Malatya civarına geldiği ve burada Kara Yusuf ile birleşerek yollarına devam ettikleri sırada Timur'un askerlerinin saldırısına uğradıklarını, ancak Timur'un askerlerini hezimete uğrattıklarını, onların bir kısmını kılıçtan geçirdiklerini, kalanların ise kaçtıklarını, fakat Timur'un bu durumu haber aldıktan sonra üzerlerine saldıracağına kesin olduğunu, Timur'a karşı işbirliği konusunda Mısır ve Şam sultanlarının hem fikir olduklarını ve Yıldırım Bayezid'in kararını bekledikleri" şeklinde aktarmaktadır (bk. *Celayirliler*, 211).

²³² Mükrimin Halil Yınanç, Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'un Bursa'ya gelerek, burada Yıldırım Bayezid'e katıldığını bildirirken, Bülent Yılmaz, Bayezid'in Sultan Ahmed Celayir'e cevaben yazdığı mektubu kanıt göstererek Sultan Ahmed Celayir ve Kara Yusuf'un Osmanlı Sultanı ile buluşmasının Tokat'ta gerçekleştiğini kabul etmektedir (bk. M. H. Yınanç, "Bayezid I.", *İA*, II, *MEB Yay.*, İstanbul 1979, 380; Yılmaz, *Celayirliler*, 212). Faruk Sümer ve Yaşar Yücel bu hususta herhangi bir ayrıntı vermemektedirler (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 62; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 129).

Yıldırım Bayezid Sultan Ahmed Celayir'e Kütahya'yı dirlik olarak verdi.²³³ Kara Yusuf'a ise Aksaray bölgesini ve bu bölgeden elde edilen maddi gelirleri dirlik olarak bahşetti.²³⁴ Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir, bir süre Bursa'da kaldı. Bu süreçte Yıldırım Bayezid, Memlûk Sultanlığı'na Müslümanların selameti için ittifak yapmak talebiyle mektup gönderdi.²³⁵ Ancak Sultan Ferec ve devlet erkânı mektuba menfi cevap verdi.²³⁶ Bir müddet sonra Kara Yusuf, mülteci olarak sığındığı Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in Emir Mutahharten yönetimindeki Erzincan üzerine yürüyüşüne katıldı.²³⁷ Osmanlı tarihçileri Sultan Bayezid'in Timur karşısındaki bu hamlesinin arkasında Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in kışkırtmalarının kesinlikle etkili olduğunu ittifakla yazmaktadırlar.²³⁸ Bu suretle Sultan Yıldırım Bayezid, beraberinde Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir ile birlikte, 1401 yılının yazında Erzincan'a geldi. Kara Yusuf ve emrindekiler, şehrin kumandanı Mukbil'i esir aldılar. İç kaleye çekilen Mutahharten de daha fazla dayanamayarak teslim oldu. Sultan Bayezid, Erzincan'ın ve doğu havalisinin yönetimini Kara Yusuf'a verdi.²³⁹ Bayezid aynı zamanda Kara Yusuf'u ata yurdu olan Azerbaycan'ı geri almak üzere görevlendirdi.²⁴⁰ Ancak Kara Yusuf, 16 gün gibi kısa bir süreliğine Erzincan hâkimliği işini yürüttü. Zira Kara Yusuf, şehirdeki meskûn ahaliyle bir türlü anlaşamamıştı.²⁴¹ Neticede Bayezid'e şehrin yönetimini bırakmak istediğini

²³³ Yınanç, "Bayezid I.", 380; Ali Sevim- Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, II, TTK Yay., Ankara, 59; Yılmaz, *Celayirliler (Kabile-Devlet)*, 212; Wing, *The Jalayirids*, 164; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 64.

²³⁴ Yınanç, "Bayezid I.", 380; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 62; a.mlf, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", 193; İsmail Aka, "Kara Koyunlular (1376-1469)", *Makaleler*, II, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 55. Bazı Osmanlı kaynakları Kayseri'nin de Kara Yusuf'a dirlik olarak tahsis edildiğini yazmaktadır (bk. Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 18; Sevim- Yücel, *Türkiye Tarihi*, II, 59; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, (5. Baskı), TTK Yay., Ankara 1988, 302). Bülent Yılmaz, Kara Yusuf ve ahfadına Akşehir'in verildiğini yazmaktadır (bk. *Celayirliler*, 212).

²³⁵ Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 99.

²³⁶ Sultan Ferec'in bu teklife olumsuz cevap vermesinin nedeni, babasının ölümünden sonra Sultan Yıldırım Bayezid'in bu durumdan faydalanarak Memlûk toprağı olan Malatya'ya yürümesidir (bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 329; Yınanç, "Bayezid I.", 381-382).

²³⁷ Erzincan Emiri Mutahharten, Timur Hindistan seferinden döndükten sonra huzuruna çıkıp bağlılığını bildirmiş olup, Timur da ona hilatlar giydirecek taltif etmişti (bk. Şâmî, *Zafernâme*, 256). Gerek Mutahharten'in Timur'un hamiliğini kabul etmesi gerekse Yıldırım Bayezid'in Anadolu birliğini sağlama yönündeki isteğı, Bayezid'in ona karşı sefer düzenlemesine neden oldu. Mutahharten-Yıldırım Bayezid ilişkilerinin tafsilatı için bk. Yınanç, "Bayezid I.", 377-378.

²³⁸ *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, 215; Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevarih*, 242; Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 129.

²³⁹ Diğer Osmanlı tarihçilerinin aksine Oruç Bey, Erzincan'ın yönetiminin Kara Yusuf'a verilmesi olayından söz etmez (bk. *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, 49).

²⁴⁰ Yınanç, "Bayezid I.", 382.

²⁴¹ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, 335; Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevarih*, I, 242; Yılmaz, *Celayirliler*, 216; Wing, *The Jalayirids*, 164

bildirdi. Sultan Ahmed Celayir ve Erzincan halkının ısrarlı talepleri de bu duruma eklenince Bayezid, kendisini metbû tanımak şartıyla Erzincan yönetimini Mutahharten'e iade etti. Ancak Sultan, ona tam olarak güven duymuyordu ki; Mutahharten'i kontrol altında tutmak için onun karısını ve çocuklarını Bursa'ya gönderdi.²⁴²

1.3.5. Yıldırım Bayezid-Timur İlişkilerinde Kara Yusuf'un Rolü

Timur'un Ortadoğu ve Anadolu'ya yönelmesi, adı geçen bölgelerde taşları yerinden oynatmış ve birçok devletin kaderini değiştirmiştir. Söz konusu devletlerin hükümdarları, emirleri Timur karşısında durmak için türlü koalisyon denemeleri yapmalarına karşın bir türlü ortak bir paydada buluşamamıştır.²⁴³ Timur'un seferlerinden birinci derecede etkilenen Kara Yusuf şahsındaki Kara-Koyunlular da Timur'a karşı her durumda direnmiş ve ona karşı koymak için müttefik arayışları içine girmiştir. Nitekim Kara Yusuf, daha Sultan Bayezid'in yanına gitmeden önceki süreçte Timur karşısında işbirliği yapmak için onunla mektuplaşmıştır. Nitekim Ayşe Atıcı Arayancan, Kara Yusuf'un, Ekrem Murad isimli bir elçi vasıtasıyla Yıldırım Bayezid'e göndermiş olduğu bu mektuplardan birisini şu şekilde nakleder: *"Kahrolmuş Timur, Turan'dan İran'a geçmiş, Hulagu gibi İlhanlık iddiasında bulunmuş, Müslümanları Fars eyaletine kadar perişan etmiştir. Onun müminlere yaptığı eziyetleri, müşrikler bile müminlere yapmazlar. Şimdi Azerbaycan'a gelmektedir. Şimdi ben sizin taraftarınız olarak onunla savaşmaktan kaçınmayacağım ve canımı ve başımı Müslümanlar yolunda vereceğim. Ümit ediyorum ki siz de bu husustan haberdar olup, sınır emirlerine emir veresiniz. Bir ihtiyaç olursa, fırsat kaybetmeyip benim yardımuma koşsunlar, zira o kötü insanı defetmesi küffar ile gaza yapmaktan daha önemlidir. Konunun kalan kısmını, mektubumuzu getiren kişiden [emiri Emced Ekrem Murad] ki bizim akraba ve dostlarımızdandır, ona sorabilirsiniz".*²⁴⁴

²⁴² Yezdî, *Zafernâme*, 297; Oruç Beğ *Tarihi-Ahmedi-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, 215; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, 335; Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevarih*, I, 242; Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, (haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), K Kitaplığı, İstanbul 2003, 137; Müneccimbaşı, *Cami'ü'd- Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, 140; Yinanç, "Bayezid I.", 382; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 305; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 63; Yücel, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", 711; İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, (2. Baskı), TTK Yay., Ankara 2014, 7; Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, 166.

²⁴³ Timur'a karşı koymak isteyen devletlerin koalisyon kurma faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sadettin Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu seferlere Karşı Koyma Çabaları", 17-23.

²⁴⁴ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü's-Selâtin*, I, 118-119; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebat-ı Târih-i İrân*, 87; Ayşe Atıcı Arayancan, "Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Görüşmeler", *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 567.

Bayezid mektubu aldıktan sonra Kara Yusuf'a cevap niteliğinde bir mektup yollamıştır. Bu mektupta Kara Yusuf'a Gilan, Huzistan ve Lûristan hâkimleriyle işbirliği yaparak Timur'a karşı bir ittifak bloğu oluşturma düşüncesini belirtmiştir.²⁴⁵

Timur'un ezeli düşmanı Kara Yusuf, Bayezid ile ittifak mektuplaşmasının ötesinde bir müddet sonra Bayezid'e iltica etmiş ve Osmanlı Sultanı ile birlikte Erzincan'ı tahakkümü altına almıştı. Bu olaylar yaşanırken Karabağ'daki karargâhında gelişmeleri yakından takip eden Timur'un Kara Yusuf'a olan öfke ve nefreti daha da arttı. Denilebilir ki, Kara Yusuf mevzuu Timur ile Yıldırım Bayezid arasında sayısı dörder tane²⁴⁶ olan mektuplarda ana mevzuyu oluşturmuştur.²⁴⁷ Keza iltica olayını öğrenen Timur, hemen Bayezid'e hitaben kaleme aldığı ilk mektubunda ondan birtakım taleplerde bulunuyordu. Mektubun içeriği şu şekildedir:

“Ben Rum diyarı üzerine yürümek, asker sevk etmek taraftarı değilim. Frenklere karşı gaza yaptığınızdan böyle bir hareket ile Frenklerin kuvvetlerinin artmasına ve Müslümanların zayıflamasına sebep olmak istemem. Fakat civarda bulunan yabancılardan daha ziyade, Müslüman memleketlerine zarar veren, yol kesen, bir şâkiden başka bir şey olmayan Kara Yusuf ve Ahmed Celayir'i²⁴⁸ himaye etmişsin ve memleketinde onlara yer vermişsin. Bu yönden gelen üç şartı kabul et;

1. Onu öldürerek meseleyi hallet.
2. Tarafımızca ceza kesilmek üzere teslim et.
3. Memleketinin sınırlarından çıkar.

²⁴⁵ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü's-Selâtin*, I, 118-119; Abdülhüseyn Nevâî, *Esnâd ve Mekâtebât-ı Târih-i İrân*, 88-89; Arayancan, “Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Görüşmeler”, 567.

²⁴⁶ Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı'nın Sebepleri Açısından Münşeât Mecmualarında Geçen Mektupların Tarihi Değeri”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 526; Veli Atmaca, “Timur ve Yıldırım'ın Mektuplarındaki Âyet ve Hadislerin Bağlam Analizi”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 543.

²⁴⁷ Karşılıklı dörder kez teati edilen mektupların tam içerikleri, çalışmamızın kapsamı dışında kaldığından dolayı verilmeyip, sadece Kara Yusuf'un mevzu bahis olduğu kısımlar aktarılmıştır. Mektupların tam çevirileri için bk. Abdurrahman Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 15, Bahar 2004, 141-167.

²⁴⁸ Kaynakların bir kısmında sadece Kara Yusuf'un adı zikrolunup, Sultan Ahmed Celayir'den bahsedilmemektedir (bk. Şâmî, *Zafernâme*, 297; Tihranî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, 45; *Timur Tüzükâtü (Bozkırın Tôresi)*, (haz. Ali Rıza Yağlı), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016, 61).

*Bu şartlardan birini kabul edip bu mesele halledilirse, aramızda baba-oğul gibi bir münasebet, bir dostluk ve birlik doğar; kız alır kız veririz ve kâfirlere karşı yaptığınız gazalarda elimizden geldiği kadar size yardım ederiz”.*²⁴⁹

Timur, mektubunun müteakip kısmında da derin hiddet duyduğu Kara Yusuf’a dair kötü düşüncelerini dile getirmeye ve onun göstermiş olduğu asilikten şikâyet etmeye devamla Yıldırım Bayezid’i uyarmayı sürdürüyordu:

*“Bizim kılıcımızdan kaçan o iki adam daima şerrin anası ve fesadın mayası, şehirlerin viranı, halkın telef olmasının sebebi oldular. Firavun ve Hamum gibi onların askerleri. Onlar hata yapan oldular. Ve kendi dostları ile birlikte size sığındılar. Onlar nereye ayak bastularsa felaket ve ölüm götürdüler. Sakın ola ki böyle kötü mizaçlılar Rum Padişahına sığınmasınlar ya da siz onları kendi sığınağınıza kabul ederek emniyet ve destek sağlamayın. Bilakis onları kendinizden uzak tutun ve yakalayıp öldürün. Ve sakın bu fermanı yüz çevirerek kendinizi bizim kahır pençemizde helak etmeyin. Galiba bizim kötülüğümüzü isteyenlerin ve onlara neler yaptığımızın destanını duymuş ve anlamışsınızdır. O halde öyle yapınız ki işler ölüm ve katliam ile sonuçlanmasın. Biz şimdi üslubumuzu size anlattık ve emsallerini de beyan ettik”.*²⁵⁰

Bu esnada Kara Yusuf, Osmanlı topraklarından ayrılmıştı. Timur’un istekleri karşısında ziyadesiyle sinirlenen Yıldırım Bayezid, Timur’a cevaben yazdığı mektupta *“Kendisine sığınmış misafirleri geri çevirmesinin imkânsız olduğunu, zaten Kara Yusuf’un Anadolu’yu terk ettiğini, tekrar gelirse de kabul etmekte tereddüt etmeyeceğini bildirdi. Ayrıca onun kendisini Arap, Acem ve Tatar padişahlarıyla karıştırdığını ancak yanıldığını söyledi ve Timur’a Tekfurdan daha büyük bir kâfir olmakla itham etti. Hakaretler yağdırarak ona meydan okudu”.*²⁵¹

²⁴⁹ Şâmî, *Zafernâme*, 297; Yezdî, *Zafernâme*, 339; İbni Arabşah, *Acâib ‘ul-Makdûr*, 288-289; Tihranî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, 45; Yınanç, “Bayezid I.”, 383; Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, 145; Dinparast, “Ankara Savaşı’nın Başlamasında Celayiroğlu Ahmed ve Kara Yusuf’un Faaliyetleri”, 632.

²⁵⁰ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü’s-Selâtin*, I, 120-121; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebât-ı Târih-i İrân*, 92-93; Yılmaz, *Celayirliler*, 213; Daş, “Ankara Savaşı’nın Sebepleri Açısından Münşeât Mecmualarında Geçen Mektupların Tarihi”, 530-531; Arayancan, “Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Görüşmeler”, 566.

²⁵¹ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü’s-Selâtin*, I, 121; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebât-ı Târih-i İrân*, 94; Yılmaz, *Celayirliler*, 214; Yınanç, “*Feridun Bey Münşaat (I, 120 v.d.)’unda ve Timur’a nisbet arapça tehdit mektubu ile Sultan Bayezid’e izafe olunan mektupların*” İbni Arabşah’ın eserinden aynen alıntılanmadığını ve uydurma olduklarını ifade etmektedir (bk. Yınanç, “Bayezid I.”, 380). Abdurrahman Daş, Feridun Bey’den aynen alıntılanmadığını tespit ettiği Hoca Sadettin’in Münşeâtındaki mektupların doğruluk oranıyla birlikte tarihî değerlerinin daha yüksek olduğunu bildirmektedir (bk. “Ankara Savaşı Öncesi

Osmanlı padişahı tarafından istekleri olumsuz olarak karşılanan Timur, Mart 1402'de Karabağ'dan hareketle Şemkûr sahrasına doğru yola koyuldu.²⁵² Timur, Kara Yusuf'un Anadolu'dan ayrılmasını Bayezid'in bir aldatmacası olarak düşünmüş, “*Mademki Kara Yusuf gitmiştir, o halde ailesini bize teslim et, bu suretle kararımız yerine gelsin ve böylece sulh yapmış olalım*” şeklinde Yıldırım Bayezid'den yeni bir talepte bulundu.²⁵³ Avnik'e ulaşan Timur, burada iki ay kadar kaldı ve Osmanlı sultanına gönderdiği elçilik heyetinden cevap bekledi. Ancak herhangi bir cevap alamayınca tekrar harekete geçti.

Bu suretle taraflar arasındaki diplomatik kriz git gide büyüdü. Timur tarihçilerinin kalemlerinden çıkan zafernamelerden öğrendiğimize göre, Timur Sivas'a vardığında, huzuruna gelen Yıldırım Bayezid'in elçileri vasıtasıyla ona bir mektup daha gönderdi. Bu mektupta Timur, büyük düşmanı olarak kabul ettiği Kara Yusuf'u mevzubahis etmekten yine geri durmamıştır. Timur mektupta hasmı Bayezid'e, Kara Yusuf'u korumakla çok büyük bir hata yaptığı mesajını veriyordu. Mektup şu şekildedir:

*“Eğer bir kimseye devlet yar olmazsa, faydalı nasihatler işe yaramaz. Mert olan sözünde durur; çünkü sözü işi birbirine uymamak namertlik alametidir. Eğer Kara Yusuf'un ailesini göndermiş olsaydın, hanedanın selamette kalırdı ve Kemah kalesi meselesinde mübarek Mürde azad etseydin, kendi boynunu mezellet halkasından kurtarmış olurdun, elhamdülillah biz sana hiç minnet etmeden kaleyi teşhir ettik. Şimdi merdane sebat et ve intikamımıza hazır ol.”*²⁵⁴

Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, 142). Öte yandan İbn Arabşah'ın eserini tercüme eden Ahsen D. Batur, Acem bozması olarak nitelendirdiği Hoca Sadeddin'in her iki tarafa da kin duymadığından nasıl emin olunarak güvenilir addedildiği hususunu eleştirmiştir (bk. İbni Arabşah, *Acâib 'ul-Makdûr*, 288). Musa Şamil Yüksel ise mektuplarla ilgili iki ihtimal üzerinde durarak, mektupların Timur ve Bayezid'e ait olması durumunda, dönemin kaynakları içinde sadece İbni Arabşah tarafından aktarılmasının önemli olduğunu yazmıştır. Aynı yazar yine mektupların hayal ürünü olması durumunda ise İbni Arabşah'ın Timur-Bayezid mücadelesine bakış açısını yansıtmaması bakımından yine muteber olduklarını kaydeder (bk. Musa Şamil Yüksel, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/1, Temmuz 2010, 354). Tüm bu düşüncelerin yanı sıra *Feridun Bey'in Münşeat* 'ındaki mektupların doğruluğu yönündeki görüşler bir yana, mektuplardan öğrendiğimiz, Timur'un Kara Yusuf ile ilgili talepleri ve Yıldırım Bayezid'in bu istekler karşısındaki duruşu hususunun doğruluğunda şüpheye mahal yoktur. Nitekim Savaş Eğilmez-Ensar Macit, Emir Timur'un isteklerinin doğru olduğunu kaydetmişlerdir (bk. *Bozkırın Son Fatih Emir Timur*, 77). Bu nedenle Kara Yusuf ile ilgili kısımlarının doğru olma ihtimali yüksek olan mektuplar tarafımızca muteber kabul edilerek çalışmaya dâhil edildi.

²⁵² Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 116.

²⁵³ Şâmî, *Zafernâme*, 299; Yınanç, “Bayezid I.”, 384.

²⁵⁴ Şâmî, *Zafernâme*, 301; Yezdî, *Zafernâme*, 387; Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 127-128.

Bilindiği üzere uzunca süren mektuplaşma faslının ardından, taraflar arasında bir türlü barış tesis edilemedi ve 28 Temmuz 1402 yılında Çubuk Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Savaşta Yıldırım Bayezid yenilgiye uğradı ve Timur'a esir düştü.²⁵⁵

Mektuplarda görüldüğü üzere Timur, Kara Yusuf'u ele geçirme konusunda, son aşamaya yani savaş noktasına gelinceye kadar aşırı kararlıdır. Halil Çetin, Timur'un Kara Yusuf konusunda bu derece kararlı olmasını, onun Türkmenlerin başbuğu Kara Yusuf'un kudretinin bilincinde olması ve bilhassa Azerbaycan konusunda oluşturduğu tehdidin geçici olmadığını idrak etmesiyle açıklamaktadır.²⁵⁶ Bu farkındalıkla Timur, Kara Yusuf tehdidinin mutlaka bertaraf edilmesini zaruret olarak görmüştür. Şâmî'nin aktarmış olduğu mektupta Timur'un, Kara Yusuf'a dair şu sözleri söz konusu tespiti kanıtlar niteliktedir: *“Orduyu Hümayun o tarafa müteveccihen hareket etmiştir, karar vaktiyle verilen karardır: Kara Yusuf'u hudut harici etmek, onu himayeden el çekmek lazımdır, çünkü o yol kesen bir şakidir. Semavî bir kitap olan Kur'anın hükmü ile onu öldürmek ya idam etmek yahut onun elini ayağını kesmek icap eder.”*²⁵⁷

Timur-Bayezid mektuplaşmalarında, hükümdarlar Kur'an ayetlerine sık sık yer vermişlerdir. Timur'un, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in kendisine teslim edilmesi gerekliliğini kuvvetlendirmek için, bu isteğini İslam temelli hükümlere dayandırma isteği göze çarpan önemli bir husustur. Mektuplardaki âyet ve hadislerin incelemesini yapan Veli Atmaca, bu duruma çeşitli örnekler göstermiştir. Yazar, Timur'un, *“...Ânların her biri, mâddetü'l-fesâd ve müfsîdü'l-bilâd olub, Fir'avn ve Hâmân gibi u'lüvv-u istikbârla, kâfirler îdügi mahfi degüldür. Eyle olsa, eger ikbâl istersen [nüz] ol iki müdbîri kabûl itmeyüb, “Fe câsu hilâle'd-diyâr”*²⁵⁸ (...Onlar, evlerin aralarına girip araştırdılar...) mazmûni ile idesüz ki,” mektubundaki İsrâ suresinden yaptığı alıntıyı şu şekilde yorumlar; İşaret edilen ayetlerde, *“İsrâiloğulları'nın hayatında iki defa fesâd çıkaracağı belirtilmektedir. Burada fesadçıların köşe bucak aranıp yok edilmesi meselesine gönderme yapılmaktadır. Timur'a göre bu iki kişinin (Kara Yusuf ve*

²⁵⁵ Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 70. Ankara Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Halaçoğlu, “Ankara Savaşı”, *DİA*, III, İstanbul 1991, 210-211; İsmail Aka, “Timur'un Ankara Savaşı Fetihnamesi”, *Belgeler*, XI/ 15, 1981-1986, 1-22; a.mlf., “Timur”, *DİA*, 41, İstanbul 2012, 175; Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 123-158.

²⁵⁶ Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, 119.

²⁵⁷ Şâmî, Timur'un Şemkûr havalisinde iken Kara Yusuf'un ailesini talep ettiği mektuptan önce, Yıldırım Bayezid'e bu mektubu gönderdiğini yazmıştır. *Zafername*, 298-299.

²⁵⁸ Kur'an-ı Kerim, İsrâ Suresi, 5. Ayet.

*Ahmed Celayir'in) fesadçılığı kabul edilirse gereken muamele onları takip edip bulmaktır“.*²⁵⁹ Timur bununla da yetinmeyerek aynı mektupta Firavun ve Musa kıssasına işaret ederek, yine Kur'an'dan, “*Nihayet Firavun ailesi onu yitik olarak aldı. Çünkü o, sonunda kendileri için bir düşman ve bir baş belası olacaktı. Böylece Firavun ile Hâmân ve askerleri (kendi sonlarını hazırlayan) bir yanılgiya düşmüş oldular.*”²⁶⁰ meâlindeki ayete yer vermiştir.²⁶¹ Timur burada Yıldırım'a, Firavun'un iktidarının sonunu getirecek olan Musa'yı alıp kendi sarayında beslemesinden misalle, yanına iltica etmesini kabul ettiği Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in de aynı şekilde Yıldırım Bayezid'in sonunu getireceğini bildiriyordu. Aynı şekilde Timur hadislerle de gönderme yapmıştır. Örneğin Timur, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in isimlerini zikretmeyip, onlardan “*iki müdbir*” şeklinde bahsetmekle Bayezid'a bazı mesajlar veriyordu. Müslüman kimse aleyhinde kullanılması böylesi sakıncalı olan bu sıfat ile Timur, Hz. Muhammed'in “*Kim dinini değiştirirse öldürün.*” mealindeki sözüne işaret etmiştir. Bu suretle Timur, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'e dair tutumunu, İslamî bir zemine oturarak desteklemek niyetindedir.²⁶²

Öte yandan Yıldırım Bayezid ise kendisine sığınan Türkmen beyini himaye etmeyi kendine bir görev olarak kabul etmiştir. Bayezid, bir savaş durumunda olabilecekleri az çok tahmin edebilecek yetkinlikte olmasına karşın, Timur'un onun otoritesini sarsacak nitelikteki isteklerinin²⁶³ yerine getirilmesi durumunda Osmanlı yönetimine karşı duyulan güvenin azalacağından endişe etmiştir. Osmanlı geleneğine tamamen ters düşen “*Kendisine sığınan kimseyi düşmanına teslim etmek*”²⁶⁴ hareketi, Yıldırım Bayezid'in şahsına yakıştırdığı karizmatik hükümdar profiline tamamen aykırı düştüğü için Kara Yusuf'u Timur'a teslim etme seçeneğini hiçbir zaman değerlendirmeye almamıştır. Bunun yerine Bayezid, Timur'a Hülâgu'nun gösterdiği tutumu misal vererek, onu da böylesi bir davranış sergilemeye çağırarak bu isteğinden vazgeçirmeye çalıştı. Hadiseyi öğrendiğimiz Hoca Saadeddin'in münşeatındaki mektupta Yıldırım, Timur'a şunları söylüyordu:

²⁵⁹ Atmaca, “Timur ve Yıldırım'ın Mektuplarındaki Âyet ve Hadislerin Bağlam Analizi”, 545.

²⁶⁰ Kur'an-ı Kerim, Kassas Suresi, 8. Ayet,

²⁶¹ Atmaca, “Timur ve Yıldırım'ın Mektupların Âyet ve Hadislerin Bağlam Analizi”, 545.

²⁶² Atmaca, “Timur ve Yıldırım'ın Mektupların Âyet ve Hadislerin Bağlam Analizi”, 545-546.

²⁶³ Tarkan Suçıkar, *XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, (2. Baskı), Panama Yay., Ankara 2019, 369.

²⁶⁴ Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, 150.

“...Ahmet Celâyir tekrar geri Osmanlı topraklarına gelirse, Kara Yusuf ile birlikte ikisini size teslim etmemi istemişsiniz. Biliyorsunuz ki Hûlâgu Dârü's-Selâm'ı alıp İran'ın çoğunu eline geçirdiği sırada, halifenin amcası ve çocuklarından bir iki kişi Mısır'a Kâhire Vâlisi Baybars'a sığındılar ve onun himayesine girdiler. Hûlâgu'nun Bağdad Vâlisi olan Karaboğa Noyan, Baybars'la cenk ettiler. Halifenin amcasını Mısır askeri sanıp, orada şehit ettiler. Kaçanlar şimdiye kadar Kâhire'de kaldı ve Hûlâgu Han onları geri istemedi ve takip de etmedi. Şimdi bu dostunuz feleğin tokatını yemiş bir iki kişiyi himaye etmekle hatırınızı kıracak bir durum olamaz. Zira Hûlâgu böylesine cüz'i şeylerden vaz geçmiştir. Muradımız Sivas ve çevresinden elinizi çekmenizdir. Bunu yerine getirmeniz güzel bir işaretinizin gereği olduğu anlaşılacaktır. Ancak her hâlde Allah'ın takdirinden kaçılmaz ve bizim kimseden korkumuz yoktur...”²⁶⁵

Yaşanan hadiseler ve mektuplaşmalar ışığında değerlendirildiğinde Kara Yusuf, Timur-Bayezid arasında yaşanan krizde ve Ankara Savaşı'nın çıkmasında en mühim sebeplerden biridir. Ancak bazı müverrihler, Bayezid'e sığınan mültecileri ve özellikle de Kara Yusuf'u Ankara savaşının tek ve ana nedeni olarak görmüşlerdir. Bu müverrihlerden olan Arap tarihçileri, dönemin kaynaklarıyla örtüşür bir şekilde savaşın sebebini, Timur ile mücadele halinde olan Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in, Osmanlı topraklarına iltica etmeleri karşısında Timur'un Osmanlı sultanından onların ya öldürülmeleri ya da kendisine teslim edilmeleri şeklindeki talebinin kabul görmemesi olarak açıklamaktadır.²⁶⁶ Yine Timur Tüzükatı'nda, savaşa Kara Yusuf'un müsebbib olarak kabul edildiği “Onun mülkü olan Sivas ve Malatya kaleleri ile onlara tabi yerleri zapt ettiğim, kaleler içindeki askerlerinin tümünü dağıtıp, etrafa saçıp attığım hakkındaki haberi işitince, damarlarındaki gayret harekete geçerek askerimin darbesinden kaçıp kaysere sığınan Kara Yusuf Türkmen'in işvasıyla üzerime leşkerle yürümeye karar kıldı. Kayserin belanın içine girip, devletinin viran olması yakınlaşmakta idi. Çünkü o Kara Yusuf'un işvasına uçup, bana karşı leşker hazırlamakta idi.” şeklindeki kayıttan anlaşılmaktadır.²⁶⁷ XVII. yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi de, savaş için aynı yorumu yapar.²⁶⁸ Fakat Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in çok büyük sebep olmasına karşın,

²⁶⁵ Daş, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları”, 149; Arayancan, “Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Görüşmeler”, 566.

²⁶⁶ Yüksel, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, 354.

²⁶⁷ Timur Tüzükatı (Bozkırın Tôresi), (haz. Ali Rıza Yağlı), 198.

²⁶⁸ Suçıkar, “XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı”, 355.

tek başına bir amil olmadığı günümüzde yapılan araştırmaların bir neticesidir. Nitekim çağdaşlarının aksine İbn Arabşah da bu durumun farkında olduğunu,²⁶⁹ Timur'un mektubunu nakletmeden önce yaptığı şu yorumdan anlıyoruz: “... O, hiçbir üstü kapalı bir üsluba başvurmada, doğrudan Rum topraklarından nereleri istediğini açık açık bildirdi. Timur, Sultan Ahmed ve Kara Yusuf'u bahane gösterip, ...”²⁷⁰ Nitekim Ankara Savaşı, Kara Yusuf-Sultan Ahmed Celayir zahiri sebebinin ötesinde Timur ve Bayezid'in hâkimiyet anlayışının bir tezahürü olarak meydana gelmiştir.²⁷¹ Zira kendini Cengiz Han ve haleflerinin temsilcisi olarak addeden Timur, Selçuklu topraklarında bir uç beyi olarak gördüğü Osmanlılar'ın, İlhanlılar zamanında olduğu gibi itaatlerini arz etmesini istiyordu. Öte yandan Abbasi halifesinden, Selçuklu sultanlarına verilen “*Sultanü'r-Rum*” unvanını alan Bayezid ise Timur'un telakkisine karşı koyuyordu.²⁷² Bu cihetle Kara Yusuf, Anadolu hâkimiyeti konusunda anlaşamayan iki hükümdar arasındaki çatışmanın tek sebebi olamamakla birlikte çatışmayı kızdırarak, Anadolu'nun kaderinde ve İstanbul'un fethinin tehirinde birinci derecede rol oynamıştır.

1.3.6. Kara Yusuf'un, Irak-ı Arab'a Gelişi ve Celayirlilerle İlişkileri

Osmanlı müverrihlerinden öğrendiğimiz üzere Kara Yusuf sekiz-dokuz ay kadar bir süre Osmanlı topraklarında kaldı.²⁷³ Timur-Bayezid arasındaki diplomatik görüşmelerin sıklaşmasıyla Osmanlı topraklarının artık kendisi ve maiyeti için güvenli olmadığı düşüncesine kapıldığı esnada 1402 yılının başlarında Timur'un Ankara istikametine doğru²⁷⁴ ilerlediğini öğrenince Sultan Bayezid'den müsaade alarak²⁷⁵ Bursa'dan ayrıldı.²⁷⁶ Bayezid ve Kara Yusuf'un aralarının bozulması sonucunda, Kara Yusuf'un Osmanlı topraklarını terk ettiğine dair bazı şayialar bulunsa da bunların

²⁶⁹ Yüksel, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, 354.

²⁷⁰ İbni Arabşah, *Acâib 'ul-Makdûr*, 288-289.

²⁷¹ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 73.

²⁷² Halil İnalçık, “Osmanlılar'da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV/ 1, Ankara 1959, 79; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 73; Murat Yılmaz, “Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI/60, 2018, 466.

²⁷³ *Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, 215; Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I, 335.

²⁷⁴ Alkan-Gökbuğa, “Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü”, 590.

²⁷⁵ Müneccimbaşı, *Cami 'ü'd- Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, 140.

²⁷⁶ Şerefeddin Yezdî, Kara Yusuf'un, Bayezid'in yenilgi haberini aldıktan sonra Bursa'dan kaçtığı yazar (*bk. Zafernâme*, 396). Kara Yusuf'un, Bayezid'in yanından izinsiz olarak ayrılmasının yanı sıra, ayrılırken Osmanlı topraklarında yağma ve tahribat yaparak pek çok ganimet ele geçirdi (*bk. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi*, I, 302; Yılmaz, *Celâyirliler*, 218). Faruk Sümer olayın bu tarihten birkaç ay önce olabileceğini yazmaktadır. (*bk. Kara Koyunlular*, I, 63).

mesnetsiz olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁷ Nitekim Bayezid-Timur hesaplaşmasından kurtulan Kara Yusuf Hille yakınlarına gelerek, Şam ve Bağdad arasındaki Hît sahrasında karargâhını tesis etti. Burada bazı Arap oymaklarını itaat altına aldı.²⁷⁸

Irak-ı Arab'a gelen Kara Yusuf'un müttefiki Sultan Ahmed Celayir'in yardım çağrısına karşılık verdiğini görüyoruz. Sultan Ahmed Celâyir de Kara Yusuf gibi mülteci olduğu Osmanlı topraklarından, ondan önce ayrılarak kendi yurduna geri dönmüş ve tekrar Bağdad'da kontrolü sağlamıştı.²⁷⁹ Ancak bunu öğrenen Timur, Cihanşah Bahadır komutasında bir grup askerini Bağdad üzerine göndermiş, bir kez daha Timur korkusu yaşayan Sultan Ahmed Celayir, oğlu Tahir'in bulunduğu Hille'ye gitmek zorunda kalmıştı.²⁸⁰ Burada, Tahir'in önemli devlet adamlarından Firuz Ağa'yı önce yakaladı daha sonra da öldürdü. Sultan Ahmed Celayir'in yapmış olduğu bu hamle oğlunun paniklemesine neden oldu. Zira Tahir, babasının kendisine de aynı muameleyi yapacağı evhamına kapıldı ve çok geçmeden kendisi gibi düşünen Muhammed Bey, Ali Kalender, Mikail ve Ferruh Şah gibi emirlerle birlikte babasına karşı cephe aldı. Bir müddet sonra gerginlik, oğulun babasına isyanına dönüştü. Tahir, nehrin diğer yakasında kurduğu müttefik kuvvet ile Sultan Ahmed Celayir'e saldırmaya hazırlandı. Durumun farkına varan Ahmet Celayir, geçişleri önlemek için köprüyü yıktı. Nitekim oğlu ve emrindeki adamlarla başa çıkamayacağını anlayınca kadim müttefiki Kara Yusuf'tan yardım istedi. Kara Yusuf, bu yardım talebine müspet cevap vererek, emrindeki Arap ve Türkmenlerden oluşan kuvvetiyle zamanında Sultan Ahmed Celayir'in yardımına yetişti. İki müttefik, harekete geçmek üzere olan rakip güçlere saldırdı. Meydana gelen çarpışmada Kara Yusuf komutasındaki ordu, Tahir ve emrindeki emirleri ağır bir mağlubiyete uğrattı. Nitekim Tahir, canını kurtarmak için kaçmaya çalışırken, atıyla beraber düştüğü nehirden

²⁷⁷ Söz konusu şayiadan sadece Şamî bahsetmekte olup, bu söylentinin Timur'u kandırmak için bilinçli olarak çıkarıldığını kaydeder (bk. Şamî, *Zafername*, 299). Öte yandan Yaşar Yücel, Şamî'nin buradaki kaydından yolarak çıkarak Kara Yusuf'un, Bayezid ile arasının açıldığını ve bu nedenle yanından ayrıldığını belirtir (bk. Yücel, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar, Mutahharten ve Erzincan Emirliği", 714). Ancak bu tespit yanlıştır. Zira Kara Yusuf, Bayezid ile Erzincan üzerine yaptığı askerî faaliyetten sonra Sultan'dan izin alarak Osmanlı topraklarından ayrılmıştır. (bk. Münecimbaşı, *Cami'ü'd- Dıvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, 140).

²⁷⁸ Yılmaz, *Celayirliler*, 218.

²⁷⁹ Yezdî, *Zafername*, 380. Şükrullah, Sultan Ahmed Celayir'in Osmanlı topraklarında iki ay kaldığını yazar (bk. Oruç Beğ *Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi)*, 215). Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları*, 132-134.

²⁸⁰ Şamî, *Zafername*; 294; Azzâvî, *Tarihü'l-Irak*, II, 245, Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 39; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 33.

kurtulamadı ve boğularak can verdi.²⁸¹ Tahir tehlikesini bertaraf eden mütteliklerden, Sultan Ahmed Celayir Bağdad'a geri dönerken²⁸², Kara Yusuf Hille'de kaldı. Yezdi, Sultan Ahmed Celayir'in Bağdad'a dönmesinin nedenini Kara Yusuf'tan çekinmesi olarak gösterirken, bu çekincenin sebebi hakkında bir malumat vermemektedir.²⁸³ Ancak Bülent Yılmaz, "*Kara Yusuf'un kötü niyetinden ve kendisine bir kötülük yapacağından endişelenerek ondan ayrıldı.*" şeklindeki yorumuyla Kara Yusuf'un, Sultan Ahmed Celayir'i ortadan kaldırarak, onun topraklarını elde etme düşüncesi olabileceğini aktarmıştır.²⁸⁴ Nitekim bir müddet sonra, nedenini tam olarak bilemediğimiz bir sebepten ötürü²⁸⁵ Kara Yusuf, Hille'den topladığı askerlerle Bağdad'a geldi ve Sultan Ahmed Celayir'in elinden şehri aldı. Bu esnada korkup kılık değiştirerek Kara Yusuf'tan saklanan Sultan Ahmed Celayir, gece Kara Hasan adında bir kişi tarafından fark edildi ve bu şahsın yardımıyla, Oyrat hâkimi Sarık Ömer'in tahakkümünde bulunan Tekrit'e ulaştı. Sarık Ömer, eski Bağdad hâkimini, büyük bir ihtiramla karşılamış, ona at ve silah temin edip yanında misafir etmiştir. Öte yandan Kara Yusuf'un gücü karşısında duramayan Celayirli emirlerinden Devlet-yâr, Şeyh Maksud (Mahmud), Adil gibi Sultan Ahmed Celayir'in önemli devlet adamları da Bağdad'dan ayrılarak, Tekrit'e gelmiş ve onun hizmetine girmiştir. Bir müddet sonra Kara Yusuf karşısında bir başarı elde edemeyeceğini anlayan Sultan Ahmed Celayir ve emirleri, Bağdad'dan vazgeçerek, bir kez daha Memlûk Devleti'ne sığınmak üzere Suriye'ye doğru yola çıktı. Bu suretle Irak-ı Arab ve Bağdad, Türkmen lider Kara Yusuf'un hâkimiyeti altına girmiş oldu.²⁸⁶

²⁸¹ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 92-93; Yezdi, *Zafernâme*, 414; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 39; Azzâvî, *Tarihü'l-Irak*, II, 255; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 64; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 33; Yılmaz, *Celayirliler*, 218; Wing, *The Jalayirids*, 167; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 70.

²⁸² Azzâvî, *Tarihü'l-Irak*, II, 254; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 64; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 33; Yılmaz, *Celayirliler*, 218; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 70.

²⁸³ Yezdi, *Zafernâme*, 414.

²⁸⁴ Yılmaz, *Celayirliler*, 218.

²⁸⁵ Faruk Sümer, Sultan Ahmed Celayir'in, Kara Yusuf'a vaad etmiş olduklarını yerine getirmedeği için onun Bağdad üzerine yürümüş olabileceğini söyler, ancak bu vaatlerin neler olduğunu belirtmez (*bk.* Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 64; a. mlf., "Ahmed Celâyir", *DİA*, II, İstanbul 1989, 54).

²⁸⁶ Yezdi, *Zafernâme*, 414, Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1112; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 516-517; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 39; Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 74; Azzâvî, *Tarihü'l-Irak*, II, 257; De Guignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Tatarların Tarih-i Umumîsi*, II, 678; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 64-65; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 34; Yıldız, "14. Yüzyıldan İtibaren İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki Türk Devletleri", 451-452; Erdem-Uyar, "Karakoyunlular", 864; W. Barthold, "Ahmed Celâyir" *İA*, I, İstanbul 1978, 182; Yılmaz, *Celayirliler*, 218; Wing, *The Jalayirids*, 167; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 144; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 70.

Bağdad'ı aldıktan sonra Kara Yusuf, bir müddet burada oturmuş ve hâkimiyet bölgesini önemli ölçüde genişletmişti. Ancak tam işlerini yoluna koyduğu bir sırada yine Timur'un tehdidi ile karşı karşıya kaldı. Zira Timur, Ankara Savaşı'nda Osmanlıları perişan ettikten sonra, Bağdad'ı aldığını duyduğu düşmanı Kara Yusuf'un bir kez daha peşine düştü. Timur Bayezid'e indirdiği kesin darbeyi Kara Yusuf'a indirmek istiyordu. Bu suretle, Bingöl civarına geldiğinde idari taksimat yaptığı bir kurultay düzenlendi. Timur, kurultayda oğlu Miranşah'ın oğullarından Ebubekir'e Mardin ve Diyarbakır'dan başlayıp, Basra'ya kadar olan bölgeyi içine alan Irak-ı Arab bölgesini verdi. Ardından uzun süreli hâkimiyet mücadeleleri yüzünden harap bir vaziyette olan Bağdad'ı imar etmesi için yanına Sultan Barlas, Pir Hüseyin Barlas, Emir Sancar, Devlet Hoca İnak, Sevincek, Hüseyin Barlas gibi güzide adamlarını vererek, Kara Yusuf'u bertaraf etmekle görevlendirdi.²⁸⁷ Ancak Timur, ordusunun zorlu rakibi Türkmen liderinin gücü karşısında mağlup olmasından korkmuş olmalı ki; İsfahan hâkimi Rüstem'e bir ulak göndererek, Mirza Ebubekir'e katılmasını emrederken, Hemedan Emîri Tokal Aras Buga ve Nihavend Emiri Tuman Süçi'nin de Bağdad'a hareket edecek olan Mirza Rüstem'e eşlik etmesini emretti.²⁸⁸ Öte taraftan ordunun gelmekte olduğunu duyan Kara Yusuf ise onları karşılamak üzere Hille yakınlarında Sîb köyünün karşısındaki Nehru'l Ganem kıyısında karargâhını kurmuştu. Mirza Rüstem'in komutasındaki kuvvetler Hille'de Mirza Ebubekir'e katıldılar.²⁸⁹ İki mirzanın emrinde yaklaşık üç bin kişi vardı. Kara Yusuf emrindeki kalabalık orduyla nehrin kenarında hendek kazdırdı. Mirza Ebubekir'in, Mirza Rüstem'den küçük olduğu için hürmeten ona, *"Siz merkezde durun ben ileri çıkıp çarpışayım"* dedi ve Rüstem'in de *"Ben fermana uygun olarak yardıma geldim. İki merkezden saldırılım"* cevabını verdi.²⁹⁰ Bu suretle başlayan, 1403 yılı yaz ayında (Temmuz-Ağustos) Kara Yusuf ve Rüstem-Ebubekir müttefikliğindeki sayıca fazla ordu arasında geçen çarpışmada Kara Yusuf yenilerek Suriye cihetine doğru geri çekilmek

²⁸⁷ Yezdî, *Zafernâme*, 414-415; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 65; Aka, *Timur ve Devleti*, 42; Yılmaz, *Celayirler*, 219; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 77.

²⁸⁸ Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 258; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 65; Aka, *Timur ve Devleti*, 42; Yılmaz, *Celayirler*, 219; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 77.

²⁸⁹ Yezdî, *Zafernâme*, 422, Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 40; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 65.

²⁹⁰ Yezdî, *Zafernâme*, 422.

zorunda kaldı.²⁹¹ Çarpışmada, Atlamış olayı başta olmak üzere birçok kez Kara Yusuf'un yanında savaşmış olan kardeşi Yâr Ali attan düşerek öldü. Timur ordusunun eline Kara Yusuf'un on beş bin hane maiyeti ile birlikte, sayısız koyun, at, deve gibi ganimet geçti. Dahası esir düşenler içinde İspend ve İskender'in anneleri olan Kara Yusuf'un karısı da vardı. Mirza Ebubekir ve Rüstem'in adamları Yar-Ali'nin kesik başını Timur'a göndererek Kara Yusuf karşısında elde ettikleri zaferi müjdelediler. Nitekim canını zor kurtaran Kara Yusuf'un Memlûk sınırlarına doğru yönelmesiyle, kısa süre önce Kara-Koyunlu hâkimiyetine girmiş olan Bağdad elden çıktı.²⁹²

1.3.7. Kara Yusuf'un Memlûklere Sığınması, Hapis Hayatı ve Memlûklu Topraklarındaki Faaliyetleri

Aldığı ağır mağlubiyet sonucu neredeyse her şeyini kaybeden Kara Yusuf, Timur güçleri karşısında daha fazla tutunamamış, Bağdad'ı terk etmişti. Daha sonra Rahbe'ye sığınmak istedi. Ancak Arap emiri Nu'ayr bin Hayyâr ve adamlarının saldırısına uğradı. Bu saldırıdan da güçlükle kurtulan Türkmen beyi, 1403 yılının Eylül ayında zor bela Şam'a gelebildi. Öte yandan Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf'tan önce Haleb'e gelip, Sultan Ferec'ten daha önce yaşadıkları olay için özür dilemişti.²⁹³ Nitekim bu suretle eski müttefiklerin yolları bir kez daha kesişmiş oldu. Şam naibi Şeyh el-Mahmûdî, Sultan Ferec'e bir ulak göndererek, mültecilerin akıbetlerinin ne olacağını hususunu sorarken²⁹⁴, Kahire'den haber gelene kadar Kara Yusuf'u adaba uygun bir şekilde karşılayıp, onu Darus-Saâde'de ağırladı.²⁹⁵

²⁹¹ Arap kaynaklarında Timur birliklerinin iki ayrı birlik olarak saldırıya geçtiklerini ve Kara Yusuf'un ilk orduyu mağlup etmesine rağmen, yüz bin civarındaki ikinci kuvvet karşısında mağlup olduğunu kaydeder (bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 364; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 65).

²⁹² Şâmî, *Zafername*, 345; Yezdî, *Zafername*, 422; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 364; Tihranî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, 48; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 40; Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 74; De Guignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Tatarların Tarih-i Umumîsi*, II, 678; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 258; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 65; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 78-79; Erdem-Uyar, "Karakoyunlular", 864; Yıldız, "14. Yüzyıldan İtibaren İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki Türk Devletleri", 203; Varlık, "Kara-Koyunlular", 452; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 1.

²⁹³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 102; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 203.

²⁹⁴ Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 203.

²⁹⁵ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 102; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 364; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1134; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 567; Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 37, 74; Koprıman, *Mısır Memlûkleri*

Durumdan haberdâr olan Timur ise vakit kaybetmeden Ferec'e hitaben bir mektup kaleme aldı. Yine kutsal kitaptan bir ayete yer verilen mektubunda Timur, Kara Yusuf'un yol kesen eşkıya olduğunu, birçok kez hacıları ve Müslüman memleketlerini yağma etmesinden dolayı Kuran-ı Kerim'deki "*Allah'a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.*" mealindeki ayetin böyle kimseler için indirildiğini bildirmektedir.²⁹⁶ Yine "*Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü darbeyi vurun...*"²⁹⁷ mealindeki ayet gereğince Kara Yusuf'un emsallerine ibret olması için herkesin gözü önünde idam edilmesini ve Sultan Ahmed Celayir'in ise kendisine gönderilmesini bildirmiştir.²⁹⁸ Öte yandan Timur-Ferec arasında Atlamış hadisesi nedeniyle yaşanmış olan gerginlik, Atlamış'ın serbest bırakılması ile henüz çözümlenmiş ve aralarında bir dostluk tesis edilmişti. Öyle ki, Timur, Ferec'e Doğu meliklerinden birinin kızı ile evlenmesini teklif etti.²⁹⁹ Ancak tesis edilen bu dostluk Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in Memlûklü topraklarındaki varlıklarıyla bir kere daha tehdit altına girdi. Bu yüzden mevzubahis dostluğa zeval gelmesini istemeyen Ferec, Timur'la aralarında akdettikleri anlaşma mucibince Şeyh el-Mahmûdî'ye, onların derhal tutuklanıp, zindana atılmalarını emretti. Kahire'den aldığı emiri vakit kaybetmeden uygulayan naib, Kara Yusuf'u Şam kalesinin Burcu'l-hammam kısmına kapatırken, Sultan Ahmed Celayir'i Burc-u silsile'ye hapsedti.³⁰⁰ Bu sırada Sultan Ferec elçisi Mengli

Tarihi, 33; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 66; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 79; Wing, *The Jalayirids*, 167-168; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 145.

²⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Maide Sûresi, 33. Ayet.

²⁹⁷ Kur'an-ı Kerim, Muhammed Sûresi, 4. Ayet.

²⁹⁸ Şâmî, *Zafername*, 348; Azzâvî, *Târîhü'l-Irâk*, II, 291. Yezdî, mektubun varlığını onaylamakla birlikte içeriğini şu şekilde verir; "...Türkmen Kara Yusuf ve Sultan Ahmed'in sözlerini etmiştik. Biz demiştik ki, Sultan Ahmed ile Kara Yusuf muzaffer ordumuzun önünden kaçıp Mısır'a gitmişlerdi. Hazreti Sahipkıran buyurdu ki, 'Sultan Ahmed Celayir'i hapsedip, Kara Yusuf'u bize göndersin!' (*Zafername*, 441).

²⁹⁹ Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 203.

³⁰⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VI, 103; Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 74; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 52-53; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 48; Azzâvî, *Târîhü'l-Irâk*, II, 291; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 66; *Târîh-i Kızılbaşîyye*, (çev. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, 48; Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 99; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir* 34; Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, (çev. Mehmet Emin Bozarslan), Ant Yay., İstanbul 1971, 433; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 181; Yılmaz, *Celayirliler*,

Boğa ile Kara Yusuf meselesinin ahvalini bildiren bir mektubu Timur'a gönderdi. Kanat, mektubun içeriğini şu şekilde aktarır:

"...Biz daha önce yapmış olduğumuz ittifak gereği, eğer bizim tarafımızdan herhangi bir suçlu kaçıp size sığınırsa, onun zincire vurulup bize iadesini istiyoruz. Aynı şekilde sizin tarafınızdan bir suçlu kaçıp bize sığınırsa, onu yakalayıp sizin için hazırlayacağız. Yine biz, kim sizinle harp halinde olursa, onunla harp edeceğimize ve kim sizinle barış içinde olursa bizde onunla iyi geçineceğimize söz veriyoruz.

...elçilerinizi bu kadar uzun süre tutmamızın sebebi ise; Ahmed Celayir ile ilgili durumun belli olması ve bunu size gerektiği şekilde iletebilmek içindi. Çünkü o Bağdat'tan kaçıp Haleb'e geldi. Biz de tarafımızdan görevlendirdiğimiz kişileri, Haleb'e onu alıp Dımaşk'a getirsinler diye gönderdik. Bundan bir süre sonra ise bize Kara Yusuf bin Kara Mehmed'in yanında az bir askerle Dımaşk'a ulaştığı haberi geldi. Bunun üzerine tarafımızdan bir emir görevlendirilip göndererek bu iki şahsı yakalayıp Dımaşk kalesine hapsedtirdik. Bütün bunları da daha önce size verdiğimiz söze sadık olduğumuzu göstermek için yaptık. Artık onların her ikisi de sizin emrinizdedir.³⁰¹

Mektubun içeriğinden de anladığımız üzere Timur'dan son derece çekinen Ferec, onun gazabını üzerine çekmemek için yaptığı bu açıklamadan sonra, Şam naibine gönderdiği yeni bir emirle, tutukluların öldürülmelerini emretti. Ancak özellikle Kara Yusuf'un savaşçı karakterinden oldukça etkilendiği anlaşılan Şeyh el-Mahmûdî, Ferec'e karşı girişeceği muhtemel siyasi bir çekişmede güçlerinden ziyadesiyle faydalanacağını tasavvur ettiği bu iki kader arkadaşını öldürmedi.³⁰² Timur bu suretle en büyük baş ağrısı olan Kara Yusuf'tan, mutlak otoritesi altına aldığı Memlûk Sultanlığı vasıtasıyla kurtulmayı planlamıştır. Ancak yine de dirayetini bildiği Kara Yusuf'a dair bazı çekinceleri olmalı ki, Anadolu'dan ayrılırken 1403'te Avnik hâkimliğine getirdiği

219; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 204; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 79; Wing, *The Jalayirids*, 168.

³⁰¹ Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 291; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 205.

³⁰² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 66; Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 99; Varlık, "Kara-Koyunlular", 452. Sultan'ın emrindeki bir naibin onun fermanına karşı gelme ihtimalinin düşüklüğü nedeniyle Yılmaz, bu görüşe karşı çıkmaktadır. Ayrıca yazar bu hususta Arapça ile Farsça kaynaklar arasında uyumsuzluk olduğunu belirterek, Farsça kaynaklarda Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in Kahire'de hapis edildiklerini ve Timur'un ölümünden hemen sonra serbest kalmayıp, bir müddet daha Sultan Ferec'in yanında kaldıklarını yazar (bk. Yılmaz, *Celayiriler*, 219).

Doladay'a³⁰³, buraların güvenliğine dikkat etmesi gerektiğini söylerken artık düşmanlık gösteremeyecek kadar gücünü kaybeden Ahmet Celayir'den bir tehlike gelmeyeceğini ama Kara Yusuf'a özellikle dikkat etmesini öğütleyerek onu uyardı.³⁰⁴

Bu suretle hapis hayatı başlayan Kara Yusuf, aynı kaleye hapsediği eski müttefiki Sultan Ahmed Celayir ile birlikte yaklaşık bir yıl tutuklu kaldı. Bu süreçte birbirlerini görmeleri yasak olmadığı için sürekli irtibat kurdular ve aralarındaki sorunları unutup yeniden dost oldular. Öyle ki, Sultan Ahmed Celayir, onlar hapisteyken doğan Kara Yusuf'un oğlu Pîr Budak'ı kendisine manevî evlat edindi. Nitekim dostlukları gün geçtikçe güçlenen ikili, özgürlüklerine kavuştuklarında ebediyen dost kalacaklarına dair yemin ettiler. Aynı zamanda Kara Yusuf, Sultan Ahmed Celayir'in Irak-ı Arab'taki hâkimiyetini kabul edeceğini söylerken, Sultan Ahmed Celayir ise Azerbaycan'ı Kara Yusuf'un olarak tanıyacağını ifade ederek, hâkimiyet alanları konusunda anlaşmaya vardılar. İki dost birbirlerinin topraklarına göz dikmeyip mallarına ve canlarına zarar vermeyeceklerdi.³⁰⁵

Kara Yusuf'un hapisteyken ilginç bir rüya gördüğü kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Bir gece Timur'u rüyasında gören Kara Yusuf, onun parmağındaki yüzüklerden birini çıkararak, kendi parmağına taktığını gördü. Uyandıktan sonra rüyasını, arkadaşı Sultan Ahmed Celayir'a anlattı ve ondan tabir etmesini istedi. Sultan Ahmed Celayir ise, rüyayı Timur'un topraklarından bazılarının Kara Yusuf'un eline geçeceği

³⁰³ Enver Konukçu, "Clavijo'nun Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu (1404-1405)", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, Ankara 1994, 798.

³⁰⁴ Yezdi, *Zafernâme*, 428; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 67; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, 480; Konukçu, "Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik", 378; Aka, *Timur ve Devleti*, 62; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 97.

³⁰⁵ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1134; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 567; Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 291; Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 99; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 67; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 34; Yıldız, "14. Yüzyıldan İtibaren İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki Türk Devletleri", 452-453; Yılmaz, *Celayirliler*, 219-220; Wing, *The Jalayirids*, 170; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 71.

şeklinde yorumladı.³⁰⁶ Öte yandan Sultan Ahmed Celayir ve Kara Yusuf hapiste kaldıkları sürece birlikte ata binip, çevgan³⁰⁷ oynamışlardır.³⁰⁸

Atılğan ve savaştan savaşa koşan Kara Yusuf'un, hapiste geçirdiği kafes hayatı süresince onun ve ailesinin geçimini nökeri³⁰⁹ Pir Ömer'in sakalık yaparak geçirdiğini biliyoruz. Bu şahıs daha sonra Kara Yusuf'a danışarak Şam melikü'l-ümerası olan ve 1412 yılında Memlûklu tahtına oturacak olan Şeyh el-Mahmûdî nökerliğine geçti. Bu sırada Melikü'l ümera'ya Kara Yusuf'un çok kıymetli bir "lâlinin"³¹⁰ olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine o da Kara Yusuf'u bu taşı vermesi için tehdit etti ancak onda olmadığı anlaşılınca bu kez eşini sorguladılar. Kara Yusuf'un eşi arkadaşına "O taş bende, saçımın arasında saklıyorum. Beni işkenceyle öldürürlerse, onu Emir Yusuf'a teslim et" dedi. Kara Yusuf durumdan haberdar olunca, değersiz bir mal için böyle bir sıkıntıya katlanmak doğru olmaz diyerek o lâl'i onlara verin, eğer sağ kalırsam, onu telafi edebilirim, demiştir. Bunun üzerine taş, onlara verildi.³¹¹

Kara Yusuf'un tutuklanmasının üzerinden bir sene geçmişti ki, o sıralarda Memlûklu Devleti içerisinde siyasi hareketlenmeler yaşanmaya başladı. Şeyh el-Mahmûdî, Ferec'i tahttan indirme planını devreye sokmaya karar verdi. Bunun için hapisteki Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'i kendisine saltanat çatışmasında yardım etmeleri şartıyla serbest bıraktı.³¹² Daha sonra ikisine yüz bin dirhem ve 300 at verdi ve onları taltif ettikten sonra onlardan, komutalarında olmak suretiyle 500 kişi toplayıp, onların yemek ve mühimmat giderlerinin Memlûk Hazinesi'nden harcanmak üzere, Mısır

³⁰⁶ Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 292; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 67; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 71.

³⁰⁷ Atlı bozkır kültürünün ürünü olan, at üstünde oynanan geleneksel Türk sporudur. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed Türkmen, "Dünden Bugüne Türk Toplumlarında Çevgen/Çöğen/Çevgan/Polo Oyununa Genel Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, Kasım-Aralık 2009, 479-491.

³⁰⁸ Ayşe Atıcı Arayancan, "Karakoyunlularda ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/27, Yaz 2013, 123.

³⁰⁹ Hizmetkâr, uşak. Farsça "نوکر" (nevker, novker) bk. Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., (3. baskı), İstanbul 2017, 620.

³¹⁰ Arapça kökenli olan bu kelime, kırmızı ve değerli bir süs taşıdır (bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (29. Baskı), Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2012, 623). Halk arasında taşın faydaları olduğuna inanılır.

³¹¹ Tihranî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, 49; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 79.

³¹² Arayancan, Şeyh el-Mahmûdî'nin onları hapisten çıkarmak için uygun bir ortam hazırladığını ve Kara Yusuf ve Sultan Ahmed'in at üzerinde Çevgan oynadığı sırada Türkmenlerin yardım etmesiyle dışarı kaçırıldıklarını yazar (bk. Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 80).

emrindeki diğer beyler ve komutanlar gibi hizmete sokmalarını istedi.³¹³ Ancak Sultan Ahmed Celayir'in birkaç hizmetkârı ve maiyetindeki çok az sayıdaki adamı dışında böyle bir güç oluşturabileceği kimsesi yoktu. Öte yandan Sultan Ahmed Celayir'in tam aksine Kara Yusuf'un sayıları bine ulaşan sadık Türkmenleri ile akrabası ve beglerinden bazı kimseler, liderleri hapiste iken Şam ve çevresinde ikamet etmiş ve Kara Yusuf'un kurtulmasını bekliyorlardı. Kara Yusuf serbest kalınca maiyetini bu kimselerden oluşturdu. Bu suretle, Dimaşk naibi Şeyh el-Mahmûdî, yanında Haleb valisi Çekim (Cekem) ve Türkmen Beyi Kara Yusuf olduğu halde Mısır üzerine yürüdü. Sultan Ferec, Şeyh el-Mahmûdî'nin yaptığı ittifakı ve başkent üzerine yürümekte olduğunu öğrenince bütün emirlerini toplayıp, görüşlerini aldıktan sonra asi naib ve yanındakilerin harekâtını bastırmak üzere yola çıktı ve Saidiye mevkiine geldi. Burada Sultan, karşı taraftan harekâtlarına durdurmaları için yerine getirilmesini istedikleri bazı taleplerin yer aldığı bir mektup aldı. Esasen bu Kara Yusuf'un tavsiyesi ile hazırlanmış bir hileydi. Zira yapılan plana göre gece üç bin süvari ve Kara Yusuf'a bağlı dört yüz Türkmen ile Sultan gafil avlanıp yenilgiye uğratılacaktı. Nitekim 12 Haziran 1405'te (13 Zilhicce 807), plan dâhilinde baskın yapıldı ve gece yarısına kadar süren muharebede Ferec bozguna uğratıldı. Ferec bindiği deve ile başkentine doğru kaçarken Kara Yusuf'un yardımındaki Şam naibinin eline ganimet geçti. Öte yandan birçok kadı, emir ve sultanın kölelerinden üç yüz kadar kimse esir olarak Şeyh el-Mahmûdî ve müttetiklerinin eline geçti. Bu suretle sultanın mağlup askerleri Kahire'ye döndüler. Aralarında Kara Yusuf'un da bulunduğu Şam'dan gelen müttetikler Kahire dışındaki Reydaniye (Ridaniye) gelip garnizon kurdular ve daha sonra Kahire üzerine yürüdüler. Kal'atu'l-Cebel yakınında sultanın askerleri ile karşılaştılar. Üstünlük Şeyh el-Mahmûdî tarafında olduğu halde emirlerden bazılarının Sultan'ın tarafına geçmesiyle durum değişti ve Şam'a dönmek üzere geri çekildiler. Kara Yusuf, Cekem ve Şeyh el-Mahmûdî, çoğunu Kara Yusuf'a tâbi Kara-Koyunlu Türkmenlerinden oluşan beş yüz kadar atlı asker ile Gazze'ye geldi ve buradan pek çok ganimet elde ettiler 26 Haziran 1405/28 Zilhicce 807. Kara Yusuf, Şeyh el-Mahmûdî ile birlikte Dimaşk'a geri döndü. Bu sırada Şeyh el-Mahmûdî, kendisine yardım etmesi için serbest bıraktığı Sultan Ahmed Celayir'in kaçtığını öğrendi. Şeyh el-

³¹³ Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, 433.

Mahmûdî-Kara Yusuf ve Cekem ittifakı bir müddet sonra Haleb'i yağmalayan İbni Nuayr'a karşı savaşmak için bir araya geldi. Nuayr üzerine yürüdükleri sırada aralarında çıkan anlaşmazlık sonucu bir türlü görüş birliği sağlayamadıklarından ayrıldılar. Cekem, Trablus'a, Şeyh el-Mahmûdî Mizze denilen küçük bir köye çekilirken³¹⁴, Kara Yusuf uzun bir müddetten sonra doğuya, kendi ülkesine yöneldi.³¹⁵ Bu suretle Şam naibinin serbest bırakmasıyla özgürlüğüne kavuşan Kara Yusuf, Memlûk topraklarından ayrıldı.³¹⁶

³¹⁴ Şeyh el-Mahmûdî bir müddet sonra Sultan Ferec'in genel af ilan etmesiyle birlikte naiplik görevine iade edildi. Ancak neticede Ferec'in zayıf bir hükümdar olması nedeniyle Şeyh el-Mahmûdî onu devirmeyi başardı ve 6 Kasım 1412 de Memlûk tahtına oturdu (bk. İsmail Yiğit, "Şeyh el-Mahmûdî", *DİA*, 39, İstanbul 2010, 59).

³¹⁵ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 49; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 368-369; Sümer, *Kara-Koyunlular*, I, 67-68; Varlık, "Kara-Koyunlular", 453; Erdem-Uyar, "Karakoyunlular", 1514; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 80-81; Wing, *The Jalayirids*, 168.

³¹⁶ Kara Yusuf'un hapisten kurtulmasıyla ilgili araştırmacılar arasında görüş farklılıkları vardır. Şirin Beyanî, Ferec'in Timur'un ölümünün üzerine sevincinden 1405 yılında onları saldırdığını yazmaktadır (bk. Beyanî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 99). Ancak Aka, Beyanî'nin bu hususta yanlış olduğunu söylemektedir. Yazar, onların Şeyh el-Mahmûdî tarafından, yapacağı Mısır seferinde onlardan istifade etmek maksadıyla serbest bırakıldıkları görüşünü benimser (bk. İsmail Aka, "Tarih-i Âl-i Celâyir", *Makaleler*, III, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 350). Yılmaz, Kara Yusuf ve Sultan Ahmed Celayir'in Sultan Ferec'e karşı isyan girişimine katıldıkları için ikisinin de Kahire'ye naklediklerini bir süre sonra Timur'un ölüm haberi geldiğini ve buna çok sevinen Ferec'in onları serbest bıraktığını bildirir. Sultanın onlara para asker ve at vererek yanından dolaşmalarına izin verdiğini ancak Kara Yusuf'un Ferec ile yaşadığı bir anlaşmazlık neticesinde Kara Yusuf'un maiyetini de yanına alarak izin almadan Mısır'ı terk ettiğini, Ferec'in emirlerinin bunu bir saygısızlık olarak adderek onları takip etmek istediğini ancak Ferec'in buna izin vermeyerek, onun kendi memleketine avdetini önemsemediğini de ekler (bk. Bülent Yılmaz, *Celayirliler*, 220). Şerefhan Bitlisi, ise Timur'un ölüm haberi gelene kadar ikisinin de hapiste kaldığını belirterek serbest bırakılmaları olayını ve Kara Yusuf'un Memlûk ülkesinden ayrılmasını şu şekilde aktarır: "...her birinin kendi komutası altında 500 kişi toplayıp, onlara gerekli yiyecek ve mühimmatı Mısır Hazinesi'nden harcamak suretiyle, öteki beyler ve komutanlar gibi bu kuvvetleri hizmete sokmaları şartıyla, serbest bırakılmaları için emir verildi. Fakat Sultan Ahmed El-Celayiri'nin hizmetçilerinden ve maiyetindeki adamlardan başka, adamlarından ve askerlerinden, kendisiyle birlikte Bağdad'dan gelen olmamıştı. Kara Yusuf ise böyle değildi; Karakoyunlu Türkmenleri'nden birçok lider, komutan ve asker kendisine katıldılar ve bunun sonucu olarak büyük bir şana kavuştu. Bu yüzden Mısırlı'lar kendisinden korku duymaya başladılar ve durumunu Sultan Ferec'in eşiklerine sunarak dediler ki: "Sultan, Kara Yusuf ve adamlarının herhangi bir vesileyle Mısır'dan atılmaları için çalışılmadığı takdirde, şüphesiz akıbet vahim olacaktır." Meselenin tartışılmasından sonra, Mısırlı'lar, bu Türkmen'leri yarış töreninin yapılacağı gün öldürmeye karar verdiler. O gün Sultan Ferec ansızın Kara Yusuf ve adamlarına, atlarından inerek yarış alanındaki dağılmış ufak taşları toplamaları için meydana dağılmalarını emredecekti; onlar dağılınca da, Mısırlı askerlerin kılıçlar ve oklarla bu zavallı masumların üzerine atılıp onları tamamen yok etmeleri için emir verecekti. Fakat Kara Yusuf, kendisine ve adamlarına karşı hazırlanmakta olan kötü hileyi öğrendi; bunun üzerine adamlarına, silahlanıp mücadeleye hazırlanmalarını ve hazırlıklı olarak yarış meydanına gelmelerini söyledi. Vakit gelip de halk ve askerler yarış meydanında toplanınca ve plan gereğince Sultan, meydana, orada dağılmış olan ufak taşlardan temizlemek için Kara Yusuf ve adamlarının meydana inmelerini emredince; Kara Yusuf atının sırtında olarak Sultan'a doğru gitti ve kendisine seslenerek şöyle dedi: "Sultan bizlerden güvenini ve ilgisini esirgemediği sürece, bizler de onun, kendisine ve devletine bağlı kullarıydık. Şimdi ise, madem ki kıskançların, keyif ve garaz sahiplerinin sözlerini dinlemişti ve meşru hiçbir sebep olmaksızın bizi yoketmek istiyor; artık bizim bu ülkede kalmamız mümkün değildir." Sonra yine atının sırtında Sultan'a saygı amacıyla ayağa dikilerek kendisini gerektiği gibi

İKİNCİ BÖLÜM

TİMUR'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA KARA YUSUF'UN HAYATI VE KOMŞU ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ

2.1. KARA YUSUF'UN HAPİSTEN KURTULUŞU

2.1.1. Kara Yusuf'un Ata Yurduna Dönüşü

Kara Yusuf ve yanındaki Kara-Koyunlu Türkmenleri, 1405 yılının Temmuz/Ağustos ayında Mısır'dan ayrıldılar. Kara Yusuf dönüş yolunda o zamanlar, Çor, Rakka ve Urfa bölgesinde hüküm süre Döğerli Gökçe Musa³¹⁷'nin misafiri oldu. Kara Yusuf burada büyük bir saygı ile en iyi şekilde karşılandı. Onun bu ziyareti hiç şüphesiz sebepsiz değildi. Kara Yusuf, askeri gücüyle ön plana çıkan bu boyun desteğini almak istiyordu. Bu tarihten itibaren Döğerler, Kara-Koyunluların metbuiyeti altına girdiler.³¹⁸ Kara Yusuf buradan yoluna devamla, Mardin'e geldi³¹⁹ ve şehrin hâkimi Melik İsa tarafından iyi bir şekilde karşılandı.³²⁰ Kara Yusuf'un, bir müddet misafir olarak Melik İsa'nın yanında kaldığı sırada bir oğlu daha dünyaya geldi.³²¹ Öyle ki Kara Yusuf, Mardin'de doğan oğluna Mardin-Şah adını vermeye niyetlendi. Ancak şehir isimlerinin daha çok kadınlara verilmesi (Bağdad Hatun örneğinde olduğu gibi) nedeniyle bundan vazgeçerek yeni doğan oğluna Cihan-Şah adını vermiştir.³²²

1406 yılının baharında Kara Yusuf, Ak-Koyunlularla bir mücadele içine girdi. Kara Yusuf, Döğerler ve Mardin Meliki İsa'dan aldığı kuvvetlere, Tercil, Silvan, Cizreli

selamladıktan sonra atını mahmuzladı; göz açıp kapamasından daha hızlı bir şekilde atını koşturdu ve kabilesine seslenerek "meydandan çıkıp beni izleyin" diye bağırdı." (bk. Şerefname, 433-434).

³¹⁷ Gökçe Musa, Kara Yusuf'un hemen her savaşında yanında olmuş ve başarılarında etkin rol oynamıştır (bk. Sümer, "Döğer", 515).

³¹⁸ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 49; Faruk Sümer, "Döğerlere Dair", *Türkiyat Mecmuası*, 10, 1953, 147; Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, 31-32.

³¹⁹ Kaynaklarda Kara Yusuf'un tutsak olarak kaldığı Dımaşk'tan Mardin arasındaki yolculuğunda 180 kere savaştığını ve bu muharebelerin hepsinde düşmanlarını yendiği kaydedilmiştir. Ancak 180 sayısı abartılı bir ifade olup kayıt doğru değildir (bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 54; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 68; Ahmet Küçükkalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, Esas Kitaplar Yay., İstanbul 2011, 136. Şerephan, Mardin yerine Diyarbakır yazmıştır. Şerephan Bitlisi, *Şerefname*, 434).

³²⁰ Adnan Gürbüz, "16-17. Yüzyıllarda Mardin Kalesi", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 302.

³²¹ Tihranî, Kara Yusuf'un bebek bekleyen eşini, çocuk doğana kadar Mardin medresesinde bırakarak, kendisinin Musul'da kışladığını kaydeder (bk. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 49).

³²² Mükrimin Halil Yınanç, "Cihân-Şâh", *İA*, III, Eskişehir 2001, 173; Enver Konukçu, "Cihan Şah", *DİA*, 7, İstanbul 1993, 536; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 97.

Zarakî, Süleymanî ve Buhtî Kürtlerinden aldığı destekleri de ekleyerek kendisine bir ordu kurdu. Nitekim ittifaka katılan gruplar, Ak-Koyunluları Diyarbakır ve Suriye havalisi için bir tehdit olarak görüyorlardı ve bu sebepten ötürü Kara Yusuf'u, Timur yandaşı Kara Yülük Osman'a karşı kıskırtmışlardı.³²³ İki Türkmen başbuğ komutasındaki ordular, günümüzde Mardin'in Savur ilçesine bağlı bir köy olan Takı mevkiinde karşı karşıya geldi. Yaklaşık 20 gün süren çarpışmada iki taraf da ağır kayıplar verdi ise de kesin bir netice elde edilemedi. Tihranî'nin kaydına göre, şiddetli karşılaşmada çok kan dökülmesi üzerine bir grup kimse iki emire, “İslamın selameti, arayı düzeltmekte, gazap ve sıkıntı ateşini söndürmektedir”, diyerek bu beyhude karşılaşmanın durdurulmasını tavsiye ettiler. Bununla iki taraf arasında bir yumuşama meydana geldi. Daha sonra Kara Yusuf, Kara Yülük Osman'a bir haberciyle “Biz her ikimiz Türkmeniz. Daha fazla birbirimize saldırmak için çaba harcamayalım. Bundan fazla birbirimizle dövüşmeyelim. Herbirimiz Rum ve Çağatay gibi düşmanlarımızla meşgul olalım. Senin için en uygun davranış, durumlarını bildiğin Suriye ve Rum'a saldırmak; benim için ise, Çağatay ile mücadele etmektir; bu devletin selameti için gereklidir.” şeklindeki mesajını ilettiler. Bunun üzerine iki taraf anlaşmaya vardı. Kara Yusuf, asıl düşmanları olan Timur'un halefleriyle karşılaşmak üzere tekrar yola koyuldu.³²⁴

Kara Yusuf'un asıl varmak istediği yer Van havalisiydi. Bunun için ilerlerken yol üzerindeki Bitlis'e uğradı. Burada onu Şeref oğlu Emir Şemseddin gayet sıcak ve misafirperver bir şekilde karşıladı. Şemseddin, Kara Yusuf'a at, silah gibi gerekli savaş levazimatını temin etti. Bu buluşmada Kara Yusuf kızını³²⁵, Emir Şemseddin ile

³²³ John Woods, *Akkoyunlular (Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme)*, (çev. Sibel Özbudun), Milliyet Yay., İstanbul 1993, 85.

³²⁴ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 50; Woods, *Akkoyunlular*, 85-86; Seyfettin Erşahin, *Akkoyunlular: Siyasal, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, Ankara 2002, 45; İlhan Erdem, “Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Ordularına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 24/37, Ankara 2005, 72; a. mlf., “Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri (?-1435)”, *DTCF Dergisi*, 34/1-2, Ankara 1990, 101; Mehmet Ali Çakmak, “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”, 85; Sadettin Baştürk, “Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Döneminde Mardin ve Mardin'deki Faaliyetleri”, *1. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 385.

³²⁵ Mirza İskender döneminde Kara Yusuf'un bu kızı nedeniyle iki taraf arasında çatışma yaşanmış ve bu çatışma İskender'in Emir Şemseddin'i öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu çatışmanın hayli ilginç bir sebepten çıktığı rivayet edilir: Kara Yusuf'un kızı Türkmen olmasından dolayı, Türkmenlerin günlük yaşam tarzı haline gelen ata binme, ok atma, toplantılara katılma gibi faaliyetlerde bulunmak istemiş, ancak Emir Şemseddin, “Biz Türkmenlerin günlük hayatlarının esasları haline gelen bu adetleri doğru bulmuyoruz”, diyerek yasaklama getirmiştir. Ancak Türkmen kızı buna uymayınca Şemseddin ona şiddet uygulamış ve dişi kırılan hanım, dişini bir mektup ile birlikte Erciş'te bulunan kardeşi İskender'e göndererek durumdan haberdar etmiştir. Bunun üzerine Bitlis'e gelen İskender, eniştesi Emir Şemseddin'in

evlendirdi. Bu suretle onunla akrabalık bağı kurarak siyasî ilişkilerini ilerletti. Nitekim söz konusu müttefiklik görüşmesi sonucunda Kara Yusuf, Kürt Bitlis emirinin desteğiyle hâkimiyet sahasını genişletti ve birçok Kürt beyliğini hâkimiyeti altına aldı.³²⁶ Daha sonra, Timur'un gücüne güvenerek, bir zamanlar Kara Yusuf'a düşmanlık gösteren İzzeddin Şir'in hâkimiyeti altındaki Van'a geldi. Kara Yusuf, Şir'i bozguna uğrattıktan sonra onu tâbiyeti altına aldı.³²⁷ Her geçen gün daha fazla Türkmen'in tâbi olarak benimsediği Kara Yusuf'un, bundan sonraki hedefi kardeşi Mısır Hoca'nın hâkimiyetindeyken, Timur'un teyakkuzu sonucu düşen Erzurum yakınlarındaki Avnik kalesiydi. Nitekim Timur'un son kez Avnik'e uğradığında korku duyduğu ve kale hâkimini tembihlediği husus gerçekleşti. Kara Yusuf, Doladay'ı mağlup ederek, Avnik'i ele geçirdi.³²⁸ Bu suretle Timurlular, bölgedeki son üslerini kaybederek, Doğu Anadolu hâkimiyetini Kara-Koyunlular'a bırakmak durumunda kaldılar.³²⁹

hayatına son vermiştir (bk. Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, 440; Bekir Biçer, "Ortaçağda Kürtler ve Türkler", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, Haziran 2013, 252).

³²⁶ Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 27; Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, 434; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 292; Vladimir Minorsky, "Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars", *The Turks, Iran and the Caucasus in the Middle Ages*, London 1978, 6-7; Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", 214; Salim Cöhçe, "Karakoyunlular Döneminde Ahlat", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri*, (haz. Oktay Belli-Vedat Evren Belli), İstanbul 2013, 3; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 4; Bekir Biçer, "Ortaçağda Kürtler ve Türkler", 252.

³²⁷ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1135; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 568; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 54; Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, 27; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 292; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 69; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 4; Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", 214; Erol Keleş, "Kara Koyunlu Döneminde Van Gölü Havzası", *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu 23-25 Ağustos 2012 Ahlat-Bitlis*, (haz. Oktay Belli-Vedat Evren Belli), İstanbul 2013, 3; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 147.

³²⁸ İspanyol elçi, Kara Yusuf'un bu tarihlerde maiyetindeki on bin atlı askerle birlikte Hoy civarını yağmalayıp oradan da Erzincan'ı kuşatmaya gittiğini belirtir. Ancak bu bilgiye başka bir yerde rastlanmaz (bk. Ruy Gonzáles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, Ses Yay., İstanbul 1993, 202; Sümer, *Kara Koyunlular*, 69).

³²⁹ Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 292; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 69; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 4; Varlık, "Kara-Koyunlular", 453; Solmaz, "Avnik Kalesi", 296; Erdem-Uyar, "Karakoyunlular", 864; Hayrunnisa Alan, "Timurlular", *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, (haz. Hayrunnisa Alan-İlyas Kemalöglü), İstanbul 2016, 193; Keleş, "Kara Koyunlu Döneminde Van Gölü Havzası", 3.

2.2. TİMUR'UN ÖLÜMÜNDEN SONRA TİMURLULAR

2.2.1. Timur'un Haleflerinin Azerbaycan ve Doğu Anadolu'daki Hâkimiyet Mücadeleleri

Timur, 1403 yılında Gürcüler üzerine sefere gidip fetihlerde bulunduktan sonra, kışı geçirmek üzere Karabağ'a gitti. 14 Ramazan 806/ 26 Mart 1404'te tarihinde yola çıktı ve Aras nehrini geçtikten sonra Nehr-i Barlas köylerinden Nimetâbâd denen yere geldi. Timur burada daha önceden belirlendiği gibi bir toy düzenledi. Yabancı elçilerden tutuklu esirlere kadar birçok kişinin katılımıyla gerçekleştirilen toyda Timur, Hülagü Han topraklarını, oğlu Miranşah'ın³³⁰ oğullarından Mirza Ömer'e verdi (6 Nisan 1404).³³¹ Mirza Ömer'e fermanla verilen bu topraklar, bütün Azerbaycan, Irak-ı Acem, Arran, Ermeniye, İstanbul'a kadar bütün Diyar-ı Rum ve Mısır'a kadar Suriye toprakları şeklinde çerçeveslendirildi. Bunların yanısıra o, Mardin hâkimi İsa, Gürcistan Kralı Konstantin, Fars, Irak-ı Arab'a hükmeden emirler, Şirvanşah Şeyh İbrahim, Serav-Erdebil Emiri Bistam, Van hâkimi İzzeddin Şir, Urmiye Hâkimi Dizek ve Merağa Emiri Çalık gibi çeşitli kişileri de ona tabi kıldı. Timur son olarak torununa Emir Cihanşah'ı atabeg tayin ederek, emrine on bin kişilik bir kuvvet bıraktı. Nitekim bu taksime göre, Ömer Mirza, Diyarbakır ve Irak-ı Arab'ı elinde bulunduran Miranşah'ın diğer oğlu olan abisi Mirza Ebubekir'in de hamisi durumuna geldi.³³² Bu suretle Mirza Ömer, diğerlerine nazaran Timur tarafından cömertçe taltif edilmiş oldu. Mirza Ebubekir, dedesi Timur'un verdiği hükme uyarak, Karabağ'da kışı geçirdikten sonra Aladağ'a gelen kardeşi Mirza Ömer'i ziyaret edip, bağlılığını arz etti.

³³⁰ Timur'un oğlu Miranşah, 1396'da bir av esnasında attan düşme sonucu, yaralanmış ve tedavisinin yanlış yapılmasından dolayı beyninde hasar kalmıştır. Bu nedenle, bu tarihten sonra içki, eğlenceye düşerek dengesiz hareketlerde bulunmuştur (bk. Yezdî, *Zafername*, 322; Aka, *Timur ve Devleti*; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 65; Ensar Macit, "Timur Ordusunda Kullanılan Ceza Yöntemleri", *Çeşmi Cihan (Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi)*, 2/2, Kış 2015, 78).

³³¹ Timur ülkesini dört ana bölüme ayırıp, Azerbaycan ve Irak'ı içeren Kuzey-Batı bölümünü üçüncü oğlu Miranşah'a verdi (bk. Beatrice Forbes Manz, "Timur ve Hâkimiyeti Sembolü", (çev. Musa Şamil Yüksel), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2000, 270).

³³² Yezdî, *Zafername*, 426-427; Ca'feri, *Târîh-i Kebîr*, 41; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 70; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 1; a.mlf., "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 108-109; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 124-125.

Bu sırada Timur, 18 Şubat 1405'te, Çin üzerine sefere giderken Otrar'da hastalanarak vefat etti.³³³ Timur'un ölümü, temelleri pek de sağlam olmayan imparatorluğunda şiddetli sarsıntıların yaşanmasına neden oldu ve halefleri Timur'un vasiyetine uymayıp birbirleriyle mücadeleye girdiler.³³⁴ Azerbaycan da Timur haleflerinin mücadele alanlarından biri oldu. 1404 yılındaki toyda yapılan taksimattan hoşnut olmayan emirler ve devlet adamları vardı. Timur'un, Mirza Ömer'e atabeg olarak bıraktığı ve geniş yetkilerle donattığı Emir Cihanşah bazı kimselerce kıskanılmış ve bunun neticesinde de "*Cihanşah'ın sözünden çıkmayasın ve o neyi uygun buluyorsa onunla birlikte olasın!*"³³⁵ diye tembihlediği Mirza Ömer ile arası açıldı. Timur'un ölüm haberi Azerbaycan'a ulaşınca, Emir Cihanşah çevresindekilerin tesirinde kalarak, Ömer Mirza'nın önemli adamlarını öldürtüp, idareyi ele geçirmeye çalıştı. Ömer Mirza, onlara boyun eğmedi ve başta atabegi Cihanşah olmak üzere birçok devlet adamını öldürttü. Ancak bu devlet adamlarının ölümü, idarede bazı aksaklıklar doğurdu. Atabeg Cihanşah'ın öldüğü haberini alan Mirza Ebubekir, bunu sebep göstererek, Irak-ı Arab'tan harekete geçti.³³⁶ Mirza Ömer, Mirza Ebubekir'in sadakatini samimi bulmamış, her zaman ona dair şüpheleri olmuştu. Bu yüzden ağabeyisinin gelişini fırsata çevirip, onu Sultaniye yakınlarında yakalayıp hapsedti. Bu kadarıyla da kalmayan Mirza Ömer adamlarına ağabeyisinin zehirlenmesi talimatını verdi. Ancak Ebubekir 15 Temmuz 1405'te hapsediği Sultaniye kalesindeki muhafızlarla işbirliği yaparak, kaleyi ele geçirdi. Daha sonra, Horasan'a kaçan babası Miranşah'ın yanına gitti. Durumdan haberdar olan Ömer Mirza, derhal Sultaniye 'ye gelerek ağabeyinin arkasından kuvvet gönderdiyse de onu ele geçiremedi. Bu olaydan sonra iki kardeş arasındaki çekişme aşikâr bir hal aldı. Bu sırada Mirza Ömer kendisine itaat etmeyen Bistam-ı Câkir'i koruyan, Şirvanşah Şeyh İbrahim ile uğraşmak üzere Karabağ tarafına gitmek zorunda kaldı. Kardeşinin Şirvanşahlarla olan anlaşmazlığından istifade eden Mirza Ebubekir, Sultaniye'yi ele geçirdi. Ömer Mirza'nın önemli emirleri de onun tarafına geçti. Nitekim

³³³ Kafalı, "Timur", 345; İsmail Aka, "Timur", *DİA*, 41, İstanbul 2012, 175; Tanju Oral Seyhan, "Timur'un Ölümü, Cenaze Merası ve Vasiyeti", *Ölümünün 600 Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, (ed. Abdulvahap Kara-Ömer İşbilir), İstanbul 2007, 70.

³³⁴ Bu mücadeleler hakkında bk. İsmail Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 31- 42.

³³⁵ Yezdî, *Zafernâme*, 426-427.

³³⁶ Tacü's-Selmanî, Mirza Ebubekir'in, babası Miranşahla birlikte zor durumda olan kardeşi Ömer Mirza'ya yardım için yola çıktığını kaydeder (bk. Tacü's-Selmanî, *Tarihname*, (çev. İsmail Aka), (2.Baskı), TTK Yay., Ankara 1999, 71).

kalenin hazinelerini de ele geçiren Ebubekir, altından hazırlattığı tahtta babası Miranşah'ı oturttu ve toylar düzenledi. Ancak bir müddet sonra, çevresindeki yakın emirlerinin desteğiyle kendi hükümranlığını ilan etti. Ebubekir, hâkimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra, 1405 senesinin son günlerinde Tebriz üzerine yürüdü. Herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan Tebriz'i ele geçirdikten sonra, emrindeki askerleri konaklamaları için, şehrin sakinlerinin evlerine dağıttı. Öte yandan Mirza Ömer ise Hemedan hâkimi ile birlikte İsfahan ve Şiraz taraflarına giderek, Ömer Şeyh'in oğullarından yardım istedi. Bu sırada Pir Muhammed, İskender ve Rüstem de onların ittifakına dâhil oldu. Mirza Ömer ve beraberindekiler, Mirza Ebubekir'in Rey yakınlarında Soğuk-Bulak'taki ağırlıklarını yağmaladı. Bunun üzerine Ebubekir Tebriz'den İsfahan'a doğru yöneldi. Ancak onlara tam saldıracığı sırada Tebriz'de işlerin karıştığı haberi alınca geri dönmek üzere yola çıktı. Mirza Ömer ve müttefik kuvvetleri Ebubekir Mirza'yı takibe kalkıştılar. Nitekim 1 Zilkade 808/20 Nisan 1406'da yapılan savaşta Mirza Ömer ve beraberindekiler yenildi ve İsfahan'a çekildiler. Bu sırada Fars'a kaçan Mirza Ömer ağabeyine bir kez daha saldırmayı düşündüyse de onun karşısında tutunamayacağını anlayarak Horasan'a yönelirken, Mirza Ebubekir, Rey'e çekildi. Bir müddet sonra Mirza Ömer, Şahrüh'a³³⁷ sığındı. Şahrüh ona Mazenderan bölgesini vermekle kalmayıp onun her türlü ihtiyacını karşıladı. Ancak yaklaşık altı ay sonra Şahrüh'a karşı harekete geçince, Şahrüh'un adamlarından Berdi ile çarpıştı ve yaralandı. 1407'de Herat'a tedavi için götürülürken yolda vefat etti.³³⁸

Bu suretle kardeşi Mirza Ömer ile aralarındaki saltanat kavgası son bulan Mirza Ebubekir, Tebriz'deki olaylara dikkatini verdi. Zira Mirza Ebubekir, kardeşinin başı çektiği müttefikler üzerine gitmek için 1406 Ocak-Şubat ayında ayrılmasını müteakiben, iki ay sonra Serav emiri Bistam Câkir, müttefiki Şirvanşah Şeyh İbrahim ile birlikte Tebriz'e girdi. Ancak, şehrin ileri gelenleri bu iki dostun arasını laf getirip-götürmekle açtılar. Nitekim bir müddet sonra Şeyh İbrahim, Bistam'ın oğlu ve kardeşi Mansur'u tutuklatmış, Bistam ise karşılık olarak 20 Mayıs 1406'da onunla savaşmak üzere

³³⁷ Şahrüh (1405-1447), Timur'un dördüncü oğludur. Bu Timurlu hükümdarı hakkında tafsilat için bk. L. Bouvat, "Şahrüh Mirza", *İA*, XI, Eskişehir 2001, 286-288; İsmail Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1147)*, TTK Yay., Ankara 1994; a. mlf., "Şahrüh", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 293-295.

³³⁸ Tacü's-Selmanî, *Tarihname*, 71-78; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 70-71; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 2-3; a. mlf., *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 43-48; a. mlf., "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", 117-120; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 95-96; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 126-143.

Tebriz'den çıktı ise de yanındaki Tebrizliler'e izin vererek kendisi de Erdebil'e döndü. Bistam'ın dönmesinin ardından Şeyh İbrahim de Tebriz'den ayrıldı ve Ucan'a gitti. Burada bulunduğu sırada, Mısır'da tutsak olan Sultan Ahmed Celayir'in Azerbaycan topraklarına gelmekte olduğu haberini aldı. Bunu duyunca “*arsa-i memleket sahipsiz olduğundan halk herkesin tamahından zahmet çekiyordu. Geldik ve muhafaza ettik; şimdi memleketin efendisi teşrif ediyor; biz de kendi evimize gidelim*” diyerek, ülkesi Şirvan'a geri döndü.³³⁹

2.3. KARA YUSUF'UN CELAYİRLİLER, TİMURLULAR VE KOMŞU DEVLETLERLE MÜNASEBETLERİ

2.3.1. Sultan Ahmed Celayir'in Memlûklü Topraklarından Dönüşü ve Tebriz'i Ele Geçirmesi

Kara Yusuf ile birlikte Dımaşk'tan hapsedilmiş olan Sultan Ahmed Celayir, yine onun hapisten çıktığı zaman serbest bırakılmıştı. Ancak Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yusuf ve Çekim'in Mısır'ın üzerine yaptıkları sefere katılmamıştı. Nitekim onlar gittikten bir müddet sonra efradından hiç kimsenin yanında olmadığı Sultan Ahmed Celayir, 16 Zilhicce 807/15 Haziran 1405'te gece derviş kisvesine bürünerek Dımaşk'tan ayrıldı ve Hille'ye geldi. Burada kendisine destek olabilecek güçler topladı. Sultan Ahmed Celayir'in geri döndüğü haberi Bağdad'da yayıldı ve bu haber büyük bir coşkuya sebep oldu. Sultan Ahmed Celayir'in daha gelmeden, dönüş haberinin duyulmasıyla dahi oluşan hareketlenme, Timurlular'ın Bağdad yönetimini bıraktığı Devlet Hace'yi endişelendirmeye yetmiş olmalı ki, Devlet Hace³⁴⁰, Mirza Ömer'in ordusuna katılmak üzere şehri terk ederek Bağdad'dan ayrıldı. Nitekim Bağdad'a geldiğinde hiçbir mukavemetle karşılaşmayan Ahmed Celayir, 3 Haziran 1405'te Bağdad tahtına tekrar

³³⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 71; V. Minorsky, “Tebriz”, *İA*, XII/1, Eskişehir 2001, 88; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 50; a. mlf., “Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri”, 121; Polat, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, 99; Sara Xanım Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Dövleti (VI-XVI Esrler)*, Avrasiya Press, Bakı 2006, 282.

³⁴⁰ Ca'ferî, Mirza Ebubekir'in, Sultan Ahmed Celayir'in gelmesinden korkarak Bağdad'dan kaçtığını yazar (*bk. Târih-i Kebîr*, 54).

oturdu.³⁴¹ Erbil hâkimi Uyrat Şeyh Ali ve Şehrizer hâkimi Türkmen Mehmed Saru, onun hizmetine girdiler.³⁴²

Bağdad'ı elde etmek Ahmed Celayir için yeterli olmadı. Buradaki işlerini yoluna koyduktan sonra, yönünü Azerbaycan topraklarına çevirdi. Nitekim zikrolunduğu üzere, Timurlu Mirzaların hâkimiyet mücadeleleriyle meşgul olmaları, Sultan Ahmed Celayir gibi diğer hâkimlerin de değerlendirebileceği bir ortam oluşturmuş, Bistam Câkir ve Şeyh İbrahim bu maksatla Tebriz'i ele geçirmeye çalışmışlardı. Tebriz'deki olaylarla yakından ilgilenen Sultan Ahmed Celayir, Bistam ve İbrahim'in çekilmesiyle Tebriz üzerine harekete geçti. Kara Yusuf ile hapisanede yaptıkları mukaveleyi hiçe sayan Sultan Ahmed Celayir, Mirza Ebubekir'in İsfahan'da, Kara Yusuf'un ise Tebriz'den çok uzaklarda olduğu bir sırada Uyrat, Türkmen ve Kürtlerden oluşturduğu bir ordu ile Tebriz'e geldi. Sultan Ahmed Celayir'in gelişi Tebriz'de büyük bir sevinç yarattı ve şehrin ileri gelenleri onu merasimle karşıladı. Bu suretle 26 Muharrem 809/13 Temmuz 1406'da Sultan Ahmed Celayir Tebriz'e girerek, hâkimiyeti altına aldı; bazı idari düzenlemeler yaptı. Tebriz uzun yıllardır süren hâkimiyet mücadeleleri sırasında adeta perişan olmuştu. Sultan Ahmed Celayir'in geri dönüşü açlık ve sefalet içinde yaşam mücadelesi veren Tebriz halkı için bir umut ışığı doğurdu. Zira halk Timur tarafından defalarca ezilen ve hapiste esir düşmüş, türlü zorluklar yaşamış Sultan Ahmed Celayir'in eski kötü alışkanlıklarını bıraktığını düşünmüşlerdi. Ancak onların bu beklentileri karşılık bulmadı. Başlangıçta şehir için faydalı icraatlar yapan Sultan Ahmed, bir müddet sonra eski haline geri döndü, gününü içki içmekle, eğlenmekle geçirmeye başladı. Bunun yanı sıra halka gösterdiği sert ve acımasız tutum, şehirde huzursuzluğu artırdı.³⁴³ Sultan Ahmed Celayir'in tutum ve davranışları karşısında halkın tahammül gücünün kalmadığı bir sırada, şehrin ileri gelenlerinden Şeyh Ali Uyrat ve Emir Ali Arab, Mirza Ebubekir'e durumu bildirerek onu, Tebriz'i içine düşüğü durumdan kurtarmak için şehre davet ettiler. Bu esnada İsfahan'ı kuşatmakla meşgul olan Mirza Ebubekir, yardım talebini alır

³⁴¹ İbni Tagrıberdi, *En-Nücumu'z-Zâhire*, 369; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 54; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, 1/4-6, 1135; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 568; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 58; Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 100; Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 292-293; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 35; Yılmaz, *Celayirliler*, 220; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 148; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 74.

³⁴² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 71.

³⁴³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 168; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 58; Sümer, *Kara Koyunlular* I, 72; Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", 122; Armutlu, *Sultan Ahmet*, 35; Yılmaz, *Celayirliler*, 221; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 148-151.

almaz kuşatmayı kaldırıp Tebriz'e yöneldi. Timurlu mirzanın Tebriz'e geleceği haberi Sultan Ahmed Celayir'e büyük bir korku yarattı ki acele ile yaklaşık 7000 kişilik bir ordu ile Ucan'a gitti. Burada yakın emirleriyle yaptığı istişare neticesinde Bağdad'a avdet etme kararı aldı. Nitekim Sultan Ahmed Celayir ülkesine gitmek üzere yola koyulurken, Azerbaycan'dan topladığı askerler de dağıldı.³⁴⁴ Öte yandan Mirza Ebubekir, İsfahan'dan Sultaniye'ye geldi ve burayı tahkim ettirdi. Sultaniye'den hareketle 12 Eylül 1406'da Tebriz'e ulaştı. Perişan bir vaziyette olan Tebriz bu kez de veba salgınından muzdaripti. Halkın bir kısmı salgın dolayısıyla ölmüş, hayatta kalanlar ise salgından korunmak için şehri terk etmişti. Bu ahvali gören Mirza Ebubekir, halka dokunulmamasını emrederek, şehre girmeden Şenb-i Gazan'a gitti.³⁴⁵

2.3.2. Kara Yusuf'un Mirza Ebubekir ile İlk Karşılılaşması

Van Emîri İzzeddin Şîr, Kara Yusuf'un hışmına uğradıktan sonra onun tâbiyeti altına girmeyi kabul etmiş olmakla birlikte Türkmen beyinin boyunduruğundan kurtulmak için çareler aramaktaydı. Bunun için Azerbaycan ve Irak-ı Acem hâkimi Mirza Ebubekir'e gizlice gönderdiği mektupla, Kara Yusuf'un her gün biraz daha güçlendiğini, eğer şimdi bertaraf edilmezse gelecekte bunun çok zor olacağını belirterek, Timurlu emirini, Kara Yusuf üzerine yürüme hususunda tahrik ediyordu.³⁴⁶ Nitekim Mirza Ebubekir, veba salgını dolayısıyla Tebriz'e giremeyince buradan hareketle Şenb-i Gazan'a gitti ve burada kısa bir süre konakladıktan sonra Nahcivan'a gitti. Buradayken Van Emîri İzzeddin Şîr'i yanına çağırarak onunla Kara Yusuf hakkında istişare etti. Görüşmede İzzeddin, Kara Yusuf'un bölge için büyük bir tehdit olduğunu belirterek, Türkmen beylerinden Pir Ömer, Sultan, yeğeni Sa'd oğlu Pir Hüseyin, Döğer boyundan İlyas ve Musa ile akrabalarından Esed ve Busat isimli kimselerin Kara Yusuf ile müttefik olduklarını söyleyerek Türkmen beyinin gücünün azımsanmayacak kadar büyük

³⁴⁴ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 168-169; Azzâvî, *Tarihü'l-Irak*, II, 297; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 72; Barthold, "Ahmed Celâyir", 182; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 50; a.mlf., "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", 122-123; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 35; Yılmaz, *Celayirliler*, 221; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 152.

³⁴⁵ Aka, *Timur ve Devleti*, 61; a.mlf., "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", 123.

³⁴⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 169; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 69.

olduğuna dikkat çekti. Nitekim görüşme neticesinde Kara Yusuf ile savaşa karar verdiler.³⁴⁷

Kara Yusuf mahpus olarak kaldığı Dimaşk'tan ata yurdu Van'a gelinceye değin sürekli gücüne güç katmış ve yenilmezliğini kanıtlamıştı. Nitekim onun döndüğünü duyan vefakâr Türkmenler yavaş yavaş ona katılıyordu. Kara Yusuf, Avnik'i ele geçirdikten sonra emrindeki Türkmenleri toplayarak onların Timurlular ile savaşıma konusuna nasıl baktıklarını öğrenmek maksatlı şu şekilde hitap etti: “*Atalarımızın ve dedelerimizin izinden gitmemiz gerekir; Yazın Aladağ yaylasına, kışın da Diyarbakır ve Fırat sahili kışlağına gidelim. Çağatay ordusuyla savaşmamız doğru olmaz.*” Türkmenler ise cevaben, “*Eğer Sahib Kıran'ın (Timur), Azerbaycan'da tuttuğu emirler hayatta kalsalardı biz onlarla savaşmazdık, ama Ebubekir Mirza bunları öldürerek yerlerini birtakım cahil ve rezil kimselere vermiştir. Bunlardan ise korkulacak bir cihet yoktur*” dediler.³⁴⁸ Türkmenlerin bu tepkisi Kara Yusuf'u ziyadesiyle memnun etmenin yanı sıra cesaretine cesaret kattı.

Savaş aşamasına gelmiş olan iki tarafın orduları Nahçıvan'ın batısında aralarında Aras çayı akar bir vaziyette karşı karşıya geldiler. 1 Cemaziyel evvel 809/14 Ekim 1406 yılı Salı günü³⁴⁹ karşılıklı ok atışları ile savaş başlamış oldu. Ertesi gün taraflar tam savaş pozisyonu aldılar. Tecrübeli askerlerden oluşan Kara-Koyunlu ordusunda sol kolda Dizək, sağ kolda Sa'd oğlu Pir Hüseyin olmak üzere çeşitli yerlerde Döğerlerden Musa ve İlyas, Pir Ömer, Busat, Karakoç Sultan, Esed gibi beyler bulunuyorken, Kara Yusuf, Karaman ve Ali Paşa ile birlikte bizzat ordunun merkezinde onları kumanda ediyordu. Timurlu ordusunda ise sağ kolda Nâsır, Tekül, İgu Timur, Doladay, Şir Beg, sol kolda İzzeddin Şir ve beraberindeki iki oğlu ile Şeyh Muhammed Daruga, İsmail Ateke, Kutluk Hoca, Hoca Berdi, Mirek Mincan yer alırken ordunun merkezinde Mirza Ebubekir ve

³⁴⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I,169; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 51; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 153.

³⁴⁸ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1136; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 55; Sümer, *Kara Koyunlular I*, 72; Alan, *Bozkırdan Cannet Bahçesine Timurlular*, 7; a. mlf., “Timurlular”, 193; Keleş, “Kara Koyunlu Döneminde Van Gölü Havzası”, 3.

³⁴⁹ İsmail Aka, savaşın günü ile ilgili *Zübdetü't-Tevârih*'teki Şenbe (Cumartesi) ifadesinin yanlışlığına dikkat çekerek, bunun Seşenbe (Salı) şeklinde olması gerektiğini söyleyerek müteakip satırlarda Çarşamba günü Ebubekir'in suyu geçerek savaşa giriştiğinin kaydedilmesini de bunun kanıtı olarak kabul ediyor. Araştırmacı, Faruk Sümer'in savaşın gününü Perşembe olarak kabul etmesini de tarih çevirme kılavuzunda ayın 1'inin perşembeye gelmesiyle açıklıyor (bk. *Mirza Şahruh ve Zamani*, 51).

babası Miranşah bulunuyordu.³⁵⁰ Asıl çarpışmanın yaşandığı ikinci günde Mirza Ebubekir, Aras'ı geçerek Türkmen ordusuna saldırdı. Bunun üzerine Kara Yusuf karşı hamle yaparak Timurlu ordusunun üzerine atılıp geri çekildi. Kısa bir süre içinde Çağatay ordusunda gevşemeler başladı. Türkmenleriyle yiğitçe savaşan Kara Yusuf, savaşın şiddetlenerek asker kayıplarının artması üzerine, hasmı Mirza Ebubekir'e "*Bizim şahsî düşmanlığımız yüzünden bu kadar çok adam telef oluyor; yiğitlik ve bahadırılık ikimizin karşı karşıya gelerek vuruşmamızı gerektirir*"³⁵¹ diyerek onu teke tek kozlarını paylaşmaya davet etti. Kara Yusuf'un söz konusu teklifi Mirza Ebubekir'i adeta şaşkına çevirdi. Ancak bu teklifi kabul etmedi. Üç gün boyunca devam eden muharebenin sonunda Timurlu ordusu Türkmenler tarafından tam bir bozguna uğratıldı. Geri çekilmeye başlayan askerlerin önemli bir kısmı Aras Nehri'nde boğulurken, kalan kısmı ya Türkmenlere esir düştü ya da dağıldı.³⁵²

Bu suretle askeri gücü yok olan Mirza Ebubekir'in de kaçıktan başka çaresi kalmadı. Nitekim Kara Yusuf'un korkusundan hiçbir yerde konaklamadan iki gece gibi kısa bir sürede Merend'e oradan da 19 Ekim Pazar günü Tebriz'e geldi. Burada askeri gücünü yeniden toparlayan Mirza Ebubekir, askerlerine Tebriz'i yağma etme emri verdi. İki gün boyunca şiddetli bir şekilde yağma edilen Tebriz'de halktan birçok kimse ölürken, hayatta kalanlar büyük bir sefalet içerisine düştüler. Hal böyle iken, Tebriz'in önemli şahsiyetlerinden Şeyh Kassab, Ebubekir Mirza'nın yağmacı ordusundan kurtulmak için harekete geçti. Nitekim yağmanın ikinci gününde topladığı bir miktar adamla birlikte Bend-i Rûdkât'a kadar gelerek, Mirza Ebubekir'in güvenliği sağlamaları için Sufiyan mıntikasında Mezid Begne komutasında bıraktığı birliği bozguna uğrattı. Bozgunun kaçarak Mirza'ya durumu bildirmek için giden askerler kendilerini Türkmenlerin yendiğini bildirmişlerdir. Şeyh Kassab, yapmış olduğu dâhice bir planla Timurlu mirzasının, Kara Yusuf'un ordusunun, onu takipte olduğu zannını güçlendirdi. Kassab gece sahrada ateşler yakıtılarak, burada büyük bir ordunun mevcudiyetinin görüntüsünü

³⁵⁰ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 170; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 73; Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, 33; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 51; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 154-155.

³⁵¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, 56-57; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 73; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 84; İlhan Erdem, "Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Ordularına Genel Bir Bakış", 74; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 154.

³⁵² Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 170-171; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 69-70; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1136; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 569; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 55-57; Aka, *İran'da Türkmnen Hâkimiyeti*, 5; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 155.

vererek Mirza Ebubekir'in paniklemesine sebep oldu. Oyuna gelen Mirza Ebubekir, gün doğarken maiyetiyle birlikte Tebriz'den ayrıldı. Yine yoluna hiç dinlenmeden devam eden Ebubekir Mirza, Sultaniye'ye vardıktan sonra şehri tahkim ettirdi. Bir müddet sonra da kışı geçirmek üzere Rey-Soğuk Bulak'a vardı.³⁵³

Timurlular karşısında ilk büyük başarısını bu suretle elde eden Kara Yusuf, zaferle birlikte mühim bir şana ve güce kavuştu. Zira Mirza Ebubekir'in ordusundan elde ettiği muazzam ganimetin çokluğundan dolayı kaçan düşman askerlerinin dahi peşinden gitmeyip Nahcivan'a gitti. Bir müddet sonra Tebriz'in yine mühim şahsiyetlerinden biri olan Hoca Seyyidî Muhammed Keçecî, Türkmen Beyi ile görüşmek üzere Nahcivan'a geldi. Burada Kara Yusuf'un huzuruna çıkan Hoca Muhammed, Tebriz'in Mirza Ebubekir'in yağmasına nasıl uğradığını ve şehrin içine düştüğü müşkül vaziyeti anlattı. Hoca, bir kurtarıcı olarak gördükleri Kara Yusuf'u, Tebriz'e hâkim olması için şehre davet etti. Ancak Kara Yusuf başlangıçta Tebriz hâkimiyeti hususuna pek sıcak bakmıyordu. Bu nedenle huzuruna gelen Hoca'ya Timur'un haleflerinin sayılarının çokluğuna dikkat çekerek, onlarla savaşmaya niyetinin olmadığını, kısa bir süre yaşanan çarpışmanın da Mirza Ebubekir'in müsebbib olması dolayısıyla yaşandığını söyleyerek onun teklifini reddetti. Hoca Şeyh Muhammed, durumu anladığını belirterek hiç olmazsa Tebriz'in korunması için bir miktar asker göndermesini Kara Yusuf'tan talep etti. Bunun üzerine Kara-Koyunlu lideri Tebriz halkı için kaleme aldığı bir aman yazısını Hoca Muhammed'e vererek, şehrin muhafazasıyla görevli bir daruga gönderdi. Kara Yusuf, daha sonra kışı geçirmek üzere Merend'e gitti. O, Merend'de bulunduğu sırada, Kasım 1406'da, daha önce Tebriz'e hâkim olma hevesiyle ön plana çıkan Bistam-ı Câkir gelerek Kara-Koyunlu beyine itaatlerini arz etti. Kara Yusuf, Bistam'ın bu hamlesinden ziyadesiyle memnun oldu ve onu emîrî'l-ümerâlık payesiyle taltif etti. Bunun yanı sıra hizmetindeki diğer emirleri de cömertlikle ödüllendirdi.³⁵⁴

³⁵³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 171-172; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 70; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 569; Sümer, *Kara Koyunlular* I, 73; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, 484; Minorsky, "Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars", 7; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 52; a.mlf., *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 5; Çay, "Azerbaycan ve Türkler", 97; Geyikoğlu, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri", 214; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 155-156; Hasancan Meral, "Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri", *History Studies*, 9/1, Mart 2017, 153.

³⁵⁴ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1137; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 569-570; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 57-58; Sümer, *Kara Koyunlular* I, 73-74; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 5; Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, 105; Polat, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, 104; Arayancan, *Cihânşâh ve Dönemi*, 84; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 158.

1406 yılı kışını Merend'de geçiren Kara Yusuf, baharın gelmesiyle birlikte ilk olarak Tebriz'e gitti. Buradan yanında önemli adamlarıyla birlikte Sultaniye 'ye doğru harekete geçti. Öte yandan Kara Yusuf darbesinden sonra toparlanma evresine geçen Mirza Ebubekir, bu haberi alır almaz Kulemir³⁵⁵ sınırına geldi. Burada adamlarından Kertun Bahadır'ı, Türkmen ordusu hakkında malumat edinmekle görevlendirdi. Emir Bahadır, Aydın nehri yakınına kadar gitti ve Türkmen emirlerinden dört tane dili yakalayarak Mirza'nın huzuruna getirdi. Onları sorguya çeken Ebubekir, Şirvanşah Şeyh İbrahim'in kardeşi Emir Tahmures, Karaman-ı Genceî, Bistam-ı Câkir ve Emir Celaledin gibi bir kısım önemli emirlerin ittifak içerisinde olduklarını ve Timurlulara karşı harekete geçtikleri bilgisini elde etti. Kendisine yönelen tehditten bu suretle haberdar olan Mirza Ebubekir, adamlarıyla yaptığı istişare neticesinde Sultaniye'ye yürümeye karar verdi. Ancak Mirza Ebubekir ordusuyla Sultaniye'ye vardığında beklenmedik bir şekilde kararını değiştirerek, Soğuk Bulak'a gidilmesini uygun buldu. Planına göre bu mevkide hendekler kazılması suretiyle muhtemel bir savaşa karşı önlem alınarak, Türkmenlerin bölgeye gelmesi durumunda mecburen onlarla savaşılacaktı. Mirza Ebubekir'in bu planı devreye sokmasının başlıca nedeni, kendisinin ve askerlerinin çok kısa bir süre önce gördükleri Kara Yusuf emrindeki Türkmenlerin gücünden çekinmeleri ve onlar karşısında bir başarı elde edemeyeceklerinin bilincinde olmasıydı. Nitekim bu şekilde düşünen Mirza Ebubekir, iki yüz kadar askerini Derviş Kuşçu adlı emirinin komutasında muhafaza göreviyle şehirde bıraktı. Kendisi de askerleriyle beraber yazın konaklamak üzere Rey yakınlarındaki Demâvend Dağı'na çekildi.³⁵⁶ Nitekim Mirza Ebubekir'in, Sultaniye'den ayrılmasının üzerinden çok geçmemişti ki, Kara Yusuf yanında önemli emirleri ve kalabalık Türkmen ordusuyla birlikte Sultaniye şehrine ulaştı. Şehir kısa sürede Kara-Koyunluların eline geçti ve Türkmenlerin yağmasına maruz kaldı. Ancak Kara Yusuf burada uzun süre kalmaya niyetli değildi. Kara Yusuf şehri yağmanın ardından, Sultaniye'de meskûn halkı Tebriz, Merağa ve Erdebil'i iskân etmeleri için şehirden çıkarttı.³⁵⁷

³⁵⁵ Macit, bu yerin adını "Kulanter" olarak kaydetmektedir (bk. *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 158).

³⁵⁶ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 222-223; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 82; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 61; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 74; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 5; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 159.

³⁵⁷ Ensar Macit, Kara Yusuf'un yağmadan sonra şehirden ayrılıp, ordusuyla Sicas'a doğru yola çıktığını ve Bistam Câkir'in şehirde kalarak, şehir ahalisini cebren onun şehirden çıkardığını kaydeder (bk. *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 159).

Cereyan eden bu olayları müteakiben Muzafferîler Hanedanı'ndan, Zeynelâbidîn oğlu Mutasım, imdat talebiyle Kara Yusuf'un yanına geldi. Zira Muzafferîler, Timur darbesinden sonra toparlanamamış ve 1393 yılında hanedan üyelerinin öldürülmesiyle hâkimiyetleri son bulmuştu. Zeynelâbidîn'in söz konusu katliamdan kurtulan tek oğlu Mutasım³⁵⁸, Timur'un ölümünün ardından kaçıp Huzistan'a gelmiş, oradan da Türkmen beyinin huzuruna çıkmıştır. Kara Yusuf, Muzafferî şehzadesini gayet dostane karşılayıp, emrine bir miktar kuvvet vererek Hemedan ve Lûristan yörelerine gönderdi. Bu esnada kendisi de kalabalık maiyetiyle birlikte Tebriz'e avdet etti.³⁵⁹ Öte yandan Kara Yusuf'un Sultaniye tarafında görülmesiyle Demavend'e çekilen Mirza Ebubekir, Azerbaycan havalisinde gelişen hadiselerin yakın takibindeydi. Nitekim Kara Yusuf'un Tebriz'e döndüğünü öğrenince Cemaziyelevvel 810/Eylül 1407'de Kazvin'den yola çıkarak, önce Sultaniye 'ye gitti. Buradan devamlı kısa bir sürede Erdebil'e gitti. Mirza Ebubekir üç gün süren yağma faaliyetlerinden sonra 9 Kasım'da (7 Cemaziyelahir 810) Meraga üzerinden Kirmanşah havalisindeki Cemcemal'a geldi. Kışın bastırması üzerine Mirza Ebubekir emirleriyle birlikte burada kışlamaya karar verdi. Kış boyunca askerlerinin etrafta yaptığı yağmalar neticesinde Ebubekir'in gücü arttı. Baharın gelip havaların ısınmasıyla birlikte Derguzin'e geldi. Bu esnada Ebubekir, Mirza Halil Sultan'ın hizmetinden ayrılan Câvenî Kurbânî'den, Tahir, Nevrûz ve Abdurrahman isimli emirlerin Semerkand tarafından Harezmi ve Mazenderan güzergâhıyla Rey yöresine geldiklerini ve yanlarında da beş bin kişilik bir ordu olduğu bilgisini aldı. Mirza Ebubekir, ezeli düşmanı Kara Yusuf üzerine yapacağı seferde askeri destek sağlamak istiyordu. Nitekim bu haber üzerine Mirza Ebubekir, hemen Sicas yakınlarındaki Argun Koruku'na gelerek, gönderdiği adamı vasıtasıyla onları kendisine katılmaya davet etti. Söz konusu teklif üzerine Tahir, Nevrûz ve Abdurrahman Derguzin mevkiinde Mirza Ebubekir'in kuvvetlerine katıldılar. Yeni katılan kuvvetlerle birlikte Mirza istişare toplantısı yaptı. Bu görüşmede Kara Yusuf komutasındaki Türkmenler'in elinde olan Azerbaycan'ın üzerine gidilmeye karar verildi. Zira Mirza Ebubekir, yapacağı bu seferle bir önceki bozgunun hem intikamını almayı, hem de Kara Yusuf'tan kurtulmayı planlıyordu. Nitekim çok

³⁵⁸ K. V. Zettersteen, "Muzafferîler", *İA*, VIII, Eskişehir 2001, 775; Kurtuluş, "Muzafferîler", *DİA*, 31, İstanbul 2006, 420; Üstündağ, *Muzafferîler*, 77.

³⁵⁹ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 223-224; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sadeyn*, II/I, 82; Sümer, *Kara-Koyunlular*, I, 74; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 53; Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, 105; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 160.

geçmeden bu planını devreye sokmak üzere topladığı kuvvetlerle Tebriz'e doğru yola çıktı.³⁶⁰

2.3.3. Kara Yusuf'un Mirza Ebubekir İle İkinci Karşılaşması (Serd-rûd Muharebesi)

Kara Yusuf, çok geçmeden Mirza Ebubekir'in planından haberdar oldu ve mevcut durumunu korumak ve Mirza Ebubekir'e karşı koymak için vakit kaybetmeden savaş hazırlıkları yapmaya başladı. 16 Zilkade 807/13 Nisan 1408 Şenb-i Gazan'a geldi. Askerlerine burada kurduğu ordugâhın etrafına hendek kazmaları emrini vererek tedbir aldı. İki gün sonra 15 Nisan'da, Bistam Bey, oğlu Ahî Ferec ve kardeşleri Mansur ve Ma'sum, Sa'dlu Emir Hüseyin ve kardeşi Pîr Mehmed gibi bazı emirler Kara Yusuf'a katılmak üzere yanına geldiler. Kara Yusuf, savaşa başlamadan, daha önce yaptığı gibi emrindekilerin savaşma konusundaki isteklerini ölçmek için, Irak emirlerini topladı ve onlara hitaben şunları söyledi: *"Ben Türkmen kabilesindenim. Benim yaylağım Aladağ, kışlağım Diyarbekir ve Fırat sahilleridir. Saltanat işleri beni ilgilendirmez. Şimdi Mirza Ebû Bekir er meydanına gelmektedir. Onun sizin üzerinizde çok hakkı var. Eğer onun tarafına giderseniz ben asla darılmam."* Bu sözler üzerine onu dinleyen kalabalık *"Bu hanedanın düşmanlarını keskin kılıcımızla hezimete uğratacağız."* şeklinde karşılık vererek, Kara-Koyunlu Beyi'ne mutlak sadakatlerini bildirdiler.³⁶¹ Emrindekilerin verdiği tepkiden ziyadesiyle memnun olan Kara Yusuf, Irak emirlerine armağanlar verirken, düşman üzerine atılmadan önce iyice cesaretlendi.

Gelen emirlerin ordularıyla birlikte Kara Yusuf'un komutasındaki kuvvetlerin sayısı 20.000'e ulaşmıştı. Mirza Ebubekir'in ordusu ise toplam 40.000 askerden oluşuyordu. Timurlu ordusunun Tebriz havalisine gelmesiyle iki ordu, Şenb-i Gazan yakınında, Tebriz'in iki konak güneyinde yer alan Serd-rûd'de karşı karşıya gelip savaş pozisyonu aldılar. Kara-Koyunlu ordusunda merkezde Kara Yusuf olmak üzere, sağ

³⁶⁰ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 225-226; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sadeyn*, II/I, 82-83; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 61; Bouvat, "Şâhruh Mirza", 286; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 74; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 5; a. mlf., *Mirza Şâhruh ve Zamanı*, 53; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 85; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 160.

³⁶¹ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1137; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 62; Sümer, *Kara Koyunlular*, 75; Arayancan, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi*, 85.

kolda³⁶² Kara Yusuf'un oğulları, İskender, Pîr Budak, Şah Mehmed, İspend, Şah Budak³⁶³ ile Sa'dlu Pîr Hüseyin, Celaleddin Dizek, Busat, İsa Beg, Zekeriya, Esed, Yadigâr Şah, Dursun, Abdül, Emîn, Emir Muhammed Devâti, Bayezid, Hamid, Bahtiyar, Mezîd ve Habeş Beg gibi önemli emirler yer alıyordu. Türkmen ordusunun sol kolunda ise Bistam-ı Câkir ve kardeşleri, Mansur, Ma'sum, Döğer boyundan Musa, İlyas, Kasım, Emir Mısır'ın oğulları Sultan Ahmed Celayir ve Gazan, Pîr Ömer, Kara Bayezid, Ali Arab, Hüseyin Nekür, Mezîd, Karakoç, Satılmış, Şems Diraz, Hoca Sultan, Tengrivermiş, Kara Muhammed Tugay, Ali Paşa, Davud, Aydın ve Busat gibi önemli isimler bulunuyordu. Timurlu ordusunda ise sağ kolda Mirza Ebubekir'in babası Miranşah olmak üzere, yanında Câveni Kurbânî emirleri ile Nâsır ve Mirek Mincan gibi beyler vardı. Sol kolda ise Doladay, Şîr Bey, İgu Timur gibi emirler bulunurken, merkezde Mirza Ebubekir orduyu komuta ediyordu.³⁶⁴

24 Zilkade 810/21 Nisan 1408 Cumartesi günü savaş başladı. Savaşta daha önce Kara-Koyunluların elde ettikleri başarının etkisiyle Türkmenlerin moral üstünlüğü kendini gösteriyordu. Bistam-ı Câkir, Bayram Beg ve Celaleddin Halife, Pîr Ömer, Mirza Ebubekir'in ordusuna sürekli hamleler yapıp, önlerine kim çıkarsa bertaraf ediyorlardı. Bu suretle savaşın daha başlarında Timurlu ordusunda karışıklık baş gösterdi. Ordusunun dağılmasına meydan vermek istemeyen Mirza Ebubekir askerlerini cesaretlendirmek için, karşı saldırıya geçerek, Celaleddin Dizek'i takip etmeye başladı. Nitekim Dizek'in bozguna uğratmayı başaran Mirza Ebubekir başını kesmek suretiyle onu öldürdü. Öte yandan Bistam Beg, Timurlu ordusuna hem sol koldan hem de sağ koldan saldırıyordu. Bu esnada Kara Yusuf, Mirza Ebubekir'in Dizek'i takibatından sonra merkezi saldırı yapacağını düşünerek merkezden ayrılıp başka bir kola geçti ki, merkezin saldırıya uğraması durumunda oradan duruma müdahil olmayı planlıyordu. Timurlu ordusunda sayıca fazla yer tutan Câveni Kurbânî emirlerinin askerleri, Kara-Koyunlu teyakkuzu karşısında dayanamadı ve dağıldılar. Türkmenlerin bir sonraki hamlesi düşman ordusunun merkezine oldu. Gâverüdlü Baba Hacı Bey, bu hamle karşısında durmaya

³⁶² Faruk Sümer, dipnotta verdiği kayda rağmen ordunun sağ ve sol konuşlanmalarını karıştırmıştır (bk. *Kara Koyunlular*, 75; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54 n.124).

³⁶³ İsmail Aka, Hafız-i Ebrû'nun kaydında yer alan bu isimlerden Şah Budak'ın adının diğer hiçbir kaynaktan yer almadığını belirterek, bu şahsın Cihanşah olabileceği ihtimaline dikkat çeker. *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54 n.123.

³⁶⁴ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 227-228; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 63; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 75; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 162.

çalıştıysa da yardıma kimsenin gelmemesiyle başarısız oldu ve çekildi. Bu sırada Bistam Bey ve Behram hiç beklenmedik bir şekilde merkeze arkadan taarruz etti ve onları bozmayı başardı. Bu suretle Timurlu ordusu yenildi. Celaleddin Dizek'in peşine giden Mirza Ebubekir'in ordudan uzaklaşmasından sonra meydana gelen çatışmalarda babası Miranşah, Döğer Musa Bey'in bir kölesi tarafından öldürüldü. Timur'un oğlunun başını gövdesinden ayıran köle, onun Miranşah olduğunu anlamamıştı. Nitekim köle Miranşah'ın gösterişli kıyafetlerini ve silahını elde etmek için bir kılıç darbesiyle öldürdü.³⁶⁵ Kölenin bu tavrından Döğerlerin, Kara-Koyunlular safında savaşmalarının sebebi olarak elde edilecek yağma ve ganimetten faydalanmak olduğu sonucuna ulaşabiliriz.³⁶⁶ Mirza Ebubekir geri döndüğünde ordusunun dağıldığını gördü ve dahası babasının öldürüldüğü manzarayla karşılaştı. Artık yenildiğini kabul etmek zorunda kalan Mirza Ebubekir, kaçan Timurlu askerleri gibi canını kurtarıp, Sultaniye 'ye doğru yöneldi.³⁶⁷ Serd-rûd Savaşı Mirza Ebubekir'in, Kara-Koyunlularla karşı karşıya geldiği son savaş oldu.³⁶⁸

Miranşah'ın öldürüldüğü haberini alan Kara Yusuf, onun vefatından dolayı son derece üzüntü duydu. Öyle ki, “*eğer sağ olarak bana getirilseydi ona her türlü riayeti gösterirdim.*” diyerek Miranşah'a duyduğu saygıyı dile getirdi ve ardından rakibinin

³⁶⁵ Johannes Schiltberger, Miranşah'ın bizzat Kara Yusuf'un bilgisi dâhilinde onun emriyle öldürüldüğünü belirtip, bunun nedeni olarak da Kara Yusuf'un kardeşi Miseri (Musa), Miranşah'ın kardeşi Zychanger'i (Cihangir) öldürdüğünü bunu karşılık daha sonra yapılan savaşta Miranşah'ın Miseri'yi tutsak etmesi ve onun zindanda öldürülmesi nedeniyle intikam için Miranşah'ın hemen öldürüldüğünü yazar. Yine müellif, Kara Yusuf'un Miranşah'ın kafasını bir mızrağa geçirterek, Tebriz halkına göstererek, hükümdarlarının öldüğünü bildirerek, onların teslimiyetinin sağlandığını yazar. Ancak, söz konusu bilgiler başka hiçbir kaynaktan geçmeyip, doğru değildir. Buna rağmen Ayşe Atıcı Arayancan, bu bilgiyi doğru kabul ederek, eserinde o da Miranşah'ın öldürülmesi olayını aynı şekilde kaydetmiştir (bk. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, 86; Arayancan, *Cihanşah ve Dönemi*, 86-87).

³⁶⁶ Ersan, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, 35.

³⁶⁷ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 229; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 84; Hândmir, *Habibu's-Siyer*, III, 570; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 64; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 64; Beyanî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 102; Andreasyan, “XIV. Ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kolofonlar”, 99; Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, 435; Minorsky, “Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars”, 7; *Târih-i Kızılbaşîyye*, 49; Hans Roemer, “Timurlular”, *İA*, 12/1, *MEB Yay.*, İstanbul 1979; 348; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 76; Manz, *Timurlenk*, 256; Çay, “Azerbaycan ve Türkler”, 97; Erol Kürkçüoğlu, *Nahçivan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Güneş Vakfı Yay., Erzurum 2007, 88; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54; Wing, *The Jalayirids*, 171; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 162.

³⁶⁸ Savaş meydanından kaçıp, Sultaniye'ye doğru yol alan Ebubekir Mirza, burada tutunamayacağını anlayıp, iyi karşılanacağını umduğu Yezd taraflarına geldi ancak şehrin kapıları yüzüne kapatılınca Kirman'a gitti. Kirman Emiri, İdegü Barlas'ın oğlu Sultan Üveys, onu çok iyi karşıladı ve ağırladı. Ancak bir müddet sonra Mirza, Kirman hâkimiyetine göz dikince ikilinin arası açıldı ve Ebubekir Sistan'a gitti. Burada bölge şahlarıyla beraber Şahruh'a karşı bir harekete karışmayı düşünmüşse de, Şahruh'un bölgeye seferi söz konusu olunca bir gece gizlice Kirman'a geri döndü. Kirman'da İdegü Barlas'ın oğulları ile giriştiği savaş neticesinde 1408 yılında ağır yara almış ve vefat etmiştir (bk. Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 65; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 59).

böylesi mertliğe yakışmayan bir şekilde öldürülmesine öfkelenerek, Miranşah'ı öldüren köleye aynı şekilde muamele edip, başını keserek öldürdü. Öte yandan kesik başın temiz bir yerde muhafaza edilmesini emrederken, başından ayrılan cesedinin Surhab'da (Sakab) gömülmesini buyurmuştur. Ancak bir müddet sonra Miranşah'ın adamlarından Şemseddîn Gûrî derviş kılığına girerek gizlice, onun kemiklerini, Maverâünnehir'e nakletmiş ve Keş'de defnetmiştir. Bu malumata rağmen onun kemiklerinin buradan Semerkand'daki Gur-i Emir'e ne zaman ve ne şekilde taşındığı bilinmemektedir.³⁶⁹

Zafer maddî ve manevî getirileriyle birlikte, birçok açıdan Kara-Koyunlular için önemli sonuçlar doğurdu. Türkmenler'in eline muazzam miktarda ganimet geçti. Savaş ganimetleri arasında kıymetiyle ön plana çıkan bin parça samur kürk bulunuyordu. Ancak Türkmenler kürkleri değerinin çok altında ellerinden çıkarmışlardır. Kara Yusuf, savaştan elde edilen ganimetleri askerlerine hakkaniyetli bir şekilde bölüştürdü. Türkmen Beyi, esirler arasında bulunan Miranşah'ın eşi ve cariyelerine ihtiram ile muamelede bulunarak, onları kendi haremde misafir etti. Esir edilenler arasında Mirza Ebubekir'in kızı da bulunmaktaydı. Kara Yusuf, bu Timurlu prensesi büyüyünce kendi nikâhına aldı.³⁷⁰ Diğer savaş esirleri ise yola çıkmaları için gereken ihtiyaçları karşılandıktan sonra, özgür bırakıldı.³⁷¹ Serd-rûd galibiyeti söz konusu maddî getirilerinin yanısıra hem Kara-Koyunlu Devletinin tarihi, hem de tarihî sürecin seyrinde önemli dönüm noktalarından biridir. Zira daha kısa bir süre önce vefat eden Timur'un kurmuş olduğu geniş sınırlara haiz imparatorluk önemli bir toprak kaybına uğramış ve Azerbaycan ve Irak-ı Acem toprakları Timurlu hâkimiyetinden ebediyen çıkmıştır. Kara-Koyunlular zafer neticesinde devletlerini kurarak, bir beylik, bir boy olmaktan çıktılar. Bu suretle Kara Yusuf da bir Türkmen beyinden Kara-Koyunlu Devleti'nin hükümdarı payesine yükselmiştir. Nitekim Kara-Koyunlu Devleti'nin kurulması dönemin siyasî çehresinin şekillenmesine de etki etmiştir. Timur'un imparatorluğunu ihya etme isteği ile hükümdarlığa gelen Şahruh'un Azerbaycan topraklarını Kara-Koyunlulardan almak için,

³⁶⁹ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 229-230; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 84-85; Mîrhând, *Ravzatü's-Safâ*, I/4-6, 1137; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 570; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 65; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 76; A. A. Semenov, "Gûr-i Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri", (çev. Abdülkadir İnan), *Belleten*, XXIV/93-96, Ankara 1960, 161-162; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 54-55; a.mlf., *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 6; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 163-164.

³⁷⁰ Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 194.

³⁷¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 65; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 76; Arayancan, *Cihâñşah ve Dönemi*, 86; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 163.

onlarla uğraşması, dönemin önemli iki siyasî gücü olan Memlûklu ve Osmanlı Devleti'nin üzerindeki baskı unsurunu hafifletmiştir. Nitekim söz konusu meşgale nedeniyle Timurluların odak noktası olmaktan kurtulan Osmanlılar, Ankara Savaşı hezimetindeki kayıplarını daha rahat telafi ederek, Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü sağlamak adına bazı Anadolu beyliklerini bünyesine katacaktır.³⁷²

2.3.4. Serd-rûd Muharebesinden Sonraki Gelişmeler

Serdrud zaferini şükür secdesi ile karşılayan Kara Yusuf, kutlama ve ganimet paylaşımı faslının ardından, isimlerini yukarıda zikrettiğimiz, savaşa çeşitli yerlerden gelip iştirak eden emirlerini armağanlarla kendi yurtlarına gönderdi. Kendisi de mutat olduğu üzere yazın konaklamak için Aladağ'a gitti. Kara Yusuf, Aladağ'a gitmeden önce Tebriz'deyken, 28 Nisan 1408'de Bistam Beg'i Irak-ı Acem'i ele geçirmekle görevlendirdi. Bistam-ı Câkir, önce Erdebil'e gitti. Daha sonra ticarî öneme haiz olan Sultaniye'yi elde etmek için harekete geçti. Bistam Beg şehre varmadan önce, daha önce Mirza Ebubekir tarafından Sultaniye'nin muhafazası görevi verilen Derviş Kuşçu'ya elçi göndererek, şehri teslim edip, terk etmesini bildirdi. Ancak Derviş Kuşçu bunu kabul etmeyerek, savunma için hazırlık yapmaya başladı. Teslim olma önerisi reddedilen Bistam-ı Cakir, topladığı ordusuyla birlikte şehrin önüne geldi ve şehrin kalesi muhasara altına alındı. Kuşatma yaklaşık 1408 yılının Haziran ayı ortalarından Temmuz ortasına kadar bir ay kadar sürdü ve sonunda kale ele geçirildi. Bistam Beg kalenin muhafazasına kardeşi Ma'sum'u getirdi. Kara Yusuf, emiri Bistam'ın başarısını haber alınca ziyadesiyle mutlu oldu ve Bistam'a gönderdiği çeşitli hediyelerle birlikte Irak-ı Acem valiliği tevdi etti.³⁷³

Kara Yusuf, aynı sene içerisinde yani 1408'de batı İran'da bulunan Gâverûd³⁷⁴ kalesinin ele geçirilmesi için Emir Buka'yı görevlendirdi. Kale kumandasındaki Baba Hacı savunma hazırlıklarına girişti. Ancak Türkmenler kale almak için gerekli olan

³⁷² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 76-77; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 7-8; a. mlf., *Mirza Şahruh ve Zamani*, 55; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 85; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 164-165.

³⁷³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 231-232; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 85; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 66; Sümer, *Kara Koyunlular*, 77; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 8; a. mlf., *Mirza Şahruh ve Zamani*, 54-55; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 164.

³⁷⁴ Faruk Sümer ismi geçen kalenin yeri hakkında kaynaklarda herhangi bir kaydın bulunmadığını bildirmekle birlikte günümüzde buraya Gâverûd adı verilmekte olduğunu ve Kara Yusuf'un zapt edilmesini istediği kalenin de burada bulunduğunu kaydeder (bk. *Kara Koyunlular*, 77 n.207).

mancınık, arrede gibi araç-gereçlere sahip olmayıp, kale kuşatma usulleri konusunda eksiklerdi. Nitekim Buka komutasındaki bir grup asker savunma için kazılmış olan hendeklerin kenarında kaleye ok atışında bulunuyorlardı. Bu sırada Emir Buka yüzüne isabet eden bir ok ile yaralandı ve bir müddet sonra yaranın büyümesi nedeniyle hayatını kaybetti. Kara Yusuf, emirinin ölüm haberini alınca bu kez bizzat kendisi kaleyi kuşatmak üzere geldi. Ancak kalenin son derece müstahkem olduğunu görünce kuşatmadan vazgeçti. Zira Kara Yusuf için yiğit bir adam yüz kaleden daha üstündü.³⁷⁵

2.3.5. Alıncak Kalesi'nin Alınması

Ertesi sene Kara Yusuf Alıncak kalesini hâkimiyeti altına almak üzere harekete geçti. Sultan Ahmed Celayir, 1406 yılında Tebriz'e hâkim olduğu sırada huzuruna gelen Kadı İmâdeddin'e Mirza Ömer 'in emriyle Alıncak kalesini yıkmaya nedenini sormuş, karşılığında böylesi müstahkem bir kalenin düşmanların sığınacağı bir yer olmaması için yıktığı ve emir verirse imar edebileceği cevabını almıştı. Bunun üzerine Sultan Ahmed Celayir, Kadı İmâdeddin'i kalenin onarımıyla görevlendirdi.³⁷⁶ Emir üzerine Kadı İmâdeddin kalenin imarı ile ilgilendi ve kısa bir sürede kaleyi eski haline getirdi. Daha sonra kaleyi tahkim etmek için kalenin etrafından topladığı kimseleri kalenin içine yerleştirdi. Sultan Ahmed Celayir'in Bağdad'a gitmesinden sonra İmâdeddin bağımsız olduğu düşüncesiyle Alıncak kalesinin hâkimiyetini ele geçirdi. Öte yandan Kara Yusuf, Mirza Ebubekir'i bertaraf ettikten sonra dikkatini muhkemliği ve önemiyle ön plana çıkan bu kale üzerine çevirdi. Nitekim kale o denli muhkem idi ki, Kara Yusuf kaleyi zapt etmenin güç olması kanaatiyle, kale hâkimi İmâdeddin'e bir ferman gönderdi. Türkmen hükümdar, fermanda kale ve çevresindeki birtakım yerlerin idaresini ona vereceğini, öte yandan yine aynı bölgede büyük bir alanı kapsayan kısmının yönetimini de oğlu İskender'e vereceğini bildiriyordu.³⁷⁷

Kara Yusuf'un baş eğmesi isteğinin aksine Kadı İmâdeddin güçlenmek ve kendi otoritesini tesis etmek istiyordu. Kadı İmâdeddin, Nahçıvan'ın ileri gelenlerinden olup, zekâsı ve yeteneğiyle öne çıkmaktaydı. Nitekim bir müddet sonra Nahçıvan'daki

³⁷⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 66; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 77;

³⁷⁶ Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1136; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 58; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 77; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 151.

³⁷⁷ Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1138; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 66; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 77-78; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 167.

Türkmenler onun tesiri altına girmeye başladı. Öyle ki, yazdığı beratlar her yerde saygı ve itibar görüp, verdiği her emir kabul edilip uygulanmaya başlandı. Çok geçmeden siyasî nüfuzu bir yana maddî gücü de arttı. Gün geçtikçe etrafında toplanan kişilerin sayısının artmasıyla birlikte iyice emirlik sevdasına kapılan Kadı, Türkmenlerin gücünden istifade etmek için onları kendi safına katmayı düşünmeye başladı. Zira kardeşleriyle arasında geçen bir konuşmada *“Bu yörede yer tutmuş Türk, Türkmen topluluğunu yanımıza çekmeliyiz. Çünkü onların elinden gelen büyük işler Farsların (Tacik) elinden gelmez.”* diyerek Türkmenlerin maharetlerini takdirle onların desteğinin önemine dikkat çekti. Bu düşüncesine uygun olarak da Hacı Korçi, Cemaleddin, Şehriyar ve Veys'i ile kardeşleri gibi Türkmenlerden bir kısım emirleri maiyetleriyle birlikte yanına çağırды ve daha sonra kaleyi iskân etmelerini sağladı. Kaleye yerleştirdiği bu Türkmenlere kalenin bir kısmının muhafazası görevini verirken, onlara maaş bağladı. Ancak Kadı İmâdeddin'in Türkmenleri kaleye getirip böylesi bir muamelede bulunması çok geçmeden onun sonunu getirdi. Zira Türkmenler kadının vezir ve danışmanlık gibi önemli mevkilerdeki, bütün yakın adamlarının hep Fars (Tacik) uyruklu olmasından hareketle mühim vazifelerden uzak tutulmalarından ve kendilerine maddî pay verilmemesinden rahatsız olarak İmameddin'e karşı nefret duymaya başladılar. Nitekim duydukları kin ve nefretin etkisiyle Kadı'yı ortadan kaldırmaya karar verdiler. Bunun için toplanarak bir hareket tasarısı yaptılar ve Çarşamba günü, şafak sökmeden Kadı'nın evinin kapısında toplanarak onu yakaladıktan sonra kaleyi ele geçirmeyi kararlaştırdılar. Ayrıca eğer bağırma sesleri duyulursa herkes silahlanarak yardıma gelecekti. Ancak Türkmenler harekete geçmeden, ismi kaynaklarda geçmeyen bir kimse Kadı İmâdeddin'e *“Türkler bir araya gelerek gizli işler çeviriyor”* diyerek olağandışı gelişen hadiselerden haberdar etti. Bunun üzerine Kadı kardeşlerine, ertesi gün Türkleri toplayarak kendilerini kabul edenleri tutmayı, aklında fena fikirleri olanları kaleden çıkarmayı düşündüğünü söyledi. Ama Türkmenler Kadı'nın söz konusu düşüncesini eyleme dönüştürmesine fırsat vermeyerek, aynı günün öğlen vaktinde daha önce yaptıkları planı aynen uygulayıp, ilk önce kadının iki kardeşi, Tacü'l-İslam ve Şah Mahmud'u öldürdüler. Daha sonra kılıcıyla evden dışarı çıkan ve savaşarak karşı koyan Kadı İmameddin öldürüldü. Kadı'nın ardından Türkmenler onun nökerlerini de ortadan kaldırdılar.³⁷⁸

³⁷⁸ Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1138; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 66-67; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 77-78; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 167-168.

Kadı İmâdeddin'i ortadan kaldıran Türkmenler, öldürdükleri isimlerin mallarını kendi aralarında paylaştılar. Sıra kaleyi ele geçirmeye geldiğinde ise, Türkmenler birbirleriyle ettikleri istişare neticesinde kaleyi zapt etme konusunda kendilerinin yetersiz olabileceklerini düşünüp, hem kaleyi almak, hem de aldıktan sonra elde tutmak için, Kerkük'te bulunan Kara Yusuf'un oğlu Mirza İskender'i yardıma çağırmaya karar verdiler. Bunun için Şehriyâr'ı gönderdiler. Şehriyâr, Mirza İskender'e gelerek durumu bildirdi. Mirza İskender emrindeki askerleriyle birlikte derhal kaleye vardı ve duruma hâkim oldu. Ardından kalenin ele geçirilmesinde rol oynayan beylere çeşitli görevler verdi. Bunlardan Veys'i'yi nedimlik, Hacı Korçi'yi nökerlik ve Şehriyâr'ı divan emirliği görevine tayin ederken, diğerlerine de kendi adamları arasında yer verdi. Mirza İskender kalede işleri yoluna koyduktan sonra babası Kara Yusuf'a kalenin fethini müjdeledi. Türkmen hükümdar, resmen kale hâkimliğini oğlu Mirza İskender'e verdi.³⁷⁹

2.3.6. Sultan Ahmed Celayir'in oğlu Alaüddeve'nin Kara Yusuf'un Yanına Gelmesi

Timurlu Mirza Ebubekir'in Tebriz'e gelmekte olduğunu öğrenen Sultan Ahmed Celayir, 1406 yılının sonlarında oradan ayrılıp Bağdad'a dönmüştü ve 810 (1407-1408) yılını Bağdad'ı tahkim ettirmekle uğraşarak geçirdi. Aynı sene Sultan Ahmed Celayir'in tutsak bulunan oğlu Alaüddeve esaretten kurtularak Bağdad'a geldi. Timur, 1393-1394 yılında yaptığı sefer esnasında Sultan Ahmet Celayir'in oğlu Alaüddeve'yi tutsak olarak almış ve beraberinde Semerkand'a götürmüştü.³⁸⁰ Alaüddeve, Timur'un ölümünün ardından Sultan Halil tarafından serbest bırakılarak, onun sarayında bir şekilde ağırlandı. Bu sırada Semerkand'ta meydana gelen olaylardan yararlanan Alaüddeve, şehirden ayrıldı ve Bağdad'a geldi. Oğlunun geri dönüşüne ziyadesiyle sevinen Sultan Ahmed Celayir, onu bizzat kendisi karşıladı ve gelişi şerefine şenlikler düzenledi. Kutlamaların ardından Sultan Ahmed Celayir, Hille'nin yönetimini Alaüddeve'ye verdi. 1408 yılının Ocak ayında Alaüddeve'nin erkek çocuğu dünyaya gelince, Sultan Ahmed Celayir Hille'ye giderek torununun adını bizzat kendisi Şeyh Hüseyin koyup, onun için büyük toy düzenledi. Bunun ardından Sultan Ahmed Celayir yine Bağdad'a döndü. Bahar

³⁷⁹ Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1138; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 67-68; Köprülü, "Alıncak", 303; Sümer, *Kara-Koyunlular*, 78; Bostan, "Alıncak", 370; Arayancan, *Cihânsah ve Dönemi*, 87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 168.

³⁸⁰ Yezdi, *Zafernâme*, 222; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 78.

gelince Alaüddeve'yi yanına çağırıldı ve baba-oğul bir müddet vakitlerini zevk ve eğlence içinde birlikte geçirdiler.³⁸¹

Sultan Ahmed Celayir ertesi sene (811/1408-1409) Huzistan'daki, Timur'un torunu Pir Muhammed'in kardeşi İskender'i karşılamak maksadıyla oradan ayrılıp Fars'a gitmesini fırsat bilerek hiç vakit kaybetmeden Huzistan'a yürüdü ve bazı yerleri ele geçirmeye muvaffak oldu.³⁸² Öte yandan Alaüddeve babasının Bağdad'da olmayışından istifadeyle Bağdad'tan, önce Hille'ye daha sonra Erdebil üzerinden Tebriz'e Kara Yusuf'un yanına gitti. Zira Alaüddeve babasının göstermiş olduğu yakınlığa bir türlü güvenmiyor ve onun bir gün kendisini öldürteceğinden endişe ediyordu. Nitekim Türkmen Beyi'nin yanına da bu korku neticesinde geldi. Kara Yusuf, yanına gelen dostunun oğlunu ihtiramla karşıladı. Alaüddeve'yi misafir eden Kara Yusuf, bir müddet sonra onun, babasının bilgisi dışında izinsiz olarak geldiğini öğrendi ve onun Hoca Zeyneddin Müstevfi'nin evinde kalmasını emretti. Ancak Kara Yusuf'un devlet erkânı, Alaüddeve'nin Kara-Koyunlu topraklarında kalmasının fitne ve kargaşaya sebebiyet verebileceğinden bahisle, babasının yanına gönderilmesinin daha doğru olacağı konusunda Türkmen Beyi'ni uyardı. Bunun üzerine Kara Yusuf, Sultan Ahmed Celayir ile olan dostluğuna zeval gelmemesi için onu kendi maiyetinden bir grup adamla birlikte Sultan Ahmed Celayir'in yanına gitmesi için yolcu etti.³⁸³ Ancak Alaüddeve Hoy sınırına gelince Melik İzzeddin'in yönetimindeki Kürtler tarafından yakalandı ve onun huzuruna getirildi. İzzeddin Şir kendi planları için kullanmayı düşündüğü Celâyirli şehzadeyi ihtiramla karşıladı ve onu yanında iki ay kadar misafir etti. Öte yandan Alaüddeve'nin Bağdad'a dönmediği haberini alan Kara Yusuf, İzzeddin'in niyetini az çok tahmin ederek ona bir mektup yazdı. Türkmen hükümdar mektubunda Alaüddeve'nin babası Sultan Ahmed Celayir'in izni ve bilgisi olmaksızın Bağdad'dan ayrılıp buralara geldiğini, kendisinin ona yüz vermeyip, kendi topraklarından çıkardığını söyleyerek, İzzeddin'in Şir'in de aynı hareketi sergileyip onu yanında barındırmamasını öğütleyip aksi takdirde bundan kendisinin zararlı çıkabileceği hususunda uyardı. Kara Yusuf'un, bu mektubu

³⁸¹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 232-233; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 85-86; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 68; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 78; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 35; Yılmaz, *Celayirliler*, 225; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 169.

³⁸² Sultan Ahmed Celayir'in bu seferi ve ele geçirdiği yerler hakkında geniş bilgi için bk. Yılmaz, *Celayirliler*, 225-226.

³⁸³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 294-295; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I 101; Mirhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6; 1141; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 72; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 79; Yılmaz, *Celayirliler*, 226; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 169-170.

karşısında endişeye kapılan Melik İzzeddin, Kara Yusuf'un gücü karşısındaki acziyetinin bir tezahürü olarak, onun uyarısını dikkate alıp, Alaüddevle'yi serbest bırakarak gitmesini sağladı.³⁸⁴

İzzeddin Şir'in yanından ayrılan Alaüddevle yine Bağdad'a dönmedi. Zira Alaüddevle Azerbaycan'ı kendi hakkı olarak addediyor ve Kara Yusuf'un buraları istila etmiş olduğuna inanıyordu.³⁸⁵ Nitekim Azerbaycan topraklarını Kara-Koyunlular'ın elinden almak için yardım sağlamak üzere Erdebil'de bulunan Şeyh Şerefüddin Ali Safevî'nin yanına gitmeye karar vererek yola koyuldu. Ancak yolda iken Türkmen Beyi'nin Tebriz'in yönetimini Hacı Kûçek'e bırakarak Hoy'a gitmek üzere Tebriz'den ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine yanındaki adamların da tahrikine kapılan Alaüddevle, Tebriz'e yöneldi. Tebriz'e geldiğinde Celayirli ailesine taraftar kimseleri etrafına toplayarak bir isyan girişimine kalkışsa da Hacı Kûçek harekete geçmesine fırsat vermeden onu yakaladı ve Kara Yusuf'un yanına gönderdi. Kara Yusuf, Alaüddevle'nin son derece cüretkâr davranışlarına hiddetlenerek, onu Adilcevas kalesine gönderip hapsedilmesini emretti. Adilcevas'a getirilen Alaüddevle kalenin kuyusuna atılarak esir edildi.³⁸⁶

2.3.7. Kara Yusuf'un Kara Yülük Osman ile Mardin Mücadelesi ve Artuklular'a Son Vermesi

1406 yılında Kara-Koyunlular ve Ak-Koyunlular arasında vuku bulan neticesiz karşılaşmada taraflar Türkmen oldukları için birbirleriyle savaşmama ve sulh içinde ilişkiler yürütme kararı almışlardı. Ancak müteakip zamanlarda barışın devam ettirilmesi mümkün olmadı. Nitekim Kara Yusuf emrindeki Kara-Koyunlular kısa sürede muazzam bir güce kavuşup hâkimiyet sahasını genişletirken, Kara Yülük Osman da devletinin

³⁸⁴ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 295-296; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 101-102; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6; 1141; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 576; Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, 72; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 79; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 105; Yılmaz, *Celayirliler*, 226; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 170.

³⁸⁵ Yılmaz, *Celayirliler*, 226.

³⁸⁶ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 101-102; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6; 1141; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 576; Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, 72; Azzâvî, *Târihü'l-Irâk*, II, 302; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 79; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 105; Armutlu, *Sultan Ahmet Celayir*, 36; Yılmaz, *Celayirliler*, 226; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 170; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 79.

teşkilatlanmasını tamamlayıp toprak kazanmak için savaşmaya başlamıştı. İki Türkmen gücü çok geçmeden Mardin dolayısıyla tekrar karşı karşıya geldi.

Kara Yülük Osman, Kara Yusuf ile anlaşma sağladıktan sonra Mardin'i kuşatmış ve bölgedeki Kürt emirlerine saldırmıştı. Ona karşı gücü olmayan Mardin hâkimi ve Kürt emirleri Ak-Koyunlulara karşı koymak için Memlûkluların Suriye Valisi Cekem³⁸⁷'den yardım istemişlerdir. Ak-Koyunluları bozguna uğrattı Kara Yülük Osman'ın Amid'e çekilmesini sağlayan Cekem, bir müddet sonra öldürüldü ve ordusu dağıldı. Bu durumu gören Kara Yülük Osman onlara tekrar saldırdı ve Mardin hükümdarı İsa'yı öldürdü. Meydana gelen çatışmada Kara Yülük Osman'ın 24 yaşındaki oğlu öldü. Daha sonra 1408 yılında Urfa'yı zapt eden Kara Yülük bir müddet sonra şehri ele geçirdi.³⁸⁸

Kara Yusuf, 1409 yılı baharında Muş yöresine indi. Yanında Muhammed-i Devafî, Uzun Şemseddin ve Celaleddin Halîfe oğlu Emîr Seyyidî gibi önemli emirleri bulunmaktaydı. Bu sıralarda Kara Yülük Osman bir kez daha Mardin'i kuşatmıştı. Ancak son günlerde oldukça zayıflayan Mardin Artukluları, tek başlarına Ak-Koyunlular ile başa çıkamayacaklarını bildiklerinden güçlü Türkmen Beyi Kara Yusuf'tan yardım talep ettiler. Melik İsa'nın ölümünden sonra tahta geçen kardeşi Melik Salih³⁸⁹'in habercisi Kara Yusuf'a gelip, Kara Osman Bayındır'ın süvarilerden oluşan büyük bir güç ile Mardin'e gitmekte olduklarını acele olarak gelinmezse kalenin onun eline geçeceğini bildirdi. Kara Yusuf haber üzerine beraberindeki askerleriyle birlikte derhal Mardin'e doğru yola çıktı. Kara Yusuf'un gelmekte olduğunu haber alan Kara Yülük Osman kuşatmayı kaldırarak Türkmen hasmını karşılamak üzere Amid dolaylarına geldi. Kara Yusuf ise zorlu coğrafî yerlerden geçerek, Bitlis hâkimi Şemseddin ve Emir Sehend gibi emirleri ordusuna katarak Amid'e geldi. Amid'de karşı karşıya gelen iki taraf arasında cereyan eden şiddetli savaş Kara Yusuf'un zaferiyle neticelendi.³⁹⁰

³⁸⁷ Memlûkluların valisi Cekem kendi gücüyle gurur duyan bir kimse olup, Sultan Ferec'e isyan etmiştir. Nitekim kendisini askeri gücüyle nam salan Kara Yusuf ile kıyaslamış, "*Keşke Kara Osman, Kara Yusuf ve Dulkadirli Nasreddin bir araya gelseler de benimle savaşmak için ortaya çıksalar, onlarla dövüşüp vuruşsam*" diyerek bu iddiasını ortaya koymuştur (bk. Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 50).

³⁸⁸ Tafsilat için bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücumu'z-Zâhire*, 380-381; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 50-53 Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1969, 12; İlhan Erdem- Mustafa Uyar, "Akkoyunlular- Akkoyunluların Tarihi Sahnesine Çıkışı", *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 874; Fatma Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 53-56.

³⁸⁹ Tihranî, Melik Salih'in, ölen hükümdar İsa'nın eniştesi olduğunu kaydeder (bk. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 53).

³⁹⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 261; Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 356-357; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 55; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 77; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 79-80; Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, 12; Woods, *Akkoyunlular*, 87; Erdem "Ak-Koyunlu Devletinin

Ak-Koyunlu hasmını bu suretle yenilgiye uğratarak, çevre yerleri ele geçiren Kara Yusuf, Mardin'i zapt etmek üzere yöneldi. Ayşe A. Arayancan'ın kaydettiğine göre, Kara Yülük Osman'dan daha tehlikeli olduğunu anladığı Kara Yusuf'tan kurtulmak için Ak-Koyunlulara destek vermek isteyen Melik Salih ordusunu hazırladı ve Kara Yusuf'un güçleriyle arasında büyük bir çatışma yaşandı. Çok sayıda adamını kaybeden Kara Yusuf, Musul'a çekildi. Musul'da gücünü toplayan Kara Yusuf, tekrar Mardin'e geldi ve Melik Salih'in güçlerini bu kez mağlup ederek kendisini de esir aldı. Ancak Melik Salih bir şekilde Kara Yusuf'un elinden kurtulup, Mardin kalesine sığınınca, Türkmen Beyi kaleyi kuşatma altına aldı. Kuşatma esnasında Kara Yusuf, Sur, Hısn-ı Keyfa, Diyarbakır, Resu'l-ayn ve Meyyâfarikin'i ele geçirdi. Öte yandan kuşatma karşısında kaledeki stokları ve gücü azalan Melik Salih, Kara Yusuf'a gönderdiği mektup ile anlaşma talebinde bulundu. Ayşe A. Arayancan, mektubun içeriğini şu şekilde nakleder;

*“Memleketimize göz dikmiş ve kıyamet günü hesabından korkmuyorsun. Her şeyi kendine helal görüyorsun. Her türlü zulümlerde bulunmuş, adamlarımızı öldürmüş ve mallarını talan etmişsin. Oysa bu topraklarda senin hiçbir hakkın yok. Yazık ki biz işimizi tamamen sana bırakıyor, senin yapacaklarına karşı Allah'tan yardım diliyoruz. Eğer kalede gözün varsa hilekârlardan olma. Aramızda artık barışı sağlayalım. Geçmiş geçmişte kaldı. Ancak benim şu şartım var; kendi kızlarından birini bana ver onunla evleneyim. Böylece senin şerrinden ve hilelerinden kendimi koruyabileyim. Mardin kalesine karşılık bana Musul hükümdarlığını ver. Bana zulüm ve ihanet yapmayacağına dair yemin et. Eğer bu taksimata razı olduysan anlaşmayı kabul ederim. Yok, eğer şartları kabul etmezsen ve hileler yapmak istiyorsan ben de gereğini yaparım”.*³⁹¹ Ancak Kara Yusuf, Mardin hâkimiyeti hususunda ısrarcıydı ve Melik Salih'e verdiği karşılık da bu ısrarından bahisle Mardin tahtına karşılık, ona istediği kadar mal, koyun, cariyeye ve çokça çeyiz ile birlikte kızını ve Musul'u ikta olarak vermeyi teklif ederek, anlaşmazlığa son vermeyi istediğini bildirdi.³⁹² Kara Yusuf karşısında direnme gücü kırılan Melik Salih ona Mardin'i vermeye razı oldu ve onu karşılayarak şehri teslim etti. Kara Yusuf

Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri”, 102; Erdem-Uyar, “Akkoyunlular-Akkoyunluların Tarihi Sahnesine Çıkışı”, 874; Çakmak, “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”, 85-86; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 54; Kazım Paydaş, “Ak-Koyunlular Döneminde Mardin”, (haz. İbrahim Özcoşar), *Makalelerle Mardin (Tarih-Coğrafya)*, I, İstanbul 2007, 311; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 56.

³⁹¹ Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 67-68; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 89.

³⁹² Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 89.

kızlarından birini Emir Salih ile nikâhladı ve söz verdiği gibi Musul'u kendisine ikta olarak verdi. Kara Yusuf emirlerinden Ali'yi Mardin'e vali tayin etti. Melik Salih Musul'a vardıktan kısa bir müddet sonra öldü.³⁹³ Bu suretle yaklaşık üç asırdan fazla varlık gösteren Artuklu Hanedanı 1409 yılında tarihe karışmış oldu.³⁹⁴ Kara Yusuf'un zaptettiği Mardin, Kara-Koyunluların, Ak-Koyunlulara yenildiği 1432 yılına kadar Kara-Koyunlu hâkimiyeti altında kalmıştır.³⁹⁵

2.3.8. Kara Yusuf'un Emir Bistam'ı İsfahan'ın Fethiyle Görevlendirmesi

Ak-Koyunlular'a karşı büyük bir zafer kazanıp, Mardin'i Kara-Koyunlu hâkimiyeti altına alan Kara Yusuf, Aladağ'a giderek yazını orada geçirdi.

Hatırlanacağı üzere Timur darbesiyle tarih sahnesinden çekilen Muzafferîler'in son şehzadesi Mu'tasım, yardım almak maksadıyla Kara Yusuf'un yanına gelmişti ve Türkmen Beyi de ihtiyaçlarını karşılayarak onu Hemedan ve Lûristan cihetine göndermişti. Bu sırada Irak-ı Acem'de önemli hadiseler yaşanmaktaydı. 1409 yılında Timur'un Fars Hâkimi olan torunu Pir Muhammed, kendi emrindeki kimselerden biri olan ve saltanat sevdasına kapılan Şerbetdâr Hüseyin tarafından öldürüldü. Kardeşinin öldürüldüğünü haber alan İskender süratle bölgeye gelerek isyancı Hüseyin'i öldürüp, Şiraz'a hâkim olduktan sonra, kardeşi Mirza Rüstem'in elinde olan İsfahan'a doğru hareket etti. Timurlular'ın birbirleriyle mücadele ettikleri böylesi bir ortamı değerlendirmek isteyen Kara Yusuf, Irak-ı Acem valisi atadığı Bistam-i Cakir ve Muzafferli Mu'tasım'ı fethetmeleri için İsfahan'a gönderdi. Bu sırada İsfahan'da bulunan Pir Muhammed'in oğlu Ömer, Emir Said Barlas ve Emir Çolpaşah komutasındaki Timurlu ordusunu Kara-Koyunlular karşıladıysa da savaşmadan Yezd'e çekildiler. Diğer taraftan İsfahan üzerine yürümekte olan Mirza İskender, ordusunun bir kısmını destek

³⁹³ Kaynakların bir kısmı Melik Salih'in Kara Yusuf'un adamları tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü yazmaktadır (bk. Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 55; Rumlu, Ahsenü't Tevarih, 77; Abdüsselam b. el-Ömer Mardinî, Ümmü'l-İber, 64; Sümer, Kara-Koyunlular, 80). Öte yandan İbn İyâs ise Mardin'i ele geçiren ve Musul'u ikta olarak Melik Salih'e verenin Kara Yülük Osman olduğunu yazarak, Melik Salih'in Musul'da uzun süre kalamadığını ve üzüntüsünden dolayı aniden öldüğünü yazar (bk. Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 56n.215).

³⁹⁴ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 211; Fuad Köprülü, "Artuk Oğulları", *İA*, I, *MEB Yay.*, İstanbul 1978, 619; V. Minorsky, "Mardin", *İA*, VII, *MEB Yay.*, İstanbul 1987, 319; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 8; Erdem "Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", 102; Paydaş, "Ak-Koyunlular Döneminde Mardin", 311-312.

³⁹⁵ M. Azizgizi Aliyeva, "Mardin ve Çevresini İçine Alan: Türk Devletleri Tarihi", (haz. İbrahim Özcoşar), *Makalelerle Mardin (Tarih-Coğrafya)*, I, İstanbul 2007, 272; Erşahin, *Akkoyunlular*, 45; Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Döneminde Mardin ve Mardin'deki Faaliyetleri", 385.

kuvvet olarak Yezd'e gönderirken kendisi de doğrudan Bistam ve Mu'tasım'ın üzerine yürüdü. Ateşgâh³⁹⁶ mevkiinde meydana gelen savaşta Kara-Koyunlular bozguna uğradı. Dahası pek çok Türkmen beyi düşmana esir düşerken, Mu'tasım kaçarken atını su dolu bir hendekten atlatmaya çalışırken yere düşünce bir Timurlu askeri tarafından öldürüldü.³⁹⁷ Mu'tasım'ın öldürüldüğünü gören Bistam-ı Câkir ise Rey tarafına kaçtı.³⁹⁸

2.3.9. Sultan Ahmed Celayir'in Sultaniye Planları

Kara-Koyunlular yönlerini İsfahan'a çevirdikleri sırada, Sultan Ahmed Celayir de Sultaniye'yi ele geçirmek için birtakım faaliyetler içindeydi. Sultan Ahmed Celayir, 1408 yılında Huzistan'daki askeri icraatlarının ardından Bağdad'a döndüğünde rahatsızlanmıştı. Onu muayene eden hekimler hava değişiminin iyi geleceğini söyleyince, Sultan Ahmed Celayir yaylaya çıkarak, Şeyh Üveysü'l-Karanî türbesine kadar gitti. Nitekim hekimlerin tavsiyesi sonuç verdi ve sağlığına yeniden kavuştu.³⁹⁹ Sağlığına kavuştuktan sonra Bağdad'a geri dönen Sultan Ahmed Celayir, oğlu Alaüddeve'nin tutsak edilmesinden dolayı duyduğu öfke ile savaş hazırlıklarına girişti ve Bağdad'ı tahkim ettirdi. Ancak hasmının gücünü bilen Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf'u gafil avlamak istemişti. Bunun için Kara Yusuf'a bir ulak gönderip Bağdad'ın sıcak havasının sağlığına iyi gelmediğini bunun için de bahar geldiğinde yazı geçirmek üzere Hemedan'a geleceğini bildirirken, oğlunun hapsedilmesi olayını dile getirmede. Ancak Kara Yusuf onun hiçbir şey olmamış gibi tutsaklık meselesini dile getirmeyişini ve üslubunu samimi bulmadı ve elçiye gerekli şekilde davranmadı. Celayir'in elçisine, *"Bizimle Sultan Ahmed arasında birbirimizin topraklarına saldırmayacağımıza dair anlaşma vardır. Ben bu anlaşmayı bozmuyorum. Eğer o bozarsa kendi bilir."* sözlerini söyleyerek gönderdi.⁴⁰⁰

³⁹⁶ Mürsel Öztürk, Ateşgâh'ın İsfahan-Necefabad yolu üzerinde bir yer olduğunu ve üzerinde Mecusilerin tapınak kalıntılarının olduğu bir tepenin varlığını bildirir (bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 75n.146).

³⁹⁷ Ca'ferî diğer kaynakların aksine Mu'tasım'ın atı ile bir ırmağı geçerken, düşüp bel kemiğini kırdığını ve yola devam edemeyip gittiği bir bağda yattığı halde kendi kendine öldüğünü yazar (bk. *Târîh-i Kebîr*, 68).

³⁹⁸ Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 574-575; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 68; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 75-76, Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 80-81; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 9; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 90; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 177.

³⁹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 76; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 81; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 36.

⁴⁰⁰ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 358-359; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1141; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 78; Azzâvî, *Târîhü'l-İrâk*, II, 302; Sümer, *Kara Koyunlular*, 82; Beyânî, *Târîh-i Âl-i Celâyir*, 105; Yılmaz, *Celayirliler*, 227; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 170-171.

Elçiyle haber verdiği üzere baharın gelmesiyle birlikte Sultan Ahmed Celayir, beraberindeki kalabalık orduyla yazı yaylada geçirme bahanesi ile Hemedan'a geldi. Hemedan'da iken bir kısım emirleri, Sultaniye hâkimi Bistam-i Câkir'in İsfahan üzerine sefere gittiğini, şehirden ayrılırken de kalenin yönetimini çocuk yaşta olan oğlu Bayezid'e bıraktığını bildirdiler. Celayir'in emirleri Sultaniye'nin ele geçirilmesi için durumun ziyadesiyle müsait olduğundan bahisle onu şehir üzerine yürüme hususunda tahrik ettiler. Emirlerinin sözleri aklına yatan Sultan Ahmed Celayir, onların teşvikiyle sonbaharda Hemedan'dan harekete geçti. Bu esnada Bistam-i Câkir'in Timurlular karşısında mağlup olup Sultaniye'ye döndüğü haberini aldı. Bistam'ın yenilgisini öğrenen Sultan Ahmed Celayir'in cesareti daha da arttı ve yürüyüşünü hızlandırdı. Öte yandan Sultan Ahmed Celayir'in gelmekte olduğunu öğrenen Bistam-ı Câkir ise şehrin müdafaasını kardeşi Ma'sum'a bırakarak, kendisi Kara Yusuf'a durumu bildirip, destek istemek için Sultaniye'den ayrıldı. Sultan Ahmed Celayir Sultaniye'ye varıp ordugâhını kurdu. Bu esnada Kazvin'de bulunun Seyyid Abdurrezzak başta olmak üzere yöredeki hâkim ve emirler gelerek Sultan Ahmed Celayir'in huzuruna çıktılar. Sultan Ahmed Celayir şehre girmeden önce gönderdiği bir elçi ile Ma'sum'a savaşmadan şehri teslim etmesini söyleyip çeşitli vaadlerde bulduysa da Ma'sum bu teklife müsbet cevap vermeyip, şehri savunmaya başladı. Bu suretle Sultan Ahmed Celayir kaleyi kuşatma altına alarak, Ma'sum'un direniş gücünün kırılıp şehri kendi elleriyle teslim etmesini beklemeye başladı. Kuşatma devam ederken, Bağdad'tan annesi cariyelerinden biri olan Üveys adındaki bir kimsenin Sultan Ahmed Celayir'in oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıktığı ve etrafına topladığı bir grupla birlikte isyan başlattığı haberi geldi. Bunun üzerine büyük bir paniğe kapılan Sultan Ahmed Celayir, kuşatmayı kaldırarak süratle Bağdad'a geri döndü ve verdiği bir miktar para ile Üveys'in ortaya attığı iddianın üzerini kapatırken, onun çevresine toplanan isyankâr kimseleri öldürttü. Bu suretle Sultan Ahmed Celayir, hem başarısız bir kuşatma ile Sultaniye'yi alamadı, hem de Kara Yusuf ile arasında düşmanlık doğmasına zemin hazırladı.⁴⁰¹

⁴⁰¹ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 122-123; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 577; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 76-77; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 81; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 106; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 9; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 36-37; Yılmaz, *Celayirliler*, 227; Wing, *The Jalayirids*, 173-174; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 171.

2.3.10. Kara Yusuf'un Erzincan'ı Zaptı

Kara Yusuf, 1409 senesinin yazını Aladağ'da geçirdikten sonra, payitahtı Tebriz'e geri döndü. Ardından aynı senenin Kasım ayında Şeki hâkimi Seyyidi Ahmed'in üzerine, Dögerli İlyas ve Pir Ömer'in idaresinde bir ordu gönderdi. Ancak Türkmenler, Şeki hâkiminin hazırlıklı olduğunu gördüklerinden onunla herhangi bir çatışmaya girmeden, Şirvan'da yağma ve tahripde bulunduktan sonra geri döndüler.⁴⁰² Aralık ayına gelindiğinde Melik İzzeddin Şir, beraberinde çeşitli hediyelerle birlikte Kara Yusuf'un huzuruna gelip saygılarını sundu. Onun Tebriz'e geldiği esnada Kara Yusuf, Şirvan'a bir ordu daha göndermeye niyetlendiyse de Melik İzzeddin'in araya girip onları barıştırmasıyla, vazgeçti, Yine Melik İzzeddin Şir'in önerisiyle Kara Yusuf, Mevlana Abdurrahman Cüneydî ve Emir Hacı Misafir' i Şirvan'a Şeyh İbrahim'e gönderdi ve bir anlaşma yaptı.⁴⁰³ 1409-1410 kış aylarını Tebriz'de geçiren Kara Yusuf, 16 Mart 1410'da Kiyamerd-i Tâlikânî ve Mezid Begne isimli kimselerin Kazvin çevresini yağmaladığı haberini aldı. Ancak çok geçmeden Bistam-ı Câkir onları gelip bozguna uğrattı.⁴⁰⁴

1410 yılı başlarında işlerini yoluna koyan Kara Yusuf, mutad olduğu üzere yazı geçirmek için Aladağ'a gitti ve ardından da Avnik'e uğradı.⁴⁰⁵ Avnik'te iken Erzincan Hâkimi Mutahharten'in torunu Şeyh Hasan'ın kendisine şikâyet edilmesi üzerine Erzincan üzerine yürüyerek, şehri muhasara etti. Yaklaşık 40 gün⁴⁰⁶ süren kuşatma sonunda Şeyh Hasan, Erzincan'ın ayan ve eşrafiyla birlikte yanına türlü hediyeler olarak Türkmen Beyi Kara Yusuf'un huzuruna geldi. Kara Yusuf, şehrin ve hazinelerin anahtarlarını kendisine teslim eden Şeyh Hasan'a Erzurum'da bulunan kalelerden birini verdi. Daha sonra Bayburt, Tercan ve İspir'i de ele geçiren Kara Yusuf, buralarla birlikte Erzincan yönetimini, çok güvendiği sadık adamlarından Pîr Ömer'e verdi. Öte yandan Kara Yusuf'un Erzincan yönetimine Pir Ömer'i getirmesindeki en önemli nedenlerden biri gücüyle ön plana çıkan emirinin, Erzincan'ı Ak-Koyunlu Kara Yülük Osman'ın taarruzlarına karşı koruyacağına olan inancıydı.⁴⁰⁷

⁴⁰² Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 358-359; Sümer *Kara Koyunlular*, I, 82.

⁴⁰³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 359; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 123; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 82; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 174.

⁴⁰⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 82; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 177.

⁴⁰⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 82; Konukçu, "Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik", 380.

⁴⁰⁶ A.A. Arayancan şehrin 2-3 gün içerisinde fethedildiğini yazar (bk. *Cihânşah ve Dönemi*, 90).

⁴⁰⁷ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 124, Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 55; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 80; Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, 203; Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, II, 537;

2.3.11. Sultan Ahmed Celayir'i Öldürmesi

Kara Yusuf, Erzincan'ın zaptı ile meşgulken, Tebriz'den uzaklaşmış, payitahtından ayrılırken de oranın yönetimini en büyük oğlu Şah Mehmed'e bırakmıştı. Nitekim bu durum Sultan Ahmed Celayir'in dikkatinden kaçmayıp derhal harekete geçmesine sebep oldu. Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf ile birlikte türlü zorlukların üstesinden gelip dostluklarını adeta tescilleyip hâkimiyet bölgesi taksimi yapmalarına karşılık, son yaşanan hadiseler dolayısıyla aralarında bir gerginlik meydana gelmişti. Zira tüm bu gerginliğin yanı sıra Sultan Ahmed Celayir Azerbaycan hâkimiyetini tekrar elde etmek istiyordu. Ancak doğrudan Kara Yusuf'un karşına çıkma gücünü kendinde bulamadığından onun olmadığı bir anı kollamaya başladı ki, Kara Yusuf'un Erzincan işiyle meşgul olması onun için bulunmaz bir fırsattı. Nitekim Ahmed Celayir, Hemedan'ın yaylak olarak kendisine verilmemesini bahane ederek, 12 Muharrem 813/17 Mayıs 1410'da Uyrat ve Lûristan'dan topladığı askerler ve bir grup Kürt ile Bağdad'dan harekete geçip Tebriz'e doğru yürüdü. Bu yürüyüş esnasında Hemedan civarındaki Kürt kabilelerini kendisine tâbi kıldı. Tebriz'de vekil olarak kalmış olan Şah Mehmed, Sultan Ahmed Celayir'in yürüyüşünden haberdar olunca, komutasındaki asker sayısının azlığından dolayı korkuya kapılıp, Hoy'a çekildi.⁴⁰⁸ Kara-Koyunlu şehzadesinin Tebriz'i boşaltmasıyla Sultan Ahmed Celayir'in karşısında hiçbir mukavemet kalmadı ve 1410 Temmuz sonunda Tebriz'e girdi. Tebriz halkı büyük bir gösterişle şehre giren Sultan Ahmed Celayir'i hayret ve sevinçle karşıladı.⁴⁰⁹ Sultan Ahmed Celayir şehre girdikten

Azzâvî, *Târîhü 'l-İrâk*, II, 303; Minorsky, "Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars", 7; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 82-83; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 9; Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, 106; İsmet Miroğlu, "Erzincan", *DİA*, 11, İstanbul 1995, 319; Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, 179; Kemal Taşcı, *İspir ve Çevresinin Ortaçağ Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2008,123; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 90-91; Köse, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı*, 61, Ahmet Toksoy, "Ak-Koyunlu-Kara Koyunlu Mücadelesinde Erzincan", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler*, I, Erzincan 2016, 409.

⁴⁰⁸ Yakupoğlu, "Azerbaycan'ın Hôy Yöresinde Türk Egemenliği", 185.

⁴⁰⁹ Bülent Yılmaz, Sultan Ahmed Celayir'in Tebriz'e büyük bir debede ile girişiyle ilgili Mîrhând ve Hasan-ı Rumlu'daki kaydı olduğu gibi şu şekilde nakleder: "Sultan Ahmed'in şehre girişi esnasında görenler onun varlığı karşısında hayrete düştüler. Şehre girişi sırasında 100 katar deve onun otağ, mal ve çadırlarını taşıyorlardı. At, katır ve develerin çoğunda padişahî, altın işlemeli, renkli kumaşlardan yapılmış örtüler bulunuyordu. Bütün elbiseleri altın dokuma idi. Üzerinde altın işlemeli örtüler bulunan doksan dokuz at onun önüne koşarak resmigeçit yapıyorlardı. Sultan'ın başının üzerinde altın dokuma bir çetir vardı ve çetirin alt kısmında altından yapılmış bir kuş heykeli asılıyordu. Kuşun ağzında büyük bir inci vardı. Büyük emirler onun rikabında yürüyorlardı. Onların arkasında ise peri yüzlüler ve mülahızet eden güzellik sahipleri altın dokuma elbiselerle, her biri elinde bir silahla yürüyorlardı. Sultan'ın sağında memleket sahibi Şahi Ağa, sol tarafında ise Bağdad ağa yürüyordu. O gün şehri süsleyerek büyük eğlence törenleri düzenlediler. Sultan'ın her birkaç adımında başından aşağıya altın sikkeler serpiyorlardı. Altı her adım

sonra, Şah Mehmed'in yakalanması için arkasından ordu gönderdi. Şah Mehmed, Karabağ Selmas'ta iken Celayirli ordusuyla çarpışmak zorunda kaldı. Celayirli Şah Mehmed'i ele geçiremeseler de onun ve maiyetinin beraberindeki malları yağma ederek, bol ganimetle birlikte Tebriz'e döndüler. Karşılaşmada yanındaki adamlarından çoğu kılıçtan geçirilen Mehmed ise kaçarak ölmekten kurtuldu.⁴¹⁰

Tebriz'de bu olaylar olurken, Kara Yusuf Erzincan'ın fethini tamamlamış ve payitahtına geri dönmek üzereydi. Sultan Ahmed Celayir'in Tebriz'e girdiği haberi gelince bu duruma ziyadesiyle üzüldü ve emirlerinin Celayirli Sultan ile savaşıma konusunda görüşlerini almak için bir meşveret yaptı⁴¹¹ Nitekim emirler Türkmen Beyi'nin verecekleri karara düşünmeden uyacaklarını beyan etmelerinin üzerine Kara Yusuf, büyük bir sevinç yaşayıp hepsini kucaklayarak onlara iyi vaatlerde bulundu ve ardından Azerbaycan'a hareket etti. Aladağ civarına geldiğinde Kara Yusuf ordusuna geçit töreni yaptırdıktan sonra Tebriz havalisine ulaştı. Öte yandan hasmı Kara Yusuf'un Tebriz'e gelmekte olduğunu öğrenen Sultan Ahmed Celayir, onu karşılamak için şehirden çıkıp, Şenb-i Gazan mevkiine geldiğinde yanında bulunan kuvvetlerin sayısı yaklaşık yirmi bin haneyi buldu. Bu esnada Kara Yusuf, Esed köyüne⁴¹² ulaştı ve taraflar savaş pozisyonu aldılar. Yaklaşık 60 bine ulaşan Kara-Koyunlu ordusunda sağ kolda Pir Hüseyin'in komuta ettiği Sa'dlular bulunurken, Pir Hüseyin'in yanında kardeşi Emir Pir Mehmed, Türkmen Esed ve Busat ile birlikte Döğerlerden Musa ve Muhammed-i Devati, Kara Yusuf'un yeğeni Gazan Sultan, Bayram Bey, Tanrıbirmiş bulunmaktaydı. Muhammed-i Cengi, Yadigâr-Şah, Seyyid Ahmed, Dizek, Emir Nizameddin Bistam, Ali

attığında adımının ölçüsünce ayağının altına değerli halılar yayıyorlardı. Sultanın başında ala renkli bir taç vardı ki bakanlar hayretler içinde kalıyordu. Bu tören ve merasimle Sultan Ahmed Tebriz'de devlethaneye indi.” (bk. Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, I/4-6, 1142; Rumlu, Ahsenü't-Tevârih, 80-81; Yılmaz, Celayirliler, 228).

⁴¹⁰ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 399-400; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 139; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1142; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 80-81; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 303; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 83; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 106; Armutlu, *Sultan Ahmet Celayir*, 37; Yılmaz, *Celayirliler*, 228; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 91; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 172; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 80-81.

⁴¹¹ Hasan-ı Rumlu söz konusu meşveretteki diyalogu şu şekilde aktarır: Kara Yusuf'un, emirlerine, “*Ey Rüstem yapılı aslan yiğitler! Savaştan endişe etmeyin. Tanrının yardımı bizim yanımızda olduğu için düşmana karşı zafer kazanmak bizim işimizdir. Bizden gayret, Yardım Yaradan'dandır. O halde niye savaştan geri duralım?*” demiş, emirler de cevaben “*Ey büyüklük göğünün güneşi! Utarit yıldızı senin muntıkanda bir hilal gibidir. Bize (verceğiniz) hükümden endişemiz yok. Hüküm sizden, yardım bizden. Bizim istediğimiz Kavus'un ülkesi değil. Mertlikten maksadımız namustan başka bir şey değil.*” Demiştir (bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 81).

⁴¹² Faruk Sümer, Esed Köyü'nün Tebriz'e iki fersah yani yaklaşık 12,5 km. mesafede olduğunu yazar (bk. *Kara Koyunlular*, I, 83; Armutlu, *Sultan Ahmet Celayir*, 38).

Paşa, Hüseyin, Emir Kara, Bitlis Emiri Şemseddin, Hamid ise Kara-Koyunlu ordusunun sol cenahını oluşturmaktaydı. Ordunun merkezinde ise başta Kara Yusuf olmak üzere, Van hâkimi Melik İzzeddin Şir ve oğlu Muhammed ve Kara Yusuf'un oğulları Pîr Budak, İskender ve İspend bulunuyordu.⁴¹³ Bu suretle savaşa hazır olan taraflar arasında, 28 Rebiyülahir 813/30 Ağustos 1410'da şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Savaşta Sultan Ahmed Celayir'in ordusu dağıldı ve savaş Kara-Koyunluların mutlak zaferiyle sonuçlandı. Kara Yusuf'un askerleri, Celayirli ordusunun bütün mallarını yağma etti ve çok miktarda ganimet ele geçirdi. Mağlup Sultan Ahmed Celayir ise yakalanıp öldürüldü.⁴¹⁴

Sultan Ahmed Celayir'in yakalanılması olayı kaynaklarda tafsilatlı olarak şu şekilde anlatılmaktadır. Sultan Ahmet Celayir kaçarken bir Kara-Koyunlu tarafından aldığı darbeye attan düştü. Baygın halde yatan Sultan Ahmed Celayir'in öldüğünü zanneden asker onun elbise ve silahlarını alarak oradan uzaklaştı. Sultan Ahmed Celayir, kendine geldiğinde bir bağa girerek saklanmayı başardı. Ancak bağda bir ağacın üstüne çıkmış bir vaziyette savaşta olup biten her şeyi izleyen, mesleği ayakkabıcılık olan Bahaeddin Cullah adındaki bir kimse onu görüp yanına geldi. Bunun üzerine Sultan Ahmed Celayir ona kim olduğunu söyleyip, kendisini gördüğünü kimseye anlatmamasını istedi ve orada pek çok adamı olduğundan bahisle ona istediği kadar mal ve eşya ile birlikte Bakûba'yı ikta olarak kendisine vereceğini vaat etti. Büyük bir sevinçle bunu kabul eden Bahaeddin Cullah, durumu eşine anlattı. Yaşlı adamın karısı Bakûba'nın uzak olmasından şikâyetle kendilerine bir fayda sağlamayacağını ve tehlikeli olabileceğini söyleyip, kocasını Kara Yusuf'un yanına giderek Sultan Ahmed Celayir'i ona teslim etmesi konusunda ikna etti. Zira bu suretle hem daha fazla para almayı hem de herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalmamayı planlıyorlardı. Nitekim karısının söyledikleri aklına daha uygun gelen ihtiyar adam Kara Yusuf'un yanına gitti. İhtiyar geldiğinde Kara Yusuf, Sultan Ahmed Celayir'in emir-i ahurlarını toplamış, Sultanın kaç atının bulunduğunu, beraberinde kaç tanesini götürdüğünü sorguluyordu. İhtiyar, Sultan

⁴¹³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 401; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 83-84; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 91.

⁴¹⁴ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 264; Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 401-403; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1142; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 577-578; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 82-83; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 303; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 84; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 106-107; Yılmaz, *Celayirli*, 228-229; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 10; Wing, *The Jalayirids* 174-175.

Ahmed Celayir'in kendi bağında olduğunu haber verdi. Kara Yusuf büyük bir şaşkınlıkla bunun nasıl olabileceğini ve Sultan'ın şimdiye kadar en çok bir ya da iki km yol almış olması gerektiğini söyledi. Bahaddin Cullah, iddiasında ısrarcı olup, Kara Yusuf'a güvendiği bir adamını kendisiyle birlikte göndermesini ve kendisinin de Sultan Ahmed Celayir'i o kişiye teslim edeceğini söyledi. Kara Yusuf, devlet erkânından Şeyh Dursun, Şeyh Hacı, Tanrıbirmiş, Satılmış ve Mahmud-ı İnak'ı durumu araştırıp öğrenmeleri için yaşlı adam ile gönderdi. Gerçekten de Kara Yusuf'un emirleri Sultan Ahmed Celayir'i bulup üzerine kıyafet temin edip, Kara-Koyunlu emirinin huzuruna getirdiler.⁴¹⁵ Kara Yusuf, ayağa kalkarak eski dostunu sıcak bir tavırla karşıladı. Ancak onun makul bir yere oturmasına izin verdikten sonra, "*Senin sözüne ve ahbine güvenilmez. Bize düşmanlık etmeyeceğine dair defalarca Kur'an üzerine yemin etmene rağmen düşmanlığını sürdürdün.*" diyerek sitemde bulunup, onun yaptığı kötülükleri sayıp döktükten sonra oturduğu yerden kaldırarak, onu odanın kapı girişinde bir yere oturttu.⁴¹⁶ Ardından mecliste bulunan emirler Sultan Ahmed Celayir'e, "*Senin ülken Pir Budak Han'a verilmiştir*"⁴¹⁷ dediler ve bu durumun resmileşmesi için, onun Azerbaycan'ı daha önce manevi evlat edindiği, Kara Yusuf'un oğlu Pir Budak'a, Irak-ı Arab-ı da yine Kara-Koyunlu Hükümdarının büyük oğlu Şah Mehmed'e bıraktığına dair bir yarlık⁴¹⁸ yazmasını istediler. İstemeyerek Kara-Koyunlular'ın bu isteğini yerine getirmek zorunda olan Sultan Ahmed Celayir, altın suyu ile kendi el yazısından çıkan şu fermanı kaleme aldı:

"Bağdad'da bulunan aziz evlatlarım Mehmed ve Ebu'l-Kasım ve Tikrit Kalesi muhafızları bilsinler ki, hükümet merkezi olan Bağdat'ı ve Irak-ı Arab ülkesini oğlum Gıyaseddin Şah Mehmed Bahadır'a verdim. Onun gelişinden haberdar olunca hemen

⁴¹⁵ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 401-403; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 577-578; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 304; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 84-86; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 38-39; Yılmaz, *Celayirliler*, 229; Ayşe Atıcı Arayancan, el- Aynî'nin İkdu'l Cumân adlı eserinde Sultan Celayir'in yakalanma olayının şu şekilde yazıldığını nakleder: "*Denildiğine göre Sultan Ahmed b. Üveys bir su gözünde saklanmış, bazı atlılar üzerine yürüyüp öldürmek istemişler. Onlara kendisini tanıtmış ve onlar da bunu Kara Yusuf'un huzuruna getirmişlerdir*" (bk. *Cihâşah ve Dönemi*, 92n.297).

⁴¹⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*; 84; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 304; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 85; Yılmaz, *Celayirliler*, 228-229; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 82.

⁴¹⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 85.

⁴¹⁸ Türk ve Moğol devletlerinde hükümdar buyruğu veya fermanı. Ayrıntılı bilgi için bk. İlyas Kemaloğlu, "Yarlık", *DİA*, 43, İstanbul 2013, 334-335.

silâhlar ve hediyelerle (pişkeş) karşılayıp, kalelerin anahtarlarını ve hazineleri ona teslim edin ve muhalefet kapılarını kapatın."⁴¹⁹

Kara Yusuf, bu suretle elinden ferman aldığı Sultan Ahmed Celayir'i son derece hiddetli de olsa öldürmeyip, emiri Satılmış'ın evine göndererek orada hapsedti. Ondan sonra savaşta esir düşmüş Uyrat, Arap, Kürt emirleri ve maiyetleri ile diğer savaş esirlerini bağışlayıp, Şah Mehmed ile birlikte Irak-ı Arab'a gönderdi. Esasen Kara Yusuf, eski dostunun yaptığı kötü işlere ne kadar kızsada onu öldürmek niyetinde değildi. Nitekim bizzat Sultan Ahmed Celayir'e "*Sözünde durmamana ve beni öldürmeye gelmene rağmen, ben sözümde durup seni öldürmeyeceğim.*" demesi de bunun en kuvvetli göstergesiydi. Ancak Kara-Koyunlu hükümdarının emirleri onun bu düşüncesine şiddetle karşı çıktılar. Bunlardan Emir Bistam, Sultan Ahmed Celayir'e "*Sultan Üveys'in hanedanını yıktın. Ondan geriye kalanları ve devlet erkânını öldürdün. Devlete yararlı hiçbir iş yapmadın ve yapmayacaksın. Kara Yusuf'u kandırarak kurtulmana izin vermeyeceğiz.*" diyerek kılıcını çekti ve Kara Yusuf'un önüne atarak Kara-Koyunlu liderine "*Bu kişinin hayatı şer ve kötülük ihtiva etmekte, fitne ve fesata sebep olmaktadır. Eğer onu sağ bırakırsan bin bir fitne ve isyan ortaya çıkacaktır.*" dedi. Onun ardından diğer emirler hep bir ağızdan "*Sultan Ahmed'i bağışlamak doğru olmaz*" deyince Kara Yusuf onların bu talebini yine geri çevirerek, "*Ben onu öldürmem diye yemin ettim. Asla yeminimi bozmam*" diyerek tepki gösterdi. Bunun üzerine Bistam-ı Câkir, "*Sultan Ahmed haksız yere çok kimsenin kanını döktü. Onun hasımları hazır dırlar. Eğer siz onu öldürmeyecekseniz, bari himaye etmeyiniz*" şeklinde cevap verince Kara Yusuf susmak zorunda kaldı. Emirler Sultan Ahmed Celayir'i, Kadı Şeyh Ali'nin medresesine götürdüler. Götürüldükten sonra, kardeşi Sultan Ahmed Celayir tarafından öldürülmüş olan Hoca Cafer isimli bir şahıs öne çıktı ve Sultan Ahmed Celayir'in haksız yere kardeşini öldürdüğünü söyledi. Öte yandan Emir Bistam da bu duruma şahitlik ettiğini bildirdi. Yaşanan bu son hadise ile artık çaresi tükenen Kara Yusuf, Irak-ı Acem emirlerinin taleplerini kabul edip, istemeyerek de olsa Sultan Ahmed Celayir'in öldürülmesine izin verdi. İlginçtir ki, bu suretle Sultan Ahmed Celayir uzun zaman boyunca Celayirli Hanedanına hizmet eden Irak-ı Acem emirlerinin ısrarıyla yine onlar

⁴¹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 84-85; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 85; Yılmaz, *Celayirliler*, 230; Wing, *The Jalayirids*, 174.

tarafından boğularak öldürüldü.⁴²⁰ Ancak emirler ertesi gün tekrar Kara-Koyunlu hükümdarının huzuruna çıkarak, Sultan'ı öldürmüş olmalarına rağmen halkın onun yaşadığını sanmakta olduklarını bildirdiler. Bu sırada Emir Bistam cesedin teşhir edilmesini tavsiye etti. Sonuçta Bistam'ın fikri uygun görülerek, Sultan Ahmed Celayir'in naaşı üç gün boyunca Hoca Şeyh Keçeci'nin medresesinde yüzüne siyah bir örtü örtülmek suretiyle halka teşhir edildi. Bunun üzerine Tebriz'de dedikodular sükûnete erdi. Üç günün sonunda hükümdar Kara Yusuf'un izniyle, Sultan Ahmed Celayir'in naaşı 1382 yılında kendi elleriyle öldürdüğü kardeşi Sultan Hüseyin ve annesi Dilşad Hatun'un mezarlarının yanına Dimaşkiyye imaretine defnedildi. Daha sonra geride kendilerine muhalefet edecek kimse bırakmak istemeyen Kara-Koyunlular, Sultan Ahmed Celayir'in Adilceviz kalesinde tutsak olarak tutulan oğlu Alaüddevle ile Kara Yusuf'un üzerine gelirken amcasının ordusuna iştirak etmiş olan Şah Veled b. Şehzade Şeyh'i de öldürdüler. Celayirli hanedanına mensup bu kimseler de yine Dimaşkiyye imaretine defnedildiler.⁴²¹

Kara Yusuf, birlikte zor günler geçirdiği ve güçlü bir dostluk birliği tesis ettiğine inandığı dostu Sultan Ahmed Celayir'i kendi hataları yüzünden istemeyerek de olsa öldürmüş oldu.⁴²² Bu suretle Kara Yusuf, 1340 yılında bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmış olan Celayirli Hanedanından Sultan Ahmed Celayir'in hayatına son vermesiyle Celayirli Devleti yıkılış sürecine girdi.⁴²³

⁴²⁰ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, 412; Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VI, 264; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1142; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 577-578; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 84-85; Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, 87; De Guignes, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Tatarların Tarih-i Umumîsi*, II, 679-680; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 304; Jean Aubin, "Tamerlan à Bagdâd", *Arabica*, 9, Leiden 1962; 309; Ynanç, "Celâyir", 65; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 85-86; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 107; Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 10; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, 39-40; Yılmaz, *Celayirliler*, 230; Wing, *The Jalayirids*, 175; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 173-174; Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi*, 82.

⁴²¹ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 403; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/1, 141; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1142; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 578; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 86; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 86; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 106-107; Armutlu, *Sultan Ahmet Celâyir*, Yılmaz, *Celayirliler*, 230-231; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 173-174.

⁴²² Celayirli Devleti'nin son kudretli Sultanı olan Ahmed Celayir (1382-1410), kötü mizacıyla nam kazanmış bir şahsiyetti. Öyle ki, kaynaklarda kendisinin zalim, kan dökmekten çekinmeyen ve sözünde durmayan kişiliğe haiz olmanın yanı sıra afyon ve içki bağımlılığı bulunup tebaasını düşünmeyen ve zamanının çoğunu eğlence ile geçiren bir kimse olduğu yazılmaktadır. Ancak bu sefih hayatı bir tarafa tahsilli bir hükümdar olup, hattatlığı ve Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı şiirler ile de ön plana çıkmaktadır (bk. Faruk Sümer, "Ahmed Celâyir", 53-54; Yılmaz, *Celayirliler*, 233).

⁴²³ Sultan Ahmed Celayir'in ölümüyle birlikte Celayirli Devletin önemi de büyük oranda ortadan kalktı. Zira Sultan'ın ölümünden sonra Celayirli Hanedanından muhtelif kimseler farklı yerlerde tek başlarına hüküm sürmelerinin yanı sıra aralarındaki rekabet ve nefret dolayısıyla artık gerçek bir devlet olma hasletlerini kaybettiler. Nitekim Sultan Ahmed Celayir'in, Celayirli hanedan tarihindeki 29 senelik iktidarının ardından

2.3.12. Kara Yusuf'un Şirvanşahlarla Münasebetleri

Kara-Koyunlular ile Şirvanşahlar arasında ilişkiler, Timur'un ölümünden sonra meydana gelen Timurlu topraklarını ele geçirme meselesi çerçevesinde gergin bir boyuta taşındı. Bu meyanda ilk olarak Şirvanşah İbrahim'in, Kara-Koyunlular'ın ele geçirmeyi planladıkları Tebriz'i ele geçirip iki ay şehirde kalması, ilişkilerin gerilmesine neden oldu.⁴²⁴ İkinci olarak, yukarıda belirttiğimiz üzere 1409'da Kara Yusuf'un, kendisine itaatlerini arz etmeyen Şeki hükümdarı üzerine gönderdiği ordunun, onunla savaşmayıp Şirvan dolaylarında yağma faaliyetlerinde bulunup zengin ganimetlerle Tebriz'e dönmesi iki taraf arasında bir gerginlik meydana getirdi. Kara Yusuf'un, Şirvan üzerine doğrudan bir ordu göndereceği sırada 1410 başında İzzeddin Şir'in araya girmesiyle Şirvan hâkimi Şeyh İbrahim ile anlaşma sağlanmıştı.

Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir ile savaşı dolayısıyla Kara-Koyunlu-Şirvanşah ilişkileri bir kez daha bozuldu. Zira Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf üzerine gelirken Şirvan hâkimi Şeyh İbrahim'den yardım istedi. Şeyh İbrahim bu talep karşısında Kara Yusuf'a kıyasla daha az tehdit arz eden Sultan Ahmed Celayir'i desteklemeyi uygun gördü ki, bu suretle toprakları üzerindeki Kara-Koyunlu tehdidinden kurtulmuş olacaktı. Nitekim Şeyh İbrahim Celayirliler'e yardım için oğlu Keyûmers'i emrine bir ordu vererek gönderdi. Keyûmers emrindeki ordu ile Aras nehrini geçerek, savaş alanına vardığında çoktan iş işten geçmiş, Sultan Ahmed Celayir Kara Yusuf tarafından mağlup edilmişti. Ancak geri dönmeye fırsat bulamadan, savaşa girmemiş olan bir grup Türkmen tarafından yakalanıp Kara Yusuf'un huzuruna getirildi.⁴²⁵ Kara Yusuf Şirvan şehzadesini Erciş Kalesi'ne hapsedti. Keyûmers'un Kara-Koyunlular tarafından tutsak alındığı haberi Şirvan'a ulaşınca Şeyh İbrahim derhal elçilerini çeşitli hediyelerle birlikte Kara Yusuf'a göndererek büyük bir miktarda fidye karşılığı oğlunun özgürlüğünü talep etti.⁴²⁶ Kara

yerine henüz çocuk yaşta olan Şah Mahmud b. Şah Veled tahta oturdu. Onun ardından sırasıyla Şah Mahmud, Şah Üveys ve Muhammed saltanat sürdürdüler. Son olarak Celayirli tahtına, Sultan Ahmed Celayir'in torunu Hüseyin çıkıp bazı yerleri eline geçirmeye muvaffak olduysa da Kara Yusuf'un oğullarından Şah Mehmed'in taarruzuna uğrayınca, Hille kalesine sığındı. Uzun bir kuşatma faslının ardından Kara-Koyunlular kaleyi ele geçirip Hüseyin'i öldürünce, 1431 yılında Celayirli Hanedanı kesin olarak tarihe karıştı (bk. Yınanç, "Celâyir", 65; Muzaffer Ürekli, "Celâyirliler", 264-265).

⁴²⁴ Kazım Paydaş, "Timurlu ve Türkmenler'in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40, Ankara 2006, 120.

⁴²⁵ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 141; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 97.

⁴²⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 403-404, Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1148-1149; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 603-604; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 97; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 86; Halil Altay Göde, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi Adlı Eserinin Çeviri ve İncelenmesi*, Erciyes

Yusuf gelen elçiye, “*Şirvan Azerbaycan yakınında bulunmaktadır. Şeyh İbrahim’in Bağdat hâkimi ile dostluk ve sevgi bağları var. Fakat buna rağmen Tebriz valisine muhalefet etmektedir.*”⁴²⁷ deyip bir müddet daha Keyûmers’u tutsak tuttu. Ancak daha önceki emsallerinde görüldüğü gibi Kara Yusuf, zor durumda kalmadıkça öldürmeyi seven bir hükümdar değildi ve çok geçmeden Şirvan şehzadesini de serbest bıraktı. Dahası ona sonsuz bir iltifatla büyük bir muhabbet göstererek, Şirvanşah Şeyh İbrahim’e hitaben yazdığı onun kendisine itaat etmesini bildiren bir mektup ile babasının yanına gönderdi. Buna mukabil Şeyh İbrahim, Şirvan topraklarına geri dönen oğlu Keyûmers’in, Kara Yusuf ile işbirliği yapmış olup kendisini devirmek suretiyle ihanet edeceğinden şüphe duyuyordu. Devletin bağımsızlığını her şeyin üstünde tutan Şeyh İbrahim, oğlu Keyûmers’i bu şüphe nedeniyle idam ettirdi.⁴²⁸

Öte yandan Celayirlileri yenilgiye uğratan Kara Yusuf dikkatini, Sultan Ahmed Celayir gelince onu büyük bir coşku ile karşılayıp, ondan yana iyi tutum sergileyen Tebriz ahalisine çevirdi. Türkmen hükümdar, ahalinin yaptığına o derece sinirlenmişti ki, ordusuna Tebriz’i yağma ettirmeye niyetlendi. Ancak öfkeyi bir tarafa bırakıp akl-ı selim düşünmeye başlayan Kara Yusuf, halkın nazarında nefret kazanmaktan başka bir sonucu olmayacak bu işin, Kara-Koyunluların bölgede tutunmalarını zorlaştıracağını düşündüğünden yağmadan vazgeçti. Nitekim daha sonra ata yurduna gelip bir müddet dinledikten sonra 1412’nin sonbaharında Tebriz’e gitti.⁴²⁹

2.3.13. Timurlu Mirza Rüstem’in Kara Yusuf’un Yanına Gelmesi

Kara-Koyunlular Celayirliler ve Şirvanşahlar ile uğraşırken Timur’un halefleri arasında hâkimiyet mücadeleleri de devam etmekteydi. Hatırlanacağı üzere 1410 yılında Şahruh, Miranşah oğlu Halil Sultan’ı babasının mirasını geri almak üzere Azerbaycan ve Irak-ı Acem’e göndermişti. Herat’ta bulunun Halil Sultan ancak Rey’e gelmişti. Halil Sultan Rey’e ulaştığında o sıralarda Fars hâkimi İskender ve kardeşi Mirza Rüstem

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1993, 69-70; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 284; Paydaş, “Timurlu ve Türkmenler’in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri”, 120; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 175.

⁴²⁷ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârih*, 97.

⁴²⁸ Mîrhând, *Ravzatu’s-Safâ*, I/4-6, 1149; Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârih*, 97; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 284; Paydaş, “Timurlu ve Türkmenler’in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri”, 120; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 175.

⁴²⁹ Hâfîz-i Ebrû, *Zübdetü’t-Tevârih*, I, 404; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 86-87; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 174.

birbirleriyle mücadele ediyordu. Mirza Rüstem, Halil Sultan'ın Rey'e geldiğini öğrenince ondan yardım istedi. Bunun üzerine Halil Sultan, hem İskender'e nasihat etmek, hem de iki kardeş arasındaki tartışmaya bir son vermek için İsfahan'a doğru gitti. Ancak Rüstem'in İsfahan'a gitmesi de durumu değiştirmede. İskender İsfahan'daki kardeşi Rüstem'i şiddetli bir şekilde muhasaraya devam ediyordu. Böyle bir ortamda İsfahan halkı ve Rüstem'in dayanma gücü kalmayınca, Mirza Rüstem şehri terk edip Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un yanına gitti. Mirza Rüstem'in gitmesinden sonra İskender, ordusunda kendisine baş gösteren muhalefet nedeniyle Şiraz'a geri döndü. Tek başına İsfahan'da kalan Halil Sultan ise şehirde çıkan kıtlık nedeniyle oradan ayrılarak tekrar Rey'e gitti. Burada Mirza Şahrüh'a durumu bildirip, kendisine verilecek yeni emirleri beklediğini bildirdi.⁴³⁰

Kardeşinin yoğun tazyiki sonucu İsfahan'da daha fazla duramayan Mirza Rüstem, 27 Eylül 1410 (27 Cemaziyelevvel 813) günü gücüne güvendiği Kara Yusuf'un yanına Tebriz'e geldi.⁴³¹ Türkmen hükümdarı Timurlu Mirzasını gayet iyi şekilde karşıladı. Öyle ki onun şerefine birbiri ardına toylar düzenledi. Karşılama faslının ardından Kara Yusuf, Mirza Rüstem ile birlikte Merağa tarafına gitti. Gılan dolaylarına gelindiğinde Türkmen hükümdarın geldiğini duyan, önemli Türkmen beylerinden birisi olan Şehrizer hâkimi Mehmed Saru, Kara Yusuf'un huzuruna çıkarak bağlılığını bildirdi. Öte yandan Kara Yusuf, 26 Recep /14 Kasım günü Mirza Rüstem'in emrine adamlarından kimseler vererek değerli hilat ve atları ona armağan olarak verip, İsfahan'a doğru yolcu etti. Kendisi de Tebriz'e döndü. Yine aynı sene Kara Yusuf'un Irak-ı Arab'ın fethine gönderdiği oğlu Şah Mehmed Erbil'de kaldı ve Bağdad'ın fethedilmesine yönelik hazırlıklara başladı.⁴³²

2.3.14. Kara Yusuf'un Pir Budak'ın Sultan İlan Etmesi ve Toy Düzenlemesi

Kara-Koyunlular, Timur'un ölümünden sonra süratle güçlenerek daha önceleri Celayirli Hanedanı tarafından yönetilen Azerbaycan'a ve Irak-ı Acem'e hâkim oldu. Kara

⁴³⁰ Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 71; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 89; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 87; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 62; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurular*, 98.

⁴³¹ Ca'ferî, *Mirza Rüstem'in Kara Yusuf'un yanına gelirken, yanında oğlu Osman'ın da bulunduğunu kaydeder (bk. Ca'ferî, Târîh-i Kebîr, 71).*

⁴³² Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 578; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 89, 94; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 87; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 62; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurular*, 98; Ca'ferî, Tebriz'e gelen Mirza Rüstem'in Kara Yusuf'tan yardım talebinde bulunduğunu ve Kara Yusuf'un onun bu isteğini yerine getirmemesinden dolayı Mirza'nın tekrar İsfahan'a döndüğünü yazar (bk. *Târîh-i Kebîr*, 71).

Yusuf, bu bölgeyi ele geçirdikten sonra bölgede meskûn halde bulunan halka gayet müşfik bir şekilde davranarak, Kara-Koyunlu idaresini kalıcı kılmaya uğraşmıştır. Ancak Türkmen Beyi çabalarının yanı sıra yaşadığı zamanda meşruiyet kazanmak için halk nazarında gerekli olan doğuştan gelen birtakım özelliklere sahip olmadığının da bilincindeydi. Nitekim Kara Yusuf, o dönemde sultanlık için en önemli kıstas olan asil ve padişah kanından gelme niteliğini taşıyamıyordu.⁴³³ Türkmen hükümdar bu nedenledir ki, Azerbaycan'daki Kara-Koyunlu hâkimiyetine meşruiyet zemini kazandırmak için akıllıca bir yönteme başvurdu.

Daha önce anlattığımız üzere Kara Yusuf'un, eski dostu Sultan Ahmed Celayir ile Dımaşk'ta hapisshanedeyken Pîr Budak adında bir oğlu olmuş ve bu çocuk Sultan Ahmed Celayir tarafından manevi evlat edinilmişti. Buna dayanan Kara Yusuf, oğlu vasıtasıyla Celayirliler ile kurmuş olduğu baba-evlat ilişkisini kullanarak, Azerbaycan'ın Sultan Ahmed Celayir'in olduğunu ve onun Azerbaycan'ı manevi oğlu Pir Budak'a bağışladığını ilan ederek, Aladağ'da Azerbaycan eyaletinin valisi olarak tahta geçişi için büyük bir merasim tertip etti.⁴³⁴ Verilen toyda Kara Yusuf, Pir Budak'ı altın bir tahta oturtup, başına altın bir taç giydirdi ve ardından beline altın bir kemer kuşattı. Kara Yusuf kendisini oğlu Pir Budak'ın vekili olarak görüyordu ve oğluna diğer emirlerle birlikte saygılarını sundu ve oğlunun yanına diz üzerinde oturdu.⁴³⁵ Ayan, eşraf ve ümeradan kimselere değerli hilatlar giydirilerek, kemer kuşatıldı ve aynı şekilde toya katılan önemli kimseler Pir Budak'ı tebrik mahiyetinde hediyelerini takdim ettiler. Birkaç gün süren kutlamalardan

⁴³³ Yılmaz, *Celayirliler*, 222. Faruk Sümer, o dönemde hükümdarlık için hukuki anlayışın, Cengiz soyuna ya da onunla hısımlığı olan bir aileye mensup bulunanların han ya da sultan olabileceklerine dikkat çekerek, Kara Yusuf'un da bu telakkiye uymak mecburiyetinde olduğunu söyler (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 88; Wing, *The Jalayirids*, 170).

⁴³⁴ Mîrhând ve Hândmîr, Pir Budak'ın sultan edilmesi olayının Kara Yusuf'un 1408 yılında Miranşah'ın ölümüyle sonuçlanan Timurlu karşılaşmasından sonra olduğunu yazmaktadırlar. Keza Bülent Yılmaz ve Ensar Macit de bu görüşü destekler nitelikte konuyu ele almışlardır. Ancak kanaatimizce söz konusu sultan ilan edilmenin 1408 de yapılması halinde Kara Yusuf'un Sultan Ahmed Celayir'in ölüm emrini vermeden önce ondan Azerbaycan'ı Pir Budak'a bıraktığına dair yarlık istemesine gerek kalmazdı. Öte yandan yine Sultan Ahmed Celayir'in son kez Tebriz'e geldiğinde halkın ona gösterdiği sevgi ve tâbiyet de böylesi bir sultan ilanından sonra görülmesi şüpheye mahal bırakan hususlardandır. Bu nedenle tarafımızca Faruk Sümer'in öne sürdüğü tarih esas alınarak, Kara Yusuf'un böylesi bir hamle yapmasının Tebriz halkının Sultan Ahmed Celayir'e gösterdiği davranışın bir tezahürü olarak onun Kara-Koyunlu hâkimiyetini tesis etmedeki eksikliği görmesi dolayısıyla olduğunu kabul etmekteyiz (bk. Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1137-1138; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 576; Yılmaz, *Celayirliler*, 222-223; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 168-169).

⁴³⁵ Hasan-ı Rumlu, Türkmen beyinin oğluna gösterdiği ihtiram ile ilgili olarak Pir Budak, babasının yanına geldiğinde Kara Yusuf, kendisine döşeğin üst tarafında yer verdiğini ve iki dizinin üzerinde oturmaya başladığını kaydeder (bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 65).

sonra Türkmen Beyi, fermanlar ve menşurların başına “*Sultan Pîr Budak Han yarlığından Ebû'n-Nasr Yusuf Bahadır Nuyan sözümlü*”⁴³⁶ ibaresini yazdırdı. Kara Yusuf, oğlu için yine diğer hükümdarlık alametlerini⁴³⁷ de yerine getirdi. İlk önce Pir Budak adına hutbe okuttu ve ardından hâkim olduğu muhtelif yerlerde en eskileri 814 tarihli olan gümüş ve bakır sikkeler kestirdi.⁴³⁸ Kesilen sikkelerin üzerinde Kara Yusuf ve oğlu Pir Budak’ın adları yazılıdır.⁴³⁹ Bu suretle Kara Yusuf, her defasında Celayirli hanedanına temayül gösterilip Kara-Koyunlu hâkimiyetine gölge düşmesi durumuna son vererek askeri alandakini başarılarına hukuki bir meşruiyet kazandırmış ve kendi hanedan soyunu tesis etmiştir.⁴⁴⁰

1411 senesinde Pir Budak’ı Sultan ilan eden Türkmen Hükümdar Kara Yusuf, 815/1412 yılında Muş dolaylarına geldi. Kara Yusuf, burada da oğlu Pir Budak için çok büyük bir merasim düzenledi. Öyle ki toy için bin koyun ve yüz kısrak kesildi.⁴⁴¹ Merasime önemli Azerbaycan emirleri ve Türkmen Beyleri katıldı. Bu Beyler Pir Budak’ı kutlamak için ona armağanlar sunarken, Kara Yusuf, Türkmen emirlerine ve Azerbaycan ayanına cins atlar ve altın işlemeli kürkler hediye etti.⁴⁴² Büyük toyda Kara Yusuf, seçkin kimseler ve has adamlarından oluşan bir topluluk ile eğlence meclisine oturarak, çalgıcılar eşliğinde neşe içinde kurulan ziyafet sofralarında eğlendi.⁴⁴³ Birkaç gün devam eden toyun ardından Kara Yusuf, Bitlis’e gitmek üzere Muş sahrasından ayrıldı. Bitlis’e

⁴³⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 88; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 168.

⁴³⁷ Söz konusu hükümdarlık ve hâkimiyet sembolleri hakkında tafsilat için bk. İhsan Arslan, “İlk Türk İslam Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, 16/51, Bahar 2012, 73-92.

⁴³⁸ Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 576; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 65; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 88; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 102-103; Yılmaz, *Celayirliler*, 222-223; Necefli Tofiq, *Qaraqoyunlu ve Aqqoyunlu Devletlerinin Tarixi Müasir Türk Tarixşünaslığında*, 24; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 168-169.

⁴³⁹ Osman Gazi Özgüdenli-Esko Naskali, “Karakoyunlu ve Akkoyunlu Sikkeleri”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, (ed. Bülent Arı), Ankara 2011, 158.

⁴⁴⁰ Wing, *The Jalayirids*, 172.

⁴⁴¹ Esasen İslam dininde at eti yemek helale yakın mekruhtur (bk. Lütfi Şentürk- Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali*, (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012, 409). Ancak Türkler İslamiyete sıkı sıkıya bağlı oldukları halde eski geleneklerini bırakmayıp özellikle önemli günlerde at eti yemeye devam etmişlerdir (bk. Saadettin Yağmur Gömeç, “Türk Kültüründe At”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2016, 829). Öte yandan Faruk Sümer, Kara Yusuf’un düzenlediği toyda at kestirmesine dikkat çekerek, kaynaklarda İslamiyeti kabul ederek Yakın-Doğu’ya gelen ve ardından başta Anadolu vesair yerlere yerleşen Türkmenlerin at eti yiyip, kımız içtiklerine dair herhangi bir bilginin olmadığını yazar. Bunun nedenini ise Türkmenlerin, Hanefi mezhebine mensup olmaları dolayısıyla açıklayan araştırmacı, Kara Yusuf’un kısrak kestirmesinin Moğol geleneğinden kaynaklı olduğunu yazmaktadır (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 89).

⁴⁴² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 89; Arayancan, “Karakoyunlularda ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış”, 120.

⁴⁴³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 101; Arayancan, “Karakoyunlularda ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış”, 120.

gelen Türkmen Hükümdar, Emîr Şemseddin tarafından gayet iyi bir şekilde karşılandı.⁴⁴⁴ Ardından Mardin yakınlarındaki Sâ'ur kalesine gelerek, burayı muhasara etmeleri için bir grup askerini bıraktıktan sonra kendisi Mardin'e gitti. Kara Yusuf, devlet hazinelerini Mardin kalesine bıraktıktan sonra güvenceye almak için şehrin korunmasını Kara Bahadır'a verdi.⁴⁴⁵

2.3.15. Kara Yusuf'un oğlu Şah Mehmed'in Bağdad'ı Zaptı

Şah Mehmed, Ahmet Celayir'in öldürülmesinin ardından babası Kara Yusuf tarafından Irak-ı Arab'ın fethiyle görevlendirilmişti. 1410 yılında Erbil'de bulunan Kara-Koyunlu şehzadesi Bağdad'ı fethetmek için hazırlıklar yapmaya başlamıştı. Öte yandan Sultan Ahmed Celayir, Kara Yusuf'un karşısına çıkmak için Tebriz'e giderken Bağdad'ın muhafazasına Emirlerinden Bahşayış'ı bırakmıştı. Şah Mehmed hazırlıklarını tamamlayıp, Bağdad'a geldiğinde elinde Irak-ı Arab'ın kendisine tevdi edildiğini bildiren ferman olmasına rağmen karşı direnişle karşılaştı. Emir Bahşayış⁴⁴⁶ fermanı tanımadığını bildirerek, şehri ona vermeyi reddetti. Emir Bahşayış, Sultan Hüseyin'in kızı ve aynı zamanda Şah Veled'in karısı olan Döndü Hatun, Şah Veled taraftarları ve Celayirli emirleriyle birlikte şehri savunmaya başladı. Zira Sultan Ahmed Celayir'in tebaası onun öldüğünü kabullenmek istemiyor ve bir gün mutlaka geri döneceğine inanıyorlardı. Bu sebeple şehirdeki mukavemet daha da güçlüydü. Yaklaşık sekiz ay süren kuşatmanın sonunda Şah Mehmed bir sonuç alamayınca, bu durumdan sıkılarak Bakuba'ya çekildi.⁴⁴⁷

Şah Mehmed, Bağdad'dan çekildikten sonra Celayirliiler arasında birtakım anlaşmazlıklar baş gösterdi. Abdurrahman İbn-i Molla adında bir kimse ortaya çıkarak, Sultan Ahmed Celayir'in yaşadığı söylentisi yayıp, yanına taraftar toplayıp Emir Bahşayış'e isyan edip idareyi ele aldı. Emir, bu isyan ile uğraşırken, Döndü Hatun tahta geçme hakkının kendi eşi Sultan Veled'e ait olduğunu söyleyerek hem Abdurrahman'ı

⁴⁴⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 101-102; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 90.

⁴⁴⁵ Hasan-ı Rumlu, Kara Yusuf'un Kara Bahadır'ı Erzincan'ın yönetimine getirdiğini yazar (*bk. Ahsenü't-Tevârih* 102).

⁴⁴⁶ Faruk Sümer, Sultan Hüseyin b. Üveys'in kızı Döndü (Dölendi) Hatun'un, Emir Bahşayış'ı öldürttüğünü ve şehrin idaresini eline aldığıı kaydeder. Ancak bu hadise daha sonra gerçekleşmiştir (*bk. Sümer, Kara Koyunlular*, I, 89).

⁴⁴⁷ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 267-268; el-Gıyâsî, *Târihü'l-Gıyâsî*, 100; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 309-310; Sümer, *Kara Koyunlular*, 89; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 109; Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Bilge Kültür Sanat Yay., (3. Baskı), İstanbul 2011, 202, Yılmaz, *Celayirliiler*, 241; Ensar Macit, "Celâyirliiler'de Kadın ve Siyaset", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 11, Güz 2019, 28.

hem de Bahşayış'ı öldürttü.⁴⁴⁸ Nitekim bir müddet sonra Bağdad'da Sultan Ahmed Celayir'in gerçekte hayatta olmadığı söylentisi dilden dile dolaşarak bütün şehirde konuşılmaya başlandı. Buna mukabil Döndü Hatun bir kez daha devreye girerek sultanın saklandığı ve emniyette olduğu, çok yakında Bağdad'a döneceği şayiasını yaydı. Sultan Ahmed Celayir'in gelişinin kutlanması için Bağdad'ın donatılarak, hazırlık yapılmasını emretti. Nitekim ahali bu şekilde üç gün boyunca Sultan Ahmed Celayir'in gelmesini bekledi. Sultan Ahmed Celayir'in gelmeyeceğini gayet iyi bilen Döndü Hatun herkesin eğlenmekle meşgul olduğu bir sırada yanına Sultan Veled'den olan Celayirli şehzadeleri Mahmud, Üveys ve Mehmed isimli üç oğlunu da alarak, kızları ve yakın adamlarıyla birlikte bir gemiye binerek gizlice Bağdad'dan ayrılıp Vâsıt'a kaçtı.⁴⁴⁹

Döndü Hatun'un oğulları ve hazine ile şehirden kaçmasından sonra Bağdad halkı büyük bir şaşkınlık içerisinde düştüler. Şehirde süren kısa süreli bir buhran ortamından sonra Bağdad'ın ileri gelenleri duruma müdahale ederek Bakuba'da ordugâhını kurmuş bir vaziyette bekleyen Şah Mehmed'in yanına gittiler ve onu şehre davet ettiler. Şah Mehmed yanına gelen Bağdad'ın mümtaz şahıslarıyla beraber 5 Muharrem 814/29 Nisan 1411'de Bağdad'a girdi ve teslim aldı. Kara-Koyunlu Türkmenleri şehri yağma ettiler. Ancak bu yağma sadece bir gün sürdü. Şah Mehmed ardından şehirde kendi adına hutbe okutup, sikke kestirdi.⁴⁵⁰ Kara-Koyunlu Türkmenleri şehre tam manasıyla hâkim olmuştu ancak yine de halk arasında Sultan Ahmed Celayir'in hala hayatta olduğu ve Bağdad'da geleceği yönündeki söylentiler devam etmekte ve toplumsal huzursuzluğa yol açmaktaydı. Bu durumdan rahatsız olan Şah Mehmed aralarında Şeyh Ahmed-i Sureverdi ve oğlunun aralarında bulunduğu asılsız söylentiyi yayan kimseleri yakalattırıp, hepsini öldürttü. Bağdad'da bulunan Şah Mehmed, Erbil'in yönetimine oğlu Şah Ali'yi getirdi. Ancak Şah Ali çocuk yaşta olduğu için şehrin yönetimi onun atabeyi Hasan Aka tarafından yürütüldü.⁴⁵¹ Bu suretle 1411 senesinde Kara Yusuf'un sayesinde ele geçirilen

⁴⁴⁸ Olayların tafsilatı için bk. Yılmaz, *Celayirliler*, 241-242.

⁴⁴⁹ Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 309-310; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 109; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 89; Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, 202-203; Yılmaz, *Celayirliler*, 242; Macit, "Celâyirliler'de Kadın ve Siyaset", 28-29.

⁴⁵⁰ Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 578; Azzâvî, *Târihü'l-İrâk*, II, 310; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 94; Aubin, "Tamerlan à Bagdad", 309; Üçok, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, 203; Yılmaz, *Celayirliler*, 242.

⁴⁵¹ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 54; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 89; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 109; Yılmaz, *Celayirliler*, 242-243.

Bağdad, 1467 yılına kadar Kara-Koyunlu hâkimiyetinde kaldıktan sonra Ak-Koyunlular eline geçmiştir.⁴⁵²

2.3.16. Kara Yusuf'un Ak-Koyunlular İle Savaşması

Kara-Koyunlu Beyi oğlu Pir Budak için toylar tertip ettikten sonra gittiği Mardin'de iken nazar-ı dikkatini tekrar Ak-Koyunlular üzerine çevirdi. Daha önce Kara Yusuf tarafından mağlup edilen Kara Yülük Osman yönetimindeki Ak-Koyunluların elinde sadece Âmid, Urfa ve Ergani gibi şehirler kalmıştı.⁴⁵³ Bu suretle Kara Yusuf, kuzeyden ve güneyden olmak üzere iki taraftan kuşatmış olduğu⁴⁵⁴ Ak-Koyunlu sorununa kesin bir son vermek istiyordu. Buna mukabil Kara Yülük Osman o dönem göç ve ticaret merkezi olan Diyarbakır/Arminiye üzerindeki denetimi elinde tutmak istiyordu.⁴⁵⁵ Öte yandan Kara-Koyunlu-Ak-Koyunlu mücadelesinde destekleyici bir diğer unsur da Memlûklerin tavrıydı. Zira Kara Osman, Memlûklüler'den Kara Yusuf ile mücadele hususunda yardım alıyordu. Memlûklerin bu desteğinin en büyük nedeni Ak-Koyunlular'ı, Kara Yusuf şahsında büyük bir güce kavuşan Kara-Koyunlular'a karşı bir tampon olarak kullanarak, Kara-Koyunlular'ın daha güçlenmesini engellemektir. Zira Ak-Koyunlular, güç kaybetmesi halinde Kara-Koyunlular hem bölge için hem de kendileri için büyük bir tehdit olacaktı. Bir diğer deyişle güçlü iki Türkmen devletinin birbirleriyle mücadelesi iki tarafı da uğraştırıp, askeri enerjilerini düşürecek, bu suretle Memlûklu devleti için ne Kara-Koyunlular ne de Ak-Koyunlular sorun kaynağı olmayacaktı.⁴⁵⁶

Hazinelerini güvence altına alan Kara Yusuf, Mardin'den hareketle son derece müstahkem olan Âmid'e doğru harekete geçti. Yolda hayvanlarını otlatmak suretiyle Âmid ve Çermik ekinliklerini tahrip etti. Tahribattan son derece zarar gören halk Kara Yusuf'tan bağışlanmayı istedi. Türkmen hükümdar, onlara aman etmek için bin adet at vermelerini şart koştu. Çermik halkı başlangıçta onun bu şartını kabul ettiler, ancak vermeyi taahhüt ettikleri atları teslim etmekte gecikince, bu duruma sinirlenen Kara

⁴⁵² el-Gıyâsî, *Târîhü'l-Gıyâsî*, 100; Abdüsselam b. el-Ömer Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 64; Aubin, "Tamerlan à Bagdad", 309; Abdülazîz Ed-Dûrî, "Bağdat", *DİA*, 4, İstanbul 1991, 433.

⁴⁵³ Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 103.

⁴⁵⁴ Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 55.

⁴⁵⁵ Woods, *Akkoyunlular*, 87.

⁴⁵⁶ Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 57; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 55.

Yusuf, kaleyi ele geçirdi ve kalede katliam gerçekleştirdi.⁴⁵⁷ Bu olayın ardından Ak-Koyunlular'ı tedip için asıl hedefi olan Ergani üzerine yürüdü. Ergani'de iki taraf arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Çarpışma Kara Yusuf'un mağlup ettiği hasmı Kara Yülük Osman'ın kaleye kapanmasıyla son buldu. Kara-Koyunlular şehri yağmalayıp başkent Tebriz'e geri döndüler.⁴⁵⁸

2.3.17. Kara Yusuf'un Emir Bistam ile İlişkilerinin Bozulması

Kara Yusuf'un, savaşlarda yararlılık gösteren emirlerinden Bistam-ı Câkir ile aralarının açıldığı görülmektedir. Kara Yusuf ile Bistam'ın aralarının açılması hususunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmama ile birlikte anlaşmazlığın Sultaniye ve çevresinin hâkimiyeti meselesinden kaynaklanması kuvvetle muhtemel bir ihtimaldir. Zira Kara-Koyunluların Irak-ı Acem Valisi olan Türkmen emir bir süreden beri, bağlı olduğu hükümdar Kara Yusuf'un emirlerine riayet etmede gevşeklik gösterip, müstakil bir bey gibi hareket etmeye başlamıştı. Nitekim Kara Yusuf, onun uyarılması için Erdebil'e adamlarını gönderdi ise de bunlar herhangi bir başarı elde edemediler. Bunun üzerine Türkmen emir kendisi harekete geçti ve Kara Yülük Osman'ı mağlup ettikten sonra Irak-ı Acem'e yönelip, aynı senenin Eylül ayı ortalarında Sultaniye önlerine geldi. Kara Yusuf, asi valisine her ne kadar kızmış olsa da şehre girmeden önce adamlarını göndererek, Bistam-ı Câkir ve kardeşlerini kendisine baş eğip, itaat etmeye davet etti. Ancak onlar Kara-Koyunlu beyinin sözlerini dikkate almayarak menfi cevap verdiler. Bunun üzerine Kara Yusuf, askerlerine emir verip Sultaniye şehrini tahrip ettirdi. Kara

⁴⁵⁷ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 485; Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın "Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr" Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, 24; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 90; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman", 103; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 57; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 55.

⁴⁵⁸ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 485; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 171; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 90; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 103; Fatma Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 57. Bazı kaynaklar ve bu kaynaklardan hareketle bazı müverrihler iki taraf arasında yaşanan hadiseleri şu şekilde nakleder: İki taraf karşı karşıya geldi. Kara-Koyunlu askerleri civardaki kaleleri zapt etti. İki Türkmen devleti arasında devam eden çarpışmalarda pek çok asker hayatını kaybetti. Savaş bu şekilde devam ederken, Şahrüh'un Tebriz'e gittiği haberini alan Kara Yusuf, şehri yağma ederek payitahtına geri döndü. Öte yandan Kara Yülük Osman, Kara-Koyunlu Beyi'ni bir müddet takip ettikten sonra, Erzincan tarafına gittiğini ve daha sonra bir Kara-Koyunlu toprağı olan Sincar'ı yağma edip, Musul kabilelerini soyduğunu ve Kürt beylerine saldırarak bunlardan bazılarını esir aldığını ve tutsakları serbest bırakmak için kendisine 100.000 dirhem, 100 koyun ve 10 at verildiğini yazarlar. Aynı kayıtlarda Kara Yusuf'un sulh teklifinde bulunduğu ama Kara Yülük Osman'ın buna razı olmadığına yazar. Yine kışı geçirmek üzere Karabağ'da bulunan Kara Yusuf'un askerlerinin arasında koleranın yayıldığı bilgisi de yer alır. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 91; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 56.

Yusuf, asi valisi Bistam-ı Câkir ile uğraştığı sırada kendisine karşı kurulan ittifak dolayısıyla yönünü tekrar Şirvanşahlar üzerine çevirmek zorunda kaldı.⁴⁵⁹

2.13.18. Kara Yusuf'un Şirvanşah İbrahim ve Müttefiklerini Yenmesi

Hatırlanacağı üzere Türkmen hükümdar, Şirvanşah şehzadesi Keyûmers'i, Şirvanşah İbrahim'den kendisine itaatini istediğini bildiren bir mektup ile göndermişti. Ancak Timur'un topraklarından kendisine bir hisse kapıp müstakil olarak ayakta kalmak isteyen Şeyh İbrahim bu mektubu görmezden gelip Kara-Koyunlu tahakkümünü kabul etmedi. Ancak Şirvanşah İbrahim, Sultan Ahmed Celayir gibi bir sultanı dahi saf dışı bırakan Kara Yusuf'un karşısına tek başına çıkmaktan çekiniyordu. Bunun için tıpkı kendisi gibi Kara-Koyunlulardan muzdarip müttefik arayışına girdi. Nitekim çok geçmeden Şeki⁴⁶⁰ hâkimi ve Gürcistan Kralı onun yanında yer aldılar. Şirvanşah İbrahim, Şeki hâkimi Seyyidî Ahmed ve Gürcü Kralı Köstendil (Konstantin)'den oluşan üçlü ittifak bir araya gelerek Kara Yusuf'a karşı savaş hazırlıklarına başladı. Müttefikler, iki yıla yakın bir hazırlık evresinden sonra Kara-Koyunlu Hükümdarı, Sultaniye dolaylarında iken harekete geçtiler. Kara Yusuf, kendisine yönelen ittifaktan haberdar olur olmaz süratle 20 Recep 815/26 Ekim 1412'de payitahtı Tebriz'e dönüp, savaş hazırlığı yaparak kuvvetlerini topladı. Kara-Koyunlu hükümdarı aynı senenin 17 Kasımında Karabağ'a ulaştı ve savaşa girişmeden önce hasmı İbrahim'e elçi göndererek barışın korunması yönünde teklifte bulundu. Ancak ittifakta bulunan üç isim de bu teklife yanaşmadılar. Aksine Kara Yusuf'un kendilerinden çekindiklerini düşünerek daha bir cesaretlendiler. Nitekim müttefiklerin gösterdikleri cüretkâr tavır Kara-Koyunlu Beyi'nin hiddetini artırdı.⁴⁶¹ Öte yandan nehrin karşı tarafında bulunan Şirvanşah, Kür ırmağının sahillerini hendeklerle çevrelemişti.⁴⁶² Gürcü Kralı ve Şeki hâkimi on iki binlik bir kuvvet ile Şirvanşah askerlerine takviye yapmışlardı.⁴⁶³ Bu suretle savaş kaçınılmaz olunca, Kara

⁴⁵⁹ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 485; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 91; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 178.

⁴⁶⁰ Şeki, Güney Kafkasya'nın doğu kesiminde yer almakta olup, Kafkas dağlarının bir kısmını oluşturan Salavat dağının eteklerinde kurulmuş bir şehirdir. Kuruluş tarihi bilinmeyen şehir, söz konusu bölgede kurulan ve uzun bir müddet tarih sahnesinde yer almış olan Şeki Hanlığına ismini vermiştir (bk. Mustafa Aydın, "Şeki", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 489-490).

⁴⁶¹ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 172; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 91-92; Paydaş, "Timurlu ve Türkmenler'in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri", 121; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 175-176.

⁴⁶² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 98.

⁴⁶³ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Dövlleti*, 284.

Yusuf, 19 Aralık 1412'de Kür ırmağını geçerek müttefik orduya hücum etti. İki taraf arasında şiddetli çarpışmalar gerçekleşti. Şirvanşah askerleri Kara-Koyunlu Türkmenleri karşısında dayanamayıp bütün değerli eşyalarını savaş meydanında bırakarak kaçtı. Buna mukabil Gürcü askerleri bir müddet daha savaşmayı sürdürdüysede Kara Yusuf onları da bozguna uğratarak birçoğunu esir aldı. Savaşın sonunda esir alınanlar arasında kaçmaya çalışırken hendeğe düşerek elini kıran Şirvanşah İbrahim⁴⁶⁴, kardeşi Şeyh Behlül, Şirvan kadısı Mevlana Zahirüddin, Gürcü Kralı Köstendil ve kardeşiyle birlikte çok sayıda Gürcü askeri bulunmaktaydı. Yine Gazanfer, Esedullah, Halillullah, Menuçehr, Abdurrahman, Nasrullah, Haşim, Kadı Padar ve Emir Huşeng gibi önemli kimseler ve yüksek rütbeli emirler de tutsak edildi. Kara Yusuf, savaşta büyük mukavemet göstermeyen Şirvan askerlerine kötü muamelede bulunmadı. Keza Şeyh İbrahim, kardeşi Behlül ve Şirvan kadısını öldürmedi. Öte yandan 300 kadar Gürcü Aznavur⁴⁶⁵ esir öldürürken, Gürcü Kralı ve kardeşini bizzat oğlu Pir Budak öldürdü. Daha sonra Kara Yusuf, Şirvanşah İbrahim'i tutsak bir halde Tebriz'e gönderip hapsettirirken, Türkmen ordusuna Şamahi dolaylarını ve Şirvan ülkesi çevresini yağma ettirdi. Kara Yusuf, ordusuna yaptırdığı yağmadan elde ettiği 100 tümen deve, koyun, at ve inek gibi bol ganimetlerle payitahtı Tebriz'e avdet etmek üzere yola koyuldu. Fakat geri dönüş yolunda şiddetli kış nedeniyle ganimet hayvanların çoğu yolda telef oldular.⁴⁶⁶

1 Şubat 1413'te Kara Yusuf ordusuyla birlikte Tebriz'e geldi. Geri dönmesinin ardından esirler meselesi ile ilgilendi. Kara Yusuf, "*Şirvanşahın kabahati büyük olmakla beraber, biz onu tarhis edersek, hem sevap bir iş görmüş hem de adaletimizi göstermiş oluruz*"⁴⁶⁷ diyerek esir aldığı Şirvanşah İbrahim, kardeşi Behlül ve Şirvan kadısının serbest bırakılması için fidye istedi. Siyasi hayatının en mühim zaferlerinden birini

⁴⁶⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 99; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Dövleti*, 284.

⁴⁶⁵ Kazım Paydaş, Aznavur'u soylu Gürcülerin oluşturduğu bir sınıf olarak tanımlar. Araştırmacı, önemli Gürcü Beylerinin XI. asra kadar bu ünvanı kullandıklarını, XIII-XIV. yüzyıllarında bu sınıftan bazılarının ayrılarak Aznavurlar'dan üst bir sınıf oluşturduklarını kaydeder (bk. "Timur ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri", 121n.52).

⁴⁶⁶ W.E.D. Allen, *A History of The Georgian People*, London 1932, 126; Andreasyan, "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", 101-102; Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, TTK Yay., Ankara 1992, 153; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 92; Nikoloz Berdzenişvili Simon Canaşa, *Gürcüstan Tarihi*, (çev. Hayri Hayrioğlu), (2.Baskı), Sorun Yay., İstanbul 2000, 203; Necefli Tofiq, *Qaraqoyunlu ve Aqqoyunlu Devletlerinin Tarixi Müasir Türk Tarixşünaslığında*, 24-25; Aydın Aslanov, "The Caucasus In The 15th Century (600th Anniversary of the Azeri Kara Koyunlu State)", *The Caucasus & Globalization*, 5/1-2, 2011, 172-173; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 176; Kemal Taşcı, "Ahıska Bölgesinin Türkleşmesine Kara-Koyunlu ve Ak-Koyunlu Devletlerinin Gürcistan Siyasetinin Etkisi", *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler*, II, Erzincan 2017, 602.

⁴⁶⁷ Zeynel oğlu Cihangir, *Şirvanşahlar Yurdu*, İstanbul 1931, 130-131.

kazanan Kara Yusuf, Şirvanşah İbrahim'den sarayındaki bütün altın ve gümüş eşyaların getirilmesini emretti. Ardından Şirvan hâkiminin kardeşi Şeyh Behlül'ün özgürlüğü için 200 tümen, Kadı Mevlana Zahirüddin için ise 100 tümen Irak altını kurtuluş akçesi belirlendikten sonra, tespit edilen meblağın Kara Yusuf'a getirilmesiyle 30 Mart 1413'te serbest bırakıldılar ve memleketlerine döndüler. Öte yandan Şirvanşah İbrahim'e gelince gerek huzura geldiğinde Kara Yusuf'a karşı göstermiş olduğu güzel tavır⁴⁶⁸ gerekse Tebriz ahâlisinin önde gelen kimselerinden Şeyh Kassab'ın onun nezdinde kefil olmasının bir sonucu olarak 1200 tümen Irak altını vermesi şartıyla serbest bırakılacağını bildirdi. Bunun üzerine Şirvanşah İbrahim, ülkesindeki kale ve kasabaların valiliklerine, kurtulması için gereken fidyenin toplanması hususunda emir gönderdi. Şirvan'daki Divan görevlileri Sultan İbrahim'e kefil olanların, Şeyh Kasab'ın adına fidyenin verileceğini taahhüt ettiklerini bildiren bir belge hazırlayıp onayladılar. Nitekim kısa bir sürede Kara Yusuf'a söz verilen fidyeye toplandı.⁴⁶⁹ Bu suretle Sultan İbrahim, Kara-Koyunlu vassallığını kabul etti. Öte yandan Kara Yusuf'tan, Şirvan Vilayeti'nin yönetiminin, Şeki sınırlarından Derbend'e kadar Şirvan'a bağlı bütün şehirlerle birlikte önceden olduğu gibi kendinde kalacağına dair bir ferman aldı.⁴⁷⁰ Böylece Şirvanşah İbrahim, Kara-Koyunlu beyine karşı ağır bir mağlubiyet almasına rağmen ülkesinden toprak kaybetmemiş ve eski hâkimiyetine devam etmiştir. Yaklaşık bir ay gibi bir süre daha Tebriz'de kalan Şirvanşah İbrahim baharın gelmesiyle Muharrem 816/Nisan 1413'te kendi ülkesine döndü.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Hasan-ı Rumlu, İbrahim'in serbest bırakılmasıyla ilgili şunları kaydeder; “Sultan İbrahim elinin ağrısından şikâyet edince Sultan Pir Budak'ın atabeği olan ve Sultan İbrahim'i gözetleyen Emir Kara durumu Kara Yusuf'a arz etti. O, Sultan İbrahim'i çağırdı. Şirvan valisi, Türkmen padişahının yanına geldiği zaman yakışıklı gençler ve güzel dilberler, ellerinde keselerle onları karşıladılar. Sultan İbrahim korkup çekinmeden güzel sözler söyledi. O sözlerle Kara Yusuf'un sevgisini kazandı. Bu sırada Ahi Kassab, “Sultan İbrahim, divan naiblerinin hangi şartlarını kabul ettiyse biz onu yerine getirmeye kefiliz” dedi. Kara Yusuf, Ahi Kassab'ın sözünü kabul etti. Sonunda ahlakının güzelliği ve şefkatinin fazlalığından dolayı Sultan İbrahim'in yaptıklarını yapmamış saydı. Ayağındaki bağı çözerek ona yanında yer verdi. Sultan İbrahim, devlet hazinesine 1200 Irakî tümen göndermeyi kabul etti.” *Ahsenü't-Tevârih*, 99.

⁴⁶⁹ Paydaş, “Timur ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri”, 122.

⁴⁷⁰ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 285.

⁴⁷¹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 486-487; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 172; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1149-1150; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 604; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 99-100; Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, II, (çev. Mehmed Emin Bozarlan), Ant Yay., İstanbul 1971, 84; Zeynel oğlu Cihangir, *Şirvanşahlar Yurdu*, 130; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 92; Göde, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi Adlı Eserinin Çeviri ve İncelenmesi*, 70; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 285; Paydaş, “Timur ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla olan Münasebetleri”, 122; Aslanov, “The Caucasus In The 15th Century”, 173; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 176.

2.3.19. Kara Yusuf'un Emir Bistam Meselesi Dolayısıyla İkinci Kez Sultaniye'ye Yürümesi

Kara Yusuf ile valisi Bistam-ı Câkir arasındaki gerginlik, Sultaniye'nin tahrip edilmesiyle son bulmadı. Keza Kara Yusuf'un Sultaniye önlerine kadar gelmesine rağmen Emir Bistam başkaldırısında ısrarcıydı. Bistam'ın asiliği bir kenara Kara Yusuf, ticarî bir öneme haiz, Timurlu topraklarına sınır olan ve payitaht Tebriz'in güvenliği açısından hayatî öneme sahip bulunan Sultaniye'nin ehemmiyetinin⁴⁷² farkındaydı ve böylesi bir şehre kendisine başkaldıran bir Türkmen'in hâkim olmasını kabul edemezdi. Nitekim Şirvanşahların başını çektiği müttefik kuvvetleri yenilgiye uğratıp kışı geçirdikten sonra 1 Mayıs 1413 /29 Muharrem 816 tarihinde Sehend yaylağına gitmek üzere yola koyuldu. Bu esnada Emir Bistam'ın yeğeni Mansur oğlu Muhammed, yakalanıp Tebriz'de tutsak edilirken, oğulları ve karısı da Bağdad'a gönderildi. Bir müddet sonra Kara Yusuf, sebebini bilmediğimiz bir nedenden ötürü Muhammed'i serbest bıraktı. Buna ilaveten onu Erdebil ve Halhal'ın emirliğine getirdi. Kışın geçip, havaların ısınmasıyla birlikte bir kez daha Bistam-ı Câkir'in bulunduğu Sultaniye üzerine yürüdü ve askerlerine başta Sultaniye olmak üzere Kazvin, Derguzin gibi şehirleri tahrip ettirdi. Kara Yusuf bu işlerle meşgul olurken, bir süre önce hapisten çıkarıp, emirlik payesine yükselttiği Muhammed'in, tıpkı amcası Bistam gibi Kara-Koyunlu otoritesine karşı bir başkaldırı içerisinde olduğunu öğrendi. Tüm bunların yanı sıra Kara Yusuf, aynı tarihlerde Fars hâkimi Timurlu Mirza İskender'in Hemedan'e gelmiş olduğu haberini de aldı. Zira Türkmen Hükümdar, valililerinin asiliklerinden daha büyük sorun teşkil eden ve yaklaşmakta olan Timurlu tehlikesi ile karşı karşıyaydı.⁴⁷³

2.3.20. Kara Yusuf'un Timurlu Mirza İskender ile İlişkileri

Timur'un ölümünün üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen Çağatay ülkesinde hâkimiyet mücadeleleri devam etmekteydi. Timur haleflerinin arasında vuku bulan bu mücadelelerde Mirza İskender kardeşi Mirza Rüstem'i İsfahan dolaylarında mağlup edip, Fars ve Irak-ı Acem'in bir kısmını hâkimiyeti altına aldı. Mirza İskender,

⁴⁷² Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 104.

⁴⁷³ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 506-507; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 181-182; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 92; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 93; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 178.

kendisine merkez edindiği İsfahan'da birtakım imar faaliyetlerinin ardından, önce Kirman daha sonra Lûristan taraflarına askeri yürüyüşler yapmıştır.⁴⁷⁴ Nitekim mutlak surette Azerbaycan'ı zapt etmeyi isteyen Mirza İskender Lûristan'dan Azerbaycan topraklarına yürüyüp Nihavend'e geldi. Kara Yusuf ise İskender'in yaptıklarından haberdar olur olmaz karşılık vermek üzere harekete geçti. Öte yandan İskender'in 1413 yılı baharında Vurucerd üzerine yaptığı askeri sefer sonrasında, buranın hâkimi Muhammed-i Kumî korkusundan kaçarak, Kara Yusuf'un yanına sığındı. Onun kışkırtmalarının da etkisiyle Türkmen hükümdar asker toplayıp, hazırlık yaparak Hemedan'a doğru yürüdü.⁴⁷⁵ Mirza İskender de ordusuyla birlikte onu karşılamak için çıktı ve kampın etrafına hendekler kazdırdı. Zira Çağatay askerleri Türkmen ordusundan ziyadesiyle korkuyordu.⁴⁷⁶ İki taraf arasında bir konaklık mesafe kalmıştı ki, Kara Yusuf hastalandı ve dahası aynı hastalık ordusunda da baş gösterdi. Bunun üzerine Kara Yusuf, Türkmen ordusuna savaşmadan geri dönme emri verdi. Ancak Kara Yusuf'un bu hareketi Mirza İskender nezdinde korkup geri çekilme olarak algılandı ki olay karşısında "*Mirza Kara Yusuf bizden korkup kaçmıştır. Acizliğini ve zayıflığını hastalık bahanesine bağlamıştır.*" diyerek düşüncesini ortaya koymuştur.⁴⁷⁷ Mirza İskender'in durumu öğrendikten sonra Türkmenlerin peşlerinden giderek üç konak onları takip etti ve geri çekilirken bıraktıkları eşyaları ele geçirip, Türkmenlerden bazılarını esir aldı.⁴⁷⁸

Ordusuyla payitahtı Tebriz'e avdet için harekete geçen Kara Yusuf, daha önce Kara-Koyunlu hâkimiyetini tanımayan Gaverûd kalesine geldi. Kale hâkimi Emir Baba Hacı, önceleri kalesinin fetholunmaz derecede müstahkem oluşuna binaen Türkmen Hükümdara boyun eğmese de bu gelişinde, onu hediyelerle karşılayıp, ihtiramla muamele ile itaatlerini arz etti. Kara Yusuf bu durumdan son derece memnun kalıp, bölgenin idaresini eskiden olduğu gibi Baba Hacı'da bıraktı. Gaverud kalesini itaat altına almak gibi bir başarının ardından ordusunu terhis etti ve 10 Cemaziyelahir 816/7 Eylül

⁴⁷⁴ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 507-508; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 71-72; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 93; Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 100.

⁴⁷⁵ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 507-508; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 73; Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 100.

⁴⁷⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102.

⁴⁷⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 507-508; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 182; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 73; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 92; Aka, *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 100; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 93; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 178.

⁴⁷⁸ Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 73. İsmail Aka, bunun ancak uzaktan bir takip olabileceğini yazar (bk. *Mirza Şahrûh ve Zamanı*, 100/n.8).

1413'te Tebriz'e ulaştı. Nitekim Kara Yusuf, bizzat Mirza İskender'in karşısına çıkıp, onun ordusuyla çarpışmasa bile bir kez daha üzerindeki Timurlu tehdidini bertaraf ederek Azerbaycan topraklarındaki hâkimiyetini korumayı başardı.⁴⁷⁹

1413 senesi olayları arasında Kara Yusuf'un Bağdad emirliğine getirdiği oğlu Şah Mehmed'in Şehrizor üzerine askeri bir faaliyet yürüttüğünü görmekteyiz. Kara-Koyunlu şehzadesi, Şehrizor valisi Türkmen Mehmed Sarû ile arasında meydana gelen çarpışmadan galip olarak çıktı ve adı geçen emir ile oğlunu ele geçirdi. Şehzade Şah Mehmed, Mehmed Saru'yu Hit kalesi'de tutsak ettirirken, hasmının oğlunu beraberinde Bağdad'a götürerek, orada hapsedti.⁴⁸⁰

2.3.21. Şahruh'un Azerbaycan Üzerine Yönelişi ve Mirza İskender'i Bertaraf Etmesi

Timur'un oğlu Şahruh, babasının ölümünün ardından parçalanmaya başlayan imparatorluk topraklarını toparlamaya çalışıyordu. Şahruh tıpkı babası Timur gibi Azerbaycan'ı kendi toprağı olarak kabul ediyordu. Timurlu mirzanın en büyük emeli devletini Timur zamanındaki sınırlara eriştirmektir. Nitekim daha önce bahs olunduğu üzere bu düşünceyle Azerbaycan topraklarını Kara-Koyunluların elinden almak ve onların Irak-ı Acem'deki siyasi yayılımına engel olmak için Mirza Halil Sultan'ı, emrine 10.000 kişiden mürekkep bir ordu vererek, göndermişti. Ancak Mirza Halil aldığı görev için yola çıkıp Rey'e vardığında, Mirza Rüstem ve Mirza İskender'in aralarındaki hâkimiyet ihtilafı yüzünden daha fazla ileri gidemeyerek, iki Timurlu kardeşin arasını bulmaya çalışmış ise de hem bu hususta başarılı olamamış hem de Kara-Koyunlular üzerine yürüyememişti. Üstelik o sıralarda İsfahan'da çıkan kıtlık nedeniyle, Rey'e geri döndü. Rey'e döndükten bir müddet sonra rahatsızlanan Halil Sultan, 16 Receb 814/ 3 Kasım 1411'te vefat etti.⁴⁸¹ Bu suretle Timur'un oğlu Miranşah'ın halefleri hâkimiyet

⁴⁷⁹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 507-508; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 182; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 93; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 100; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 93; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 178.

⁴⁸⁰ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 508-509; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 182; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 103; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 93.

⁴⁸¹ 16 Receb 814 tarihini miladiye çevirirken Faruk Sümer 6 Kasım 1411, İsmail Aka 2 Kasım 1411 olarak çevirmiştir. Ancak *TTK* tarih çevirme kılavuzuna göre doğrusu verdiğimiz şekildedir.

mücadelelerinden çekilmiş oldu.⁴⁸² Ancak diğer taraftan Şahruh'un Azerbaycan'ı tekrar Timurlu hâkimiyeti altına alma umut ve isteği bir süreliğine sekteye uğradı.

Yaşanan hadiseler Şahruh'u Azerbaycan'ı elde etme isteğinden hiçbir zaman vazgeçirmedi. Şahruh'un Maverâünnehir'i ele geçirmesinden sonra Timur'un ardında bıraktığı miras için yaşanan mücadeleler neredeyse tamamen bitmişti.⁴⁸³ Zira Emir Şah Melik'in, 1413 yılında Deşt-i Kıpçak havalisindeki otorite boşluğundan faydalanarak, Timur'un ölümünün ardından, Özbekler tarafından taarruza uğrayan Harezm'i ele geçirmesi⁴⁸⁴, Şahruh'un batı üzerindeki ilgisinin yoğunlaşması için uygun zemini oluşturmuştu. Bu suretle Şahruh, Maverâünnehir ve Horasan'da idaresini sağlamlaştırdıktan sonra Irak-ı Acem ve Fars'a doğru harekete geçti. Ardından askeri yürüyüşü için yaklaşık yüz bin kişiden oluşan ordu topladı. Şahruh'un Semerkand'da bulunan oğlu Uluğ Bey, babasının topladığı orduya filler göndererek destek verdi.⁴⁸⁵ Gerekli hazırlıklarını yapan Mirza Şahruh, 18 Recep 816/14 Ekim 1413'te Herat'tan Nişabur'a doğru yola çıktı. Nişabur'dayken Mirza İskender'e Ebû-Said Melik isimli bir adamıyla birlikte mektup gönderdi. Şahruh, mektubunda kışı geçirmek üzere Mazenderan'a geleceğini ve ardından havaların ısınmasıyla Kara Yusuf üzerine gideceğini ve onun da bu yürüyüşünde ordusuyla birlikte kendisine katılmasını bildirdi.⁴⁸⁶ Nitekim Hasan-ı Rumlu, mektubu şöyle kaydeder: “*Padişah bayrakları Türkmen Kara Yusuf'u kovmak için Azerbaycan'a yönelmiştir. Sen oğlumuz, Türkmen ordusunun gücünü kırmak, ailemizin ülkesinin düşmanını ortadan kaldırmak için çaba harcamalısın. Başarı yolunda yürümek konusunda özür ve mazeret beyan etmemelisin. Fars ve Irak ordularını toplayarak Rey civarında bulunan gök gibi görkemli kampımıza (ordu) katılmalısın*”.⁴⁸⁷

Mektubu alan Mirza İskender, Şahruh'un beklediğinin aksine ihtirasına yenildi ve amcasının göndermiş olduğu elçiye son derece kaba davrandıktan sonra, kötü sözler

⁴⁸² Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 98.

⁴⁸³ Aka, “Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış”, 41.

⁴⁸⁴ İsmail Aka, “Timur'un Ölümünden Sonra Güney-İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 54.

⁴⁸⁵ Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), (2. Baskı), TTK Yay., Ankara 2015, 91.

⁴⁸⁶ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 493-496; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 175-176; Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 74; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 94; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 100; a. mlf, “Timur'un Ölümünden Sonra Güney-İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri”, 54; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 180.

⁴⁸⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 102-103.

söyleyerek onu geri gönderdi.⁴⁸⁸ Zira İskender kardeşlerini saf dışı bıraktıktan sonra, asıl hedefi olarak Timur İmparatorluğu'nun tek lideri olma hevesi taşıyordu ki bunun önündeki en büyük engel amcası Şahruh idi.⁴⁸⁹ Nitekim elçi yanından ayrılır ayrılmaz süratle harekete geçti ve Şahruh'un geliş güzergâhındaki yolları kapatma işine girişti. Bu maksatla Saggız, Tud ve Dînever kalelerini ele geçirip⁴⁹⁰, Sistan, Kandehar, Germsîr emirleri gibi civarda hüküm süren emirlere mektuplar gönderip onların desteğini sağlamaya çalıştı.⁴⁹¹ Öte yandan elçi olarak Mirza İskender'e giden ve aşağılanan Ebû-Said Melik geri dönüp, Şahruh'u durumdan haberdar etti. Bunun yanı sıra İskender'in mektup gönderdiği kimselerden biri olan Sistan Hükümdarı Melik Kutbeddin, onun elçisini tutuklayıp, Şahruh'a gönderdi.⁴⁹² Bu suretle Şahruh, Mirza İskender'in kendisine yönelik muhalefetinin ciddi boyutlarda olduğunu gördü. Bu yüzden Kara Yusuf üzerine yürümeden önce, arkada kendi kanından bir muhalif bırakmaması gerektiği kanaatine vardı ve Tebriz yerine İsfahan üzerine yürümeye karar verdi. Bu maksatla 14 Muharrem 817/5 Nisan 1414'de Mazenderan'dan yola çıktı ve Damgan'a vardı. Buradayken Kara Yusuf'tan yüz çevirmiş olan Bistam-ı Câkir'in elçisi, Şahruh'un huzuruna gelerek itaatlerini arz etti. Timurlu Sultanı, elçiyi gayet iyi karşılayıp onu misafir etti. Ardından onunla Bistam-i Câkir'e haber yollayarak Sultaniye şehrini tahkim ettirmesini ve şehirle birlikte havalinin güvenliğine dikkat etmesini öğütlemenin yanısıra oğlu Bayezid'i ve kardeşini ordusunda yararlılık göstermeleri için göndermesini bildirdi.⁴⁹³ Daha sonra Şahruh yönünü İsfahan'a çevirdi ve Kum ve Sâve'yi elde etti. Bu sırada İskender'in kardeşi Mirza Baykara ve İskender'in bazı önemli emirleri Şahruh'a katıldılar. Neticede kuşatma faslının ardından, Mirza İskender kaçarken yakalandı. Şahruh onu kardeşi Rüstem'in yanına gönderdi. Mirza Rüstem bir dönem saltanat mücadelesi ettiği kardeşi

⁴⁸⁸ Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 74.

⁴⁸⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 94. Hasan-ı Rumlu, Mirza İskender'in, Şahruh'un Irak'ı alıp, kendisini bu topraklardan çıkaracağı şüphesinden dolayı ona muhalefet ettiğini yazar (*bk. Ahsenü't-Tevârih*, 103).

⁴⁹⁰ Ca'ferî, *Târîh-i Kebîr*, 74.

⁴⁹¹ Hasan-ı Rumlu, gönderdiği bu mektupların başına "*El-kaim bi emri'l-müslimin ve veli-yi emiri'l-müminin Sultan İskender*" lafzını yazdırmıştır. Nitekim Mürsel Öztürk, onun kendisine verdiği "*veli-yi emiri'l-müminin*" sıfatı ile bağımsız bir padişah olarak Mısır Abbasi halifesine bağlı olduğunu ya da bağlanmak istediği fikrini dile getirir. 103n.176.

⁴⁹² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 103.

⁴⁹³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 520-523; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 186-187; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 94; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 104, Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 181.

İskender'in gözlerine mil çektiirdi.⁴⁹⁴ Bu suretle kendisine karşı ortaya çıkan muhalifi ortadan kaldırıp İsfahan'ı ele geçirdikten sonra idari taksimat yaptı. Bu taksimatta, Irak-ı Acem'i Mirza Rüstem'e, Hemedan, Vucurid, Nihavend ve Lûristan'ı Mirza Baykara'ya, Kum ve havalisini Timur'un Anadolu seferi sırasında vefat eden torunu Muhammed Sultan'ın oğlu Emirzâde Sa'd Vakkas'a ve Rey civarını Miranşah'ın oğlu İcil'e verdi. Ardından Fars bölgesinin yönetimini oğlu İbrahim Sultan'a bıraktıktan sonra 7 Ekim 1414'te Herat'a geldi. Şahruh Herat'tayken, onun emrine uyup, oğlu Bayezid'i İsfahan kuşatmasına gönderen Türkmen Bistam Beg yanına bizzat gelerek, bağlılığını bildirdi.⁴⁹⁵ Bu suretle, Kara Yusuf'un güvendiği en iyi adamlarından biri olan Bistam-i Câkir, ezeli düşmanı ile işbirliği içerisine girerken, Şahruh'un Kara-Koyunlular ile karşılaşması Timur Devleti'ndeki iç karışıklıklar nedeniyle sekteye uğramış oldu.

2.3.22. Kara Yusuf'un Şahruh ile Anlaşma Teşebbüsü ve Sultaniye İle Kazvin'i Ele Geçirmesi

Kara Yusuf, Şahruh'un yeğeni Mirza İskender ile yaşadığı siyasi gerilim dolayısıyla, Şahruh'un kendi üzerine gelmesinden kurtulmuştu. Öte yandan Timurlu Sultanının müşkil bir vaziyette olduğunu düşünerek, onunla savaşmadan diplomatik iletişim kurarak sözde onun tâbiyetini kabul etmek suretiyle bazı faydalar elde etmek niyetindeydi. Nitekim bu yönde Kara Yusuf'un Şahruh ile kurduğu ilk diplomatik görüşme, Şahruh Damgan'dayken, Bistam Bey'in elçisinin geldiği sıralarda gerçekleşti. Aşağı yukarı bu tarihlerde Kara Yusuf'un gönderdiği bir elçinin Şahruh'un yanına gelerek onunla görüştüğünü bilmekteyiz. Ancak beraberinde bir mektup ile gelen elçiyle Şahruh arasındaki görüşmenin muhtevasına dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır.⁴⁹⁶

Sonucunu bilmediğimiz bu ilk elçi gönderiminin ardından Kara Yusuf, 1415 yılında Şahruh nezdine bir elçi daha gönderdi. Bu kez elçilik görevini hitabetiyle ön plana

⁴⁹⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 101; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99. Gözlerini kaybetmesine rağmen Mirza İskender bir süre daha siyasi güç elde etmek için çabalamışsa da bir müddet sonra yine kardeşi Mirza Rüstem tarafından öldürülmüştür (bk. Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 102).

⁴⁹⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 101-102; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99.

⁴⁹⁶ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 564; Abdürrezzak Semerkandi, *Matla-ı Sadeyn*, II/I, 205; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 102; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 181-182. Faruk Sümer, Kara Yusuf'un gönderdiği bu elçi vasıtasıyla Şahruh'a bağlılığını bildirdiğini yazmaktadır (bk. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 95).

çıkmakta olan şairlerinden Merdanşâh'a verdi. Kara Yusuf'un elçilik için böylesi bir kişiyi tercih etmesinin sebebi hiç şüphesiz, Şahruh'u talepleri hususunda ikna etmeyi mutlak surette sağlamaktı. Merdanşâh, 818 Muharrem /1415 Nisan sonlarında Herat'a geldi. Şahruh tarafından iyi bir şekilde karşılanan elçi, ona Türkmen Hükümdar'ın mektubunu takdim etti. Mektupta Kara Yusuf, Şahruh'un Sultaniye'yi kendisine bırakması durumunda onu tabiiyeti altına girmeyi ve kendisine vereceği her görevi yerine getirmekte hazır olmayı taahhüt ediyordu. Şahruh, mektuba cevaben, Türkmen Beyinin samimiyetinin ve bağlılığının bir işareti ve kanıtı olarak, karşılıklı elçi gönderilmesi, kendisinin dost olduğu kimselerle dost düşman olduklarıyla düşman olması ve oğlunu kendi nezdine göndermesi gibi şartları yerine getirmesi durumunda Sultaniye'ye kadar olan topraklarını Kara Yusuf'a tevzi edeceğini bildirdi.⁴⁹⁷ Esasen Kara Yusuf'un yapmış olduğu bu politik hamlenin arkasında Şahruh'un hâkimiyetini kabul eder gibi görünüp, daha önce belirttiğimiz üzere ticari ehemmiyetinin yanı sıra Tebriz'in güvenliği açısından birinci derecede önemli olan Sultaniye şehrini kontrolü altında tutma isteği yatıyordu.

Şahruh, Azerbaycan, Güney İran, Fars ve Maveraünnehir bölgesindeki Timur halefleri arasındaki mücadeleden galip çıkmış⁴⁹⁸, buna ilaveten Sultaniye'den Arran ve Gılân'a kadar uzanan havalinin emiri Bistam Beg'i de itaatı altına almakla söz konusu bölgeyi de yönetimine dâhil etmiş olup gücünün doruklarına ulaşmıştı.⁴⁹⁹ Böylesi bir kudrete erişen Şahruh'un Türkmen beyine koşullar koşarak, büyüklük taslar bir üslupla yazılmış mektup göndermesi akla yatkın bir durumdu. Ancak daha önce Timur gibi bir hükümdar zamanında dahi zikredilen hususları yerine getirmeyen Kara Yusuf, Şahruh'un talepleri karşısında son derece hiddetlendi. Ancak tam bu sıralarda Kara-Koyunlu Beyi'nin işine yarayan, Timurlu Devleti'nde mevcut durumun değişmesine yol açacak olan yeni bir hadise meydana geldi. Bilindiği üzere Şahruh Halil Sultan ölümünün ardından Rey'in idaresini Miranşâh'ın oğlu Mirza İcil'e vermişti. Ancak kısa bir süre sonra Mirza İcil vefat etti. Bunu haber alan Şahruh, Rey yönetimine Mirza Ebubekir'in oğlu İlengir'i tayin etti. Fakat havalideki otorite boşluğunun meydana getireceği olumsuzlukları az çok tahmin eden Şahruh, Timurlu hâkimiyetini sarsacak herhangi bir

⁴⁹⁷ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 585-586; Abdürrezzak Semerkandi, *Matla-ı Sadeyn*, II/I, 215; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 94-95; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 104-105; a. mlf., "Şahruh'un Karakoyunlular Üzerine Seferleri", *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay, Ankara 2005; 343-344; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 182.

⁴⁹⁸ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99.

⁴⁹⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 95.

saldırıya mahal vermeye niyetli değildi. Bunun için bölgeye Emir Yusuf Hâce, Emir Kanaşîrîn ve Aceb Şîr gibi güçlü emirler gönderdi.⁵⁰⁰

Şahruh'un buyurgan tavrına zaten kızgın olan Kara-Koyunlu hükümdarı, Mirza İcil'in vefatından dolayı oluşan boşluktan yararlanmak için hazırladığı güçlü Türkmen ordusuyla Sultaniye üzerine yürüdü. Ancak bu kez Kara Yusuf'un gazabından kurtulamayacağını anlayan Bistam-i Câkir, şehri oğluna bırakarak Kum şehrine kaçtı. Öte yandan Kara Yusuf'un bu harekâtından haberdar olan Şahruh, güvendiği adamlarından İlyas Hoca'yı Mazenderan'a gönderdi. Ardından Emir İbrahim'i de ona destek olması için göndererek, Rey dolaylarında bulunmalarını ve Türkmen Hükümdarının saldırıya geçmesi durumunda karşılık vermelerini emretti.⁵⁰¹

Öte yandan Irak-ı Acem'de yaşanan hadiseler Kara Yusuf'un lehine gelişmekteydi. Zira Kara Yusuf'un korkusundan Sultaniye'yi terk edip, Kum'a kaçan Bistam-ı Câkir, şehrin hâkimi Sa'd Vakkas tarafından tutuklandı. Vakkas ardından, Şahruh'a gönderdiği nökeri vasıtasıyla durumu bildirerek, tutuklu Türkmen emirine nasıl muamele etmesi gerektiği hususunda ondan emir beklediğini bildirdi.⁵⁰² Nitekim Şahruh, kendi korumasına sığınmış olan Bistam'ın Timurlu bir emir tarafından tutuklandığını öğrenince, son derece sinirlendi ve onun durumunun düzeltilmesini sağlamak üzere aceleyle önemli adamlarından Tavaçi Erdeşîr'i, Kum'a gönderirken, Bistam-ı Câkir'e da yapılan muameleden ötürü özür mahiyetinde bir mektup gönderdi.⁵⁰³ Ancak Şahruh'un gönderdiği haberci Vakkas nezdine varmadan önce Kum'da olaylar seyir değiştirdi. Mirza Sa'd Vakkas'ta, Şahruh'un düşmanı olan Kara Yusuf ve Türkmenlerden aldığı destekle bütün Irak-ı Acem'e hâkim olma isteği uyandı. Nitekim bu isteğin oluşmasında Vakkas'ın emirlerinin, Bistam'a yardım edilmeyip onun Türkmen hükümdara teslim edilmesi hususundaki telkinleri önemli derece etkendi. Neticede Sa'd Vakkas, bizzat kendisi esiri Bistam Beg ve 300 kadar süvari ile birlikte Kara Yusuf'un yanına geldi.

⁵⁰⁰ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 586-588; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 215-216; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 95; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 105; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 182.

⁵⁰¹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 587-588.

⁵⁰² Faruk Sümer, bu elçinin Şahruh'a değil Kara Yusuf'a geldiğini ve ona yapılması gereken muamele hakkında ondan emir beklediğini kaydeder. Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 95-96.

⁵⁰³ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 588-590; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 216; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 95; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 105; Necefli Tofiq, *Qaraqoyunlu ve Aqqoyunlu Devletlerinin Tarixi Müasir Türk Tarixşünaslığında*, 26; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 182.

Türkmen hükümdar, Timurlu Mirza'nın, kendisine karşı gelen valisini bu suretle yakalayıp huzuruna getirmesinden büyük bir memnuniyet duyarak onu çok sıcak bir şekilde karşıladı ve Timurlu Mirza'ya bazı vaatlerde bulundu. Ardından asi Bistam-i Câkir serbest bırakarak oğlu Ahi Ferec'i ve Mirza Vakkas'ın adamlarını beraberlerinde bir grup Türkmen ile Mirza'nın kalan haremını Azerbaycan'a getirmekle görevlendirip Kum'a gönderdi. Fakat Kum'da bulunan Sa'd Vakkas'ın eşi Aga Biki, Kara Yusuf'un yanına gitmeyi kabul etmedi. Zira Miranşah'ın kızı olan bu hatun babasının ölümüne sebep olmalarından dolayı Türkmenler'e nefret duymakta olup, kocası Sa'd Vakkas'ın Kara Yusuf ile işbirliği içinde olmasına en baştan beri sıcak bakmamaktaydı. Nitekim bu nevi menfi duygularla hareket eden Aga Biki, Kum'a gelen Türkmenleri yakalayıp, Sa'd Vakkas'ın Kara Yusuf'un yanına gitme konusunda onu teşvik eden Timur Şeyh, Şeyh Ali-i Zinde, Kutluk Hoca ve Şeyh Hasan-ı Zinde gibi emirleri öldürttü ve kesik başlarını Herat'taki amcası Şahruh'a gönderdi.⁵⁰⁴

Bu suretle Kara Yusuf, Sultaniye ve Kazvin'i tekrar Kara-Koyunlu tahakkümü altına aldı. Türkmenler hâkimiyet sahalarını Timurlular aleyhinde genişletirken, Şahruh da devletinin iç meseleleriyle meşgul bir vaziyetteydi. Şahruh'un Hemedan, Vurucird ve Nihavend kaleleriyle Lûristan'ı verdiği Ömer Şeyh'in oğlu Mirza Baykara, Fars'ı Mirza İbrahim'den almak için harekete geçti. Mirza İbrahim bu harekât karşısında tutunamayıp Eberkuh'a kaçarken, Baykara, Şiraz'a geldi. Öte yandan Mirza Rüstem, kardeşi İskender'i öldürmüştü.⁵⁰⁵ Nitekim söz konusu çıkan karışıklıklar dolayısıyla Fars bölgesine yürümek zorunda kaldı. Timurlu Sultanı, bu maksatla 17 Cemaziyelahir 818/24 Ağustos 1415 Cumartesi günü Herat'tan Fars'a doğru harekete geçti. Ancak Şahruh bu yürüyüşü sırasında Cam mevkiine geldiğinde ordusunun içinde Kara Yusuf'un bir casusunu fark ederek, yakaladı.⁵⁰⁶ Ardından yola devamla Nişabur'a varan Timurlu ordusu, Bistam Beg'in emirliğinin sınırlarına ulaştı. Buradayken Bistam-i Câkir'in kardeşi Mansur nökeri, Erbil'den gelerek Mirza Şahruh'un huzuruna çıktı. Nöker, Şahruh'a itaatlerini arz ettikten sonra, payitahtı Tebriz'de olan Kara Yusuf'un hakkında ona malumat verdi ki bu durum bize Bistam Bey tarafının hala daha Timurlular ile

⁵⁰⁴ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 588-590; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 216-217; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1150; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 96; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 105-106; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 99-100; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 182-183.

⁵⁰⁵ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 104.

⁵⁰⁶ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 599.

işbirliği içinde olup, Kara Yusuf'a karşı husumet beslediklerini göstermektedir.⁵⁰⁷ Şahruh ardından Şiraz'da bulunan Mirza Baykara üzerine gitti. Şahruh'un üzerine geleceğine ihtimal vermeyen Mirza Baykara 21 Kasım 1415'te şehrin meskûn ahali ve ileri gelenlerinin tavsiyesiyle kefen ve kılıçla huzura çıkararak affını talep etti. Ömer Şeyh oğullarını bertaraf etmekle Fars havalisinde nizam ve düzeni sağlayan Şahruh, Kasım ayının sonuna kadar Şiraz'da kalarak, Türkmen Hükümdar Kara Yusuf'a karşı birtakım önlemler aldı. Şahruh bu önlemler kapsamında Kum, Kâşân, Rey ve Rüstendar'dan Gilan'a kadar olan sahayı içine alan Irak-ı Acem bölgesinin yönetimini, güvendiği önemli emirlerinden İlyas Hoca Bahadır'a verdi.⁵⁰⁸ Şahruh, Fars bölgesinin yönetimini tekrar oğlu İbrahim'e bırakarak başkenti Herat'a döndü.

2.3.23. Memlûkler ve Ak-Koyunlular ile İlişkiler (1416-1417)

Kara Yusuf, bir süreden beri Bistam-i Cakir'in muhalefeti ve Timurluların Azerbaycan üzerindeki tehditleriyle meşgul olmaktaydı. Nitekim Türkmen hükümdarın doğudaki müşkül vaziyetini bir fırsata çevirmek isteyen Ak-Koyunlu Beyi Kara Yülük Osman, ertesi sene harekete geçti. Kara Yülük, bölge hâkimiyeti için stratejik öneme haiz olan Erzincan'ı kuşatıp, yörede tahribat yaptı. Kara Yusuf tarafından şehre hâkim tayin edilen Pir Ömer, Kara Yülük ile başa çıkamayacağını anlayınca, Kara Yusuf'a durumu bildirip yardım istedi. 1416 yılının Haziran-Temmuz dolaylarında Kara Yusuf, Ak-Koyunlu hükümdarının yaptıklarından haber alır almaz oğlu İskender'i yardıma gönderdi. İskender'in gelmesiyle birlikte Kara Yülük Osman, Kara-Koyunlu kuvvetleri karşısında tutunamayacağını bildiğinden, yağmadan elde ettiği ganimetleri bırakarak kaçtı.⁵⁰⁹ Memlûklu kayıtlarında, 1416 yılının 27 Kasım'ında Kara Yusuf'un bir elçi gönderdiği bilgisi bulunmaktadır.⁵¹⁰ Elçinin ismi ve geliş sebebine dair herhangi bir malumata yer verilmemesinin yanı sıra, elçinin Kara Yülük Osman'ın Erzincan'ı kuşatıp, tahribatta

⁵⁰⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 96; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 103; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 183.

⁵⁰⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 96; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 103.

⁵⁰⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 96-97; Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 193; Erdem "Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", 103; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 58; Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", 86-87.

⁵¹⁰ Fatma Akkuş, 1416 Kasımında memleketlerine gönderilen elçiler arasında Kara Yusuf'un elçisinin de adının zikredildiğini ve bu elçinin de geliş sebebi ile adının olmadığını belirtip, onun gitmesinin ardından Türkmen beyinin yeni bir elçi gönderdiğini kaydeder (*bk. Akkoyunlu- Memlûk Münasebetleri*, 58).

bulunmasının ardından Erzincan hâkimi Pîr Ömer'in elçisiyle birlikte gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.⁵¹¹

3 Nisan 1417'de Memlûk Sultanı Şeyh el-Mahmûdî, üçüncü kez Bilad-ı Şam cihetine sefer düzenledi. Sultan sefere çıkarken yanında önceki senenin sonlarına doğru komşu ülkelerden gelen elçilerin arasında bulunan Kara Yusuf'un ve Erzincan hâkimi Pîr Ömer'in elçileri de bulunmaktaydı.⁵¹² Sultan bu seferinde Malatya tarafına giderek Memlûklu devletindeki iç karışıklıktan yararlanan Kürt liderlerinin hâkimiyet altına aldıkları Gerger ve Kâhta ile yine Türkmenlerin eline geçmiş olan Malatya, Darend ve Behisni şehirlerini geri almayı amaçlıyordu.⁵¹³ Keza Şeyh el-Mahmûdî, Güney ve Güneydoğu Anadolu'da varlıklarını sürdüren Türkmen Beyliklerini kendi kontrolü altında tutarak, onların, Memlûk Devleti için birer tehdit olarak gördüğü Osmanlılar ve Kara-Koyunlular ile birleşmelerini engellemeye çalışıyordu.⁵¹⁴ Öte yandan Memlûk Sultanı Bilad-ı Şam üzerine çıktığı sefer sırasında Kara-Koyunlu Hükümdarı ile sıkı bir diplomatik iletişim içerisindeydi. Şeyh el-Mahmudî, Elbistan'a geldiğinde Kara Yusuf'un elçisi Dengiz⁵¹⁵ ile birlikte, kendi elçisini hediyeler ve mektuplarla Tebriz'e gönderdi.⁵¹⁶ Memlûk Sultanı harekâtına devamla Hısn-ı Mansur'a geldiğinde 10 Ağustos 1417'de Kara Yülük Osman da bir elçilik heyeti gönderdi ve elçisi kabul görüp hilat giydirilerek taltif edildi.⁵¹⁷ Ak-Koyunlu elçisinin gelmesinin ardından, elçi teatisi usulüne uygun olarak Kara Yusuf, babası Kara Mehmed'in kadıaskeri olan Hamidüddin'i mektup ve hediyelerle gönderdi. Ayrıca yine aynı sıralarda Kara Yusuf'un Bağdad hâkimi olan oğlu Şah Mehmed'in babası adına gönderdiği mektup ile Erzincan Hâkimi Pîr Ömer'in Kara Yusuf namına gönderdiği kıymetli bir hediye geldi. Şeyh el-Mahmûdî, Hamidüddin'i gayet iyi bir şekilde karşılayarak kendi otağında ağırladı ve ona hilat giydirdi.⁵¹⁸

⁵¹¹ Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 193; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasabetleri*, 58.

⁵¹² Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 429; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 413-414; Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 193; Fatma Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasabetleri*, 58.

⁵¹³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 97. Seferin tafsilatı için bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 413-417.

⁵¹⁴ Yiğit, "Şeyh el-Mahmûdî", 59.

⁵¹⁵ Fatma Akkuş, Dengiz isimli Kara-Koyunlu elçisinin Kahire'den Sultanla birlikte ayrılan elçi olduğu hususunun üzerinde durmaktadır (bk. *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 58).

⁵¹⁶ Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 58.

⁵¹⁷ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 417; Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 193; Fatma Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 58.

⁵¹⁸ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 443; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 417; Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 193; Akkuş, *Ak Koyunlu- Memlûk Münasebetleri*, 58-59.

Önemli bir kısım yerlerin Kara-Koyunlu himayesindeki Kürtlerin ve Türkmenlerin eline geçme durumundan aynı şekilde Kara Yülük Osman da rahatsızlık duymaktaydı. Zira 1416 yılında Şahruh'a gönderdiği mektupta Diyarbakır'daki Ak-Koyunlu topraklarının önemli bir bölümünün, Kara-Koyunlular ile işbirliği yapan Kürtler'in eline geçmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getiriyordu. Kara Yülük aynı mektupta Şahruh'tan batıdaki Timurlu topraklarını almasını tavsiye ederek, Memlûklerin, İstanbul, Trabzon ve Gürcistan krallarının, Karaman, İsfendiyar, İzmir ve Zülkadir beylerinin ve Lûristan, Şirvan'ın yöneticilerinin ittifak yapacaklarına dair söz veriyordu. Ancak Herat'a doğru yola çıkan ulak, Kara-Koyunluların saldırısına uğradı ve Kara Yülük'ün bu mektubu Şahruh'a ulaşamadı. Kara Yusuf'un eline geçen söz konusu mektup daha sonra oğlu İskender tarafından Osmanlı Sultanı I. Mehmed'e gönderildi.⁵¹⁹

Kara Yusuf, bu suretle 1417 yılında Kara-Koyunlular için öteden beri tehlike arz eden ve çevre hükümdarla kendisine karşı bir koalisyon oluşturma çabaları içinde olan Ak-Koyunlu lideri Kara Yülük Osman'ın üzerine bizzat yürüdü. Sultan Şeyh el-Mahmûdî, Kâhta'yı muhasara ettiği sırada Kara Yülük'ün peşinde olan Kara Yusuf'un yaklaştığı haberini aldı. Bu sırada Kara Yülük Osman oğlu Hamza'yı naibi Şemseddin Emirza ile birlikte Sultan'a gönderip ondan yardım talep etti. Memlûklu Sultanı, Ak-Koyunlu şehzadesini ve naibi iyi bir şekilde karşılayıp izzet-i ikramda bulundu.⁵²⁰ İki Türkmen ordusunun arasında, Kâhta yakınlarında vuku bulan çarpışmada Kara Yusuf galip geldi. Kara-Koyunlu lideri, Kara Yülük'ü bozguna uğrattıktan sonra bazı yağma faaliyetlerinde bulundu. Malatya emiri Mengli Boğa'nın Haleb'te bulunan Şeyh el-Mahmûdî'ye durumu bildiren mektubundan öğrendiğimize göre; Kara Yusuf'un askerlerinden bir kısmı Malatya yakınlarındaki Minşar kalesi önlerine gelerek, Kürt ahalinin evlerini yağmalamışlar ve ardından bu askerlerden üç yüz kadarı Fırat'ı geçmiştir. Mektubunda Mengli Boğa bu durum üzerine onların karşısına çıkarak bir kısım Kara-Koyunlu askerini öldürdüğünü, on iki kadar askeri esir aldığını ve bir miktar Türkmen askerinin nehri geçerken boğulduğunu da kaydetmektedir. Şeyh el-Mahmûdî,

⁵¹⁹ Feridun Bey, *Münşeâtü's- Selâtin*, I, 153; Aka, "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", 7; Woods, *Akkoyunlular*, 88. İsmail Aka, Kara Yülük Osman'ın mektubunun, Osmanlı padişahının eline geçmesi üzerine, Çelebi Mehmed'e bir mektup yazarak, Şahruh'a gönderdiği mektubun Cihanşah tarafından ele geçirilip yakıldığını ve Tebriz'de yeni bir mektup hazırlanarak sahte bir mühürle Osmanlılara gönderildiğini iddia ettiğini kaydeder (bk. Feridun Bey, *Münşeâtü's- Selâtin*, I, 154; Aka, "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", 7/n.6).

⁵²⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 444; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 418; Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 194.

aldığı mektup üzerine Kara Yusuf'un askerlerine karşı takındığı tutum dolayısıyla Mengli Boğa'ya bir teşekkür mektubu yazdı.⁵²¹ Ancak Kara Yusuf'un bölgedeki etkinliği devam etmekteydi. Öyle ki, Gerger'de kuşatma halinde olan Haleb Emiri Koçkar, 7 Receb 820/20 Ağustos 1417 Cuma günü Şeyh el-Mahmûdî'nin yanına varan ulaşı vasıtasıyla Kara Yülük Osman'ın Kara Yusuf tarafından yenilgiye uğratıldığını ve Gerger'de bulunan emrindeki askerlerin Kara Yusuf'tan çekindiklerinden gitme istediğinde olduklarını bildirdi. Koçkar'ın mektubu henüz sultana okunurken, bu esnada Şam naibi Akbay'dan gelen bir mektupla, askerleri arasında Kara Yusuf korkusunu engelleyemediği anlaşılan Emir Koçkar'ın daha sultanın cevabını beklemeden Gerger'den çekildiği ve kuşatmanın kendisi tarafından sürdürüleceği haberi geldi. Öte yandan Şeyh el-Mahmûdî, 21 Ağustos 1417'de Kal'atu'r-Rum'dan Bîre'ye geldiğinde, Emir Akbay'ın da Kara Yusuf'un yaklaşması üzerine Gerger hâkimi Emir Halil ile anlaşarak oradan ayrıldığı haberini aldı.⁵²² Sultan Şeyh el-Mahmûdî, Türkmen hükümdarından bu derece korkulmasına son derece sinirlendi ve Emir Koçkar'ın bulunduğu Haleb'e geldi. Yine kaynaklardan öğrendiğimize göre, Kara Yusuf'un Haleb civarında oluşturduğu korku o denli güçlüydü ki, Haleb halkı şehre gelen Şeyh el-Mahmûdî'yi büyük bir heyecan ve sevinçle karşıladı. Bu durumu gören Sultan, Kara Yusuf'un, Memlûklü topraklarına çok yakın bir yerde bulunması dolayısıyla doğan halk nezdindeki korkuyu yatıştırdı. Ardından beraberinde Haleb'e getirdiği Kara Yusuf'un elçisi Kadıasker Hamidüddin'in ülkesine dönmesine izin verdi.⁵²³

Öte yandan Kara Yusuf, yenilgiye uğrattığı Kara Yülük Osman ile aralarında barışın tesis edilmesi için bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre Kara Yülük Osman, Mardin'in kuzeydoğusunda yer alan Saûr kalesini Kara Yusuf'a terk ederken, Kara-Koyunlu hükümdarı da bu toprak kazancının karşılığında, Kara Yülük'e bir milyon dirhem, yüz at ve yüz deve verdi.⁵²⁴ Bu suretle Kara-Koyunlular ve Ak-Koyunlular arasında çatışma bir süreliğine de olsa durdu. Şeyh el-Mahmûdî, 1417 yılının Eylül-Ekim (Şaban 820) ayında Memlûk Devleti'nin, Kal'atu'r-Rum, Bîre, Malatya ve Kâhta gibi

⁵²¹ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 444-445; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 418; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 97; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 59.

⁵²² İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 419.

⁵²³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 445; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 419; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 97; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 59.

⁵²⁴ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 448; 264; Sümer, *Kara Koyunlular*, 97; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 59; Akkuş, *Ak koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 60.

sınır kentlerindeki valilerinden iki taraf arasında yapılan anlaşmayı ve Kara-Koyunlu hükümdarının payitahtına döndüğünü bildiren mektuplar aldı ve bunun üzerine kendisi de ülkesine avdet etmek üzere Halep'ten ayrıldı. Kara Yülük problemini geçici olarak halleden Kara Yusuf, 26 Eylül 1417'de (14 Şaban 820) Tebriz'e doğru yola çıktı.⁵²⁵

Yine 1417 senesinde Kara Yusuf, Bitlis emiri Şemseddin'in Bitlis ve ona bağlı vilayetlerdeki hâkimiyetini güçlendiren nitelikte bir ferman⁵²⁶ çıkardı. 10 Rebiyülevvel 820/27 Nisan 1417 tarihli fermanında Emir Şemseddin'e “oğlum/sevgili çocuğum” şeklinde hitap eden Kara Yusuf, ona övgülerde bulunduktan sonra hâkimiyet bölgesini dîvâna ait vergilerden muaf tuttuğunu bildirdi ve Kara-Koyunlu emir ve valilerinin onunla çatışma içerisine girmeyerek, yayımladığı fermana bağlı kalmaları emrini verdi.⁵²⁷

⁵²⁵ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 97; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 60.

⁵²⁶ Şerefhan Bitlisi fermanının metnini şu şekilde aktarır: “Aziz çocuklarım –Yüce Allah onları bağışlasın- aşiret, fırka, binler ve yüzler beyleri, komutanlar, hükümdarlar, görevliler, meslek ve zanaat adamları, edîğêr halk ileri gelen ve liderler ve Bitlis, Ahlat, Muş, Xınûs (Hınıs) ve bunlara katılan bağlı olan yerlerin soyluları, tanınmışları, ünlüleri ve sakinleri! Hepiniz biliniz ki; en aziz, en akıllı en saygıdeğêr evladım, beylik ve adalet sahibi hazretleri, en büyük Emîr, Acem emirlerinin Emîri, Eb'ü'l-Meali Mîr Şemseddin'in –yüce Allah onun devletinin, zaferinin, izzet ve ikbalinin günlerini kıyamet gününe kadar korusun- gösterdiği mükemmel bağlılık ve birlik, sonsuz yetenek ve fedakârlık nedeniyle ve kendisine olan eksiksiz güven ve tam inancımız sebebiyle; adı geçen Emîr'in üzerine nimetlerimizi yağdırmamız, onu yüce ilgimizin kapsamı için almamız, kendisini Siwerğalat (Siverğalat)(?) ile taltif ederek emsalinden imtiyazlı bir duruma getirmemiz ve düşmanlarından üstün kılmamız; bu konudaki geçmiş kararımızı uygulamak amacıyla, bizim yüce krallık himmetimiz üzerine kaçınılmaz oldu. İşte bunun için, şimdi yüce irademi, Bitlis, Ahlat, Xınûs, Muş ve diğêr kalelerin, onlara bağlı yerlerin, onlara katılan, eklenen ve bağlanan yerlerin hükümetinin, adı geçen Emîr'e yeniden verildiğini, eskiden olduğu gibi buraların Divan haklarında, beylik aidatında ve eyaletin bundan başka aidatı ile maliyesinde tasarruf edeceğini, bunlarda hiç kimsenin hiçbir şekilde kendisine ortak olmayacağını ve kendisiyle çatışmayacağını gerektirdi. Bunu duyurmak amacıyla bu mutlu emrimizi ve uygulanacak olan kesin kararımızı bütün ülkelere gönderdik ki; bunu bilsinler, onun beyliğinin, işlerine, bu beyliğin eski zamandan beri kendisine ait olan tarlalarına ve kışlaklarını karışmasınlar, onun reayasının işlerine ve adamlarının davranışlarına karşı çıkmassınlar ve hiçbir şekilde onunla çatışmasınlar. Bu emre muhalefet eden her kimse, kendini müsamahasız cezaya çarptırarak ve hesap, sorgu mevkiinde durduğunda kendine hiçbir aracı bulamayacaktır. Ayrıca, Bitlis, Ahlat, Xınûs ve diğêr yerlerde oturup da eskiden beri evladım Emîre ve onun hükmüne boyun eğen beylerin, komutanların soyluların, ileri gelenlerin ve halkın görevi, bu boyun eğmeye devam etmek, onun en ufak bir işaretine muhalefet etmemek, bütün meselelerini ve problemlerini, her yönünden büyük itaat ve bağlılıkla Emîr aracılığıyla ve onun ülkedeki adamlarının ve görevlilerinin elleriyle çözümlenektir. Bu emirname, yüce ve kutlu Sultanlık imzasıyla imzalanıp süslenmiş olduğu için, ona güvenmek ve uyarınca hareket etmek gereklidir.” (bk. Şerefnâme, 435-437).

⁵²⁷ Şerefhan Bitlisi, *Şerefnâme*, 436; V. Minorsky, “A Soyurghal of Qasim b. Jahangir Aqqoyunlu (903/1498)”, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, IX/4, 1939, 952; Kazım Paydaş, *Akkoyunlu Devlet Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, 220; a.mlf., “Moğol ve Türk İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması”, 201-202.

2.3.24. Kara Yülük Osman'ın Mardin'e Taarruzu ve Kara Yusuf'un Onun Üzerine Yürümesi

1417 senesinde karşı karşıya gelen Kara-Koyunlu - Ak-koyunlu orduları arasında vuku bulan karşılaşma, bir anlaşma akdi ile yerini sulha bırakmıştı. Ancak tesis edilen barış ortamı uzun süreli olmadı. Zira Kara Yülük'ün Şahruh'a gönderdiği ilk başarısız elçi girişimi hasmı Kara-Koyunlulara karşı bir ittifak oluşturma hevesini kırmamıştı. Kara Yülük, 820/1417 yılı sonlarında veya 1418 yılının ilk ayında ikinci kez Timurlu hükümdara elçi gönderdi. Bu sırada Şahruh, 1417 senesinde Kandahar ve Germsîr bölgelerindeki hâkimlerin birbirleriyle mücadele içinde olmaları ve halka zulüm etmeleri nedeniyle bu cihetlere sefere çıkmıştı.⁵²⁸ Kara Yülük Osman'ın gönderdiği elçi sefer dönüşü Şahruh'un huzuruna çıktı. Şahruh elçiyi kabul ederek, ona itibar etti.⁵²⁹ İkinci kez gönderilen elçinin gidiş sebebi bilinmemekle birlikte, şüphesiz elçinin bir sene önceki mesajın içeriğine benzer nitelikte bir haber götürdüğü ve Kara Yusuf'tan dert yandığı muhakkaktı.⁵³⁰ Kara Yülük Osman, elçisinin Herat'tan ayrılmasından yaklaşık iki ay sonra, kısa bir süre önce Kara Yusuf ile yaptığı anlaşmayı hiçe sayarak 9 Temmuz 1418'de Kara-Koyunlu hâkimiyeti altında olan Mardin'e taarruz etti ve şehri kuşattı. Kara Yülük, Kara Yusuf'un Mardin muhafazasına bıraktığı emirlerini mağlup etti. Şiddetli bir yağmaya maruz bıraktığı Mardin'de birçok kimseyi öldürürken, kadın ve çocukları esir aldı. Dahası Türkmen hükümdar esir aldığı bütün çocukların her birini iki dirhemden satın, şehri yağma ile yakıp yıktı.⁵³¹ Ardından Kara-Koyunlu tahakkümü altında bulunan sekiz kaleyi ve iki şehri ele geçirdi. Öte yandan 220 köyü yakıp yıkıp, buraların halkını kendi ülkesinde iskân etmek üzere göç ettirdi.⁵³² Kara Yülük Osman'ın böylesi acımasız bir şekilde ve büyük bir cesaretle Kara Yusuf'a karşı çıkmasında, Şahruh'un destek ve müttetikliğinin önemli bir etkisi olduğu açıktır. Zira Kara Yülük'ün, Mardin'e hücum etmeden kısa bir süre önce, taşıdığı mesajı kaynaklardan öğrenemediğimiz elçi vasıtasıyla Şahruh ile diplomatik bir temasta bulunması buna delil teşkil etmektedir. Aynı zamanda

⁵²⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 117-118; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 113-114.

⁵²⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 98; Woods, *Akkoyunlular*, 88.

⁵³⁰ Woods, *Akkoyunlular*, 88.

⁵³¹ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VI, 476; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 423-424.

⁵³² Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VI, 469; Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 195; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 98-99; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 103; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 59; Paydaş, "Ak-Koyunlular Döneminde Mardin", 312; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 60.

bu durum Mardin'in yağma edilmesi olayının, Timurlu hükümdarın teşviki ve bilgisi dâhilinde planlanmış bir harekât olması yönündeki şüpheleri güçlendirmektedir. Öte yandan Ak-Koyunlu-Kara-Koyunlu mücadelesinden en fazla yarar gören devlet hiç şüphesiz Memlûkler oldu. Daha önce bahsolunduğu üzere Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yülük Osman sayesinde Kara Yusuf ile doğrudan muhatap olmuyordu. Nitekim kısa bir süre önce Kara Yusuf'un Memlûk sınırları yakınlarında görünmesiyle bile ciddi sıkıntılar yaşayan Sultan, Ak-Koyunlular vasıtasıyla büyük tehdit arz eden Kara-Koyunluları engellemeye çalışıyordu.

Kara Yusuf, kendi tahakkümü altında olan Mardin ve dolaylarında vuku bulan olayları duyunca aşırı derece öfkelenmiş ve gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra, daha önce kendisine sığınan Yaşbek el- Cekemî, Sudun b. Abdurrahman, Tarabay, Tenibek el-Becasi gibi Memlûklu emirleriyle birlikte Kara Yülük'ün üzerine yürüdü. Bu sırada Mardin'i kuşatmakta olan Kara Yülük Osman, kuşatmayı kaldırarak merkezi olan Amid'e doğru kaçmaya başladı.⁵³³ Ancak Kara Yusuf, yolda ona yetişerek yenilgiye uğrattı. Bozguna uğrayan ve Kal'at un-Necm'e çekilen Ak-Koyunlu hâkimi, Kara-Koyunlu ordusu karşısında tutunamayacağını anlamıştı ve kurtuluşu Memlûklu Devletine sığınmakta buldu. Bu suretle Memlûklu topraklarına girerek, Halep'e doğru kaçtı. Ardından yolda iken bir mektup yazarak, Halep naibinden sığınma talebinde bulundu. Kara Yusuf, Memlûklu topraklarına kaçan Kara Yülük'ü sıkı bir şekilde izleyerek Fırat'ı geçti. Merzûban nehrine ulaşan Kara Yusuf, Kara Yülük'e yetişti. İki taraf arasında Merc-i Dâbık mevkiinde 18 Şaban 821/20 Eylül 1418 tarihinde büyük bir muharebe vukua geldi. Meydana gelen çarpışmada Kara Yusuf, Ak-Koyunlu beyini bir kez daha yenilgiye uğratarak askerlerine ağırlıklarını yağmalattı.⁵³⁴ Ancak Kara Yülük Osman, Kara Yusuf'un elinden yine canını kurtararak, emir Yaşbek el-Yusufi'nin izniyle yaklaşık bin kadar süvarisiyle birlikte Halep'e sığındı. Fakat Kara Yusuf, onun peşini bırakmaya niyetli değildi. Nitekim Kara Yusuf'un, Ak-Koyunlu Beyi'nin peşinde olduğu haberi yayılır yayılmaz bu durum Halep'te ve hatta Hama'da büyük bir paniğe sebep oldu. Öyle ki, şehir dışındakiler korkuyla kaçmaya çalışırken, şehirdeki halk ise kargaşayla

⁵³³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 474; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 424.

⁵³⁴ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 476; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 422; Sümer, *Kara Koyunlular*, 99; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 103; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 59; Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", 87; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 61.

kendilerini surdan atmaya kalkışmış ve ecnâdu'l-halka⁵³⁵ ve bazı memurlar ailelerini ve çocuklarını şehirden uzaklaştırmıştır. Halkın Kara Yusuf korkusu karşısında Halep naibi ortaya çıkarak onları teskin etti. Hal böyleyken Kara Yülük Osman, Halep Naibi Yaşbek'in kendisini tutuklamasından şüphelenerek bir gece orayı terk etti ve kendi memleketine yöneldi.⁵³⁶

2.2.25. Kara Yusuf'un Memlûklerle Münasebetleri (1418)

1418 senesinde Memlûklu valisi Yaşbek'in Kara Yusuf'un yanına sığındığını görüyoruz. Memlûklu Devleti'nin içerisinde Sultan Şeyh el-Mahmûdî ile valileri ve emirleri arasında bazı anlaşmazlıklar yaşanmaktaydı. Zira Memlûklu Sultanı, kendisine karşı bir suikast hazırlığı içinde olduğundan şüphelendiği Halep Valisi Akbay ile karşı karşıya geldi ve işkencelerle öldürülmesini emredip, hayatına son verdi.⁵³⁷ Akbay'ın ölümünden sonra, hac emiri ikinci devâdâr Yaşbek el-Cekemî, Akbay'ın başına gelen hadiseleri duydu ve kendisinin de aynı muameleye tabi tutulacağından korkmaya başladı. Zira Yaşbek, Akbay'ın yakın arkadaşlarından olup, sultana düzenlenmesi planlanan suikast girişimine destek verdiği bilinmekteydi. Bu suretle Sultan Şeyh el-Mahmûdî'den çekinen Yaşbek, Irak'a gittikten sonra, buradan doğruca Kara Yusuf'un yanına geldi. Kara-Koyunlu Hükümdarı, yanına gelen bu kimseye izzet-i ikramda bulundu ve maaş bağladı. Nitekim Yaşbek, Kara Yusuf vefat edene kadar onun yanında kaldı. 23 Şubat 1418'de bu haber Memlûklu Sultanı'na ulaştı.⁵³⁸

Öte yandan Kara Yülük ile muharebenin ardından Kara Yusuf'un oğlu Pir Budak emrindeki bir miktar askerle Ayıntab'a yöneldi. Bu durumdan haberdar olan Ayıntab hâkimi ve halktan bir kısım kimse kaçtılar.⁵³⁹ Kara Yusuf'un, Kara Yülük'ü takiple Memlûk ülkesine girmesinin yankıları sürmeye devam ediyordu. Sultan Şeyh el-Mahmûdî, yaşanan hadiseleri öğrenir öğrenmez hac vazifesini yapmak için çıkacağı Hicaz yolculuğunu iptal ederek, Şam ordusuna Halep'e gidip, kendi ordusu için karargâh

⁵³⁵ Ecnâd-ı halka ya da Cünûd-ı halka Memlûklu Devletinde Sultanın kölelerinden olmayan paralı askerlere verilen isimdir (bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 584).

⁵³⁶ Yüksel, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr) 'de Timur ile İlgili Kayıtlar*, 39; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 422; Sümer, *Kara Koyunlular*, I 99; Erşahin, *Akkoyunlular*, 45-46.

⁵³⁷ Olayın tafsilatı için bk. İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 420-421.

⁵³⁸ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 421.

⁵³⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 99.

kurmasını emretti.⁵⁴⁰ Kara Yusuf'un Ayıntab cihetinde görüldüğü haberinin Kahire'de duyulması üzerine Sultan Şeyh el-Mahmûdî, aldığı önlemleri daha da arttırdı. Memlûk Sultanı, Kara Yusuf'un Kara Yülük Osman üzerine yürürken yanında hac emiri devâdâr Yaşbek el-Cekemi başta olmak üzere Sultan ile muhalefet içerisinde olan Memlûklu emirlerinin bulunması durumundan rahatsızdı. Zira söz konusu Memlûklu emirlerin tahrikiyle Kara Yusuf'un Memlûklu Devleti üzerine yürümesinden korku duyuluyordu.⁵⁴¹ Nitekim saltanatına karşı bir tehdit durumundan şüphelenen Şeyh el-Mahmûdî, 26 Şaban 821/28 Eylül 1418'de (kadıları, halifeyi ve Şeyhülislam Celaleddin el-Bulkînî'yi yanına çağırıp Kara Yusuf meselesi hakkında istişarede bulundu. Sultan Şeyh el-Mahmûdî, bu görüşmede Halep ve Hama'da korku ve endişenin hâkim olduğunu, öyle ki oluşan bu atmosfer nedeniyle bir eşeğin fiyatının beş yüz gümüş dirheme, iğdişin⁵⁴² elli dinara çıktığını söyledi. Ardından Kara Yusuf'un ne denli kötü bir insan olduğundan bahisle, boşadığı her kadın için bir kasr yaptırıp, bir başkası ile evlendiğini ve her eşinin başka bir sarayda oturduğunu,⁵⁴³ bu suretle haremindeki kadınların sayısının kırkı bulunduğunu, Müslüman olmadığını, Müslümanların sınır karakollarına saldırdığını ve devlet meclisinde Kara Yusuf'un kötü ahlaklı bir kimse olduğuna dair fetva çıkarıldığını anlattı. Sultan'ın anlattıklarının üzerine Şeyhülislam ve kadılar Kara Yusuf'un öldürülmesine izin veren bir fetva hazırladılar, halife Emir Mukbil ed-Devâdâr fetvayı onayladı. Ardından Kahire'de, halka Kara Yusuf'un kan döktüğü ve Memlûk kadınlarını tutsak ettiği ilan edilip, "*Herkes malıyla ve canıyla ona karşı cihat etmekle mükelleftir*" şeklinde duyuru yapılarak halk Kara Yusuf'a karşı teyakkuz halinde olduğuna dair bilgilendirildi. Ancak bu duyuru halk arasında yine korku ve endişeye yol açtı.⁵⁴⁴ Kahire'de duyurunun yapılmasının ardından Şeyh el-Mahmûdî, aynı duyuruyla birlikte kendisinin bizzat o cihete gideceğinin Şam şehirlerinde duyurulmasını emretti.⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 422; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100.

⁵⁴¹ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 476; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 99-100

⁵⁴² Memlûk kaynaklarında XII ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'dan sultan ve emir gibi önemli rütbeli kimselere sunulmak üzere Suriye ve Mısır'a gönderilen atlara verilen isimdir (*bk.* Faruk Sümer, "İğdiş", *DİA*, İstanbul 2000, 524).

⁵⁴³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100n. 254.

⁵⁴⁴ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 478; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 422-423; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100.

⁵⁴⁵ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu 'z-Zâhire*, 423.

Bu sırada Ayıntab'da bulunan Kara Yusuf, Halep'ten ayrılan Kara Yülük ile ilgili istihbarat toplamaları için bir keşif birliği gönderdi. Ancak bu Kara-Koyunlu askerleri Halep'e çok yakın bir mevkie geldiklerinde, Halep emiri Yaşbek durumdan haberdar olarak, onları gün doğmadan önce Babülle Köyü'nün aşağı kısmında bozguna uğrattı. Askerlerden bazılarını esir alan Yaşbek, Kara-Koyunlu birliğinin Kara Yülük hakkında malumat elde etmek niyetiyle geldiklerini ve Kara Yusuf'un Ayıntab'da olduğunu öğrendi ve durumu mektupla Sultana bildirdi.⁵⁴⁶ Askerlerinin mağlubiyetini öğrenen Kara Yusuf, derhal Halep naibine bir mektup gönderdi. Mektupta “*Ben niçin Sultan'ın ülkesinde bulunayım ki, benim işim Kara Yülük ile*”⁵⁴⁷ sözlerine yer veren Kara Yusuf, Memlûklu topraklarında bulunma sebebine açıklık getirip, Ayıntab'a gelmesinden ötürü özür diledi ve Kara Yülük'ün himaye edilmesinde dolayı duyduğu kırıngınlığı dile getirdi. Mektubu alan Yaşbek, Halep mihmandarı Saruhan'ı Kara Yusuf'un yanına gönderdi. Kara Yusuf, Fırat nehri kenarına geldi, askerleri nehri geçerken, kendi de geçmek niyetindeydi. Burada Saruhan'ı karşılayıp ona izzetti ikramda bulunduktan sonra, mektupta belirttiği gibi bir daha Ayıntab'a geldiği için özür diledi ve Şam'a gitmek gibi bir amacının olmadığına dair yemin etti. Daha sonra hediyelerle naibe gönderdi. Kara Yusuf'un bu son tavrıyla halk biraz da olsa sükûnete ererken, Sultan da haberi alınca durumdan memnun olarak sefer hazırlıklarını durdurdu.⁵⁴⁸

Kara Yusuf, Ak-Koyunlu hükümdarının Memlûk topraklarından ayrılmasından sonra beklenenin aksine bir şekilde davranarak hemen ülkesine dönmemişti. Çünkü Kara-Koyunlu hükümdar, kendisine sürekli olarak sorun çıkararak hasmının Memlûk Sultanlığı tarafından korunup desteklenmesine son derece sinirlenerek, kızgınlık içerisinde intikam alma duygusuyla Memlûk topraklarında birtakım yağma faaliyetlerinde bulundu.⁵⁴⁹ Zira Kara Yülük Osman'ın Mardin kuşatması sırasında halka yapmış olduğu fena muamele nedeniyle öfke dolu olan Kara Yusuf, onu ele geçiremeyince Şeyh el-Mahmûdî'nin himayesi nedeniyle öfkesini Memlûklu Devleti'ne yöneltti. Nitekim Kara Yusuf, bir

⁵⁴⁶ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 423; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 62.

⁵⁴⁷ Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın “Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr” Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, 24.

⁵⁴⁸ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 476; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 423; Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın “Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr” Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, 24; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 62.

⁵⁴⁹ Çakmak, “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”, 87.

müddet sonra Ayıntab'ın çarşı ve pazarlarını yakıp yağmaladı. Yağmanın ardından şehir halkından canlarını bağışlaması için, yüz bin dirhem ve kırk at talep etti. 14 gün kadar Ayıntab'ta kaldıktan sonra ordusunun önemli bir bölümünü doğuya sevk edip, ertesi gün Bire'ye yöneldi ve şehri kuşattı. Halk, Kara-Koyunlu askerlerine mukavemet göstermeye çalışsa da Kara Yusuf, şehre girdi ve yağma edip, pazarları yaktı. Ayıntab ve Bire'de yaptığı yağmaların ardından ülkesine avdet için yola çıktı. Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yusuf'un ülkesine dönme haberini alınca bundan büyük bir sevinç duydu ve Ayıntab ile Bire'nin yağma edilmesinden sonra hızlandırdığı hazırlıklarını iptal ederek, seferden vazgeçti.⁵⁵⁰ Kara Yusuf Tebriz'e geri dönerken, Memlûk Sultanına bir mektup yazdı. Bu mektupta yapılan yağmaların kendi arzusu dışında yapıldığını söyleyerek onu, Kara Yülük'ü kendi topraklarında saklanma imkânı vermesinden ötürü kınayıp, onu desteklemesinin sonuçları hususunda Sultan'ı uyarıyordu.⁵⁵¹

Kara Yusuf'un, Kara Yülük'ün üzerine yürümesi hem Memlûkler hem de Ak-Koyunlular arasında büyük kargaşa doğmasına neden olmuştu. Nitekim Kara Yusuf'un Ayıntab dolaylarında görülmesinin ardından, Kara Yülük emrinde olan ve Kara-Koyunlu topraklarında tahribatta bulunan İnallu, Bayat ve Avşarlar, Kara Yusuf'un korkusuyla meskûn oldukları mahalleri terk ederek Trablus dolaylarına gittiler.⁵⁵² Kara Yusuf'tan kaçıp Trablus'a gelen Türkmenler şehri yağmalayıp yaktılar ve ardından Tarablus'un Safâta kazasına indiler. Türkmenler buradayken, Trablus hâkimi Emir Barsbay onlardan geldikleri yere geri dönmelerini istedi. Ancak onlar Kara Yusuf tehlikesi nedeniyle bunu kabul etmediler. Bir müddet sonra Kara Yusuf'un Memlûklu topraklarından ayrılmasının ardından gelen yurtlarına dönme talebini memnuniyetle kabul ettiler.⁵⁵³

Kara Yusuf, bu suretle Memlûklu topraklarından ayrıldı ve Mardin tarafına doğru yola koyuldu. Ancak Türkmen hükümdar Mardin dolaylarındaiken, Ramazan 821 /1418 yılının Ekim ayında, sultan ilan ettiği oğlu Pir Budak'ın ölüm haberini aldı. Kara Yusuf, iyi huyu dolayısıyla çok sevdiği oğlu Pir Budak'ın ölümünden çok fazla etkilendi ve

⁵⁵⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 476; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 423; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 100-101; Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", 87.

⁵⁵¹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 101.

⁵⁵² İbn Tagrıberdi, İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 425; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 99; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 62.

⁵⁵³ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 478; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 425.

üzüldü. Öyle ki, günlerce Tebriz’de yas tuttu. Pir Budak’ın ölümünün üzerinden çok geçmemiştir ki, Kara Yusuf diğer oğlu İskender ile bilinmeyen bir nedenden ötürü anlaşmazlık yaşadı ve ona duyduğu kızgınlık dolayısıyla oğlunu hapse attırdı. Öte yandan yine bir süredir kendisine baş eğme konusunda sorun çıkaran Bağdad Hâkimi oğlu Şah Mehmed’e bir mektup yazdı. Kara Yusuf gönderdiği bu mektup ile oğlulu arasındaki sorunları çözmeyi oğlunu hoşnut etmeyi amaçlıyordu.⁵⁵⁴

2.3.26. Erzincan Hâkimi Pir Ömer’in Kemah’ı Kuşatması ile Gelişen Hadiseler

Kara Yusuf’un, Erzincan ve havalisine emir tayin ettiği Pir Ömer, hâkimiyetini tam olarak tesis ettikten sonra 1420 yılında⁵⁵⁵ Kemah kalesini kuşattı. Kemah kalesi, Kara Yülük Osman’ın oğlu Yakub Bey’in yönetimindeydi. Pir Ömer hisar önüne gelince Yakub Bey kaleden çıkarak Pir Ömer ile karşılaştı. İkisi arasında gerçekleşen çarpışmada Pir Ömer galip geldi ve Yakub Bey’i esir aldı. Pir Ömer, esir aldığı kale hâkimini halka göstererek, Kemah’ın teslim edilmesini istedi. Ancak Yakub Bey’in çarpışmadan önce naip olarak bıraktığı İnak Hasan, buna yanaşmadı. Bunun üzerine surlarının muhkemliği malum olan kaleyi zapt edemeyeceğini anlayan Pir Ömer, Erzincan’a geri döndü ve esir olarak aldığı Yakub Bey’i Kara Yusuf’un yanına Tebriz’e gönderdi.⁵⁵⁶ Yakub Bey’in tutsaklığı, Kara Yusuf hayatta kaldığı müddetçe devam etti.⁵⁵⁷

Pir Ömer, Kemah’a taarruz etmesi ve Yakub Bey’i esir almasının karşılıksız kalmayacağını ve Kara Yülük Osman’ın mutlaka bunun hesabını soracağını biliyordu. Bu yüzden bir müddet sonra, Kara Yülük’ten gelecek olan herhangi bir muhtemel saldırıya karşı Kara Yusuf’tan yardım talebinde bulundu. Kara Yusuf, emir-i divan Bayram Bey, Baba Hacı Bey, Bayezid-i Ayinlu, Emir İlyas-ı Hacılu ve Baba Hacı Beg-i Gâverûdi gibi

⁵⁵⁴ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma’rifeti Duvel el-Mulûk*, VI, 479; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 101; a. mlf., “Karakoyunlular”, 436; Akyol, *Akkoyunlu - Karakoyunlu Mücadeleleri*, 60-61.

⁵⁵⁵ Hasan-ı Rumlu, Pir Ömer’in Kemah’a taarruzunu 1419 senesi olaylarında yazmaktadır (*bk. Ahsenü’t-Tevârih*, 120). Mehmet Ali Çakmak da bu tarihi esas almıştır (*bk. “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”*, 87).

⁵⁵⁶ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 56; İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü’z-Zâhire*, 425; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârih*, 120; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 101-102; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 32; Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, 180; Erdem, “Ak-Koyunlu Devleti’nin Kurucusu Kara-Yülük Osman’ın Hayatı ve Faaliyetleri”, 104; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 60; Çakmak, “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”, 87; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 62-63.

⁵⁵⁷ Yakub Bey, Kara Yusuf’un ölümünden sonra Emir Karaman tarafından serbest bırakılacaktır. Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârih*, 131; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 60.

önemli emirlerinin komutasında yirmi bin kadar askerini Pir Ömer'in yardımına gönderdi.⁵⁵⁸ Büyük emirlerin komuta ettiği, arrâde⁵⁵⁹ gibi silahlarla iyi bir şekilde donatılmış ordu Mardin'de kışlamak üzere Aladağ'a ulaştı.⁵⁶⁰

Makrizi'nin kaydına göre Ömer'e destek kuvvet gönderen Kara Yusuf, Bağdad hâkimi olan oğlu Şah Mehmed'in üzerine yürüdü. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere Şah Mehmed bir süredir babasının talimatlarına uymamaktaydı. Yine aynı müellif, Türkmen Hükümdar, Bağdad'ı üç gün süreyle muhasara edip, oğlunu şehirden çıkararak tutukladıktan ve mallarına el koyduktan sonra, şehrin yönetimini diğer oğlu İspend'e verdiğini yazmaktadır.⁵⁶¹ Ancak Makrizi'nin aksine İbn Hacer, Kara Yusuf'un Şah Mehmed üzerine yürümesinin bir söylenti olarak yayıldığını ve bunun sonradan doğru bir haber olmadığına ortaya çıktığını yazmaktadır.⁵⁶² Nitekim sonraki hadiselerde Şah Mehmed'in Bağdad hâkimi olarak yer alması Makrizi'nin kaydettiği böyle bir seferin gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği hususundaki şüpheleri artırmaktadır.⁵⁶³

Öte yandan Pir Ömer, yardım kuvvetlerinin yola çıktığı haberini alınca Kara Yusuf'un gönderdiği kuvvetlerle birleşmek için onlara yöneldi. Bu suretle yola çıkan Pir Ömer, Tercan dolaylarındaki Hubik'e ulaştığı sırada Kara Yülük Osman Mihrifer yaylağında bulunuyordu. Kara Yülük buradayken Kigi hâkimi olan yeğeni Pilten Bey, Kara Yusuf'un Pir Ömer'e çok büyük bir ordu gönderdiği ve bu ordunun Aladağ'da konakladığını yine Pir Ömer'in de Hubik'te bulunduğu haberini getirdi.⁵⁶⁴ Kara Yülük Osman yapacağı hamle için emrindeki adamlarıyla bir meşveret toplantısı gerçekleştirdi. Toplantıda bazı emirler *"Bugün onların eli her ne kadar bize ulaşamaz ise de yarını düşünmek, yarının yüzünü bugünün aynasından görmek gerekir. Yapılacak iş, iki müttefik grubunun bir araya gelmesinden ve iki tarafın birleşmesinden önce cesaret ehlerinden bir toplulukla korkmadan, mümkün olduğu kadar hızla saldırıp Pir Ömer'in üzerine gitmek;*

⁵⁵⁸ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 56; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 120; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 101-102; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104.

⁵⁵⁹ Küçük bir tür mancığa verilen isim olup taş vb. cisimlerin atılmasını sağlayan bir savaş aletidir (bk. Nebi Bozkurt, "Mancınık", *DİA*, 27, Ankara 2003).

⁵⁶⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 120.

⁵⁶¹ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, VII, 14; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 433; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 102.

⁵⁶² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 102.

⁵⁶³ Faruk Sümer, olayın İran kaynaklarında kaydedilmemiş olmasından hareketle böyle bir seferin olmadığı yönündeki şüphelerin yerinde olduğunu yazmaktadır (bk. *Kara Koyunlular*, I, 102).

⁵⁶⁴ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 56; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 121; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104.

rüzgâr hızıyla savaş ateşini alevlendirip düşmanın harmanını yakmaktır."⁵⁶⁵ diyerek Pir Ömer'in üzerine gidilmesi fikrini öne sürdüler.

Emirlerinin sözlerini makul bulan Kara Yülük, iki ordunun birleşmesine engel olmak için süratle Pir Ömer'in üzerine yürüdü. Kara Yülük'ün üzerine geldiği haberini alan Pir Ömer, ordusunu tanzim etti. İki taraf arasında kanlı bir çarpışma meydana geldi. Savaşın sonunda Pir Ömer yenilerek, Ak-Koyunlu güçleri tarafından esir alındı. Esir edilenler arasında Pir Ömer'in ailesi ve çocuklarından yirmi dört kişi bulunurken, adamlarından altmış kişi de öldürüldü.⁵⁶⁶ Kara Yülük, yakaladığı Pir Ömer'i Erzincan şehri önüne getirerek, onu gösterip şehrin teslimini istedi. Ancak Pir Ömer, Ak-Koyunlu Beyi'ne "*Şehir bir başkasınıdır*" diyerek Erzincan'ı verme hususunda direndi.⁵⁶⁷ Bunun üzerine Kara Yülük Osman, onun öldürülmesini emrettiyse de oğulları Ali Bey, Mirza Şemseddin ve Mirza İskender, kardeşleri Yakub'un Kara Yusuf'un elinde tutsak olduğunu hatırlatarak onun hayatının tehlikeye girmemesi için Pir Ömer'in öldürülmesine engel oldular.⁵⁶⁸ Kara Yülük Osman, Erzincan'ı ele geçirmeyi başaramayınca Kemah'a gitti. Bu sırada tutsak olan Pir Ömer, bir yolunu bularak kaçmayı başardı. Ancak çok geçmeden tekrar ele geçirildi.⁵⁶⁹ Kara Yülük'ün, oğlunu esir alıp, Erzincan'ı hiçbir surette teslim etmeyen Pir Ömer'e olan kızgınlığı son olarak kaçmasıyla birlikte daha da şiddetlendi. Karşılığında Tebriz'de tutulan oğlu Yakub'un öldürülmesi pahasına Pir Ömer'i öldürterek, kesik başını 1420 yılının Ağustos-Temmuz dolaylarında Memlûklü Sultanına gönderdi.⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 121.

⁵⁶⁶ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 433.

⁵⁶⁷ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 15; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 56-57; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104.

⁵⁶⁸ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 121-122; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 33.

⁵⁶⁹ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 122; Toksoy, *Karazdan Otlukbeline Savaşlar*, 180-181.

⁵⁷⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 16; İbn Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 433; Koyuncuoğlu, *İbn İyâs'ın "Bedâi' ez-Zuhûr Fî Vekâi' Ed-Duhûr" Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, 24; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 122; Woods, *Akkoyunlular*, 88; Minorsky, "Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars", 9; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 103; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 60; Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", 87; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 63; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 33.

Pir Ömer'in başına bu olaylar gelirken Kara Yusuf, Sehend yaylağında bulunmaktaydı. Türkmen hükümdar bu sırada çok sevdiği emirinin ölüm haberini aldı. Pir Ömer, cesareti ve sadakatiyle o dönemde ön plana çıkmış yetenekli bir asker olup, hemen hemen her karşılaşmada Kara Yusuf'un yanında yer almış ve başarı göstermişti. Öyle ki hatırlanacağı üzere Kara Yusuf, Memlûk topraklarında esir olarak tutulurken, Pir Ömer sakalık yaparak onun ve ailesinin geçimini sağlamıştı. Nitekim Kara Yusuf, böylesi yararlıklarını her zaman gördüğü Pir Ömer'in, vahşi bir şekilde katledilmesinden dolayı son derece üzüntü duydu. İntikam almak için Sehend'de ordu donatmaya başlayan Türkmen hükümdar Tebriz'de tutsak tuttuğu Kara Yülük Osman'ın oğlu Yakub Beg'i öldürmeyi istedi. Ancak adamlarından Emir Karaman "*Şimdi Şahruh Padişah, büyük bir orduyla hareket halindedir. Eğer Kara Osman, oğlunun öldürüldüğü haberini duyarsa, o da kan döken orduyla Tebriz'e yönelir.*" şeklindeki arzlarından ötürü bu fikrinden vazgeçti.⁵⁷¹ Bu suretle Yakub Beg'i öldürmekten vazgeçen Kara Yusuf, Ak-Koyunlular üzerine sefer hazırlıkları yaptığı sırada, Şahruh'un büyük bir orduyla kendi üzerine gelmekte olduğu haberini aldı. Timurlu tehdinin Azerbaycan'da yeniden tezahür etmesi sonucu Kara Yusuf, sefer hazırlıklarını iptal etmek zorunda kalarak, en küçük oğlu Ebû Said'i Erzincan'ı tekrar Kara-Koyunlu tahakkümüne alması için, vali sıfatıyla bölgeye gönderdi.⁵⁷² Ebû Said, babasının isteği doğrultusunda Erzincan'ı ele geçirdi.⁵⁷³ Ancak burada hâkimiyetini tesis edemedi.

2.3.27. Memlûklu-Kara-Koyunlu İlişkilerinin Gerginleşmesi ve Memlûk Sultanı Şeyh el-Mahmûdî'nin Kara Yusuf'a Karşı Sefer Hazırlıkları

Ak-Koyunlu Kara Yülük Osman'ın Memlûklulere sığınmasından beri süregelen Kara-Koyunlu - Memlûk ilişkilerindeki gerginlik devam etmekle birlikte 1420 senesinde yeni bir boyut kazandı. Hatırlanacağı üzere Kara Yusuf'un Memlûklu topraklarında görülmesi üzerine Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yusuf hakkında fetvalar çıkarıp, ordu

⁵⁷¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 130-131. Ahsenü't-Tevârih'te, Abdürrezzak Semerkandi'den naklen Kara Yülük Osman'ın oğlunun adı Ali Beğ şeklinde kaydedilse de bu bilgi yanlıştır. Çünkü bu sırada Kara Yusuf'un tutsak olarak elinde olan Ak-Koyunlu şehzadesi Yakub Beg idi.

⁵⁷² Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 122; Woods, *Akkoyunlular*, 88-89; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 103; Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara-Yülük Osman'ın Hayatı ve Faaliyetleri", 104; Akyol, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, 60; Çakmak, "Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri", 87-88; Erşahin, *Akkoyunlular*, 46; Toksoy, "Akkoyunlular ve Erzincan", 250-251; Akkuş, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, 63; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 33.

⁵⁷³ Toksoy, "Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar)", 251.

toplamaya başlamıştı. Ancak elçiler vasıtasıyla Türkmen lider, Memlûklere dair kötü bir emelinin olmadığını bildirmiş, Sultan'da bunun üzerine sefer hazırlıklarını iptal etmişti. Ancak Kara Yusuf, bu görüşmenin ardından sükûnetle Memlûk topraklarından ayrılmayıp birtakım yağma faaliyetlerinde bulunmuştu. Sultan Şeyh el-Mahmûdî, ülkesinde yarattığı kargaşa dolayısıyla Kara-Koyunlu liderine son derece büyük bir kin beslemekteydi.

Memlûklu yönetiminin Kara Yusuf'a bu denli düşmanlık beslemesinin nedeni onun sadece Memlûklu topraklarında yaptığı tahribattan ve Kara Yülük Osman olayı nedeniyle bulunduğu tehditte kaynaklanmıyordu. Makrizî'den edindiğimiz bilgiye göre, Kara Yusuf, Memlûklu Sultan'a 1404 yılında Dımaşk'ta tutuklu bulunduğu sırada kendisinden alınan mücevherlerin, nasıl alındıysa aynı şekilde iade edilmesini talep eden bir mektup yazdı. Kara Yusuf, mücevherlerini geri istediği mektupta arzusunun yerine getirilmemesi durumunda Memlûk Sultanı'nın üzerine yürüyeceğini ve ülkesini tahrip edeceğini bildiriyordu.⁵⁷⁴ Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yusuf'tan gelen mektuba o derece sinirlendi ki, ağır hasta⁵⁷⁵ olmasına rağmen 1420 yılının Mart ayında emirlerine Kara Yusuf'a karşı sefer hazırlıklarına başlamalarını emretti.⁵⁷⁶ Bu sırada Kara Yusuf, Suriye'ye yürümek üzere harekete geçti.⁵⁷⁷ Kara-Koyunlu Beyi'nin, Sultan Şeyh el-Mahmûdî'den yüz çevirip kendisine sığınan Memlûklu emirlerinin teşvikiyle böyle bir girişimde bulunmuş olması muhtemeldir.⁵⁷⁸ Türkmen hükümdarın bu yönelişi bölge halkında büyük bir telaşa neden oldu.

Pir Ömer'in kesik başının 11 Ağustos 1420'de (1 Şaban 823) Kahire'ye gelmesinden sonra Sultan Mahmûdî, Kara Yusuf'un Suriye üzerine sefer düzenleyeceği söylentileriyle panik halinde olan halkı teskin etmek amacıyla, Kara Yusuf ve Bağdad hâkimi olan oğlunun kâfir oldukları ve onlarla savaşmanın vacip olduğunu bildiren bir fetva çıkarttırdı.⁵⁷⁹ Ardından 14 Ağustos 1420'de Kahire'de halife, dört kadı ve

⁵⁷⁴ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 8-9; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104; Koparman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 198.

⁵⁷⁵ Faruk Sümer, Şeyh'in hastalığını nikris (gut) olarak kaydetmektedir (bk. *Kara Koyunlular*, I, 104). Ancak Kazım Yaşar Kopruman Makrizî'nin "*tutulmadığı hiçbir hastalık kalmadı*" şeklindeki kaydını aktarır, Sultan'ın uzun süreden beri çeşitli hastalıklarla uğraştığını anlatır. Fakat Sultan'ın muzdarip olduğu belirli bir hastalık adı vermemiştir (bk. *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 211).

⁵⁷⁶ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 9; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 101.

⁵⁷⁷ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 7.

⁵⁷⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104.

⁵⁷⁹ Makrizî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 16; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 433.

naiblerinin de bulunduğu bir toplantıda halkı Kara Yusuf'a karşı savaşa teşvik eden, onun günah ve kötülüklerini anlatan fetva, bir katır üzerinde oturan Şafî kadılarından olan Bedreddin tarafından okundu.⁵⁸⁰ İbni Tagrıberdi fetva olayını kaydettikten sonra eserinde şu sözlere yer vermektedir:

*“Ben dedim: Gerçekten söyledikleri gibidir ve hatta fazlası bile vardır. Zürriyetine lanet olsun! Bağdat ve çevresinin harab olmasına onlar sebep oldular. Bağdat ilim kaynağı ve Salihlerin sığınağı idi. Bu koyun çobanı Türkmenler orayı ele geçirdikten sonra şehrin düzenini alt üst ettiler; insanların mallarını gasp ettiler, ülkeyi harabeye çevirdiler. Zulüm ve şiddet yüzünden insanlar dört bir yana dağılıp gitti. Allah'ın laneti zalimlere olsun!”*⁵⁸¹

İki devlet ilişkileri bu suretle son derece gerginleşti ve taraflar savaşın eşiğine geldi. Ancak Şahruh'un Tebriz'e harekete geçmesi üzerine Kara Yusuf savaştan vazgeçti.⁵⁸² Öte yandan Memlûklü ordusu, Kara Yusuf'a karşı koymak üzere 13 Şaban 823/23 Ağustos 1420'de Suriye'ye doğru yola çıktı. Ancak bu sırada gelen mektupla Kara Yusuf'un ölüm haberi Kahire'ye ulaştı.⁵⁸³

⁵⁸⁰ Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 16; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 433; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104; Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 198.

⁵⁸¹ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 434.

⁵⁸² Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk*, VII, 14, Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Tehevulât-ı Siyâsî*, 246.

⁵⁸³ Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 198.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAHRUH'UN AZERBAYCAN ÜZERİNDEKİ TEHDİDİ VE KARA YUSUF'UN ÖLÜMÜ

3.1. ŞAHRUH'UN AZERBAYCAN'A SEFERİ

3.1.1. Şahruh'un Kara Yusuf Üzerine Sefer Düzenleme Nedenleri

Şahruh, 1417-1418 yıllarını Afganlılar ve Bedahşan⁵⁸⁴ Şahlarını itaat altına alıp, asi Mirza Kaydu'yu ortadan kaldırarak, Kabil, Gaznin, Kandehar, Afganistan ve Sind nehrine kadar Hind ülkesini Mirza Suyurgatmış'a tevdi etmekle geçirmişti.⁵⁸⁵ 1419 yılında Timurlu hükümdar, Rey'den başlayarak, Irak-ı Acem, Fars, Kirman Yezd, Sistan, Mazenderân, Horasan, Harezmi, Maveraünnehir ve Afganistan'ı tahakkümü altına almıştı.⁵⁸⁶ 1420 yılına gelindiğinde ise Şahruh, gücünü ve hükümdarlığını bütün sülale mensuplarına kabul ettirmiş, babasının ölümünden sonra ortaya çıkan buhranlı duruma son vererek imparatorluğun büyük bir kısmına hâkim olmuştu.⁵⁸⁷ Timur'un ölümünden itibaren mesaisini, hâkimiyetini tesis etmeye harcayan Şahruh, batıda hâlâ ciddi bir başarı elde edememişken, Kara Yusuf şahsındaki Kara-Koyunlular hâkimiyet sahalarını genişleterek, dönemin önemli bir gücü haline gelmişti.

Şahruh'un Kara-Koyunlular dahası Kara Yusuf üzerine sefer düzenlemesinin birçok nedeni vardı. Bunlardan en önemlilerinden birisi Azerbaycan, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab'ı Kara-Koyunluların elinden alıp, onlara kesin bir darbe indirerek, hiçbir zaman Timurlular'ın tâbiyetini kabul etmemiş olan Kara Yusuf'u vassalı statüsüne getirmekti. Bu suretle Şahruh, Kara Yusuf'a baş eğdirmekle Ortadoğu'da İslâm dünyasının en güçlü hükümdarı olduğunu kanıtlamış olacaktı.⁵⁸⁸ Bunun yanı sıra seferin belki de en önemli sebebi, Kara Yusuf'un kısa bir süre önce Sultaniye ve Kazvin'i ele geçirmesiydi. Irak-ı Acem'in söz konusu bu iki şehri, o dönemde mamurlukları ve ticarî değerleriyle ön plana

⁵⁸⁴ Afgan Türkistanı olarak bilinen bölgenin, kuzeyinde Amuderya, güneyinde Hindukuş Dağları, doğusunda Doğu Türkistan, batısında ise Kunduz nehri bulunmaktadır (bk. Mehmet Saray, "Bedahşan", *DİA*, 5, İstanbul 1992, 291).

⁵⁸⁵ Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 101.

⁵⁸⁶ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 93; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 184.

⁵⁸⁷ İsmail Aka, "Şahruh", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 294.

⁵⁸⁸ Aka, "Şahruh", 294.

çıkmakta olup, dünya ticareti için büyük ehemmiyet arz etmekteydi.⁵⁸⁹ Öyle ki, yukarıda bahsolunduğu üzere Kara Yusuf, bu iki şehre hâkim olmak için Şahruh'un hamiliğini görünüşte kabul etmeyi teklif etmişti. Kara Yusuf'u kendisine bağlamaya son derece istekli olan Şahruh ise Kara-Koyunlu Beyi'nin söz konusu teklifini kesin bir dille reddetmişti. Kara Yusuf ise Şahruh ile karşı karşıya gelme pahasına barışa yanaşmayacaktı.⁵⁹⁰

Söz konusu temel sebeplerin yanı sıra Şahruh'u sefer düşüncesine sevk eden başka amiller de bulunmaktaydı. Bunlardan birisi bölge hâkimiyeti uğrunda Kara Yusuf ile savaşırken ölen Mirza Miranşah'ın intikamını almak ve onun savaşta müsadere edilen mallarını geri alma isteğiydi. Nitekim Şahruh, Nişabur'daki yeğeni İskender'e gönderdiği mektupta Miranşah'ın öcünü alma isteğinden bahsetmektedir⁵⁹¹. Öte yandan Kara-Koyunlu varlığından ve Osmanlı siyasetinden⁵⁹² rahatsız olan bölgedeki diğer güçlerin Şahruh'a sefer davetlerinde bulunup, ona desteklerini bildirmeleri de seferin başka bir nedeniydi.⁵⁹³ Hatırlanacağı üzere, Kara Yülük Osman'ın Şahruh'a yazdığı ancak Kara Yusuf'un oğlunun eline geçen mektupta, Kara Osman, Şahruh'a batıya sefer yapmasını tavsiye etmiş ve Memlûklerin, İstanbul, Trabzon ve Gürcistan krallarının, Karaman, İsfendiyar, İzmir ve Zülkadir hâkimlerinin ve Lûristan, Şirvan ve Huzistan'ın yöneticilerinin kendisine yardım edeceklerini bildirmişti. Bu mektup her ne kadar Timurlu hükümdarın eline geçmemiş olsa da 1417/1418 yılında Kara Yülük Osman'ın Herat'a gönderdiği ve görevini bilemediğimiz ikinci elçinin Kara-Koyunlular'ın eline geçen ilk mektubun içeriğine benzer bir mesajı taşıdığı kuvvetle muhtemel olup, Kara Yülük Osman batıda destek vaadini tekrar etmiş olmalıdır. Nitekim söz konusu sefer

⁵⁸⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 116; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 93-94; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 184.

⁵⁹⁰ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 104.

⁵⁹¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 116; a. mlf., "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", 7; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 94.

⁵⁹² Çelebi Mehmed, Ankara Savaşı'nın ardından Timur'un hâkimiyetini kabul etmiş ve Tokat-Amasya bölgesinde hükümranlığını meşrulaştırıp, Timur'un yüksek hâkimiyeti altında beylikleri ele geçirmeye ve Anadolu'da siyasî birliği sağlama yolunda önemli faaliyetler göstermeye başladı (bk. Halil İncılık, "Mehmed I", *DİA*, 28, Ankara 2003, 391-392). Çelebi Mehmed'in Osmanlı Devleti'ni toparlayıcı faaliyetleri, Timurlular tarafından endişeyle karşılanmıştı. Öyle ki, Şahruh 1416 yılında emiri Burunduk Bahadur vasıtasıyla Çelebi Mehmed'e gönderdiği mektubunda Osmanlı hükümdarını kardeşlerini öldürmesinden dolayı kınıyordu. Çelebi Mehmed ise cevaben yazdığı mektupta Şahruh'un söylediklerinin doğru olduğunu fakat hâkimiyetin ortaklık kabul etmeyeceğini ve ortaklığın düşmanlara daima fırsat ve cesaret verdiğini ifade etmiştir (bk. Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, 150-151; Aka, "Şahruh'un Kara Koyunlular Üzerine Seferleri", 6-7).

⁵⁹³ Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 184.

istekleri ve müttefiklik mesajları Şahruh'un Azerbaycan üzerine harekâtına destek sağlamıştır.⁵⁹⁴ Yine Şahruh'un sefer kararı vermesinde etkili olan bir diğer sebep de Azerbaycan topraklarını ele geçirerek, Azerbaycan'ı kendi toprağı olarak gören babası Timur'un emanetine sahip çıkma isteğı de etkili olmuş olmalıdır.⁵⁹⁵

Kendi sebepleri doğrultusunda Azerbaycan üzerine yürümeyi elzem olarak gören Şahruh, tüm bunlara rağmen savaş yoluna başvurmadan söz konusu isteklerini elde etmeyi arzuluyordu. Bu maksatla emirlerinden Sadık/Sıddık isimli kimseyi Kara Yusuf nezdine gönderdi. Şahruh gönderdiği elçi vasıtasıyla Kara Yusuf'tan, Kazvin ve Sultaniye şehirleri ile Kara Yusuf'un savaş sırasında esir ettiği, daha sonra nikâhına aldığı Miranşah'ın karısını, kızını ve onların mallarını geri isterken, öldürülmüş olan Miranşah için diyet talep etti. Ayrıca Şahruh, Kara Yusuf'tan kendi adına sikke kestirip, hutbe okutmak suretiyle kendisine tâbi olmasını istedi.⁵⁹⁶ Ancak, Sultaniye ve Kazvin'den vazgeçmeye niyeti olmayan Kara Yusuf, Şahruh'un isteklerini dikkate bile almadı. Nitekim efendisinin huzuruna geri dönen elçi, Kara Yusuf'u söz ile yola getirmenin imkânsızlığından bahisle onun baş eğmeye niyeti olmadığını, hâkimiyetindeki kaleleri muhkemleştirdiğini, zahire depoladığını, mescidlerin kullanılmaz olduğunu, onun günlerini günah işleyerek geçirdiğini ve savaşmayı aklına koyduğunu bildirdi.⁵⁹⁷ Hasan-ı Rumlu'nun eserini tercüme eden Mürsel Öztürk, elçinin Matla-ı Sadeyn'den nakille “Şeriat kuralları yıpranmış, hayır kurumları harap idi. Gündüzleri ve geceleri kötülük yapmakla geçiriyordu.” şeklindeki suçlamaların Kara Yusuf ve hanedanının Şîf, Şahruh ve hanedanının Sünnî olması dolayısıyla, mezhepsel farklılıktan kaynaklandığını not düşmüştür.⁵⁹⁸ Bu suretle Kara Yusuf'un, Şahruh'tan gelen elçiye verdiği olumsuz yanıt da seferin fitilini ateşleyen son amil oldu.

⁵⁹⁴ Woods, *Akkoyunlular*, 88.

⁵⁹⁵ Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 185.

⁵⁹⁶ Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Tehevvulât-ı Siyâsî*, 245; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 116; a.mlf., *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 13; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 185.

⁵⁹⁷ Hâfiz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 711-712; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 273; Aka, “Şahruh'un Kara Koyunlular Üzerine Seferleri”, 7; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 185. Hasan-ı Rumlu, *Sıddık isimli elçinin Şahruh'a naklettiğı gözlemlerini şu şekilde kaydetmiştir*: “Elçi ona, Türkmen Kara Yusuf'un o diyarda kendini bağımsız bir hükümdar gibi gördüğünü, etrafın hâkimlerinin ve çevrenin serdalarının ona tâbi olduklarını, kaleleri sağlamlaştırıp muhalefet bayrağını (râyet) açtığını; hiçbir zaman padişahın gücünden ve ordunun kuvvetinden korkup çekinmediğini, çok askerinin olduğunu, karşı koyma ve savaşma nakışını aklının levhasına işlediğini arz etti.” (bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 122-123).

⁵⁹⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 122-123n.207.

3.1.2. Kara Yusuf ve Şahruh'un Sefer Hazırlıkları

Esasen Şahruh, Kara-Koyunlu Beyi'nin müsbet cevap vereceğini beklediğinden elçinin sözleri karşısında şaşkına döndü. Bunun üzerine Şahruh için sefer düzenlemekten başka bir yol kalmamıştı. Derhal konuyu ümerasıyla görüşmek üzere bir meşveret meclisi topladı. Şahruh'un emrindekiler “*Maddesi çürük olan bu cisim, kılıcın ve mızrağın hareketinden başka birşeyle kesilmez. Azerbaycan ordusunun taşkınlığı, bahadırların saldırısı fırtınasından başka bir şeyle durma noktasına girmez*”⁵⁹⁹ diyerek seferin mutlak surette yapılması yönünde görüş beyan ettiler. Meclisten çıkan sefer kararının ardından Şahruh ülkesinin her tarafına yarlıklar göndererek, tavacılara⁶⁰⁰ Hitay sınırından Azerbaycan sınırına; Kalmak hududundan, Deşt-i Kıpçak sınırına; Türkistan'ın en ücra köşelerinden Hindistan'ın ortalarına kadar asker toplayıp ordu hazır etmelerini emretti.⁶⁰¹ Ardından cebedârlardan Cebehâne'de 30.000 parça silah bulunduğu malumatını aldıktan sonra imalathanelere bunlara ilaveten 10.000 parça silah daha yapılmasını emretti. Timurlu hükümdar daha sonra ordunun ihtiyaçlarının temini için Kaşgar, Türkistan, Mâveraünnehir, Horasan, Kâbil, Toharistan, Irak, Fars, Huzistan, Taberistan, Kirman, Umman gibi himaye altında olan ülkelerden kılıç, mızrak, hadeng⁶⁰² oku gibi silahların ülke vergileri karşılığında günün rayicine göre satın alınmasını emretti. Ayrıca Semerkant'ta bırakılan Uluğ Bey'den 15.000⁶⁰³ kişilik ordu göndermesini istedi. Ardından Gernsir, Kandahar, Kâbil, Gazne ve Hindistan sınırına kadar olan toprakların yönetimini verdiği Mirza Suyurgatmış'ı hâkimiyet bölgesinde bırakırken, önemli Timurlu emirlerinden Seyyîd Ahmed Tarhan'ı Herat'ta bıraktı. Diğer bütün şehzade ve emilerin de seferde kendisine iştirak etmelerini emredip kendisi yola çıkmak üzere harekete geçti.⁶⁰⁴

⁵⁹⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 123.

⁶⁰⁰ Ortaçağ'da bazı Türk ve Moğol Devletleri'nde kullanılan bir askerî unvan olup, orduya asker toplama, ordunun nizam ve inzibatıyla uğraşma, kıtaları teftiş etme gibi işlerden sorumludur (bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, 220; Hayrunnisa Alan, “Tavacı”, *DİA*, 40, İstanbul 2011, 177).

⁶⁰¹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 123; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 105.

⁶⁰² Hadeng (خندنگ) kayın ağacı, kayın ağacından yapılmış ok (bk. Devellioğlu, *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 354).

⁶⁰³ Hasan-ı Rumlu'nun eserinde Uluğ Bey'in gönderdiği ordunun mevcudu 10.000 kişi olarak kaydedilmiştir (*Ahsenü't-Tevârih*, 123).

⁶⁰⁴ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 274-275; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1154; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 105; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 117; a.mlf., “Şahruh'un Kara Koyunlular Üzerine Seferleri”, 7-8; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 186.

Şahruh, 15 Şaban 823/25 Ağustos 1420'de Herat'tan çıkararak, Muğan'a geldi. Havaların aşırı derece sıcak olması dolayısıyla ve ordunun toparlanmasını beklemek için bir müddet burada konaklamaya karar verdi. Şahruh buradayken önemli kumandanlarından Harezmi Valisi Şah Melik orduya katılmak üzere geldi. Emir Sufî Tarhan ile birlikte öncü kuvvetlerin komutanlığına tayin edilen Şah Melik, emrindeki askerlerle birlikte yola çıkarıldı. Timurlu hükümdarın kendisi de 4 Ramazan 823/12 Eylül 1420'de Gûl-ı Bağan'dan hareket ederek, 20 Eylül Cuma günü Câm şehrine geldi. Timurlu hükümdarları arasında dine en fazla kıymet veren hükümdar olarak bilinen Şahruh⁶⁰⁵, buradayken Me'dâbâd (Mehdâbâd)'da⁶⁰⁶ medfun olan ünlü Sünnî mutasavvıf Ahmed-i Câmî'nin⁶⁰⁷ türbesini ziyaret etti.⁶⁰⁸ Daha sonra Nişabur'a doğru yönelen Şahruh kuvvetlerine, Maveraünnehir ve Türkistan'dan gelen 15.000 kadar süvari ve piyade katıldı.⁶⁰⁹ Câm kentini takriben Dizbâd mevkiine gelen Şahruh, 26 Eylül'de burada karargâhını kurdu ve bir müddet Nişabur dolaylarında avlandı. 7 Ekim'de tekrar harekete geçen Şahruh, avlanarak Nişabur'u geçerken, birtakım tümen beylerini emrine verdiği Mirza Baysungur'u öncü kuvvet olarak, önden gönderdi. Son derece dinine bağlı bir Müslüman olan Şahruh ise Türkmen Kara Yusuf karşısında muvaffakiyet elde etme adına dua etmek için güzergâhı üzerinde yer alan önemli İslâmî şahsiyetlerin mezarlarını ziyaretle yürüyüşünü sürdürdü. Türbe ziyaretlerine son derece ehemmiyet verdiğini anladığımız Şahruh bu bağlamda önce Bahr-âbâd köyünde Şeyh Sa'deddin Hemevî'nin mezarını ziyaret etti ve bayramı burada geçirdi. Ardından tekrar harekete geçerek, Harakan'da Şeyh Ebû'l-Hasân-ı Harakânî'nin⁶¹⁰ ve Bistam'da, yaşadığı devirde velilik payesine yükselmiş olan ünlü mutasavvıf Bâyezîd-i Bistâmî'nin⁶¹¹ türbelerini ziyaret etti.⁶¹²

⁶⁰⁵ Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, TTK Yay., Ankara 2009, 29.

⁶⁰⁶ Bu yerleşim yeri Ahmed-i Câmî'nin türbesine izafeten Türbet-i Câm veya Türbet-i Şeyh-i Câm olarak da anılmaktadır (bk. Süleyman Uludağ, "Câmî, Ahmed-i Nâmekî", *DİA*, 7, İstanbul 1993, 99).

⁶⁰⁷ Ebû Nasr Ahmed b. Ebi'l-Hasen en-Nâmekî, 1049-1141 yılları arasında Horasan bölgesinde yaşamış olan, Câmîye tarikatının kurucusu, mutasavvıf ve şairdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Uludağ, "Câmî, Ahmed-i Nâmekî", 99-100.

⁶⁰⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 106; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 117.

⁶⁰⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 124; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 186.

⁶¹⁰ Abbasîler ve Gazneliler döneminde yaşayan ve İslam'ın yayılmasında kolonizatör bir derviş payesinde görev alan Ebû'l-Hasân-ı Harakânî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Harakânî", *DİA*, 16, İstanbul 1997, 93-94.

⁶¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, 5, Ankara 1994, 238-241.

⁶¹² Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, 194; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 106; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 117; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 186.

Şahruh türbe ziyaretlerinin ardından 18 Ekim’de Damgan’a ulaştığında Mazenderân’daki birkaç savaş filiyle birlikte Nesa, Âbıverd, Curcan ve Mazenderân’dan gelen yardımcı kuvvetler ana orduya katıldı. Daha sonra aynı ayın 22’sinde Simnan’a gelen Timurlu hükümdar türbe ziyaretlerini devam ettirerek, Şeyh Rükneddin Alâüddeve-i Simnânî⁶¹³’nin mezarını ziyaret edip, dualar etti. Şahruh Simnan’da iken, bu yöredeki Kâbil, Sistan, Kûhistan, Kandahar, Germsîr, Gazne ve Ferah gibi yerlerden askerler ve Afganistan’daki “*Hazâra Moğolları*”, Kara-Koyunlulara karşı oluşturulan Timurlu ordusuna katıldılar.⁶¹⁴ Simnan’dan hareketle Bağ mevkiine gelen Şahruh’u burada, Timurlu devletinin batı sınırından sorumlu Emîr İlyas Hoca karşıladı ve Kum ve Kaşan’dan gelen askerlerle birlikte orduya katıldı. Ardından Timurlu ordusu, Nemek deresini geçtikten sonra Rey’in güneydoğusunda yer alan Verâmin dolaylarında konuşlanarak karargâh kurdu. Ordu Verâmin dolaylarında iken Şahruh’un ülkesindeki bir kısım valiler ordularıyla gelerek ona katıldılar. Bu suretle Şahruh’un oğlu olan Fars valisi Mirza İbrahim, Kirman valisi Emîr Çakmak, Yezd valisi Kanâşîrîn, İsfahan valisi Rüstem ordularıyla iştirak ettiler. Son olarak Sâve’nin kuzeydoğusunda yer alan Şehriyâr kalesinden Emir Masum-i Cakırlu emrindeki askerlerle Şahruh nezdine gelerek, Timurlu ordusuna katıldı. Bu esnada Şahruh, ordunun sayısının belirlenmesi için tavacılara sayım emri verdi. Tavacılar birkaç gün boyunca ordunun sayımı ve denetlenmesiyle ilgilendiler. Bu sayım neticesinde Şahruh’un yürüyüşü boyunca imparatorluğa bağlı yerlerden gelen askerlerin katılımıyla toplanan Timurlu ordusunun sayısının 200.000 dolaylarında olduğu tespit edildi.⁶¹⁵ Herat’tan Rey’e ulaşıncaya değin git gide büyüyen ve nihayetinde muazzam bir sayıya ulaşan Şahruh’un topladığı bu kalabalık ordunun sayısal çokluğuna rağmen, ordu mensubu askerler savaşılacak unsurun Türkmenler olmasından dolayı bir zafer inancı taşıyorlardı. Nitekim Timur’un ölümünden sonra imparatorluğun içine düştüğü buhran devresinin olumsuz tesirleriyle manen bir zayıflık ortaya çıkmıştı. Dahası

⁶¹³ İlhanlılar döneminde yaşamış, hatta Argun Han’ın emrinde çalışmış olan 13. Yüzyıl mutasavvıflarından Alaüddeve Simnânî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Nafiz Şahinoğlu, “Alâüddeve-i Simnânî”, *DİA*, II, İstanbul 1989, 345-347.

⁶¹⁴ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa’deyn*, II/I, 276; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 106; Yüksel, *Timurluların Din-Devlet İlişkisi*, 194.

⁶¹⁵ Toplanan Timurlu ordusunun sayısının devasa rakamlara ulaşmasından dolayı tavacılar ordunun net sayısını belirleme noktasında aciz kaldılar (bk. Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 187).

Türkmenlerin başındaki Kara Yusuf, Emir Timur zamanından itibaren Timur İmparatorluğu için adeta bir baş belası olarak varlık göstermiş ve onları uğraştırmıştı.⁶¹⁶

Şahruh, Kara Yusuf nezdine elçi gönderdiği sırada Memlûklular-Kara-Koyunlu ilişkileri son derece gergin bir vaziyette olup, Kara Yusuf Memlûklular ülkesinde kâfir ilan edilmiş ve iki devlet savaş durumuna gelmişti. Öte yandan bu sıralarda Kara-Koyunluların Erzincan valisi Pir Ömer'in Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesi hadisesi cereyan etmişti. Kara Yusuf, Sehend yaylağında Ak-Koyunluların üzerine yürümek üzere ordu hazırlamaya başlamıştı. Ancak Timurlular tehlikesinin ortaya çıkmasıyla daha âciliyet arz eden bir durum olduğunu düşündüğü Şahruh meselesi üzerine eğilmeyi uygun buldu ve Şahruh'un gönderdiği elçiye olumsuz yanıt verdi. Ardından Şahruh'un Herat'tan ayrılıp Kara-Koyunlu topraklarına gelmekte olduğunu öğrenince savaş hazırlıkları yapmaya başladı. Bu doğrultuda önemli emirlerini toplayarak bir meşveret meclisi oluşturdu ve görüş alış-verişinin ardından Timurlular ile savaşmaya karar verdi.⁶¹⁷ Savaş kararının ardından Tebriz'de ordusunu toplamaya başlayan Kara Yusuf, Şahruh'un karşısına mümkün olduğunca fazla sayıda askerle çıkmak için Tebriz halkından yaya asker toplanmasını emretti.⁶¹⁸ Bu tarihlerde Sultaniye, Kazvin, Hemedan ve Tarum Kara-Koyunlu hâkimiyetinde olan yerlerdi. Bu yerlerden Hemedan Korkan-ı Alpavut hâkimiyetinde olup, Sorgan-ı Alpavut desteğinde iken, Sultaniye Kara Yusuf'un oğlu Cihanşah'ın yönetimindeydi. Kara Yusuf, devletine bağlı yerlerden destek almak için yöneticilere mektuplar yazdı. Kara Yusuf mektubunda “*Çağatay'dan korkup ürkmeyin. Çünkü büyük bir ordu toplayıp Irak'a hareket ettim. Savunma bayrağını açmış geliyorum. Hududu korumak ve sınıra set çekmek için cesaret gösterin. Asker donatmak için fazlası mümkün olmayacak kadar çalışın.*”⁶¹⁹ şeklinde çağrıda bulundu.

⁶¹⁶ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1154-1155; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 606; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 125; Mîr Ca'ferî, *Târîh-i Tehevvulât-ı Siyâsî*, 246; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 106-107; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 117.

⁶¹⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 108.

⁶¹⁸ Farsça kaynaklar, o zamana kadar söz konusu coğrafyada halktan asker toplama geleneğinin olmadığını belirterek, Kara Yusuf'un yaptığı bu uygulamanın kendisine uğursuzluk getirdiğini kaydetmektedir (*bk.* Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 109). Faruk Sümer, Kara Yusuf'un bu uygulamasının askerî teşkilatçılığı yönüne vurgu yaparak, toplanan bu yaya askerinin Osmanlı ordusunda görev yapan azab askerleri örneğinden hareketle toplanmış olabileceği fikrini öne sürer. Toplanan kimselerin yaya askeri (leşker-i piyade) olmalarına dikkat çeken müellif, Osmalı askerî teşkilatındaki azablar gibi bir pozisyonda kullanılmak istendiklerinin çok kuvvetli bir ihtimal olduğu görüşünde olup, bu askerî unsurların görevleri arasında istihkâm işlerinin (hendek kazmak vs.) olduğunu da kaydeder (*bk.* Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 109).

⁶¹⁹ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 126.

Bazı kaynaklardan, Şahruh'un hedefinde olan Kara Yusuf'a oğullarından gereken desteğin gelmediğini öğreniyoruz. Bunlardan Kitab-ı Diyarbekriyye'ye göre Sultaniye hâkimi olan oğlu Cihanşah yaşının küçüklüğünden ötürü böylesi bir savaşta katkı sağlayacak durumda değildi. Öte yandan Adilcevaz'da bulunan bir diğer oğlu İspend (İsfehan) gününü zevk ve sefa içinde geçirmekten babasının yardım çağrısına ilgisiz kaldı. Kara Yusuf'un Bağdad'da bulunan bir diğer oğlu Şah Mehmed'i bizzat babası Türkmen hükümdar çağırdı, ancak olumlu bir geri dönüş alamadı. Dahası Şah Mehmed küstah ve müstehzi bir tutum sergileyip, babasının çağrısı karşısında “*Babamın başı büyümiş, aklı başından gitmiş olmalı ki benden bu istekte bulunuyor.*” şeklinde cevap verdi. Son olarak bir diğer Kara-Koyunlu şehzadesi Mirza İskender ise Kara Yusuf'un hanımlarından biriyle uygunsuz bir münasebet içinde bulunmasından ötürü, korku ve ihanet duygusuyla Kerkük ve Dakuk dolaylarına kaçmıştı.⁶²⁰ Hafız Ebrû ve Abdürrezzak-ı Semerkandî, Kara Yusuf'un oğullarından hiç birinin o sıralarda hazır olmadıklarından bahisle tafsilat vermeden Şah Mehmed'in Bağdad'da, İskender'in Kerkük'te, İsfend'in Adilcevaz'da, Cihanşah'ın Sultaniye'de ve son olarak Ebû Said'in Azerbaycan'da bulunduğunu kaydetmişlerdir.⁶²¹ Ancak Kara Yusuf'un Tebriz'den ayrılırken, Osmanlı padişahı I. Mehmed'e yazdığı mektupta söz konusu kaynaklardaki bilginin aksine kayıtlara tesadüf edilir. Kara Yusuf mektupta, Şahruh'un İsfahan'a ulaşmak üzere olduğunu oğlu Cihanşah'ı Sultaniye'nin korunmasıyla görevlendirdiğini, “*övinç duyduğum evlatlarım*” olarak hitap ettiği Şah Mehmed ve İspend'i bir konak uzağa karavul olarak gönderdiğini, kendisinin de 50 bin askerle Tebriz'den Ucan'a gitmekte olduğunu ve oğullarından İskender'in 20 bin mevcutlu bir orduyla geride pusuya yattığını yazmaktadır.⁶²² Öte yandan Kara Yusuf'un ölümünün ardından İskender ve Şahruh'un I. Mehmed'e gönderdikleri mektuplarda da yine Kara-Koyunlu şehzadelerinin babalarının yanında olduklarına dair malumatlar bulunmaktadır. Bu mektuplarda Kara Yusuf'un ölümünden sonra oğulları Şah Mehmed ve İspend'in Ahmed-i Karamanî'nin oğullarıyla birlikte Gence'ye ardından Nahçıvan dağlarına kaçtıkları, İskender'in Mirza Baysungur'a

⁶²⁰ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 57-58; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, 126; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 109.

⁶²¹ Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 33; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 103.

⁶²² Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü's-Selâtin*, I, 158-159; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebât*, 196; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 109; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 102; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 188.

yenildikten sonra Ak-Koyunlu Beyi ile karşı karşıya gelmek için Çapakçur'a, Cihanşah'ın ise Erciş'e geldiği yazmaktadır.⁶²³

3.2. KARA YUSUF'UN ÖLÜMÜ

3.2.1. Kara Yusuf'un Sefere Çıkması ve Ölümü

Kara Yusuf'un savaşa hususunda kararlı olması ve hazırlığa girişmesi, Timurlu ordusunda zuhur eden ümitsizliğin derecesini artırmıştı. Öyle ki orduda en alt kademededen en üst kademeye kadar ve hatta hükümdar dâhil herkes bir zafer elde edileceğinden şüphe duyuyordu. Nitekim Timurlu ordusunun içinde bulunduğu halet-i ruhiyye temelinde Kara Yusuf'un savaştan kaçınmayan tavrından ötürü Şahruh, Kara Yusuf ile bir kez daha anlaşma yoluna gitmeyi denedi.⁶²⁴ Bu suretle Şahruh'un emriyle Şah Melik, Pâyende isimli Timurlu elçiyi Kara Yusuf'a gönderdi. Pâyende'nin götürdüğü mesajda savaştan vazgeçilmesi, iki devlet arasında yaşanan olumsuz olayların geçmişte kalarak unutulmasıyla barışın tesis edilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca mesajda Kara Yusuf'a Sultaniye ve Kazvin'i bırakmasına karşılık Suriye ve Şam'a kadar, Azerbaycan ve Irak-ı Arab'ın kendisine bağışlanması, bu hususta Şah Melik'in Şahruh'tan ricacı olacağı belirtiliyordu. Esasen Şahruh, savaş hazırlıkları yapmaya başladığında Kara Yusuf'un ne denli güçlü ve yenilmesi zor bir düşman olduğunun bilincindeydi. Bu nedendir ki, ordusunda oluşan ümitsizliğin de tesiriyle, kardeşi Miranşah'ın intikamı ve diyetini almak, Azerbaycan ve Irak-ı Arab üzerindeki Timurlu hâkimiyeti hususlarını daha fazla dayatmayarak, son gönderdiği elçi ile ondan Sultaniye ve Kazvin'i talep etmiştir.⁶²⁵ Şahruh'un Kazvin ve Sultaniye konusunda bu denli ısrarcı olmasının birtakım sebepleri vardı. Bunlardan biri daha önce de bahsolunduğu üzere söz konusu iki şehir o dönemde bayındırlığı ile ön plana çıkarken, ticaret için ehemmiyet arz etmekteydi. Şahruh'un bu şehirler üzerindeki ısrarının bir diğer önemli nedeni de İran Moğolları'nın merkezi durumunda olan bölgenin sembolik öneme haiz olmasıydı. Timur'un Sultaniye'yi ele

⁶²³ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeatü's-Selâtin*, I, 162; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebât*, 205; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 109; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 188.

⁶²⁴ Kaynak eserlerde öncü kuvvet olarak gönderilen Şah Melik'in Payende isimli adamını Kara Yusuf'a barış teklifiyle gönderdiği yazılmakta olup, Faruk Sümer ve İsmail Aka da olayı böyle kaydederler (*bk.* Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 107). Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 118. Ancak Ensar Macit bu elçilik gönderiminin bizzat Şahruh'un bilgisi dâhilinde ve onun talimatıyla yapıldığı görüşünü ileri sürer. Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 188.

⁶²⁵ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 722; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 107.

geçirdikten sonra İlhanlıların mirasının kendisine geçtiği iddiasındaydı. Şahruh da bu temayülle İlhanlı ünvanlarını benimseyerek, âdetâ Gazan Han'ı taklit etmekteydi.⁶²⁶ Şüphesiz ki, bölgenin bu sembolik öneminden dolayı Şahruh, Kara Yusuf'tan buraları almakta ısrarcıydı.

Kara Yusuf barış için ikinci kez gelen Timurlu elçiye de olumlu cevap vermedi. Dahası elçi Pâyende'yi tutuklatarak Tebriz'de hapsedti. Kara Yusuf, Timurlu hükümdara karşı korkusuz bir tavır sergilemekteydi. Bunun başlıca nedeni Türkmen hükümdarın, Şahruh'un ordusunu Türkmen ordusu karşısında yetersiz ve zafer inancından yoksun görmesiydi. Buna ilaveten Kara-Koyunlu Beyi'nin planlarına göre uzun bir yolculuktan gelecek olan düşman ordusu ağır teçhizatları dolayısıyla yorgun ve bıkkın bir halde olacakken, kendi coğrafî sahasında hazırlık yapmakta olan Türkmen ordusu zinde ve âmâde bir halde olacaktı. Yine gelmekte olan kış mevsimi de Kara Yusuf için yarar sağlayacak bir durum olarak değerlendirilmekteydi.⁶²⁷

Kara Yusuf Azerbaycan çevresinden; Muğan, Bağdad ve Arran'dan asker toplayıp ordu hazırladı. Türkmen ordusunda Erbil hâkimi Yar Ali'nin oğlu Zeynel, onun beylerbeyi Emir Karaman, Avnik kalesi muhafızı Mısır Hoca'nın oğlu Gazan Padişah, Ali Paşa, Emir İlyas, Bayezid Beg-i Âyınlu ve Emir Mehmed-i Cengî gibi önemli isimler yer almaktaydı.⁶²⁸ Kaynaklarda Türkmen ordusu her ne kadar, “*güneşin zerrelere kadar çok ve bulutun damlaları kadar sayısız*” şeklinde nitelense de ordusunun sayısı 50 bin dolaylarındaydı.⁶²⁹ 200 bin kişilik Şahruh'un ordusu karşısında her ne kadar sayıları az olsa da Türkmen ordusunun silah teçhizatı yerinde olup, moral ve motivasyonu yüksekti.

Kara Yusuf'un barış teklifini reddetmesini beklemeyen Timurlular, Payende'nin hapsedildiği haberini alınca adeta dehşete kapıldılar. Büyük bir ordu ile madden gücünü oluşturan ve türbe ziyaretleriyle manevi güç alan Şahruh, Kara Yusuf'un bu son tutumundan belki de en çok etkilenen kimse oldu. Öyle ki Allah'tan daha fazla yardım istemeye yöneldi ve 7 Zilkade 823/13 Kasım 1420'de sürekli yanında olan hafızlarına,

⁶²⁶ Beatrice Forbes Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, (çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2013, 41-42; Keleş, “Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi”, 227.

⁶²⁷ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 721; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 277; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 187.

⁶²⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 110.

⁶²⁹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 110.

Kara Yusuf karşısında muzaffer olmak için 12 bin defa fetih suresi okuttu.⁶³⁰ Yine kendisi de dualar edip istihareye yattı. Hatta kaynaklarda yer alan bilgiye göre Timurlu hükümdar, Rey’de ibadetle meşgulken bir gün seher vakti “*Türkmen Kara Yusuf bu gece öldü*” diye bağırdı ve yanındakiler o tarihi kaydetti. Devletşah-i Semerkandî, bu olaydan 10 gün sonra Kara Yusuf’un ölüm haberinin geldiğini yazmaktadır.⁶³¹

Kara Yusuf askerlerine Tebriz’de geçit töreni yaptırdıktan sonra onları denetledi. Ardından Timurlu mücadelesi öncesi askerlerini cesaretlendirmek düşüncesiyle Kara-Koyunlu hazinesinde bulunan bütün altınları ordusuna dağıttı.⁶³² Tebriz’den ayrılmaya hazırlanan Kara Yusuf, tam o sıralarda Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed’e bir mektup gönderdi. Kara Yusuf, mektupta askeri bir hazırlık içinde olduğundan bahisle, Şahruh’un Boğazlar’a kadar olan sahayı işgal edip, ardından Balkanlar’dan Deşt-i Kıpçak’a, Derbend’den Şirvan ve Azerbaycan’a döneceğini yazmaktaydı.⁶³³ Kara Yusuf tam savaş arefesinde, Şahruh’a böylesi büyük amaçlar atfettiği, bir mektubu I. Mehmed’e göndermekle, Timurlu tehlikesi karşısında Osmanlılar’ın nazar-ı dikkatini çekerek, kendisine müttefik arayışı içinde olduğu yorumu yapılabilir.⁶³⁴ Ancak Türkmen hükümdar beklediği desteği Osmanlı sultanından göremedi. Bu durumun başlıca nedeni Ankara Savaşı’nda ağır bir darbe alıp, yok olma konumuna gelen Osmanlıların, tekrar Timurlular ile karşı karşıya gelmek istemeyişidir.⁶³⁵

Bu suretle bütün hazırlıklarını tamamlayıp Tebriz’den ayrılmak üzere olan Kara Yusuf, yola çıkmadan önce ani bir şekilde rahatsızlandı. Ancak buna rağmen harekâtını durdurmadı ve bir mahfe içerisinde taşınmak suretiyle sefer yolcuğuna çıktı. Tebriz’i çıktuktan sonra ordu Tebriz ile Ucan arasında konakladı. Eşi Kadem Paşa’nın eşlik ettiği Kara Yusuf’un durumu, Sadabad köyüne geldiğinde iyice kötüleşti. 7 Zilkade 823/13 Kasım 1420’de Çarşamba günü Ucan’a iki fersah mesafede bulunan ve Ucan’ın

⁶³⁰ Mîr Ca’ferî, *Târîh-i Tehevvulât-ı Siyâsî*, 246; *Târîh-i Kızılbaşîyye*, 49; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 107-108; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 118.

⁶³¹ Rumlu, *Ahsenü’t-Tevârih*, 129-130; Yüksel, *Timurlularda Din Devlet İlişkisi*, 32. Bu kayda ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Nitekim bir veli veya şeyh gibi yaşayan Şahruh’a birtakım kerametler atfetme maksadı taşıyabilir.

⁶³² Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü’t-Tevârih*, II, 722.

⁶³³ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü’s-Selâtin*, I, 151; Nevâî, *Esnâd ve Mükâtebât*, 174; Aka, *İran’da Türkmen Hâkimiyeti*, 14; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 189.

⁶³⁴ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 118.

⁶³⁵ Arayancan, *Cihâñşah ve Dönemi*, 205.

kuzeybatısında yer alan Saidabad köyünde vefat etti.⁶³⁶ Öldüğü zaman yaşı 65⁶³⁷ dolaylarında olan Kara Yusuf'un ölüm nedeni hakkında net bir veri bulunmamaktadır. Dahası Türkmen hükümdarın bilinen bir hastalığının olmamasının yanı sıra sefere gideceği sırada aniden rahatsızlanması onun ölümüyle ilgili bazı şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan Arap müellif İbn Tagrıberdi, Hısn-ı Keyfa hâkiminin Memlûk Sultanı'na gönderdiği mektuptan hareketle Kara Yusuf'un Şahruh'la savaşmaya gideceği sırada zehirlenerek öldürüldüğünü kaydetmiştir.⁶³⁸ İsmail Aka, Timurlu tarihçilerin Kara Yusuf'un ölüm nedenini yazmamalarının ve Târih-i İlçi-i Nizâmşah'ta bulunan, Türkmen hükümdarın mide rahatsızlığından vefat ettiği dair kaydın onun zehirlenme ihtimalini güçlendiren kanıtlar olduğu görüşündedir.⁶³⁹ Diğer taraftan Kara Yusuf'un zehirlenmiş olması durumu halk arasında yayılmış bir şayiaydı. Öyle ki o dönemde Kirman yakınlarında yaşayan Şeyh Şemseddin'in kerametleri ifade edilirken Kara Yusuf'un zehirlenerek öldüğü kaydedilmiştir.⁶⁴⁰ Nitekim söz konusu deliller bizi, gayet sağlıklı bir halde iken aniden vefat eden Kara Yusuf'un ölüm sebebinin bilinmeyen bir hastalıktan ziyade zehirlenme olduğu sonucuna götürmektedir. İsmail Aka, Kara Yusuf'un zehirlenerek öldürülmesi olayının, Şahruh'un öncü kuvvetlerin komutasına verdiği emiri Şah Melik'in casusları tarafından yapılmış olmasına kaydeder.⁶⁴¹ Öte yandan Hacer Konyar, hangi hastalıktan öldüğü bilinmeyen ve aniden vefat eden Kara Yusuf'un ölümüne dair olan belirsizlikten ve ölürken yanında olan eşi Kadem Paşa'nın onun ölümünden sonra başka biri ile evlenmiş olma olasılığından⁶⁴² dolayı, bu çok gözde olan zevcesinin Türkmen hükümdarın ölümüyle bir ilgisinin olup olmadığı sorusunu akıllara getirdiğini bildirir. Araştırmacı, dönemin bu zemine uygun

⁶³⁶ el-Gıyâsî, *Târihü'l-Gıyâsî*, 103; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 281; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 59; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 84; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1155; Mîr Ca'ferî, *Târih-i Tehevvulât-ı Siyâsî*, 247; *Târih-i Kızılbaşîyye*, 49; Şerefhan, *Şerefname*, II, 84; De Guignes, *Hunların Türklerin Moğolların*, II, 683; Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri*, 487; Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 33.

⁶³⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 133; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 111; Aslanov, "The Caucasus In The 15th Century", 174.

⁶³⁸ İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire*, 435.

⁶³⁹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 118n.114

⁶⁴⁰ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 118n.114.

⁶⁴¹ Aka, *Mirza Şahruh ve Zamani*, 118n.114

⁶⁴² Kadem Paşa kümbetinin kitabesinde yer alan kayda dayanan Faruk Sümer, bu hatunun Kara Yusuf'un ölümünden sonra Devletyar isimli bir Celayir emiri ile evlendiği ve ondan oğulları olmuş olabileceği ihtimalini yazar, ancak bunun uzak bir ihtimal olduğunu da bildirir (*bk.* Faruk Sümer, "Doğu Anadolu'da Moğol ve Türkmen Devirlerine Ait Bazı Tarihî Yapılar Hakkında Düşünceler", *Belleten*, LIV/210, Ankara 1990, 637).

olduğundan hareketle iktidar mücedelelerinden dolayı yöneticilerin ve güçlü kimselerin çeşitli entrikalar içinde olduğunu da ekler.⁶⁴³ Nitekim Kara Yusuf'un ölümünden sonra zevcesi Kadem Paşa Hatun'un, ölmüş eşinin cesedi ile ilgilenmeyip, onu öldüğü yerde bırakarak, Alıncak kalesindeki Kara-Koyunlu hazinesini elde etmek için harekete geçmesi⁶⁴⁴ bu soru ile gelen şüpheyi güçlendirmekte olup, bizce de Türkmen hükümdarın eşi tarafından zehirlenmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Abdüsselam Efendi ise Ümmü'l-İber adlı eserinde, Kara Yusuf'un ölümünü diğer kaynakların çok aksi bir surette kaydetmiştir. Bu kayıtlara göre Kara-Koyunlu ve Timurlu ordusu karşı karşıya gelmiş, iki taraf arasında meydana gelen savaşta Kara Yusuf yenilerek Ucan şehrine doğru kaçmıştır. Müellife göre onu takip ederek, Kara-Koyunlu ordusuna tekrar taarruz eden Şahrüh, Türkmen askerlerinin çoğunu öldürürken, Kara Yusuf da bu öldürülenler arasında idi.⁶⁴⁵ Kara Yusuf'un ölümüne dair bu bilgiler diğer kaynaklarda teyid edilemediği gibi, Abdüsselam Efendi, Kara Yusuf'un ölüm yılını da yanlış bir surette 839/1435 olarak kaydetmiştir.

3.2.2. Kara Yusuf'un Defnedilmesi

Kara Yusuf'un 1420 yılında sefere giderken vuku bulan ani ölümü Türkmenler üzerinde adeta şok etkisi yarattı. Kara Yusuf'un en yakınındaki adamları dahi kendi can telaşlarına düştü ve kudretli hükümdar herkesin aklından çıktı. Öyle ki yıllardır, Türkmenlere önderlik eden Kara Yusuf'a vefat eder etmez layıkıyla bir cenaze töreni yapılmamış, bedeni çeşitli eziyetler içinde bırakılmış ve hemen defin edilmemiştir. Nitekim Kara Yusuf vefat edince, önemli yardımcılarından Emir Karaman ve eşi Kadem Paşa, karargâhtan ayrılarak hazinenin saklandığı Alıncak kalesine gitmek için yola çıktılar. Mısır Hoca'nın oğlu yani Kara Yusuf'un yeğeni Gazan Padişah, amcasının hazinesine sahip çıkarak Avnik kalesine, yine akrabalarından ve Kara-Koyunlu Devletine mensup kimselerden olan Emir Bayezid-i Âyînlü Lûristan'a, Yar Ali oğlu Zeynel Erbil'e ve Emir İlyas ile Muhammed-i Cengî oradan ayrılarak Diyarbakır'a gittiler⁶⁴⁶ ve cenazeyi kaldıracak kimse kalmadı.

⁶⁴³ Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, 260.

⁶⁴⁴ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112.

⁶⁴⁵ Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 64.

⁶⁴⁶ Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1155; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 128; Ca'ferî, *Târih-i Kebîr*, 85; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 111-112; Geyikoğlu, *Sa'd-Çukuru*, 182.

Ahlatlı Grigor kaleme aldığı kayıtlarda, Kara Yusuf'un rezil bir şekilde öldüğünü, onun terk edilmiş cesedinin kokarak şiştiğini ve kargaların gözlerini oyduğunu yazmaktadır. Müellif paniğe kapılıp kaçan Türkmen askerlerin ancak üç gün sonra geri gelerek cesedi oradan aldıklarını bildirir.⁶⁴⁷ Yine Hâfız-i Ebrû'da benzer şekilde, Kara Yusuf'un naaşının değersiz bir şekilde çöle atıldığını ve ancak 2-3 gün sonra sahip çıkıldığını yazar.⁶⁴⁸ Öte yandan hatalı bilgi vermesinin yanı sıra Abdüsselam Efendi de, diğer kaynaklarla ittifak içerisinde Kara Yusuf'un cesedinin üç gün boyunca defnedilmediğini kaydeder. Müverrih, Kara Yusuf'un hazineleri ve mallarını ele geçiren Şahruh'un, onun cesedini halkın görmesi için çıplak bir vaziyette çadırının önünde üç gün boyunca teşhir ettiğini yazmaktadır.⁶⁴⁹ Burada Kara Yusuf'un ölüm şeklinin ve birtakım hadiselerin yanlış kaydedilmesi bir tarafa, cesedin üç gün boyunca defnedilmeden kaldığını bildirmesi bizim için önemli bir husustur. Bu suretle Kara-Koyunlu ordusu mensupları korku ve panikle etrafa dağılırken, Kara Yusuf'un cesedi öylece kaldı. Önemli isimlerin olay yerini terk etmesinden sonra birtakım aşağılık/bayağı kimseler Kara Yusuf'un cesedinin bulunduğu otağı yağmaladılar. Dahası emsali görülmemiş bir vefasızlıkla hürmet bir yana Türkmen hükümdarın üzerindeki elbiseleri çıkarıp aldılar. Talihsiz hükümdarın gördüğü muamele bununla da sınırlı kalmadı. Söz konusu yağmacı kimseler Kara Yusuf'un kulaklarındaki altın küpelere göz dikerek, kulaklarını kesmek suretiyle cansız bedenini talan edip, ruhuna azap verdiler.⁶⁵⁰

Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla ancak 2-3 gün gibi bir zaman geçtikten sonra Tebriz ahalisinden bir kısım kimseler ile şehrin öncü simalarından Seyyîd Muhammed-i Kececî gelerek Türkmen hükümdarın naaşını önce Tebriz'e götürdüler. Kara Yusuf'un defnedildiği yerler hususunda farklı birtakım görüşler olsa da istisnalar dışında kaynakların çoğunluğu onun Tebriz'e götürüldükten sonra ahtacılar ve sekbanlar vasıtasıyla Erciş'e götürülerek, atalarının mezarlarının yanına defnedildiği yönündedir.⁶⁵¹ Tihranî, Kara Yusuf'un Erciş'e gömüldüğünü kaydettikten sonra eserinin ilerleyen bir

⁶⁴⁷ Andreasyan, "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", 87.

⁶⁴⁸ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 725-726; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 283.

⁶⁴⁹ Abdüsselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber*, 64.

⁶⁵⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 128; *Târih-i Kızılbaşîyye*, 49; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112; Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 42; Cihad Cihan, "Türklerde Erkeklerin Kulağa Halka veya Küpe Takma Âdeti", *Dede Korkut İzinde 30 Yıl*, (ed. Alpaslan Demir), Gece Kitaplığı, Ankara 2017, 716.

⁶⁵¹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 725-726; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6, 1155; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 277; Mir Ca'ferî, *Târih-i Timûriyân ve Türkmânân*, 247; Andreasyan, "XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", 87; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112.

yerinde Sultan'ın Emir Yusuf-i Cihanşah Mirza'nın gönlünü alarak onu “*ebeveynlerinin gömüldüğü yer olan Tebriz'in Muzafferiye tekkesine gönderdi*”⁶⁵² şeklinde bir bilgi kaydettiğini görmekteyiz. Bu ifadeden Kara Yusuf'un Tebriz'de defnedildiği yönünde bir veri elde edilmekle birlikte müellifin bir önceki kaydını unutarak, Kara Yusuf'un mezarının yerini Muzafferiye tekkesi olarak bildiği sonucuna gidebiliriz.⁶⁵³ Osman Turan, Kara Yusuf'un mezarının ve zaviyesinin Ahlat'da bulunduğunu yazmaktadır.⁶⁵⁴ Ancak Kara-Koyunlu siyasi tarihinin hiçbir devresinde Ahlat hakimiyet altına alınamadığından dolayı bu kayıt temelsizdir.⁶⁵⁵ Öte yandan Kara Yusuf'un ölümünden çok kısa bir süre sonra Azerbaycan'da bulunan Şahruh'un askerleri Kara Yusuf'un fiziksel özelliklerini merak edip, onun Erciş'teki mezarını açıp, merhum hükümdarın naaşına baktılar.⁶⁵⁶ Yine 1417 yılında Memlûklü elçi İbn Aca, Erciş'e geldiğinde, misafir olarak kaldığı Kara Yusuf zaviyesinin pek sağlam olduğunu kaydeder.⁶⁵⁷ Nitekim hem Zübdetü't-Tevârih'te geçen Şahruh'un askerlerinin Kara Yusuf'un mezarını açtığı kayıt hem İbn Aca'nın verdiği malumatlar hem de kaynaklarda ittifakla Türkmen hükümdarın gömüldüğü yerin Erciş olarak kaydedilmesi, Kara Yusuf'un defnedildiği yerin Erciş olduğu hususunda şüpheye mahal bırakmamaktadır.

3.2.3. Kara Yusuf'un Mezarı

Erciş'te medfun olduğunu bildiğimiz Kara Yusuf'un türbesi ve konumu hususunda elde net veriler bulunmamaktadır. Kaynaklarda son derece mükemmel bir şekilde inşa edilmiş bir türbeye⁶⁵⁸ defnedildiği yönündeki kayıtlardan hareketle, öldükten sonra naaşı için türbe yapıldığı kesin olarak söylenebilir. Kara Yusuf için inşa edilen anıt mezar hakkında ileri sürülen görüşleri iki ana fikir altında ifade edebiliriz.

Bunlardan ilki Türkmen hükümdarın sağlığında yapıştırdığı ve Osmanlı defter kayıtlarında adına tesadüf ettiğimiz zaviye içerisine defnedildiği görüşüdür. Nitekim Orhan Kılıç, cami ve medrese vakıflarının incelenmesi sonucunda önemli bulgular elde

⁶⁵² Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 308.

⁶⁵³ Arayancan, *Cihanşah ve Dönemi*, 233.

⁶⁵⁴ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devleti Tarihi*, 123.

⁶⁵⁵ Sümer, “Doğu Anadolu'da Bazı Tarihi Yapılar Hakkında Düşünceler”, 633.

⁶⁵⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 115; a.mlf., “Doğu Anadolu'da Bazı Tarihi Yapılar Hakkında Düşünceler”, 633.

⁶⁵⁷ İbn Ecâ, *Seyahatnâme*, 77; Sümer, “Doğu Anadolu'da Bazı Tarihi Yapılar Hakkında Düşünceler”, 633.

⁶⁵⁸ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112.

edildiğini, Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un Erciş'de bir cami yaptırdığını ve caminin müştemilatının içerisinde Türkmen hükümdarın türbesi ile birlikte zâviye ve medresesinin tespit edildiğini bildirmektedir.⁶⁵⁹ Öte yandan İbn Aca'nın seyahatnamesinde Kara Yusuf'un yaptırdığı zaviyede misafir kaldığı ve zaviyenin pek sağlam olduğu yönündeki kayıt⁶⁶⁰ ile 1611 tarihli Van kadısı Mehmed Efendi'ye ait olan evkaf defterinde yer alan Kara Yusufgah Zaviyesi kayıtlarından⁶⁶¹, Türkmen hükümdarın Erciş'te inşa ettirdiği zaviyenin varlığından emin oluyoruz. Ancak Kara Yusuf zaviyesi ile ilgili bilgilerimiz son derece kısıtlı olup günümüzde bu yapıya dair herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır. Bunun başlıca nedeni bölgede meydana gelen birtakım doğa olaylarıdır. Örneğin, 1441 yılında Nemrut Dağı'nın patlaması ve etrafını lav tabakalarıyla kapatması hadisesi yaşanmıştır. Yine söz konusu coğrafyada sık sık vuku bulan depremler tarihi yapıları tahribata uğratmıştır. Son olarak ve belki de en önemli sebep Van gölünün zaman zaman sularının yükselmesi olayıdır. Erciş su yükselmelerinde sular altında kalmış ve bu doğa olayından etkilenip tarihi izlerini kaybetmiştir.⁶⁶² Kara Yusuf'un türbesinin Van gölü suları altında kalan bu zaviye içerisinde yer alabileceği ihtimal dâhilindedir.

Kara Yusuf'un anıt mezarına dair ikinci görüş Erciş'te yer alan ve Kara-Koyunlulardan kaldığı düşünülen anonim kümbetin Türkmen Beyi'nin defnedildiği yer olduğu yönündedir. Üzerinde kitabe bulunmaması nedeniyle yapım tarihini ve kim tarafından yaptırıldığını kesin olarak bilemediğimiz kümbet, Erciş-Patnos eski karayolunun 6. kilometresinde Zortul köyü yakınında yer almaktadır.⁶⁶³ Bulunduğu konum dolayısıyla Zortul Kümbeti ya da Anonim Kümbet olarak anılan bu yapının, son yıllarda yapılan çalışmalarla birtakım mimarî ve tarihî bulgulara bakılarak Kara Yusuf'a türbe olarak inşa edildiği fikri ileri sürülmüş ve Kara Yusuf kümbeti olarak kabul görmeye başlamıştır. Kümbetin Erciş Ovası'na hâkim bir konumda olması, süsleme ve bezemelerde güç ve hükümlerlik sembolleri olarak kabul edilen arslan, kartal ve çift başlı kartal kabartmalarının kullanılması kümbetin önemli bir kimseye ait olabileceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan kümbet, 1458 yılında Kara Yusuf'un oğlu Cihanşah zamanında

⁶⁵⁹ Orhan Kılıç, "1571 Tarihli Mufassal Evkaf Tahrir Defterine Göre Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 24, İstanbul 2004, 255.

⁶⁶⁰ İbn Ecâ, *Seyahatnâme*, 77.

⁶⁶¹ Aydın Talay, *Bizim Eller Van*, İstanbul 1988, 29.

⁶⁶² Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, 278.

⁶⁶³ Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı-Van*, I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, 182.

annesi Kadem Paşa için yaptırılan kümbet⁶⁶⁴ ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Nitekim Abdürrahim Şerif'in kümbetin tarihlendirmesini hicri 6. yüzyıla yani Anadolu Selçukluları zamanına⁶⁶⁵ kadar götürmesi geçerliliğini yitirmiş olup, mimari üslup bakımından 1458 tarihli Kadem Paşa kümbeti ile aynı zamana tarihlendirilmesi gerekmektedir.⁶⁶⁶ Tüm bu bulgular, bölgenin siyasî durumuna bakılıp Erciş'in Kara-Koyunlu başkenti olması ve Kara Yusuf'un Erciş'te medfun olduğu verileriyle birleştirildiğinde kümbetin Kara Yusuf'a ait olması kuvvetle muhtemeldir.⁶⁶⁷ Nitekim literatürde de “*Kara Yusuf Kümbeti*” olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak kümbet 2011 Van depreminde önemli ölçüde hasar görmüş, hatta tamamen yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Mumyalık kısmı sağlam olmakla birlikte birinci katı büyük oranda yıkılmış, yine piramit şeklindeki çatısı tamamen göçmüştür.⁶⁶⁸

3.2.4. Kara Yusuf'un Ölümünün Yankıları

Kara Yusuf'un Timurlu elçi Payende'yi hapsedmesinden sonra artık savaş için harekete geçmeye mecbur kalan Şahruh, emirlerinden Yusuf Hoca'yı yaklaşık bin atlı süvari ile birlikte bilgi edinmesi için Kazvin üzerine gönderdi. Kara Yusuf'un Kazvin

⁶⁶⁴ Kümbetin kitabesinde yapının 1458 (863) yılında Kara-Koyunlu hükümdarı Cihanşah zamanında dönemin önemli emirlerinden Rüstem Bey tarafından Emir Yar Ali, Şah Mustafa, Şah Sevik ve Şah Ali ile onların aziz anneleri Kadem Paşa Hatun için yaptırıldığı kayıtlıdır (bk. Oktay Aslanapa, “Doğu Anadolu'da Karakoyunlu Kümbetleri”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1, Ankara 1957, 105). Ancak Faruk Sümer, kitabede ismi geçen ve kümbette medfun olan Kadem Paşa isimli hatunun Kara Yusuf'un ölürken yanında olan zevcesi ile aynı kişi olmadığı görüşündedir. Araştırmacıya göre bu hatunun Kara Yusuf'un eşi Kadem Paşa olması için Türkmen hükümdarın ölümünden sonra bu hatunun Devlyâr isimli kimse ile evlenip, ondan Rüstem ve diğer oğullarının dünyaya gelmiş olması gereklidir. Nitekim Kara Yusuf ile çağdaş Devlyâr adında böyle bir Celayir emiri olduğunu dile getiren Faruk Sümer, bu ihtimalin kabul edilemeyecek kadar zayıf bir ihtimal olduğu görüşündedir (bk. Sümer, “Doğu Anadolu'da Bazı Tarihî Yapılar Hakkında Düşünceler”, 636-637). Öte yandan Hacer Konyar, Cihanşah'ın annesinin Erciş'te medfun olduğu bilgisinden (bk. Minorsky, “Jihan-Shah Qara-Qoyunlu and His Poetry”, 294) hareketle Faruk Sümer'in bu fikrine karşı bir düşünce ileri sürerek, Kadem Paşa Hatun'un Kara Yusuf'un ölümünden sonra isteyerek ya da zorunlu olarak başka biri ile evlenmesinin dönemin şartlarında gayet doğal olduğunu ve uzak bir ihtimal olmadığını belirtir. Araştırmacı Konyar, kümbetin Cihanşah zamanında yapıldığına dikkat çekerek, burada yatan kimselerin anne tarafından onun kardeşleri olabileceğini ve Cihanşah'ın annesinin mezarının yapılmasına itiraz etmemiş olabileceğini bildirir (bk. Hacer Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, 259-260).

⁶⁶⁵ Abdürrahim Şerif, *Ahlat Kitabeleri*, İstanbul 1932, 60-61.

⁶⁶⁶ Aslanapa, “Doğu Anadolu'da Karakoyunlu Kümbetleri”, 106.

⁶⁶⁷ Aslanapa, “Doğu Anadolu'da Karakoyunlu Kümbetleri”, 106; Uluçam, *Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı*, 183; Mehmet Top, “Erciş Zortul Kümbeti”, *Dünyada Van*, 16, Ocak/Şubat 1999, 24; Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, 244-245; Belkıs Doğan-Aziz Doğanay, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen Devletlerinde Mimarî ve Sanat Üslûbu Üzerine Bir Değerlendirme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6/1, 2017, 654-655.

⁶⁶⁸ Osman Aytekin, “2011 Van Depreminin Yöresindeki Kültür Varlıklarına Olan Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1/1, Batman 2012, 1089.

valiliğine getirdiği K r Haydar oğlu Kasım, Şahruh'un askerlerinin üzerine gelmekte olduğunu öğrenince, onlara karşı direnemeyeceğini anlayıp, Kara-Koyunlu Şehzadesi Cihanşah'ın bulunduğu Sultaniye'ye gitti. Böylelikle Emir Yusuf Hoca, yöneticisiz kalan Kazvin Şehrine herhangi bir mukavemetle karŐılaŐmaksızın girdi. Halk tarafından gayet iyi bir Şekilde karşılanan Yusuf Hoca, Şehrin ahalisine herhangi bir Şey yapmadan geri döndü. Bir müddet sonra Kazvin'in ileri gelenleri Şahruh'un huzuruna  ıktılar. Timurlu hükümdar onları sıcak bir Şekilde karşılayıp iyi muamele ettikten sonra Kazvin'e ordu göndererek, halka dokunulmamasını emretti.⁶⁶⁹ Bu suretle Kazvin savaŐılmadan kaybedildi ve Kara-Koyunlular'ın elinden  ıktı.

Emir Yusuf Hoca'nın yanına sığınmasıyla durumdan haberdar olan Cihanşah, muhtemel bir Timurlu kuşatması durumunda direniş gücünü artırmak amacıyla kaleye erzak depolanması ve kalenin tahkim edilmesi için emir verdi. Kale sađlamlaŐtırılırken Türkmenler Şehrin ahalisinden odun ve saman toplama bahanesiyle halkı yağmaladı. Aynı zamanda d kk n kapıları kaleye taŐınarak, savunma için  eperler oluŐturuldu.⁶⁷⁰ Halktan savaşta yararlanılabilecek kimseler kalenin içine alınarak askerî güce dâhil edilirken, yararsız bulunanlar kale dışında bırakıldı. Kale dışında kalan bu kimseler canlarını kurtarmak için Gilan dolaylarına kaçmak zorunda kaldılar.⁶⁷¹ Kara Yusuf'un oğlu Cihanşah, bu surette iyi bir savunma hazırlığı içerisindeyken, Tebriz dolaylarından gelen bir ulaktan babası Kara Yusuf'un Ucan yakınlarında öldüğü ve askerlerinin dağıldığı haberini aldı. Babasının ölümünden dolayı son derece üzüntüye kapılan Cihanşah ve emrindeki Türkmenler kalede bulunan erzak ve kıymetli eşyaları beraberlerine alarak kaleyi terk ettiler ve kuzeye doğru gittiler. Öte yandan Kazvin dolaylarında Akhoca mevkiindeki Şahruh, Kazvin yakınlarında haber toplamakla görevli adamı vasıtasıyla Kara Yusuf'un öldüğü bilgisini aldı. Aynı gün Sultaniye kadısı Seyyid Abdullah, Şahruh'un huzuruna gelerek Kara Yusuf'un ölümünü onayladı. Büyük bir korku ve tedirginlikle, savaşmak üzere Azerbaycan'a gelen başta Şahruh olmak üzere

⁶⁶⁹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 723-724; Mîrhând, *Ravzatu 's-Safâ*, I/4-6, 1155; Hândmîr, *Habib 's-Siyer*, III, 606; Ca'feri, *Târih-i Timûriyân ve T rkman n*, 246; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 108; Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı*, 118; a.mlf., *Iran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 14; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 189.

⁶⁷⁰ Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 281; Barbaro, *Anadolu'ya ve Iran'a Seyahat*, 86; Arayancan, *Cihanşah ve Dönemi*, 95.

⁶⁷¹ Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 190.

bütün Timurular, Kara Yusuf'un ölümüyle büyük bir rahata kavuştu ve muhteşem bir sevinç yaşadı.⁶⁷²

Memlûkler Kara Yusuf'un ölüm haberini Hısn-ı Keyfa hâkimi Süleyman vasıtasıyla öğrendi. Bu esnada Memlûk Sultanı Şeyh el-Mahmûdî çok hasta olduğundan dolayı hasmının ölümünden çok da bir sevinç duyamadı.⁶⁷³ Şahrüh, Şeyh el-Mahmûdî ölmeden çok kısa bir süre önce Memlûklere gönderdiği mektupta, Azerbaycan'ın ihmal edilmesinden dolayı Kara Yusuf'un eline geçtiğini, daha sonra Türkmen hükümdarın oradan çıkarılarak kaçmaya mecbur edildiğini ve Kara Yusuf'un öldüğünü bildiriyordu. Timurlu hükümdar aynı mektupta Irak ve Bağdad bölgesinin yönetimini oğlu İbrahim'e, Tebriz'in yönetimini diğer oğlu Bahadır'a verdiğini yazıyordu. Şeyh el-Mahmûdî'nin ölümünden sonra bu mektuba cevaben Şahrüh'a yazılan mektupta her iki devletin ortak düşmanının ölümünden duyulan memnuniyet dile getiriliyordu.⁶⁷⁴ Öte yandan Kara Yusuf'un ölüm haberi Erzincan'da da birtakım karışıklıklarına sebep oldu. Türkmen beyin öldüğünü öğrenen halk, Mutahharten'in torunu Yar Ali'yi destekleyerek, şehrin yönetimine onu getirdi. Ardından kısa bir süre önce Erzincan'ı ele geçiren Kara Yusuf'un oğlu Ebu Said, yağmalanarak şehirden çıkartıldı.⁶⁷⁵

Kara Yusuf'un ölümünün ardından, o hayattayken esir edilen önemli kimseler de serbest kaldı. Bunlardan biri Kara-Koyunlular'ın Erzincan hâkimi Pir Ömer tarafından esir alınan ve Tebriz'e gönderilen, Kara Yülük Osman'ın oğlu Yakub Beg idi. Kara Yusuf ölünce daha önce Yakub Beg'in öldürülmemesini telkin eden Emir Karaman, onu hapisten çıkardı. Özgürlüğüne tekrar kavuşan Yakub Beg, Mirza Baysungur'dan izin alarak babasının yanına gitti.⁶⁷⁶ Yine Kara Yusuf'un ölümünden bir gün sonra Seyyid-i Muhammed-i Keccanî, şehrin ileri gelenleri ve halk, kısa bir süre önce esir edilen Şah Melik'in adamı, Payende'yi serbest bıraktılar ve yaşanan hadiselerden dolayı Timurlu elçiden özür dilediler.⁶⁷⁷ Türkmen hükümdarın ölümünün ardından bir nevi özgürlüğüne

⁶⁷² Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 724-726; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 281; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, I/4-6; 1155; Hândmîr, *Habîbü's-Siyer*, III, 606-607; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 108; Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 118-119; a. mlf., *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 14-15; Arayancan, *Cihânşah ve Dönemi*, 95-96.

⁶⁷³ İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü'z-Zâhire*, 435; Koprıman, *Mısır Memlûkleri*, 198-199.

⁶⁷⁴ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 177; Kanat, *Timurlu-Memlûk Münasebetleri*, 213.

⁶⁷⁵ Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 60; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 129; Toksoy, "Akkoyunlular ve Erzincan", 251.

⁶⁷⁶ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 131; Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 60.

⁶⁷⁷ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 129.

kavuşan diğerk bir isim de Mirza Ebubekir'in kızı oldu. Hatırlanacağı üzere Kara Yusuf, Mirza Ebubekir ile savaşması sonucunda Mirza'nın kızını esir olarak almış ve bir müddet zaman geçip, kız büyünce onunla evlenmişti. Türkmen hükümdarın ölümünden sonra bu Timurly prenses, şahruh'a sığındı. şahruh onu, sadık adamlarından biri olarak addettiği şirvanşah Halillullah ile evlendirip, şenlikler düzenledi.⁶⁷⁸

3.3. KARA YUSUF DÖNEMİNİN KÜLTÜREL MİRASI VE KARA YUSUF'UN şAHSİYETİ

3.3.1. Kara Yusuf Döneminde İmar Faaliyetleri

Kara Yusuf devresi de dâhil olmak üzere, Kara-Koyunly Devleti'nden günümüze çok az sayıda eser kalmıştır. Elbette bu durumun belli başlı birtakım sebepleri bulunmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Kara-Koyunlylar döneminin, Türkmenler için bir yerleşme dönemi mahiyetinde olmasıdır.⁶⁷⁹ Öte yandan Kara-Koyunlyların hâkim oldukları topraklarda sürekli hâkimiyet mücadelelerinin görüldüğü gibi söz konusu topraklar sık sık el değiştirmiştir. Nitekim siyasî konularda incelediğimiz üzere, Kara Yusuf'un da hüküm sürdüğü XV. yüzyılda Kara-Koyunly toprakları sık sık Timurly taarruzlarıyla karşı karşıya kalmış, Ak-Koyunlylar ile sık sık mücadele etmiştir. Bu söz konusu siyasî ilişkiler bu dönemde mimarî faaliyetleri kısıtlamış, dahası var olan mimarî eserlerin de bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tahrip edilmesi sonucunu doğurmuştur.⁶⁸⁰ şüphesiz Kara-Koyunly topraklarında vuku bulan siyasî olaylar bir tarafa, doğa olayları da mimarî eserlerin üzerindeki tahribatın önemli bir nedenidir. Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın içinden geçtiği bir bölgede kurulan ve faaliyet gösteren Kara-Koyunly toprakları sık sık yaşanan depremlere sahne olmuştur ki bu depremlerde birçok mimarî eser zarar görmüştür.⁶⁸¹ Yine daha önce bahsedildiği üzere Van Gölü'nün sık sık sularının yükselmesi ile mimarî bakiyenin yer aldığı bir kısım topraklar sular altında kalmıştır. Dönemin siyasî hadiseleri, meydana gelen doğa olayları ve mimari eserlere yeterli ihtimamın gösterilmemesi gibi nedenlerden ötürü, Kara Yusuf dâhil Kara-

⁶⁷⁸ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, II, 758-759; Abdürrezzâk Semerkandî, *Matla-ı Sa'deyn*, II/I, 300-301; Sümer, *Kara Koyunlylar*, I, 118; Aşurbeyli, *şirvanşahlar Dövleti*, 306; Manz, *Timurly İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, 43; Macit, *Timurlylar Zamanında Azerbaycan*, 194.

⁶⁷⁹ *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, 16.

⁶⁸⁰ *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, 16; Konyar, *Karakoyunly Dönemi İmar Faaliyetleri*, 82.

⁶⁸¹ Konyar, *Karakoyunly Dönemi İmar Faaliyetleri*, 82.

Koyunlu Türkmenlerinin mimarî faaliyetlerinin sınırlı kalmasına, yapılan eserlerin de günümüze intikal edememesini sebebiyet vermiştir.

Tüm bu olumsuz şartlar bir yana Kara Yusuf'un sürekli mücadelelerle geçen siyasî hayatı içerisinde imar faaliyetlerinde bulunduğu ve bu hususa verdiği ehemmiyeti kaynaklarda açık bir şekilde görülür. Evliya Çelebi, pek çok emirin hâkimiyeti altına giren Erciş'in, diğer meliklerden çok Kara Yusuf tarafından imar edildiğini bildirir. Dahası Timur'un bölgeye taarruz için geldiğinde rüyasında ricâl-i gaybtan kimseler görüp, onların "*Ey Timur! Bu sağlam kale bizim menzilgâhımız olduğundan himayemizedir, harap etme*" dediğini kaydetmiştir.⁶⁸² Yine Kara Yusuf oğlunun hâkimiyeti altında olan Bağdad'ı bayındır hale getirmiştir.⁶⁸³

Askerî faaliyetlerinin yanı sıra hâkimiyeti altındaki yerlerin imarı için de çalışan Kara Yusuf, daha önce anlatıldığı üzere Erciş'te bir zaviye yaptırmış, bu zaviye içerisinde türbesiyle birlikte bir cami ve medrese de yer almıştır. Kara Yusuf'un yaptırdığı bu zaviye Osmanlı zamanına ulaşırken, söz konusu doğa olayları neticesinde sağlam bir şekilde günümüze gelmemiştir. Evliya Çelebi, Kara Yusuf'un Erciş'te bir cami yaptırdığını seyahatnamesinde kaydetmiştir. Ünlü seyyah Van'ı ziyareti sırasında tesadüf ettiği cami için, "*önceden Yusuf Şah'ın olan camii, Süleyman Şah imar ettiğinden Süleyman Han Camii derler*" sözlerini kaydetmektedir.⁶⁸⁴ Bu sözlerden Kara Yusuf tarafından inşa ettirilen caminin Osmanlı İmparatorluğu'na kadar ulaştığı ve Kanunî Sultan Süleyman tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁸⁵ Caminin bir minareli ve eski tarzda büyük bir mimarî eser olduğu kaydedilmiştir.⁶⁸⁶ Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu cami Kara Yusuf zaviyesinin içerisinde yer alan cami olmalıdır. Orhan Kılıç, Osmanlılar zamanında faal bir şekilde kullanıldığını gördüğümüz Erciş'teki Kara Yusuf Camiinin görevlileri ve aldıkları ücretleri 1571 tarihli defterden naklederken, defterde kaydına rastlanmasa da caminin yanında bir medrese olduğunu ve bu medresede de bir müderris, bir muallim, aşçı ve temizlik görevlilerinin çalıştığını kaydeder.⁶⁸⁷ Erciş Kalesi, 17. yüzyılda Van gölü

⁶⁸² Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 4/1, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, 214.

⁶⁸³ Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 4/2, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, 538.

⁶⁸⁴ Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, 4/1, 216.

⁶⁸⁵ Geyikoğlu, "Kara-Koyunluların Van Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", 222.

⁶⁸⁶ Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, 4/1, 216.

⁶⁸⁷ Kılıç, "Evkaf Tahrir Defterine Göre Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları", 247-249.

sularının yükselmesinden etkilenmiş olup, 1841 yılında vuku bulan deprem neticesinde kale ve Kara Yusuf Camii'nde hasar oluşturmuştur. Bu doğal afetten sonra halk gelerek günümüzdeki Erciş'i iskân etmiştir. Keza günümüzde Erciş Kalesi tamamıyla sular altında kalmıştır.⁶⁸⁸ Nitekim 1990'lı yıllarda Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü ile Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri ve Kültür Değerlerini Araştırma Uygulama Merkezi tarafından yürütülen yüzey çalışmaları neticesinde Kara Yusuf Külliyesi'nde kazı çalışması yapılmasına karar verilmiş, maalesef suların yükselmesinden dolayı çalışmalar sekteye uğramış ve yapılamamıştır.⁶⁸⁹

Kara Yusuf'un bizzat kendisi tarafından hükümdarlığı zamanında yapıldığı ileri sürülen mimarî eserlerden biri de Van Ulu Cami'dir. Eski Van'da, Tebriz Kapı Mahallesi'nde yer alan bu tarihî caminin kitabesi ve vakfiyesi bize kadar ulaşmadığı için yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir.⁶⁹⁰ Evliya Çelebi, seyahatnamesinde cami için, “*Azerbaycan şahlarından Akçakoyunlu Şah Cihan'ın yapısıdır...*”⁶⁹¹ şeklinde bir malumat vermiştir. Çelebi, Kara-Koyunlu hükümdarını Cihanşah'ı hatayla Ak-Koyunlu olarak kaydetmesi⁶⁹² bir tarafa, caminin Kara-Koyunlu Cihanşah tarafından yaptırıldığını söyleyerek, ulu caminin bir Kara-Koyunlu yapısı olduğunu belirtir. 1970-1973'de Van Ulu Cami kazısını yapan Prof Dr. Oktay Aslanapa, yapının yapım tarihini Kara Yusuf'un 1389-1400 yılları arasında Timur'dan önceki hükümdarlık yıllarına tarihlendirmektedir. Sanat tarihçisi Aslanapa, “*payelerin çeşitli şekilleri ve değişik malzemesi, düşük kaliteli bir harçla çok dayanıksız ve çabuk yıkılmaya müsait tekniği, çok renkli, zengin tuğla ve stuk süslemelerine rağmen caminin Timur gelmeden önce ve çok acele yapıp tamamlandığını göstermektedir.*”⁶⁹³ diyerek caminin Kara Yusuf tarafından yapıldığı fikrini birtakım mimarî verilere dayanarak söylemektedir. Nitekim bazı araştırmacılar da

⁶⁸⁸ Konyar, *Kara Koyunlularda İmar Faaliyetleri*, 93.

⁶⁸⁹ Abdüsselam Uluçam, “Eski Erciş Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı Kazıları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 9/9, Eylül 1998, 120-121.

⁶⁹⁰ Uluçam, *Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı*, 28.

⁶⁹¹ Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, 4/1, 262; Taner Tarhan, “Van Kalesi'nin ve Eski Van Şehrinin Tarihi-Millî Park Projesi Üzerinde Ön Çalışmalar: Anıt Yapılar”, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 20-24 Mayıs 1985 Ankara, 313-314.

⁶⁹² Orhan Kılıç, Evliyâ Çelebi'nin “Akçakoyunlu Cihanşah” dediği kişinin, Kara-Koyunlu Cihanşah olduğunu yazmaktadır (bk. “Van Ulu Camii'nin Tarihi Hakkında”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 130, İstanbul 1997, 59n.8).

⁶⁹³ Oktay Aslanapa, “Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii”, *Journal Art of History*, 5, Ocak 1973, 3.

Evliya Çelebi'nin kaydıyla, Oktay Aslanapa'nın çıkarımını birlikte değerlendirerek camiye Kara Yusuf'a atfetmiş ve bir Kara-Koyunlu eseri olarak kabul etmiştir.⁶⁹⁴

Van Ulu Camii'nin Kara Yusuf tarafından yaptırıldığı fikrine muhalif görüşler de bulunmaktadır. Faruk Sümer, Van Ulu Camii'nin Kara Yusuf zamanında yapılmış olma fikrine karşı çıkararak, Van'ın 1385 yılında Hakkâri Emiri İzzeddin Şir'in elinde olduğunu, dahası bu hâkimiyetini Timur'dan aynı sene aldığı yarlğ ile tasdik ettiğini, Şir'in ancak Timur'un ölümünden sonra Kara Yusuf'un tâbiyeti altına girdiğini belirtir. Araştırmacı, ancak İzzeddin Şir'in ölümünün ardından oğlu Melik Muhammed'in, Bitlis hâkimi Emîr Şemseddin ile birlikte Şahruh'un tâbiyeti altına girmesi nedeniyle, Kara Yusuf'un oğlu İskender tarafından öldürülünce Van şehri ve bölgesinin 1425 yılında Kara-Koyunlu hâkimiyetine girdiğini yazarak, bu tarihten önce Van'ın Kara-Koyunlular tarafından doğrudan yönetilmediğini bu suretle de caminin Kara Yusuf dönemine ait olamayacağını savunur.⁶⁹⁵ Orhan Kılıç ise caminin tarihlendirilmesiyle ilgili olarak Van Vilayeti Evkaf Tahrir Defteri'nde caminin "*Vakfi-ı Cami-i Kebir 'an Evkf-ı Şah-ı Ermen der-nefs-i Van*" olarak kaydedilmesinden ve bir kısım Osmanlı belgelerinde Şah-ı Ermen Camii olarak yazılmasından hareketle, Ahlatşahla'ra ait olduğu fikrindedir. Araştırmacı, XII. yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurulan Saltuklu, Artuklu, Mengücekli ve Danişmendli beyliklerinin ulu cami inşa ettirdiklerini bildirerek, Ermenşahlar diye anılan Ahlatşahların böyle bir eser bırakmamalarının akla yatkın gelmediğini ifade eder. Keza Faruk Sümer'in fikrini de dile getirerek, Kara-Koyunluların ulu cami yapma gibi bir girişimleri olmadığına dikkat çekip, zamanında Van'da istikrarlı bir hâkimiyet kurması söz konusu olmayan Kara Yusuf'un caminin banisi olamayacağı görüşündedir.⁶⁹⁶ Nitekim Kılıç'ın camiiyi Ahlatşahlar zamanına tarihlendirmesi son dönemde diğer araştırmacılar tarafından da kabul görmeye başlamış⁶⁹⁷, Kara Yusuf'un yaptırdığı görüşü geçerliliğini yitirmiştir. Van Ulu Camii 1844 yılındaki depremde ziyadesiyle zarar görmüş, 1915 Rus işgali sırasında adeta harap olmuş⁶⁹⁸ ve günümüze çok az kısmı ulaşabilmiştir.

⁶⁹⁴ Metin Sözen, *Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981, 213; Talay, *Bizim Eller Van*, 29; Tarhan, "Van Kalesi'nin ve Eski Van Şehrinin Tarihi", 314; Woods, *Akkoyunlular*, 402; Aşar, *XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi*, 125.

⁶⁹⁵ Sümer, "Doğu Anadolu'da Bazı Tarihi Yapılar Hakkında Düşünceler", 637-638.

⁶⁹⁶ Orhan Kılıç, "Van Ulu Camii'nin Tarihi Hakkında", 57-58; Konyar, *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, 98-99.

⁶⁹⁷ Uluçam, *Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı*, 28.

⁶⁹⁸ Kemal Öztürk, "Van Ulu Camii'nde Büyük Selçuklu Süsleme Repertuarından İzler", V. *Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, (ed. Oktay Belli), Van 2009, 282.

Kara Yusuf zamanında sivil mimarî alanında inşa edilen herhangi bir yapı günümüze intikal etmemiştir. Türkmenlerin göçebe yaşam tarzlarının bir sonucu olarak çadırlarda hayatlarını idame ettirdiği kabul edilmektedir. Ancak Kara-Koyunlu Devleti'ne en güçlü devrelerinden birini yaşatan Kara Yusuf'un başkenti Erciş'te bir saray yaptırmadığını düşünmek tarihî gerçekliklere aykırı olup, akla yatkın bir durum değildir.⁶⁹⁹ Ancak bugüne kadar böyle bir yapının kalıntılarına tesadüf edilmemiştir. Nitekim yukarıda zikredilen yapılar dışında Kara Yusuf zamanından günümüze ulaşan başka bir mimari yapının varlığından da haberdar değiliz.

3.3.2. Kara Yusuf'un Şahsiyeti

Kara-Koyunlu Devleti'ni kuran ve beylikten devlete geçiren Kara Yusuf, Ortaçağ Türk tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Hükümdarlık hayatını takip edebildiğimiz bu Türkmen lider, 1389-1420 yılları arasındaki saltanat süresince sürekli aktif askerî faaliyetler içerisinde olmuş, adeta cepheden cepheye koşmuştur. Verdiği uzun uğraşlar sonucu, devletin sınırlarını Azerbaycan topraklarından, Irak-Arab'ın tamamı, Irak- Acem'den Kazvin'e oradan Hemedan sınırına, Diyarbakır'dan Erzincan'a, Tercan, İspir ve Karahisar'a kadar genişletti. Yine Güney Anadolu'da 32 kale, Mardin, Mezrin, Musul, Sincar ve Esered onun hâkimiyeti altındaydı.⁷⁰⁰ Kara Yusuf, cengâverliği ve askerî dehasıyla yaşadığı çağa adeta damgasını vurmuş ve takdir edilmiştir. Nitekim Timurluların hizmetinde olan tarihçi Hafız-ı Ebru dahî, Kara Yusuf'un Mirza Ebubekir ile savaşması olayını anlatırken Türkmen Beyi hakkında şu dizeleri kaleme almıştır;⁷⁰¹

*“Kahraman ve ünlü Türkmen Kara Yusuf
İsfendiyâr misali cenk meydanına girdi
Yürüyen bir dağ gibi atıyla savaşırken
Yüz kişinin canını birden alıverdi”.*

Yine 1407 yılında kaleme alınan bir Ermeni kolofonunda Kara Yusuf tanımlanırken *“Türkistan'ın efendisi mağrur ve bu dünyada yenilmemiş. Mardin*

⁶⁹⁹ Doğan - Doğanay, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletlerinde Mimarî ve Sanat Üslûbu Üzerine Bir Değerlendirme”, 655.

⁷⁰⁰ Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 34.

⁷⁰¹ Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih*, I, 229; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112; Küçükkalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 136; Erdem, “Ak-Koyunlu-Kara-Koyunlu Ordularına Genel Bir Bakış”, 74.

kalesinden başlayarak Tebriz'e kadar herkesin kalbini buruşturur atar...” şeklinde bir kayıt düşülmüştür.⁷⁰²

Kara Yusuf'un savaşı kişiliği, ilişki içinde olduğu dönemin önemli tarihi isimleri tarafından da idrak edilip değerlendirilmiştir. Mısır topraklarına gelen Kara Yusuf'u karşılayıp iyi bir şekilde ağırlayan Şam naibi Şeyh el-Mahmûdî, Timur'un baskısı ve ısrarı sonucu Memlûk Sultanı Ferec, Kara Yusuf hakkında ölüm kararı çıkarmasına rağmen, Sultan'ın emrini hiçe sayarak, askeri yönünden etkilendiği Kara Yusuf için bu ölüm emrini uygulamadı. Zira Memlûk Valisi, çıkaracağı isyanda savaşı yönünden yararlanmak için onu hapsedirdi.⁷⁰³

Timur da Kara Yusuf'un bu askerî yönünün farkında olup, onun ne kadar iyi bir savaşı olduğunu kabul etmiştir. Yıldırım Bayezid dâhil birçok hükümdar, emir ve beyi yenilgiye uğratıp kendisine tâbi kılan Timur, Anadolu'dan ayrılırken 1403'te Avnik hâkimliğine getirdiği Doladay'a, buraların güvenliğine dikkat etmesi gerektiğini söylerken, Ahmet Celayir'den bir tehlike gelmeyeceğini ama Kara Yusuf'a özellikle dikkat etmesini tavsiye ederek onu uyardı.⁷⁰⁴ Nitekim Kara Yusuf, Timur'un muhalif olduğu beyler içinde etkisiz hale getiremediği tek liderdi.⁷⁰⁵ Timur tarafından yazdırıldığı yönünde görüşler olan *Timur Tüzükâtı* kitabında onun dilinden kaydedilen sözler Kara Yusuf'un yenilmezliği ve onun ancak hile ile alt edilebileceği hususunda fikir edinebilmemiz yönünde dikkate değerdir. Timur emirlerinden Mengli Boğa'nın yararlarından bahsederken verdiği misalde Türkmen hükümdarlarla karşılaşması için, “*Azerbaycan savaşında Kara Yusuf ile çarpıştığımda leşkerim çok zor duruma düşmüştü. Bu sırada o meydana olan Kara Yusuf'un asker başlıklarından birinin başını mızrağın ucuna geçirip kaldırarak, bu Kara Yusuf'un başı diye bağırды. Bunun üzerine leşkerim cesarete gelerek cenge girişti ve Kara Yusuf'un leşkerinin kalbine hücum ederek Kara Yusuf'u kaçırdı*”.⁷⁰⁶

⁷⁰² Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts*, 129; Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 377n.98.

⁷⁰³ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 66; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 99; Varlık, “Kara-Koyunlular”, 452.

⁷⁰⁴ Yezdî, *Zafernâme*, 428; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 67; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, 480; Konukçu, “Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik”, 378; Aka, *Timur ve Devleti*, 62; Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, 97.

⁷⁰⁵ Manz, *Timurlenk*, 234.

⁷⁰⁶ *Timur Tüzükâtı*, 238-239; Yusuf Ziya Özer, “Timur'un yaptığı İşlere Toptan Bakış”, *Belleten*, IX/36, Ankara 1945, 455; Macit, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, 141.

Kara Yusuf'un Timur ve Timurlu askerleri karşısındaki yenilmezliğinin en mühim sebebi askerî manevralarda usta olan Türkmen Beyi'nin, Timurlu askerlerinin zayıf noktalarını iyi bilmesiydi. Bu nedenle Kara Yusuf, hiçbir zaman ne Timur'dan ne de askerlerinin çokluğundan çekinmedi. Nitekim ölmeden önce Şahrüh'un kendi üzerine 200.000 kişilik ordu ile gelmesine karşılık kendisinin sayıları 50.000 bulan bir orduyla karşılamak üzere yola çıkması bunun en bariz örneğidir. Türkmen hükümdar, Timurlu ordusu konusundaki tespitlerini oğulları ile paylaştı. Zira onun ölümünden sonra Kara-Koyunlu hükümdarlarından olan oğlu Cihanşah'ın, Timur'un halefleri karşısında başarılı olması bu sebeptendi.⁷⁰⁷

Kara Yusuf, başarılı bir asker olmasının yanısıra aynı zamanda adaleti ile de ünlenmiş iyi bir hükümdardı. Rivayete göre Türkmen hükümdarın yüzüğünün üzerinde “*Adaletle iş yapan melik, zulüm yapan helak olur*” yazılıydı.⁷⁰⁸ Gerçekten de iyi bir askerî teşkilat oluşturan Kara Yusuf, askerlerinin maaşlarının ve diğer haklarının tam zamanında ve adaletli bir biçimde ulaştırılmasına titizlik gösterirdi.⁷⁰⁹ Yine 1407 tarihli bir Ermeni kolofonunda Türkmen hükümdar adaleti ile anılarak, “*ülkemizi Timurluların yasadığı (vergi) toplayıcılarından*” kurtarmasıyla övülür.⁷¹⁰ Nitekim hâkimiyetindeki topraklarda huzur ve refahın tesis edilmesine daima önem veren Kara Yusuf, bizzat iyi adamlarından seçtiği tecrübeli valileri ve memurları aracılığıyla halkı idaresinden memnun etmeye çalışmıştır. Öyle ki babalarıyla aynı karakteri taşımayan ve zulme ile zevke eğlenceye son derece meyyal olan oğulları, Kara Yusuf'tan çekindikleri için halka iyi gözükmeye çalışarak onları memnun etmeyi amaçlamışlardır.⁷¹¹ Yine tarımın artırılmasına önem veren Kara Yusuf, köylünün ve çiftçinin istekleriyle ilgilenerek onları koruyup gözetmiştir.⁷¹² Mirza Ebubekir ile karşı karşıya geldiği muharebede kendisine esir düşen Timurlu askerlerin yol azığı vs. gibi her türlü ihtiyaçlarını temin edip onları serbest bırakan⁷¹³ Kara Yusuf'un kendi tebaasına karşı çok daha fazlasını yaparak adil bir idare yürüttüğü söylenebilir.

⁷⁰⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 185; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 112-113.

⁷⁰⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 133.

⁷⁰⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 132-133; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 185;

⁷¹⁰ Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts*, 130-131; Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 377n.99.

⁷¹¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 186.

⁷¹² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 132.

⁷¹³ Aka, *Mirza Şahrüh ve Zamanı*, 54-55; a.mlf., *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, 6; Macit, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, 163-164.

Türkmen hükümdar öldürmeyi sevmeyen merhametli yapısı ile de dikkat çekmektedir. Hasan-ı Rumlu, Alıncak kalesinin alınmasını anlatırken Kara Yusuf için yiğit bir adamın yüz kaleden daha muteber olduğunu belirtip, onun her zaman “*Akıllı bir insan nasıl savaş ister? (Savaşta) beri taraftan atılan ok kalbe; öte taraftan atılanı ise güle değer*” dediğini kaydeder.⁷¹⁴ Türkmen hükümdarın öldürdüğü isimlere bakıldığında hiç birinde doğrudan kendi istek ve arzusuyla böyle bir eylem gerçekleştirilmemiştir. Serd-rûd Muharebesinde savaş meydanında öldürülen Miranşah’ın vefatından son derece üzüntü duyarak, “*eğer sağ olarak bana getirilseydi ona her türlü riayeti gösterirdim.*” demiştir. Rakibinin mertliğe yakışmayan bir surette ortadan kaldırılmasına son derece kızan Kara Yusuf, onu öldüren köleyi aynı muameleye tâbi tutarak öldürmüştür. Yine Kara Yusuf, Sultan Ahmed Celayir’in bütün ihanetleri ve kendisine sürekli sorun çıkarmasına rağmen 1410 yılında onu ele geçirdiğinde öldürmek istemedi, ancak emirleri ve yakın adamlarının ısrarı sonucu istemeyerek öldürülmesine razı oldu⁷¹⁵. Türkmen Beyi, aynı zamanda vefalı ve kadirşinas bir hâkimdi. Yanındaki emirlerine her zaman kıymet verip onları taltif etmiştir. Yakın adamlarından Pir-Ömer’in öldürülmesinden ötürü duyduğu yeis ve onun için yas tutması bunun en güzel örneğidir⁷¹⁶, İbn Hacer, İbn Tagrıberdi, gibi bir kısım Arap müvverrihlerin, Kara Yusuf’u kötü ahlaklı, zalim, katı yürekli ve din kaidelerine uymayan biri olarak kaydetmeleri tamamen hissi bir durumdur. Çünkü Sultan Şeyh el-Mahmûdî döneminde Kara-Koyunlu -Memlûklu ilişkisi hasmanedir. Bunun yanısıra Kara Yusuf’un oğullarının kötü meziyetlerine duyulan nefretten ötürü Türkmen hâkimi bu şekilde niteledikleri açıktır.⁷¹⁷

Müslüman olan Kara Yusuf’un, mezhepsel eğilimi hususunda farklı görüşler vardır. Türkmen Beyi’nin inancının zayıf olduğu ve Hurufiliğin etkisinde kaldığı⁷¹⁸ veya Şîî temayüllü bir inanç içerisinde olduğu⁷¹⁹ kaydedilmektedir. Yine Kara-Koyunluların “*Ön Kızılbaş*” inanışına sahip oldukları görüşleri de bulunmaktadır.⁷²⁰ Nitekim Kara-

⁷¹⁴ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 66.

⁷¹⁵ İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, 412; Yınanç, “Celâyir”, 65; Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 85-86; Beyânî, *Târih-i Âl-i Celâyir*, 107; Aka, *İran’da Türkmen Hâkimiyeti*, 10.

⁷¹⁶ Sümer, *Kara-Koyunlular*, I, 114.

⁷¹⁷ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 114-115; Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, 191-192.

⁷¹⁸ Ayşe Atıcı Arayancan, “Karakoyunlu Hanedan Üyelerinin Dini Eğilimleri”, *Orta Çağ’da Din ve Devlet (Doğu ve Batı Ekseninde)*, (ed. Ayşe Atıcı Arayancan), Yeditepe Yay., İstanbul 2018, 141.

⁷¹⁹ Hüsamettin Aksu, “Hurûflik”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, 410.

⁷²⁰ Hamidreza Sohrabiabad-Bülent Akın, “Tarihi Bulgular ve Hakîki’nin Bilinmeyen Şiirlerinden Hareketle Karakoyunluların Mezhebi Eğilimleri Üzerine Yeni Tespit ve Görüşler”, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 19, Köln 2019, 188.

Koyunlular'ın kestirdiği sikkelerde hem sünnî hem şîî simgelerinin yer alması, devletin ve dolayısıyla Kara Yusuf'un mezhepsel eğilimi hususlarının net olarak tespit edilmesini zorlaştırmaktadır.⁷²¹ Bu bir tarafa Kara Yusuf'un diğer dinî inanışlara hoşgörü ile yaklaşım kıymet verdiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Nitekim 1420 tarihli kolofondaki “*O (Yusuf), bir Müslüman olmakla beraber, Hristiyanlara, papazlara ve kiliselere karşı hayırsever bir zattır.*” şeklindeki kayıt⁷²² buna dayanak teşkil eder. Yine Türkmen Beyi'nin Kur'an-ı Kerim'i Türkçe'ye çevirttiği kaynaklarda yer almaktadır. Türkmen hükümdar, Hurufî Fazlullah'ın baş halifesi Aliyyül-Alâ adıyla tanınan Şeyh Ebu'l-Hasan-ı İsfahanî'nin Kürsinamesi'nde, Kuran'ı Türkçe'ye tercüme ettirdiği için “*Vefalı Yusuf /uğurlu şah/ Kur'an'ı Türkçe'de akıcı (bir dille) okudu*” beyitlerinin okunması suretiyle övülmüştür.⁷²³ Kara Yusuf, sanat ve sanatçılara önem veren bir hükümdardı. 1410 yılında Sultan Ahmed Celayir'in ölümünden sonra ele geçirdiği Bağdad'da, 1420 yılında Baysungur'un eline geçinceye değin yaklaşık 10 yıllık süre zarfında şehirdeki resim atölyelerinin başlıca destekçisi olmuştur. Bu on yıllık sürede atölyelerde çalışan Kara-Koyunlular'ın Celayirlilere ait resim üslubunu yakinen bildikleri ve bu esnada bazı eserler ürettikleri kuvvetle muhtemeldir.⁷²⁴ Timurlu Baysungur'a kadar intikal eden çalışır durumda bir sanat atölyesi bırakmasına rağmen Kara-Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un Tebriz döneminden kalma bir yazma bulunmamaktadır.⁷²⁵

Kara Yusuf'un fiziksel özellikleri hususunda da fikir sahibiyiz. Erciş'e gelen Timurlu askerler onun mezarını açıp, ölü bedenine bakarak Türkmen hükümdarın gerçekten işittikleri kadar çok uzun ve iri yapılı olduğunu teyit etmişlerdir.⁷²⁶ Türkmen hükümdarın adındaki Kara lakabı onun ten rengi dolayısıyla verilmemiştir. Kara sıfatı Türkçe'de güç ve kudreti temsil etmekte olup, kuvvetli, cesur ve cebbar anlamlarına

⁷²¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Sohrabiabad - Akın, “Tarihi Bulgular ve Hakîki'nin Bilinmeyen Şiirlerinden Hareketle Karakoyunluların Mezhebi Eğilimleri Üzerine Yeni Tespit ve Görüşler”, 179-224.

⁷²² Andreasyan, “XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar”, 108.

⁷²³ Seadet Hışıyeva, “Hurufilik Kaynaklarında Türkçe ve Farsçanın Statüsü Sorunu”, *Birinci Uluslararası Dünya Dili Türkçe Bilgi Şöleni Sempozyumu (20-21 Kasım 2008)*, TDK Yay., Ankara 2011, 608-609; A. A. Arayancan, “Akkoyunlular ve Karakoyunlularda Edebiyat ve Sanat”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/ Journal Of World Of Turks*, 1/1, 2009, 244; a.mlf., “Karakoyunlu Hanedan Üyelerinin Dini Eğilimleri”, 141.

⁷²⁴ Seval Okay Atılğan, “Karakoyunlu Türkmenlerine Ait Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1949 Numarada Kayıtlı Hamse-i Hacı Kirmanî ve Önemi”, *XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Tebliğler*, I, Ankara 2005, 501-502.

⁷²⁵ Seval Okay Atılğan, “Kitap Sanatları Açısından Timurlu-Karakoyunlu İlişkileri”, *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, (ed. Abdulvahab Kara-Ömer İşbilir), Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2007, 316.

⁷²⁶ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, 115.

gelmektedir. Türk siyasî tarihinde büyük hükümdar ve kahramanlara kara lakabı verilmiştir. Nitekim cengâver karakteri ile ön plana çıkan Kara Yusuf da bu hükümdarlardan biridir.⁷²⁷ Türkmen hükümdarın altı tane oğlu vardı. Bunların isimleri; Pîr Budak, Şah Mehmed, İsfahan (İspend), Ebu Said, Kara İskender ve Cihanşah'tır.⁷²⁸

3.3.3. Kara Yusuf'un Tarihî Rolü

Kara Yusuf, siyasî varlığı ile kendi sınırlarını aşıp Türk tarihine yön veren Kara-Koyunlu Devleti'nin asıl kurucusu olarak kabul edilmekte olup, devletin kuruluş ve yükselişe geçiş dönemi hükümdarıdır. Son derece aktif ve savaşçı bir lider olan Kara Yusuf, Anadolu ve Türk tarihi için sonuçları uzun vadede etkili olan tarihî olaylarda müessir olmuştur. Bu Türkmen hükümdar, Timur-Yıldırım Bayezid arasındaki diplomatik gerginliğin en önemli nedenlerinden biri olarak iki büyük gücün restleşmesine sebebiyet verdi ve Ankara Savaşı'nın meydana gelmesinde büyük etkisi oldu. Timur, Yıldırım Bayezid'e yazdığı mektuplar vasıtasıyla defaatle Kara Yusuf'un ya kendisine teslim edilmesini ya da öldürülmesini talep etmesine karşın, Osmanlı Sultanı ise kendisine sığınan bir kimseyi düşmanına teslim edemeyeceğini söylemiş ve Kara Yusuf'a ülkesinin topraklarından dirlik dahi tahsis etmiştir. Nitekim Kara Yusuf'un, Osmanlı Devleti'ne sığınması ile bozulan Timurlu-Osmanlı ilişkileri savaş ile sonuçlandı. Kara Yusuf'un müsebbiplerinden olduğu Ankara Savaşı sonucu, Anadolu'da uzun uğraşlar sonucu tesis edilen Türk birliği bozulurken, Osmanlı Devleti'nin fütuhat hareketi sekteye uğradı ve İstanbul fethi yarım asır kadar aksadı. Bu suretle Bizans'ın da siyasi ömrü uzamış oldu.⁷²⁹

Timur'un ölümünün ardından hareket serbestliğine kavuşan Kara Yusuf, Kür Nehri'nin güneyindeki toprakları, Batı İran'ı, Irak'ı ve Gürcistan'ın bir kısmını hâkimiyeti altına aldı. İran ve Irak'ta Türkmen nüfuzunu tesis ederek, Doğu Anadolu'nun

⁷²⁷ Omeljan Pritsak, "Studie Zur Türkischen Rechtssymbolik", *Zeki Velidi Togan'a Armağan, TTK Yay.*, Ankara 2010, 243; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 233n.87; İsmet Cemiloğlu, "Dilimizde 'Kara' Kelimesi Hakkında", *Milli Folklor Dergisi*, 12, 1991, 24; Ahmet Küçük, "İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Renkler ve Anlamları", *Türkiyat Mecmuası*, 24/2, Güz 2014, 162; Elvin Yıldırım, *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, 91.

⁷²⁸ *Târih-i Kızılbaşîyye*, 49-50;

⁷²⁹ Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", 211.

Türkleşmesine öncülük etti.⁷³⁰ Zira günümüzde Doğu Anadolu’da yaşayan Türkler’in önemli bir kısmının kökeni Kara Yusuf’un kurucusu olduğu Kara-Koyunlu Devleti ile Ak-Koyunlu Devleti’ne dayandığı gibi, söz konusu bölgede kullanılan Türkçe yer adlarının birçoğu da bu iki Türkmen Devletine aittir.⁷³¹ Kara Yusuf döneminde Timur’un türlü zorluklarla zapt ettiği İran’ın orta ve batı bölümleri ile Irak, onun ölümünün ardından ortaya çıkan saltanat mücadelesi sırasında Timur’un haleflerinin elinden çıkıp Kara-Koyunlu tahakkümü altına girdi. Ardından Türkmen hükümdar, kendilerini İlhanlıların bir temsilcisi olarak gören Celayirlilere darbe indirip, zayıflattı ve İran’da Selçuklu Hanedanı’nın ortadan kalkmasıyla birlikte son bulan Türkmen hâkimiyetini bu bölgede yeniden başlattı. Nitekim söz konusu hâkimiyet, hanedanlar hariç kavmî olarak günümüze kadar süregelmiştir.⁷³²

Timur karşısında kesin bir yenilgiye uğramayıp, Timurlu tahakkümüne girmeyen Kara Yusuf, yaşamı boyunca hem Timur hem de Timurlular için hep bir tehdit unsuru oldu. Kara Yusuf’un Timurlular’ın hâkimiyetini tanımayıp, sürekli onlar için tehdit arz etmesi Ankara Savaşı’ndan sonra yıkılma durumuna gelen Osmanlı Devleti için büyük bir avantaj oldu. Zira Timurlu Mirza Şahruh, Kara Yusuf’un başında olduğu Kara-Koyunlular’ın Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem’deki varlıklarından dolayı Osmanlı Devleti’ne doğrudan doğruya baskıda bulunamadı.⁷³³ Timurlu tehdidine maruz kalmaktan kurtulan Osmanlılar ise Ankara Savaşı’ndan sonra tekrar ortaya çıkan Anadolu beyliklerini itaat altına alarak gücünü toplama fırsatı buldu. Nitekim Çelebi Mehmed, 5 Temmuz 1413’te hayatta kalan son kardeşi Mûsa Çelebi’yi de ortadan kaldırdı ve Edirne’de Osmanlı Devleti’nin tek hükümdarı olduğunu ilan ederek fetret devrine (1402-1413) son verdi.⁷³⁴ Osmanlı Devleti’ndeki iyi yöndeki bu gelişmeler Timurlular arasında büyük bir memnuniyetsizlikle karşılandı. Ancak henüz hanedan içi hâkimiyet mücadeleleri ile uğraşan Şahruh, daha Kara Yusuf’a baş eğdirememiş ve Azerbaycan’da kontrolü sağlayamamıştı. Bu yüzden Şahruh, Osmanlılar’a karşı askerî bir müdahalede bulunamayıp Osmanlı Sultanı’na ancak bir mektup göndermekle yetinmek durumunda kaldı. Şahruh, Çelebi Mehmed’i kınadığını bildirdiği mektupta şunları yazmaktaydı:

⁷³⁰ *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, 13; Memmedov, “Karakoyunlular ve Batı Azerbaycan”, 869.

⁷³¹ Sümer, *Kara Koyunlular*, I, VII; Memmedov, “Karakoyunlular ve Batı Azerbaycan”, 869.

⁷³² Sümer, *Kara Koyunlular*, I, VII.

⁷³³ Aka, *Timur ve Devleti*, 64.

⁷³⁴ Fahameddin Başar, “Fetret Devri”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, 482.

“Sultan Mehmed bilsin ki kardeşlerin Süleyman, İsa ve Musa beylerle ihtilaf ve çekişmeye düştüğün tarafımızdan duyulmuştur. Sultan onları töre-i Osmaniye göre fani dünya kaygısından halâs etmiştir. Bu yüce Allah’ın takdiridir; lakin bu tarz bir hareket töre-i İlhânî’ye uygun değildir. Çünkü birkaç günlük dünya devletinin bekası yoktur. Böyle şeylerin lüzumu da yoktur. (Sadi’den bir beyit: Bir dâne çeken karıncayı dahi incitme/Çünkü canı vardır karıncanın da). Siz de Kara Yusuf ve evladı ile boğuşunuz dersiniz o kardeş kavgasına benzemez. Onlar eşkıya ve dinsizdirler.”⁷³⁵

Çelebi Mehmed ise cevaben gönderdiği mektupta Timurlu Mirza’ya şunları söylüyordu:

“Söylediklerinize uymak isteriz amma, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan beri bu iş tecrübelerle töre olarak yerleşmiştir. Saltanat ortaklık kabul etmez. Sadi’nin şiirini zikrediyorsunuz. Biz de başka bir şiir hatırlatalım: İki derviş bir kilime sığar/Lakin iki padişah bir iklime sığmaz. Bu karışıklıklar dolayısıyla Selanik gibi Müslümanlar tarafından fethedilen ülkelerin İslâm’ın elinden çıktığını görüyoruz. Niye biz bu fitne hikâyeleriyle uğraşalım.”⁷³⁶

Timurluları Azerbaycan sınırlarından çıkaran Kara Yusuf, yaşadığımız yüzyıldaki sorunların kaynağını teşkil eden birtakım icraatta bulunmuştur. İran’daki fetihleriyle ve payitahtını Tebriz’e taşımakla birlikte önemli bir tarihî gelişime imza atan Kara Yusuf’un bu faaliyetleri sonucu, Kara-Koyunlulara mensup önemli sayıda topluluk Anadolu’dan İran’a göç etmiş, bu durum Doğu Anadolu’da Türk nüfusunun zaman içerisinde önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır.⁷³⁷ Öte yandan Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da Türkmen iskânı açısından olumsuz sonuçlar doğurmasının yanı sıra Kara Yusuf, İran’a yapılan siyasî göçlere müsebbip olarak Azerbaycan’ın mutlak surette Türkleşmesini sağlayacak yeni bir iskân hareketini başlatmıştır.⁷³⁸ Nitekim Kara-Koyunlular Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu’da yaşayan Türk kabilelerini İran’a götürmekle kalmayıp, Orta Anadolu’daki Türk boylarından bazılarının da İran’a göç etmelerinde etkili oldular. Örneğin Maraş-Elbistan bölgesindeki Ağaç-Erilerden bir kolu İran’a göç ettirdiler. Öte

⁷³⁵ Feridun Bey, *Münşeâtü’s-Selâtin*, I, 150; Mehmet Akman, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli Meselesi*, Eren Yay., İstanbul 1997, 121-122.

⁷³⁶ Feridun Bey, *Münşeâtü’s-Selâtin*, I, 151; Akman, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli Meselesi*, 122.

⁷³⁷ Faruk Sümer, “Azerbaycan’ın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış”, *Bellekten*, XXI//83, 1957, 443-444; a. mlf., “Kara-Koyunlular”, 292.

⁷³⁸ Sümer, “Azerbaycan’ın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış”, 443-444.

yandan Kara Yusuf'un öncülerinden olduğu İran'a göç hareketleri Safevîler tarafından da tatbik edilerek devam ettirildi. Safevî Devleti, daha yoğun ve devamlı sürdürdükleri göçlerle uzun bir süre insan gücü bakımından Anadolu'dan adeta beslenmiştir.⁷³⁹ Bu suretle Kara-Koyunlular dönemi Kuzey Azerbaycan için en parlak ve nüfus bakımından en kalabalık devrini yaşarken⁷⁴⁰, söz konusu göçler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Türk nüfusunun azalmasına yol açarak bölgenin nüfus yapısı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurdu ve zaman içerisinde birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

Kara Yusuf, Kara-Koyunlu Devleti'nin kuruculuğunu üstlenirken, ülkesinin sınırlarını Kazvin'den Erzincan'a Bağdad'dan Şirvan'a kadar genişletmiştir. Yine Memlûklü Devleti, Ak-Koyunlu, Şirvanşahlar, Celayirli ve Timur Devleti gibi çağdaşı olduğu devletlerin, birçok boyun ve geniş bir coğrafyanın siyasî mukadderatına doğrudan tesir etmiştir. Bu suretle Kara Yusuf, cesareti, savaçılığı, liderliğı ve irade sahibi kişiliğı ile yaşadığı devirde haklı bir üne kavuşmuştur.

⁷³⁹ Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinden Anadolu Türklerinin Rolü*, (3. Baskı), TTK Yay., Ankara 2018, 4.

⁷⁴⁰ A. Zeki Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA*, II, *MEB Yay.*, İstanbul 1979, 112.

SONUÇ

Anadolu, 1243 Köseadağ yenilgisinin ardından fiilî olarak Moğol hâkimiyeti altına girdi. 1256 yılında İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'yu içine alan Tebriz başkentli İlhanlı Devleti kuruldu. Son İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ardında çocuk bırakmadan ölümünden sonra, İlhanlı topraklarında çok sayıda irili ufaklı devlet, beylik, atabeylik gibi siyasî teşekküller ortaya çıktı. Bunlardan Çobanlılar, Celayirliler, Sutaylılar ve nihayetinde Ak-Koyunlular ve Kara-Koyunlular, Doğu Anadolu ve Azerbaycan hâkimiyeti için mücadele içerisine girdiler. İlhanlılardan sonra Doğu Anadolu'da Sutaylılar Hanedanı ortaya çıkarken, Azerbaycan, Çobanoğulları'nın idaresi altına girdi. Doğu Anadolu sık sık Çobanlı taarruzlarıyla karşı karşıya kalıyordu. Nihayetinde 1357 yılında Çobanlı Hanedanı'nın tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Azerbaycan 1358 yılında Celayirli hâkimiyetine girerken, Doğu Anadolu'da varlık gösteren Sutaylılar rahat bir nefes aldılar. Bundan sonraki süreçte Türkmenler yeni bir siyasî unsur olarak ortaya çıkmaya başladılar. Türkmenler, 1157 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra ve Moğolların dünyayı kasıp savuran istilaları sırasında devletsiz kalmışlardı. Herhangi bir siyasî teşkilat altında olmayıp dağınık bir halde olan Türkmenler, daha çok Moğol İlhanlı Devleti'nin (1256-1340) hâkimiyet sahası olan İran, Azerbaycan ve Doğu Anadolu topraklarında yaşıyorlardı. Nitekim Kara-Koyunlu oymağının lideri Bayram Hoca, Sutaylılar içerisinde önemli bir konuma geldi. Sutaylılar Hanedanı'ndan Pir Muhammed'in Türkmen Hüseyin Bey tarafından öldürülmesiyle Doğu Anadolu'da Moğol hâkimiyeti son bulurken Türkmen hâkimiyeti devresi başladı. Bayram Hoca'nın, Hüseyin Bey'i öldürüp başa geçmesiyle Kara-Koyunlu hâkimiyeti kurulmaya başladı.

Kara-Koyunluların adının boyun ongunundan ileri geldiği yönünde görüşler vardır. Ancak Türkmen kabilenin adı yetiştirdikleri koyun sürülerinden gelmektedir. Kara-Koyunluların kökeninin Oğuzların Yıva boyuna dayandığı kabul edilmektedir. Ata yurtları Türkistan olan Kara-Koyunlular, Moğol istilasıyla birlikte Horasan'dan kalkarak Doğu Anadolu'ya gelmişlerdir.

Kara-Koyunluların bilinen ilk hükümdarı Bayram Hoca, Celayirli tâbiyetini kabul etti. Bir müddet sonra Celayirli iç mücadelesinden yararlanarak Kara-Koyunlu hâkimiyetini Nahçıvan, Hoy, Üç Kilise'ye genişletti. Devletin çekirdeğini tesis eden

Bayram Hoca'nın ölümünden (1380) sonra başa Kara Mehmed geçti. Kara Mehmed, 1382 yılında Celayirli şehzadesi Ali'yi mağlup ederek, Sultan Ahmed Celayir'in tahta oturmasını sağladı. Ardından Artuklular'ı mağlup etti. Daha sonra Emir Mutahharten'in yardım isteği üzerine yardıma gitti ve Ak-Koyunlular'ı mağlup etti. 1387'de Timur'un saldırına karşı koyarak, Kara-Koyunlu topraklarını korudu. Timur'un Maverâünnehir'e dönmesinden sonra Tebriz'e girdi. Ancak 1389 yılında Pir Hasan'ın hâkimiyeti ele geçirmek için isyan etmesi sonucu onunla giriştiği savaşta öldürüldü.

Hükümdar olmadan önceki hayatı hakkında malumat sahibi olamadığımız Kara Yusuf, 1389 yılında babası Kara Mehmed'in öldürülmesinden sonra Kara-Koyunlular'ın başına geçti. Timur, *5 yıllık sefer* (1392-1396) olarak adlandırılan bir dizi askerî harekâta bulunmak için harekete geçti. Timur, bu seferi sırasında kendisine boyun eğmesini telkin ettiği ancak olumlu yanıt alamadığı Kara Yusuf üzerine kuvvet gönderdi ve Kara-Koyunlu topraklarını yağmalattı. Kara Yusuf'un yakalanması emrini veren Timur, bu isteğinden sonuç alamayarak Kara-Koyunlular'ın hâkimiyetindeki, Avnik kalesini ele geçirip, Kara Yusuf'un kardeşi Mısır Hoca'yı esir alarak öldürdü. Kara Yusuf, onun dönüşünden sonra Avnik'e taarruz edip, Timur'un en gözde adamlarından Atlamış'ı esir aldı ve Memlûklü Sultanı'na gönderdi. Bunun üzerine Hindistan Seferi'nden (1397-1399) dönen Timur bir kez daha Azerbaycan üzerine yürüdü. Bu yürüyüşle Kara Yusuf ve Ahmed Celayir'e mutlak surette hâkimiyetini tanıtmak niyetindeydi. Timur'un üzerlerine yürüyüşünden haberdar olan iki müttefik dost, Mısır topraklarına sığınmak istedilerse de Memlûk Sultanı, Timur'dan çekindiği için onları kabul etmedi. Bunun üzerine Kara Yusuf, beraberinde Sultan Ahmed Celayir ile birlikte Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'e sığındı (1400). Kara Yusuf ve Ahmed Celayir'in Osmanlı topraklarındaki misafirliği, Timur-Yıldırım Bayezid arasındaki krizin başlıca nedenlerinden biri oldu. Timur'un, diplomatik yolla defalarca bu iki düşmanını talep etmesine karşın Yıldırım Bayezid, kendisine sığınan kimseleri teslim edemeyeceğini bildirerek Timur'un isteğini geri çevirdi. Nitekim taraflar anlaşamayıp, 1402 yılında Ankara Çubuk Ovası'nda karşı karşıya geldi ve Yıldırım Bayezid mağlup oldu.

Kara Yusuf, Osmanlı topraklarından, Ankara Savaşı'ndan önce ayrıldı. Türkmen Bey, Ahmed Celayir'in oğlu ile giriştiği mücadelede dostuna yardım etti. Ancak bundan sonra nedenini bilemediğimiz bir sebepten ötürü Kara Yusuf'un Ahmed Celayir ile arası açıldı ve Bağdat'ı işgal etti. Timur, iki torunu Mirza Ebubekir ve Mirza Rüstem'i,

Türkmen Beyi'nin üzerine göndererek mağlup etmelerini istedi. Kara Yusuf, yenilerek Suriye topraklarına çekildi (1403). Kara Yusuf burada Memlûklerin Şam naibi Şeyh el-Mahmûdî tarafından gayet iyi karşılandı ve bir müddet sonra Ahmed Celayir de yanına geldi. Ancak durumdan haberdar olan Timur, Memlûklu Sultanı Ferec'e mektuplar yazarak onların öldürülmelerini talep etti. Sultan Ferec, Şeyh el-Mahmûdî'ye yazdığı mektupla Kara Yusuf ve Ahmed Celayir'in öldürülmesini emrettiyse de özellikle Kara Yusuf'un savaşçı karakterinden oldukça etkilenen Şam Valisi, ölüm emrini yerine getirmeyerek onları hapsedti. Bu suretle Kara Yusuf'un bir yıl sürecek hapis hayatı başlamış oldu. Bu sırada Irak-ı Arab'ın Ahmed Celayir'e, Azerbaycan'ın Kara Yusuf'a ait olacağı şeklinde Ahmed Celayir ve Kara Yusuf arasında bir anlaşma akdedildi. Kara Yusuf, hapiste iken dünyaya gelen oğlu Pir Budak, Ahmed Celayir tarafından evlat edinildi. Bu sırada Ferec'e karşı bir isyan girişimine hazırlanmakta olan Şeyh el-Mahmûdî, Kara Yusuf'un gücünden istifade etmek için onları serbest bıraktı. Şam naibinin isyan hareketine destek veren Kara Yusuf, bir müddet sonra ata yurtlarına dönmek üzere Mısır topraklarından ayrıldı (1405).

Mısır topraklarından Erciş'e yürüyüşü sırasında kendisine katılan Türkmen beyleriyle iyice güçlenen Kara Yusuf, Van'da İzzeddin Şir'i mağlup ederek tâbiyeti altına aldı. Ardından Avnik'i ele geçirip, Doğu Anadolu'daki eski topraklarına yeniden hâkim oldu ve Azerbaycan'a yöneldi. Azerbaycan ve Irak-ı Arab'ın hâkimi olan Miranşah'ın oğlu Mirza Ebubekir ile Nahçıvan'da karşılaşan Kara Yusuf, Timurlu Mirza'yı mağlup etti (1406). Bu zafer ile büyük şan ve şöhrete kavuşan Kara Yusuf, 1408 yılında ikinci kez, yeni güçler toplayıp karşısına çıkan Ebubekir Mirza'yı Şenb-i Gazan mevkiinde mağlup etti. Tarihe Serd-rûd muharebesi olarak bu savaş ile Kara Yusuf, Irak-ı Acem'i ele geçirdi. Bu suretle Timur'un ölümünün (1405) ardından çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen Kara Yusuf, Timurlu topraklarında önemli kazanımlar elde etti. Öte yandan bu zafer ile Kara-Koyunlular artık bir beylik olmaktan çıkıp devlet konumuna yükseldi. Zaferden sonra Kara Yusuf, emirlerinden Bistam'ı Sultaniye ve Kazvin'in ele geçirilmesiyle görevlendirdi ve bu yerler ele geçirildi. Yine bu sırada Alıncak kalesi ele geçirildi. Kara Yusuf, Mardin Artuklu hükümdarının yardım talebine karşılık olarak Ak-Koyunlularla karşılaşmak üzere Amid'e geldi ve Kara Yülük Osman'ı bozguna uğrattı (1409). Ardından Mardin'e giden Kara Yusuf, Melik Salih'in kifayetsizliğini görerek, onun Mardin'i muhafaza edemeyeceğine kanaat getirdi ve kızlarından birini onunla

nikâhlayıp, Musul'u ikta olarak verdi ve Mardin'e kendi emirlerinden Ali'yi tayin etti. Bu suretle üç asırdan fazla bir süredir varlık gösteren Artuklu Hanedanı tarihe karışmış oldu.

1410 yılında Erzincan hâkimi Şeyh Hasan hakkında kendisine gelen şikâyetler üzerine Erzincan'ı ele geçirdi. Aynı sene Azerbaycan hâkimiyeti için harekete geçen Ahmed Celayir'in üzerine yürüyen Kara Yusuf, Tebriz yakınlarındaki bir muharebe ile onu ağır bir yenilgiye uğrattı (30 Ağustos 1410). Kara Yusuf, Ahmed Celayir'den saltanatı manevi evlat edindiği Pir Budak'a ve Irak-ı Arab'ı Kara Yusuf'un en büyük oğlu Şah Mehmed'e bıraktığına dair yalıklar aldı. Ardından emirlerinin ısrarı üzerine Ahmed Celayir'i öldürdü. Bu suretle ağır darbe alan Celayirîler, yıkılış sürecine girdi. Kara Yusuf, 1411'de oğlu Pir Budak'ı Sultan ilan etti. Ardından Muş'ta oğlu şerefine toylar tertip edip, hutbe okuttu ve üzerine Pir Budak ile kendi adının yer aldığı ortak sikkeler kestirdi. Kara Yusuf, diğer oğlu Şah Mehmed'i Bağdat'ın zaptı ile görevlendirdi ve bu suretle Bağdat Kara-Koyunlu hâkimiyeti altına girdi. Kara Yusuf'un bölgede güçlenmesinden rahatsız olan Gürcü Kralı Köstendil, Şirvanşah İbrahim ve Şeki Hâkimi Ahmed bir araya gelerek Türkmen hükümdara karşı bir ittifak meydana getirdiler. 1412 yılında ittifak kuvvetlerini bozguna uğratan Kara Yusuf, en büyük askerî başarılarından birine imza attı. Türkmen hükümdar bundan sonra payitahtı Tebriz'in güvenliği için birinci dereceden öneme haiz olan Sultaniye'deki valisi Bistam'ın asiliği üzerine Sultaniye'ye yürüdü. Öte yandan kardeşi Mirza Rüstem'i bertaraf edip, Fars ve Irak-ı Acem'e hâkim olan Timurlu Mirza İskender, Azerbaycan üzerine yöneldi. Ancak Kara-Koyunlu ordusunda ortaya çıkan hastalıktan dolayı herhangi bir karşılaşma olmadı ve teşebbüs sonuçsuz kaldı. Bu sırada asi Sultaniye valisi Bistam, Şahruh'un huzuruna gelerek kendisine bağlı olduğunu bildirdi. Şahruh, Bistam'a şehrin tahkim edilmesini emretti. Ardından Mirza İskender Azerbaycan hâkimiyeti için amcası Şahruh ile anlaşmazlık içerisine girdi. Şahruh'un içinde bulunduğu müşkil vaziyetten yararlanmak isteyen Kara Yusuf, Timurlu Mirza'dan Sultaniye'yi vermesi karşılığında ona tâbi olmayı kabul edeceğini bildirdi. Ancak Şahruh, Kara Yusuf'un samimiyetinin bir göstergesi olarak, elçilik heyetiyle birlikte oğlunu göndermesini istedi. Şahruh'un talepleri karşısında son derece hiddetlenen Kara Yusuf, Timurlu mirzalarının arasındaki iç mücadelelerden yararlanarak Sultaniye ve Kazvin'i ele geçirdi. Kara Yusuf, Emir Bistam ve Timurlular ile uğraşırken Kara Yülük Osman'ın başta Erzincan olmak üzere Kara-

Koyunlu topraklarına saldırılarda bulunması üzerine 1417'de Ak-Koyunlular'ın üzerine yürüdü. Kara Yusuf, onu takiple Memlûklu topraklarına girdi ve Mercidâbık'ta yenilgiye uğrattı (1418). Memlûk Sultanı'nın, Kara Yülük Osman'ı korumasına hiddetlenen Kara Yusuf, Mısır topraklarında (Ayıntab ve Bire) yağma faaliyetlerinde bulundu. Türkmen hükümdarın, Memlûklu topraklarında bulunması bölgede büyük bir korku ve infial uyandırdı. Öte yandan Kara Yülük Osman, daha önce Kemah'ı kuşatıp, oğlu Yakub'u esir alan Erzincan hâkimi Pir Ömer'in üzerine yürüdü ve onu öldürüp kesik başını Memlûklu Sultanı'na gönderdi. Sevdiği emirinin başına gelen hadiselere son derece üzülen Kara Yusuf, iki devlet ile savaşın eşiğine geldiyse de Şahruh'un Azerbaycan üzerindeki tehdidinden dolayı herhangi bir müdahalede bulunamadı.

Timurlu iç mücadelelerinden galip çıkan Şahruh, zorunlu olarak ertelediği Azerbaycan üzerine yürüyüşünü 1420 yılında hayata geçirmeye karar verdi. Şahruh, hem Kara-Koyunlular'ın hâkimiyetindeki dönemin önemli ticaret merkezlerinden Sultaniye ve Kazvin'i ele geçirmek, hem de Kara Yusuf'tan Mirza Miranşah'ın öldürülmesinin intikamını almak istiyordu. Bu isteklerini elçilik heyetleri vasıtasıyla talep eden Şahruh, diplomatik yolla bir sonuç elde edemeyeceğini anlayınca içinde fillerin de olduğu 200.000 kişilik tam teçhizatlı bir orduyla Kara Yusuf üzerine yürüdü. Şahruh, Türkmen hükümdarın kudretinden o denli korkuyordu ki, muzaffer olmak için yanındaki hâfızlara fetih sûresi okutup, önemli İslamî şahsiyetlerin türbelerini ziyaret etti. Şahruh'u karşılamak üzere hazırlık yapıp, ordu toplayan Kara Yusuf, ordusunun başında yola çıktı. Ancak 13 Kasım 1420'de Ucan'a yakın bir yerde aniden vefat etti. Türkmen hükümdarın ortada hiçbir sebep yokken böyle ansızın vefat etmesi onun eceliyle ölmemiş olacağı ihtimalini akıllara getirmektedir. Nitekim Arapça kaynaklarda "ağılanarak öldürüldüğü" kaydedilirken, İsmail Aka bunun Şahruh'un elçisinin adamları tarafından yapılmış olabileceği üzerinde durur. Öte yandan araştırmacı Hacer Konyar, ölürken Kara Yusuf'un yanında eşi Kadem Paşa'nın olmasından ve söz konusu Kara-Koyunlu Hatunu'nun sonradan başka biriyle evlenmiş olma ihtimalinden yola çıkarak, Türkmen hükümdarın ölümüyle eşinin bir ilgisinin olabileceği ihtimalini akıllara getirir. Bizce de Kara Yusuf'un, eşi Kadem Paşa tarafından öldürülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Türkmen hükümdar öldüğü sırada yanında olan eşinin, Kara Yusuf'un naaşı ile ilgilenmeyip, cesedin kokması ve hayvanlar tarafından parçalanması ihtimalini hiçe sayıp, Alıncak kalesindeki Kara-Koyunlu hazinesini ele geçirmek için harekete geçmesi

bu fikrimize dayanak teşkil etmiştir. Nitekim Türkmen hükümdarın cansız bedeni ancak 2-3 sonra Tebriz'in ileri gelenleri tarafından sahip çıkılarak gömüldü. Erciş'e gömüldüğünü kesin dille ifade edebildiğimiz Kara Yusuf'un sağlığındayken yaptırdığı zaviye veya Erciş'te bulunan Zortul Kümbeti'ne defnedildiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Mezarın da içinde bulunabileceği öne sürülen zaviye bugün Van Gölü suları altında kalmıştır. Bu suretle Zortul kümbetinin, Kadem Paşa kümbeti ile gösterdiği benzerlik ve üzerinde bazı hükümdarlık simgeleri olan işlemelerinden dolayı Kara Yusuf'un burada medfun olduğu kabul edilen yaygın görüştür.

Kara Yusuf zamanından kalan kültürel miras kalıntlarına maalesef tesadüf edilememektedir. Türkmen beyinin topraklarının sık sık Timurlu-Ak-Koyunlu yağma ve tahriplerine uğraması ve Van Gölü sularının yükselmesi bu durumun başlıca sebeplerindendir. Tüm bu sebepler bir yana Kara Yusuf'un içerisinde cami ve medrese bulunan bir zaviye yaptırdığını kesin olarak biliyoruz. Öte yandan Van Ulu Camii'nin, Kara Yusuf tarafından yaptırılmış olduğu ileri sürülmüşse de son zamanda yapılan araştırmalar bunun doğru olmadığını ortaya koymuştur.

Savaşçılığı, cesareti ve askerî kişiliği ile dikkat çeken Kara Yusuf, aynı zamanda adaletli, merhametli ve iyi bir hükümdardı. Yaşadığı dönemde siyasî faaliyetleriyle ön plana çıkan Türkmen beyi bu faaliyetleriyle tarihî seyrinde önemli bir rol oynadı. Başına geçtiğinde küçük bir beylik konumunda olan Kara-Koyunlu Devleti'nin sınırlarını Erzincan'dan Kazvin'e, Bağdad'dan Gence'ye kadar genişletti. Anadolu'nun siyasî kaderi ve İstanbul'un fethinin gecikmesi gibi önemli sonuçlar doğuran Ankara Savaşı'nın çıkmasında önemli bir etken olarak, dönemin siyasî çehresine dolaylı da olsa tesir etti. Öte yandan siyasî faaliyetleriyle Timurlular için sürekli bir uğraş meselesi olarak, Osmanlı Devleti'nin Timurlular ile karşı karşıya gelmemesine, Osmanlı Devleti'nin kısa sürede toparlanmasına katkıda bulundu. Yine Kara Yusuf, devletin merkezini Erciş'ten Tebriz'e taşıyarak, Doğu Anadolu'da Türkmen nüfusunun azalmasına yol açarken, Azerbaycan'ın Türkleşmesini sağlayan göç hareketlerinden birine öncülük etti.

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

- Abdullah b. Fethullah el-Bağdâdî el-Gıyâsî, *Târîhü'l-Gıyâsî*, (Nşr. Marianne Schdmidt-Dumont), Freiburg 1970.
- Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm-u Rezm (Eğlence ve Savaş)*, (çev. Mürsel Öztürk), *TTK Yay.*, Ankara 2014.
- Barbaro, Josaphat, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, (çev. Tufan Gündüz), (3. Baskı), *Yeditepe Yay.*, İstanbul 2016.
- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (çev. İsmail Aka), *TTK Yay.*, Ankara 2011.
- Clavijo, Ruy Gonzáles de, *Anadolu Orta Asya ve Timur*, (1. Baskı), *Ses Yay.*, İstanbul 1993.
- Devletşah Semerkandî, *Tezkire-i Devletşah*, III, (çev. Necati Lugal), *Tercüman Yay.*, İstanbul 1977.
- Ebû Bekr Kutbî-i Eherî Necm, *Târîh-i Şeyh Üveys*, (haz. İrec Afşar), Tebriz 2010.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), 4/1-2, *Yapı Kredi Yay.*, İstanbul 2010.
- Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1274.
- Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (çev. Mürsel Öztürk), *TTK Yay.*, Ankara 2014.
- Hândmîr, Gıyâsüddîn b. Hâce Hümâmiddîn Muhammed b. Hâce Celâleddîn Muhammed b. Hâce Burhâniddîn Muhammed-i Hüseyinî Şîrâzî, *Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer*, I-IV, (Neş. Muhammed Debîr Siyâkî), *Kitâbfürûş-i Hayyâm*, Tahran 1362.
- Hâfız-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârih-i Baysungurî*, I-II, (Yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî), Tahran 1372.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, (çev. Mürsel Öztürk), *TTK Yay.*, Ankara 2006.
- Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevarih*, I-II, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), (2.Baskı), *Kültür Bakanlığı Yay.*, Ankara 1979.

- İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2012.
- İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2013.
- İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (haz. Mümin Çevik), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.
- Kâtip Ferdi, *Mardin Artuklu Melikleri Tarihi (Mardin Mülûk-i Artukiyye Tarihi ve Kitabeleri Vesâir Vesâiki Mühimme)*, (Neş. Ali Emirî), (haz. Metin Yardımcı), Mardin İhtisas Kütüphanesi Yay., İstanbul 2006.
- Kemâleddin Abdürrezzâk b. Celâleddîn İshâk es-Semerkindî, *Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahreyn, I-II*, (haz. Abdülhüseyn Nevâî), Pejuheşgâh-ı Ulûm-i İnsânî, Tahran 1383.
- Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifeti Duvel el-Mulûk (Yay., Muhammed Abdulkadir 'Ata)*, I-VIII, Beyrut 1997.
- Mahmud Kütübî, *Tarih-i Al-i Muzaffer*, nşr. Abdülhüseyn Nevai, (2. Baskı), Tahran 1364.
- Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*, I, (haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen), TTK Yay., Ankara 1949.
- Metsopski, Toma, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, (çev. Gürsoy Solmaz), Elips Kitap, Ankara 2009.
- Mîrhând, Mîr Seyyîd Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî, *Ravzatu's-Safâ fî Sîret-i el-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, (Neş. Abbâs Zeryâb), (I ciltte I-VI. Ciltler), İntişârât-ı İlmî, Tahran 1358.
- Muhammed b. Mahmud b. Ecâ et- Türkî, *Seyahatnâme*, (çev. Mehmet Şeker), Ötüken Yay., İstanbul 2018.
- Nevâî, Abdülhüseyn, *Esnâd ve Mükâtebât-ı Târih-i İrân (ez Timûr tâ Şâh İsmâ'il)*, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1991.
- Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (çev. Necati Lugal), (2. Baskı), TTK Yay., Ankara 1987.

Oruç Beğ Tarihi-Ahmedî-Şükrullah (Üç Osmanlı Tarihi), (haz. Atsız), Ötüken Yay. İstanbul 2011.

Sanjian, A.K., *Colophons of Armenian Manuscripts 1301-1480*, Cambridge 1969.

Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, (çev. Turgut Akpınar), İletişim Yay., İstanbul 1995.

Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafernâme)*, (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2013.

Şerefhan Bitlisi, *Şerefname*, (çev. Mehmet Emin Bozarslan), Ant Yay., İstanbul 1971.

Tacü's-Selmanî, *Tarihname*, (çev. İsmail Aka), (2.Baskı), TTK Yayın., Ankara 1999.

Târîh-i Kızılbaşîyye, (çev. Şefaattin Deniz-Hasan Asadi), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.

Timur Tüzükatı (Bozkırın Töresi), (haz. Ali Rıza Yağlı), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2016.

Araştırma Eserler

Abdülazîz Ed-Dûrî, “Bağdat”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, 425-433.

Abdüselam b. Ömer el-Mardinî, *Ümmü'l-İber (Abdüselam Efendi'nin Mardin Tarihi)*, haz. Hüseyin Haşimi Güneş, İmak Ofset Basım Yay., İstanbul 2007.

Ağırakça, Ahmet, “Müneccimbaşı”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, 4-6.

Allen, W.E.D., *A History of The Georgian People*, London 1932.

Agacanov, S. G., *Oğuzlar*, (8. Baskı), Selenge Yay., İstanbul 2019.

Ahmetoğlu, Ahmet, *Karakoyunlular ve İskender Mirza'nın Siyasi Hayatı*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2019.

Aka, İsmail, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1147)*, TTK Yay., Ankara 1994.

Aka, İsmail, “Selçuklu Sonrası Orta Doğu'da Türk Varlığı”, *Makaleler*, II, (haz. Semih Yalçın- Şarika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 131-191.

- Aka, İsmail, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, IX, Çağ Yay., İstanbul 1988, 181-300.
- Aka, İsmail, "Timurluların Azerbaycan ile Alakaları", *Türk Kültürü*, XXX/345, Ankara Ocak 1992, 11-17.
- Aka, İsmail, "Kara Koyunlular (1376-1469)", *Makaleler*, II, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 55-61.
- Aka, İsmail, "Timur'un Ankara Savaşı Fetihnamesi", *Belgeler*, XI/ 15, 1981-1986, 1-22.
- Aka, İsmail, *İran'da Türkmen Hakimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, TTK Yay., Ankara 2001.
- Aka, İsmail, "Tarih-i Âl-i Celâyir", *Makaleler*, III, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 347-352.
- Aka, İsmail, "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Âzerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 107-133.
- Aka, İsmail, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney-İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 43-55.
- Aka, İsmail, "Şahruh'un Karakoyunlular Üzerine Seferleri", *Makaleler*, I, (haz. Semih Yalçın-Şahika Gedikli), Berikan Yay., Ankara 2005, 334-366.
- Aka, İsmail, "Acâibü'l-Makdûr", *DİA*, 1, İstanbul 1988, 108.
- Aka, İsmail, "Hândmîr", *DİA*, 15, İstanbul 1997, 550-552.
- Aka, İsmail, "Mirhând", *DİA*, 30, İstanbul 2005, 156-157.
- Aka, İsmail, "Şahruh", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 293-295.
- Akbıyık, Hayrunnisa Alan, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", *Bilig*, 27, Ankara Güz 2003, 117-156.
- Akkuş, Fatma, *Ak Koyunlu-Memlûk Münasebetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.
- Aköz, Alaattin, vd., *Konya Araştırmaları Göç ve İskân*, Palet Yay., Konya 2017.

- Akyol, Hasan, *Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.
- Aksu, Hüsamettin, “Hûrufilik”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, 408-412.
- Alan, Hayrunnisa, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, Ötüken Yay., İstanbul 2007.
- Alan, Hayrunnisa, “Tavacı”, *DİA*, 40, İstanbul 2011, 177.
- Alan, Hayrunnisa, “Timurlular”, *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları*, (haz. Hayrunnisa Alan-İlyas Kemaloğlu), İstanbul 2016, 193.
- Aliyeva, M. Azizgizi, “Mardin ve Çevresini İçine Alan: Türk Devletleri Tarihi”, (haz. İbrahim Özcoşar), *Makalelerle Mardin (Tarih-Coğrafya)*, I, İstanbul 2007, 267-274.
- Alkan, Mustafa - Gökbuğa, Ferdi, “Timur'un Anadolu'daki Yolu: Anadolu Günlüğü”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 579-594.
- Andreasyan, Hrand D., “Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları”, *Tarih Dergisi*, I/I, İstanbul 1950, 424-426.
- Andreasyan, Hrand D., “XIV. ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 3, İstanbul 1973, 83-149.
- Arayancan, Ayşe Atıcı, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisad-Din-Kültür) 1438-1467*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.
- Arayancan, Ayşe Atıcı, “Ankara Savaşı Öncesi Diplomatik Görüşmeler”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TT Yay., Ankara 2014, 563-570.
- Arayancan, Ayşe Atıcı, “Karakoyunlularda ve Akkoyunlularda Toy, Şenlik ve Eğlence Kültürüne Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/27, Yaz 2013, 119-126.

- Arayancan, Ayşe Atıcı, “Karakoyunlu Hanedan Üyelerinin Dini Eğilimleri”, *Orta Çağ'da Din ve Devlet (Doğu ve Batı Ekseninde)*, (ed. Ayşe Atıcı Arayancan), Yeditepe Yay., İstanbul 2018.
- Arayancan, Ayşe Atıcı, “Akkoyunlular ve Karakoyunlularda Edebiyat ve Sanat”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/ Journal Of World Of Turks*, 1/1, 2009, 239-250.
- Armutlu, Sadık, *Sultan Ahmet Celâyir (Hayatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1990.
- Arslan, İhsan, “İlk Türk İslam Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, 16/51, Bahar 2012, 73-92.
- Aslanapa, Oktay, “Doğu Anadolu'da Karakoyunlu Kümbetleri”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1, Ankara 1957, 105-113.
- Aslanapa, Oktay, “Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii”, *Journal Art of History*, 5, Ocak 1973, 1-25.
- Aslanov, Aydın, “The Caucasus In The 15th Century (600th Anniversary of the Azeri Kara Koyunlu State)”, *The Caucasus & Globalization*, 5/1-2, 2011.
- Aşan, Muhammet Beşir, *XIV. Yüzyılda Van Ve Yöresi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1992.
- Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, (haz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç), K Kitaplığı, İstanbul 2003.
- Atılgan, Seval Okay, “Kitap Sanatları Açısından Timurlu-Karakoyunlu İlişkileri”, *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, (ed. Abdulvahab Kara- Ömer İşbilir), Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2007, 313-329.
- Atılgan, Seval Okay, “Karakoyunlu Türkmenlerine Ait Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1949 Numarada Kayıtlı Hamse-i Hacu Kirmanî ve Önemi”, *XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Tebliğler*, I, Ankara 2005, 485-516.

- Aubin, Jean, "Tamerlan à Bagdâd", *Arabica*, 9, Leiden 1962, 303-309.
- Aydın, Mustafa, "Şeki", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 489-490.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Tarihte Tebriz*, Berikan Yay., Ankara 2011.
- Aytekin, Osman, "2011 Van Depreminin Yöresindeki Kültür Varlıklarına Olan Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1/1, Batman 2012, 1081-1090.
- Barthold, W., "Ahmed Celâyir" *İA*, I, İstanbul 1978, 182.
- Barthold, W., *Uluğ Beg ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), (2. Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 2015.
- Barthold, W., "Hâfız Ebrû", *İA*, V/1, *MEB. Yay.*, Eskişehir 2001, 77.
- Barthold, V.V., *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (haz. Kazım Yaşar Koprıman-İsmail Aka), *TTK. Yay.*, Ankara 2006.
- Başar, Fahameddin, "Fetret Devri", *DİA*, 12, İstanbul 1995, 480-482.
- Baştürk, Sadettin, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu seferlere Karşı Koyma Çabaları", *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, 13-26.
- Baştürk, Sadettin, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Döneminde Mardin ve Mardin'deki Faaliyetleri", *1. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 379-386.
- Bayatlı, Nilüfer, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, *TTK Yay.*, Ankara 1999.
- Behrâmnejâd, Muhsin, *Karakoyunlular Akkoyunlular (İran ve Anadolu'da Türkmen Hanedanları)*, (çev. Serdar Gündoğdu-Ali İçer), *Kronik Yay.*, İstanbul 2019.
- Bekirhan, Mehmet Fatih, *Doğu'nun Beyleri Kara Koyunlular*, Berikan Yay., Ankara 2017.
- Bezer, Gülay Ögün "Şâmî, Nizâmeddin", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 330.
- Beyânî, Şirin, *Târih-i Âl-i Celâyir*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1093.
- Beydilli, Kemal, "Schiltberger", *DİA*, 36, İstanbul 2009, 228
- Beygu, Abdürrahim Şerif, *Ahlat Kitabeleri*, İstanbul 1932.

- Beygu, Abdürrahim Şerif, *Erzurum (Tarihi, Anıtları, Kitabeleri)*, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.
- Biçer, Bekir, “Ortaçağda Kürtler ve Türkler”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, Haziran 2013, 231-261.
- Bilgili, Ali Sinan, “Emir Timur’un Azerbaycan Faaliyetleri”, *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, (ed. Abdulvahab Kara-Ömer İşbilir), Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2007.
- Bilgin, Orhan, “Abdürrezzâk es-Semerkindî”, *DİA*, 1, İstanbul 1988, 299-300.
- Bostan, İdris, “Alıncak”, *DİA*, II, İstanbul 1989, 370.
- Bouvat, Lucien, *L’empire Mongol*, Paris 1927.
- Bouvat, Lucien, “Şâhruh Mirza”, *İA*, XI, İstanbul 1979, 286-288.
- Bozkurt, Nebi, “Mancınık”, *DİA*, 27, Ankara 2003, 564-567.
- Brockelmann, C., “Ebülmaâsin”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, 90-91.
- Brockelmann, C., “Makrîzî”, *İA*, VII, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 206-208.
- Cahen, Claude, “Contribution- L’Histoire du Diyar Bakr Au Quatorzième Siècle”, *Journal Asiatique*, CCXLIII, Paris 1955, 65-100.
- Canaşia, Nikoloz Berdzenişvili Simon, *Gürcüstan Tarihi*, (çev. Hayri Hayrioğlu), (2.Baskı), Sorun Yay., İstanbul 2000.
- Cemiloğlu, İsmet, “Dilimizde ‘Kara’ Kelimesi Hakkında”, *Milli Folklor Dergisi*, 12, 1991, 24, 22-26.
- Cihan, Cihad, “Türklerde Erkeklerin Kulağa Halka veya Küpe Takma Âdeti”, *Dede Korkut İzinde 30 Yıl*, (ed. Alpaslan Demir), Gece Kitaplığı, Ankara 2017, 699-731.
- Cöhce, Salim, “Karakoyunlular Döneminde Ahlat”, *I. Uluslararası Ahlat-Avrasya Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri*, (haz. Oktay Belli-Vedat Evren Belli), İstanbul 2013.
- Çakmak, Mehmet Ali, “Akkoyunlu-Karakoyunlu Mücadeleleri”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25/3, Ankara 2005, 75-105.

- Çatalbaş, Resul, “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3/12, Sonbahar 2011, 49-60.
- Çay, Abdulhalûk, *Anadolu’da Türk Damgası, Koç Heykel-Mezartaşları ve Türkler’de Koç-Koyun Meselesi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1983.
- Çay, Abdulhalûk, *Türk Millî Kültüründe Hayvan Motifleri -I- (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1990.
- Çetin, Altan, “Memlûk Kaynaklarına Göre Mardin”, *1. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 387-398.
- Çay, Abdulhaluk, “Azerbaycan ve Türkler”, *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2002, 89-107.
- Çetin, Halil, *Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin ABC’si*, Kabalcı Yay., İstanbul 1998.
- Çubukçu, Asri, “Ferec”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, 370-371.
- Çuhadar, Mustafa - Yiğit, İsmail, “İbn Tağriberdi”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, 385-388.
- Daş, Abdurrahman, “Ankara Savaşı’nın Sebepleri Açısından Münşeât Mecmualarında Geçen Mektupların Tarihi Değeri”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), TTK Yay., Ankara 2014, 523-542.
- Daş, Abdurrahman, “Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 15, Bahar 2004, 141-167.
- De Guignes, Joseph, *Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Tatarların Tarih-i Umumîsi*, I-III, (çev. Hüseyin Cahid Yalçın), (haz. Erol Kılınç), Ötüken Yay., İstanbul 2018.
- Demir, Mustafa, “İslam Ortaçağı’nda İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34 Erzurum 2007, 255-273.
- Demiroğlu, Ayla, “Behcetü’t-Tevârîh”, 5, *DİA*, İstanbul 1992, 349-350;

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (29. Baskı), Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2012.
- Dilek, Kaan, “Şerefeddin Ali Yezdi”, *DİA*, 38, İstanbul 2010, 550-552;
- Dinparast, Vali, “Ankara Savaşı’nın Başlamasında Celayiroğlu Ahmed ve Kara Yusuf’un Faaliyetleri”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), *TTK Yay.*, Ankara 2014, 627-636.
- Doğan, Belkıs – Doğanay, Aziz, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen Devletlerinde Mimarî ve Sanat Üslûbu Üzerine Bir Değerlendirme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6/1, 2017, 652-682.
- Eğilmez, Savaş - Macit, Ensar, *Bozkırın Son Fatihi Emir Timur (Tarihi ve Avrupa Diplomasisi)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- Eğilmez, Savaş, *Erzurum (Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar)*, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayın., İstanbul 2012,
- Erdem, İlhan-Uyar, Mustafa, “Karakoyunlular: Tarih Sahnesine Çıkışları ve Kökenleri”, *Türkler*, 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 861-868.
- Erdem, İlhan-Uyar, Mustafa, “Akkoyunlular-Akkoyunluların Tarihi Sahnesine Çıkışı”, *Türkler*, 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 873-881.
- Erdem, İlhan, “İlk Dönem Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38, 2005, 1-10.
- Erdem, İlhan - Paydaş, Kazım, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset-Teşkilat-Kültür)*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- Erdem, İlhan, “Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Ordularına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, 24/37, Ankara 2005, 57-77.
- Erdem, İlhan, “Ak-Koyunlu Devletinin Kurucusu Kara-Yülük Osman Bey’in Hayatı ve Faaliyetleri (?-1435)”, *DTCTF Dergisi*, 34/1-2, Ankara 1990, 99-108.
- Erkoçoğlu, Fatih, “Arap Kaynaklarında Yıldırım Bayezid”, *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı*, (ed. Mustafa Alkan), *TTK Yay.*, Ankara 2014, 9-31.

- Ersan, Mehmet, *XII-XV. Yüzyıllar Arasında Oğuzlar'ın Döğer Boyu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.
- Ersan, Mehmet- Alican, Mustafa, *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri*, (2.Baskı), Timaş Yay., İstanbul 2017.
- Erşahin, Seyfettin, *Akkoyunlular: Siyasal, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, Ankara 2002.
- Esin, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- Geyikoğlu, Hasan, *Selçuklulardan Safevîler'e Sa'd-Çukuru*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1998.
- Geyikoğlu, Hasan, "Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü Çevresindeki Faaliyetleri ve Günümüze Ulaşabilen Kültürel Mirasları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum 2008, 207-226.
- Golden, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (çev. Osman Karatay), (8. Baskı), Ötüken Yay. İstanbul 2018.
- Göde, Halil Altay, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi Adlı Eserinin Çeviri ve İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1993.
- Gögebakan, Göknur, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hâkimiyetine Giriş", *Türkler*, 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 459-467.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Müneccim-Başı", *İA*, VIII, Eskişehir 2001, 801-806;
- Göksu, Erkan, "İbn Tağrıberdi ve Tarihçiliği", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (A Jurnal of Oriental Studies), VIII/26, 2008, 70-77
- Gömeç, Saadettin Yağmur, "Türk Kültüründe At", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2016, 819-834.
- Gördegir, Ercan, *Olcaytu Han ve Zamanı (1304-1316)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.
- Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1969.

- Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu (Attila, Cengiz Han, Timur)*, (çev. Reşat Uzmen), Ötüken Yay., İstanbul 2006.
- Gül, Muammer, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Tarihî Arka Plan ve XIII-XIV. Yüzyıl Moğol Hâkimiyeti)*, (2. Baskı), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010.
- Günaltay, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, Endülüs Yay., İstanbul 1991.
- Gündüz, Tufan, *Bozkırın Efendileri (Türkmenler Üzerine Makaleler)*, (6. Baskı), Yeditepe Yay., İstanbul 2018.
- Gürbüz, Adnan, “16-17. Yüzyıllarda Mardin Kalesi” *1. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, (ed. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş), İstanbul 2006, 299-308.
- Gürün, Kâmuran, *Türkler ve Türk Devletleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- Güven, Melek Sarı, “Ermeni Kaynaklarına Göre Armaş ve Ermeniler”, *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2016, 1393-1400.
- “Hâfız-ı Ebrû”, *DİA*, 15, İstanbul 1997, 89-90.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Ankara Savaşı”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, 210-211.
- Haykırın, Kemal Ramazan, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
- Hışıyeva, Seadet, “Hurufilik Kaynaklarında Türkçe ve Farsçanın Statüsü Sorunu”, *Birinci Uluslararası Dünya Dili Türkçe Bilgi Şöleni Sempozyumu (20-21 Kasım 2008)*, TDK Yay., Ankara 2011, 595-611.
- Hinz, Walter, “Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tetkiki”, (Çev. Mehmet Altay Köymen, *Belleten*, VI, Ankara 1942, 85-126.
- İlgürel, Mücteba, “Evliya Çelebi”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, 529-533.
- İnalcık, Halil, “Osmanlılar'da Saltanat Verâseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV/ 1, Ankara 1959, 69-94.

- İnalçık, Halil, “Mehmed I”, *DİA*, 28, Ankara 2003, 391-392.
- İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, (haz. Osman Turan), *TTK Yay.*, Ankara 2007.
- İpşirli, Mehmet, “Tâcü't-Tevârîh”, *DİA*, 39, İstanbul 2010, 357-359.
- Kafalı, Mustafa, “Timur”, *İA*, XII/1, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 336-346.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, (34. Baskı), *Ötüken Yay.*, İstanbul 2012.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, *Ötüken Yay.*, İstanbul 2014.
- Kafesoğlu, İbrahim, “İbn Arabşah”, *İA*, 5/2, Eskişehir 2001, 698-701.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Ahsenü't- Tevârîh”, *DİA*, 2, İstanbul 1989, 180;
- Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, *Say Yay.*, (3.baskı), İstanbul 2017.
- Kanat, Cüneyt, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1996.
- Kaya, Abdullah, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, 293-326.
- Keleş, Erol, “Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu-Timurlu Mücadelesi ve Eleşkirt Meydan Muharebesi”, *Vakanüvis –Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (Kafkasya Özel Sayısı), Sakarya 2017, 218-236.
- Kemaloğlu, İlyas, “Toktamış Han”, *DİA*, 41, İstanbul 2012, 231-232.
- Kemaloğlu, İlyas, “Yarlık”, *DİA*, 43, İstanbul 2013, 334-335.
- Kesik, Muharrem, “Muînüddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, 31, İstanbul 2006, 91-93.
- Kılıç, Orhan, *XVI. Yüzyılda Adilceviz ve Ahlat (1534-1605)*, Tamga Yayıncılık, Ankara 1999.
- Kılıç, Orhan, Van Ulu Camii'nin Tarihi Hakkında”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 130, İstanbul 1997, 56-60.

- Kılıç, Orhan, “1571 Tarihli Mufassal Evkaf Tahrir Defterine Göre Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 24, İstanbul 2004, 243-256.
- Kırpık, Güray, “Ortaçağın Son Yüzyılında Mühim Tarihçiler ve Eserleri (1353-1453)”, *EKEV Akademi Dergisi*, 12/36, Yaz 2008, 133-146.
- Kırzioğlu, Fahrettin, *Kars Tarihi*, I, Işıl Matbaası, İstanbul 1953.
- Kırzioğlu, Fahrettin, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, TTK Yay., Ankara 1992.
- Koçkuzu, Ali Osman, “Aynî”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, 271-272.
- Konyar, Hacer Banu (Paşalıoğlu), *Karakoyunlu Dönemi İmar Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.
- Konukçu, Enver, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1992.
- Konukçu, Enver, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, İstanbul 1993.
- Konukçu, Enver, “Kara Koyunluların Avnik Kalesi”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, 37-42.
- Konukçu, Enver, “Karakoyunlu Temürlü Mücadelesinde Avnik”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, I, Ankara 2002, 371-382.
- Konukçu, Enver, “Clavijo'nun Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu (1404-1405)”, *XI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, Ankara 1994, 795-803.
- Konukçu, Enver, “Cihan Şah”, *DİA*, 7, İstanbul 1993, 536.
- Korkmaz, Fatih, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi ve Celayirli-Timurlu İlişkileri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2017.
- Koprıman, Kâzım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.
- Koyuncuoğlu, Tülay, *İbn İyâs'ın “Bedâi' ez-Zuhûr fî Vekâi' ed-Duhûr” Adlı Eserindeki Ramazanoğulları Beyliği ve Akkoyunlular ile İlgili Kayıtlar*, Ege

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2004.

Köprülü, Fuad, “Alıncak”, *İA*, I, İstanbul 1978, 302-304.

Köprülü, Fuad, “Artuk Oğulları”, *İA*, I, *MEB Yay.*, İstanbul 1978, 617-625.

Köprülü, Fuad “Bayrak”, *DİA*, 5, İstanbul 1992, 247-254.

Köse, Bayram Arif, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı, Erzincan ve Kars, (Coğrafi, Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Açıdan İncelenmesi)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.

Kurtuluş, Rıza, “Muzafferîler”, *DİA*, 31, İstanbul 2006, 419-420.

Küçükkalfa, Ahmet, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, Esas Kitaplar Yay., İstanbul 2011.

Kütük, Ahmet , “İslam/Türk Devlet Ve Toplum Geleneğinde Renkler Ve Anlamları”, *Türkiyat Mecmuası*, 24/2, Güz 2014, 133-170;

Kürkçüoğlu, Erol, *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Güneş Vakfı Yay., Erzurum 2007.

Macit, Ensar, *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2012.

Macit, Ensar, “Timur Ordusunda Kullanılan Ceza Yöntemleri”, *Çeşmi Cihan (Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi)*, 2/2, Kış 2015, 76-87.

Macit, Ensar, *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2017.

Macit, Ensar, “Celâyirîler’de Kadın ve Siyaset”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 11, Güz 2019, 11-36.

Manz, Beatrice Forbes, *Timurlenk (Bozkıların Son Göçebe Fatih)*, (çev. Zuhâl Bilgin), (5. Baskı), Kronik Yay., İstanbul 2018.

Manz, Beatrice Forbes, “Timur ve Hâkimiyeti Sembölü”, (çev. Musa Şamil Yüksel), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2000, 257-272.

Meral, Hasancan, “Mîrza Mîranşâh ve Askerî Faaliyetleri”, *History Studies*, 9/1, Mart 2017, 145-156.

- Miroğlu, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, (2. Baskı), TTK Yay., Ankara 2014.
- Miroğlu, İsmet, "Erzincan", *DİA*, 11, İstanbul 1995, 318-321.
- Minorsky, V., "The Clan Of The Qara-Qoyunlu Rulers", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, TTK Yay., Ankara 2010, 391-395.
- Minorsky, V., "Thomas of Metsop On The Timurid-Turkman Wars", *The Turks, Iran and the Caucasus in the Middle Ages*, London 1978, 1-26.
- Minorsky, V., "Üveys", *İA*, XIII, MEB. Yay., Eskişehir 2001, 133-135.
- Minorsky, V., "Tebriiz", *İA*, XII/1, Eskişehir 2001, 82-98.
- Minorsky, V., "Mardin", *İA*, VII, MEB Yay., İstanbul 1987, 319.
- Minorsky, V., "Jihan-Shah Qara-Qoyunlu and His Poetry", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 16/2, 1954, 271-297.
- Minorsky, V., "Kara Koyunlu Cihanşah Ve Şiirleri", (çev. Mine Erol), *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, Ankara 1971, 153-180.
- Minorsky, V., "A Soyurghal of Qasim b. Jahangir Aqqoyunlu (903/1498)", *Bulletin of the School of Oriental Studies*, IX/4, 1939, 927-960.
- Mîr Ca'ferî, Hüseyin, *Târîh-i Tehevvulât-ı Siyâsî, İctimâ'î, İktisâdî ve Ferhengi-i İrân Der Devre-i Timûriyân ve Türkmânân*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı İsfahân, Tahran 1390.
- Muhammedoğlu, Aliyev Salih, "Hasan-ı Rûmlú", *DİA*, 16, İstanbul 1997, 346-347.
- Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, (ed. İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil), İSAR Vakfı Yay., İstanbul 1999.
- Necefli Tofiq, *Qaraqoyunlu ve Aqqoyunlu Devletlerinin Tarixi Müasir Türk Tarixşünaslığında*, Bakü 2000.
- Oğuz Kağan Destanı*, (haz. W. Bang- G.R. Rahmeti), Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, I, (5. Baskı), TTK Yay., Ankara 2010.

- Ögel, Bahaeddin vd., *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, Boğaziçi Yay., Ankara 1992.
- Özcan, Abdülkadir, “Neşri”, *DİA*, 33, İstanbul 2007, 20-22.
- Özcan, Abdülkadir, “Oruç b. Âdil”, *DİA*, 33, İstanbul 2007, 425-426.
- Özen, Firdevs, “İlhanlılar Devrinde Erzurum”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 56/2, 2016, 256-286.
- Özer, Yusuf Ziya, “Timur’un yaptığı İşlere Toptan Bakış”, *Belleten*, IX/, 36, Ankara 1945, 423- 467.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Ortaçağda İran: Zaman ve Mekân”, *Name-i Aşina*, VI/17-18, Ankara 2004, 83-114.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Şeref Han”, *DİA*, 38, İstanbul 2010, 548-550.
- Özgüdenli, Osman Gazi-Naskali, Esko, “Karakoyunlu ve Akkoyunlu Sikkeleri”, *Anadolu’da Paranın Tarihi*, (ed. Bülent Arı), Ankara 2011, 156-161.
- Öztürk, Kemal, “Van Ulu Camii’nde Büyük Selçuklu Süsleme Repertuarından İzler”, V. *Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, (ed. Oktay Belli), Van 2009, 282-287.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Kürttürkleri ve Türkmenler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1983.
- Paydaş, Kâzım, *Akkoyunlu Devlet Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.
- Paydaş, Kâzım, “Timur’un Gürcistan Seferleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16/1, Elazığ 2006, 419-437.
- Paydaş, Kâzım, “Timurlu ve Türkmenler’in Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40, Ankara 2006, 113-140.
- Paydaş, Kâzım, “Moğol ve Türk İslâm Devletlerinde Suyurgal Uygulaması”, *Bilig*, 39, Güz 2006, 195-218.
- Polat, Kader, *V. Ve XV. Yüzyıllar Arasında Tebriz*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2010.

- Pritsak, Omeljan, “Studie Zur Türkischen Rechtssymbolik”, *Zeki Velidi Togan’a Armağan, TTK Yay.*, Ankara 2010, 239-263.
- Roemer, Hans, “Timurlular”, *İA*, 12/1, *MEB Yay.*, İstanbul 1979, 346-370.
- Rostami, Fatemoh, “İlhanlıların Siyasi İlişkilerinde Oyrat Emirlerinin Rolü”, (çev. Aytaç Kaya), *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, Ekim 2018, 225-242.
- Roux, Jean Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- Sara Hanım Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Dövleti (VI-XVI Eserler)*, Avrasiya Press, Bakı 2006.
- Saray, Mehmet, “Bedahşan”, *DİA*, 5, İstanbul 1992, 291-292.
- Semenov, A. A., “Gûr-i Emîr Türbesinde Timur’un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri”, (çev. Abdülkadir İnan), *Belleten*, XXIV/93-96, Ankara 1960, 139-163.
- Sevim, Ali - Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, II, *TTK Yay.*, Ankara
- Sobernheim, M., “Ferec”, *İA*, IV, Eskişehir 2001, 554-555;
- Sohrabiabad, Hamidreza – Akın, Bülent, “Tarihi Bulgular ve Hakîki’nin Bilinmeyen Şiirlerinden Hareketle Karakoyunluların Mezhebi Eğilimleri Üzerine Yeni Tespit ve Görüşler”, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 19, Köln 2019, 719-224.
- Solmaz, Gürsoy, “Avnik Kalesi”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, 13, Erzurum 1999, 287-298.
- Sözen, Metin, *Anadolu’da Akkoyunlu Mimarisi*, İstanbul 1981.
- Suçıkar, Tarkan, *XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, (2. Baskı), Panama Yay., Ankara 2019.
- Sümer, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, Ankara 1969, 1-147.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, (3. Baskı), Ana Yay., İstanbul 1980.
- Sümer, Faruk, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah’a Kadar)*, I, (3.Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 1992.
- Sümer, Faruk, “Kara-Koyunlular”, *İA*, VI, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 292-305.

- Sümer, Faruk, “Döğer”, *DİA*, 9, İstanbul 1994, 514-515.
- Sümer, Faruk, “İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir”, *Bellekten*, LIII/206, 1989 Nisan Ankara, 175-197.
- Sümer, Faruk, “Ahmed Celâyir”, *DİA*, 2, İstanbul 1989, 53-54.
- Sümer, Faruk, “İğdiş”, *DİA*, İstanbul 2000, 524-525.
- Sümer, Faruk, “Döğerlere Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, 10, 1953, 139-158.
- Sümer, Faruk, “Doğu Anadolu’da Moğol ve Türkmen Devirlerine Ait Bazı Tarihî Yapılar Hakkında Düşünceler”, *Bellekten*, LIV/210, Ankara 1990, 631-639.
- Sümer, Faruk, *Safevî Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinden Anadolu Türklerinin Rolü*, (3. Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 2018.
- Şahinoğlu, M. Nafiz, “Alâüddeve-i Simnânî”, *DİA*, II, İstanbul 1989, 345-347.
- Şentürk, Lütfi – Yazıcı, Seyfettin, *İslam İlmihali*, (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı *Yay.*, Ankara 2012.
- Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) *Yay.*, İstanbul 1998.
- Seyyid, Eymen Fuâd, “Makrîzî”, *DİA*, 27, Ankara 2003, 448-451
- Talay, Aydın, *Bizim Eller Van*, İstanbul 1988.
- Taneri, Aydın, “Ca’ber Kalesi”, *DİA*, 6, İstanbul 1992.
- Tarhan, Taner, “Van Kalesi’nin ve Eski Van Şehrinin Tarihi-Milli Park Projesi Üzerinde Ön Çalışmalar: Anıt Yapılar”, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 20-24 Mayıs 1985 Ankara, 297-355.
- Taşcı, Kemal, *İspir ve Çevresinin Ortaçağ Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2008.
- Taşcı, Kemal, “Ahıska Bölgesinin Türkleşmesine Kara-Koyunlu ve Ak-Koyunlu Devletlerinin Gürcistan Siyasetinin Etkisi”, *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiriler*, II, Erzincan 2017, 597-612.
- Taştemir, Mehmet, “Mardin”, *DİA*, 28, İstanbul 2003, 43-48.

- Tauer, Felix, “Timurlular Devrinde Tarihçilik”, (çev. Ahmet Ateş), *Bellekten*, XXIX/113-116, Ankara 1965, 49-69;
- Tekindağ, Şehabettin, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı: (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1961.
- Tekindağ, Şehâbeddin, “Neşri”, *İA*, IX, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001; 214-216.
- Tezcan, Nuran, “Seyahatnâme”, *DİA*, 37, İstanbul 2009; 16-19.
- Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, (3. Baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.
- Togan, Z. Velidî, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.
- Togan, Z. Velidî, “Azerbaycan”, *İA*, II, *MEB Yay.*, İstanbul 1979, 91-118.
- Togan, Z. Velidî, “Hândmîr”, *İA*, V/I, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 210-211.
- Toksoy, Ahmet, “Akkoyunlular ve Erzincan (Uzun Hasan Devrine Kadar)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 35, 2014, 241-262.
- Toksoy, Ahmet, “Ak-Koyunlu-Kara Koyunlu Mücadelesinde Erzincan”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler*, I, Erzincan 2016, 409-413.
- Toksoy, Ahmet, “Kara-Koyunlular”, *Ortak Türk Tarihi*, (ed. Bilgehan Atsız Gökdağ vd.), 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2019, 351-366.
- Top, Mehmet, “Erciş Zortul Kümbeti”, *Dünyada Van*, 16, Ocak/Şubat 1999, 23-26.
- Turan, Osman, *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1941.
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devleti Tarihi*, (11. Baskı), Ötüken Yay., İstanbul 2017.
- Turan, Şerafettin, “Sa'd-ed-din”, *İA*, X, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 27-32.
- Turan, Şerafettin, “Hoca Sâdeddin Efendi”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, 196-198
- Turğut, Vedat, “Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Musul Sancağı Vakıfları”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, (Ortadoğu Özel Sayısı), Sakarya 2016, 163-197.

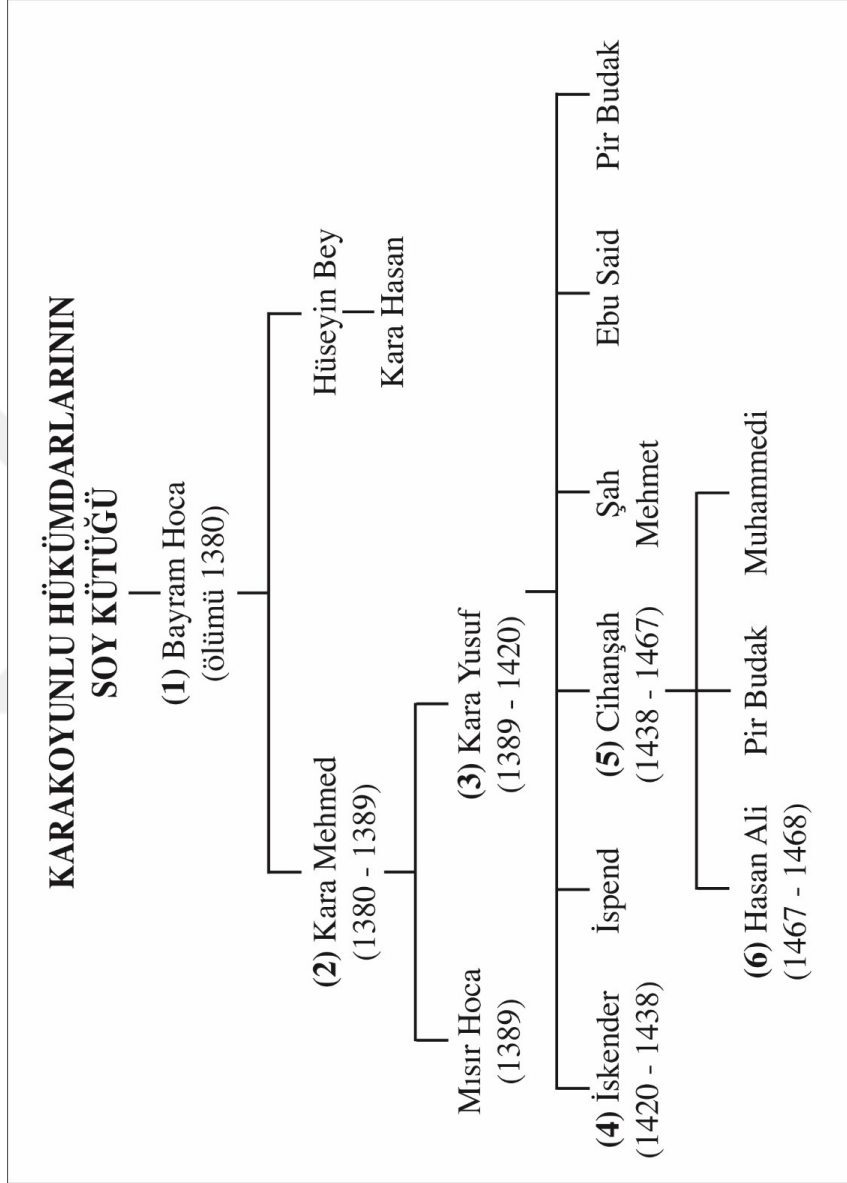
- Tuysuz, Ş. Cem, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2004.
- Türkmen, Mehmed, “Dünden Bugüne Türk Toplumlarında Çevgen/Çöğen/Çevgan/Polo Oyununa Genel Bakış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, Kasım-Aralık 2009, 479-491.
- Uluçam, Abdüsselam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı-Van*, I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Uluçam, Abdüsselam, “Eski Erciş Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı Kazıları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 9/9, Eylül 1998, 119-134.
- Uludağ, Süleyman, “Câmî, Ahmed-i Nâmekî”, *DİA*, 7, İstanbul 1993, 99-100.
- Uludağ, Süleyman, “Harakânî”, *DİA*, 16, İstanbul 1997, 93-94.
- Uludağ, Süleyman, Bâyezîd-i Bistâmî, *DİA*, Ankara 1994, 238-241.
- Unat, Faik Reşit, “Oruç b. Âdil”, *İA*, IX, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 418-419
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, XXXI/124, Ekim 1967, 601-646.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, (7. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2019.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, (5. Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal (Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanlılar, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış)*, (5.Baskı), *TTK Yay.*, Ankara 2014.
- Üçok, Bahriye, *İslam Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Bilge Kültür Sanat Yay., (3. Baskı), İstanbul 2011.
- Üstündağ, Mehlika, *İran'ın Bilinmeyen Hanedanlığı: Muzafferiler*, İraniyat Yay., Ankara 2018.
- Varlık, Mustafa Çetin, “Kara-Koyunlular”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VIII, Çağ Yay., İstanbul 1992, 469-478.

- Wing, Patrcik, *The Jalayirids (Dynastic State Formation In The Mongol Middle East)*, Edinburgh Üniversitesi Yay., Edinburgh 2017.
- Woods, John, *Akkoyunlular (Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme)*, (çev. Sibel Özbudun), Milliyet Yay., İstanbul 1993.
- Yakubovsky, A. Yu., *Altın Ordu ve Çöküşü*, (çev. Hasan Eren), (2.Baskı), Ankara 1976.
- Yakupoglu, Cevdet, “Azerbaycan’ın Hôy Yöresinde Türk Egemenliği (XI-XVI. Yüzyıllar)”, *History Studies*, 10/2, Mart 2018, 177-195.
- Yazıcı, Tahsin, “Şeref ed-Dîn Alî Yezdî”, *İA*, XI, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001; 427.
- Yazıcı, Tahsin, “Mîrhond”, *İA*, VIII, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001; 360-361.
- Yıldırım, Elvin, *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.
- Yıldız, Sara Nur, “Şükrullah”, *DİA*, 39, İstanbul 2010, 257-258
- Yılmaz, Bülent, *Celayirliler Kabile-Devlet*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.
- Yılmaz, Murat, “Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI/60, 2018, 460-481.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Celâyir”, *İA*, III, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 64-65.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Bayezid I.”, *İA*, II, *MEB Yay.*, İstanbul 1979, 368-392.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Akkoyunlular”, *İA*, I, *MEB Yay.*, Eskişehir 2001, 251-270.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Cihân-Şâh”, *İA*, III, Eskişehir 2001, 173-189.
- Yiğit, İsmail, “Şeyh el-Mahmûdî”, *DİA*, 39, İstanbul 2010, 58-60.
- Yuvalı, Abdülkadir, “Ebû Said Bahadır Han”, *DİA*, 10, İstanbul 1994, 218-219.
- Yuvalı, Abdülkadir, “Hasan-ı Büzürg”, *DİA*, 16, İstanbul 1997, 311-312.
- Yuvalı, Abdülkadir, “İlhanlılar”, *DİA*, 22, İstanbul 2000, 102-105.
- Yuvalı, Abdülkadir, “İbn Arabşah”, *DİA*, 19, İstanbul 1999, 314-315.

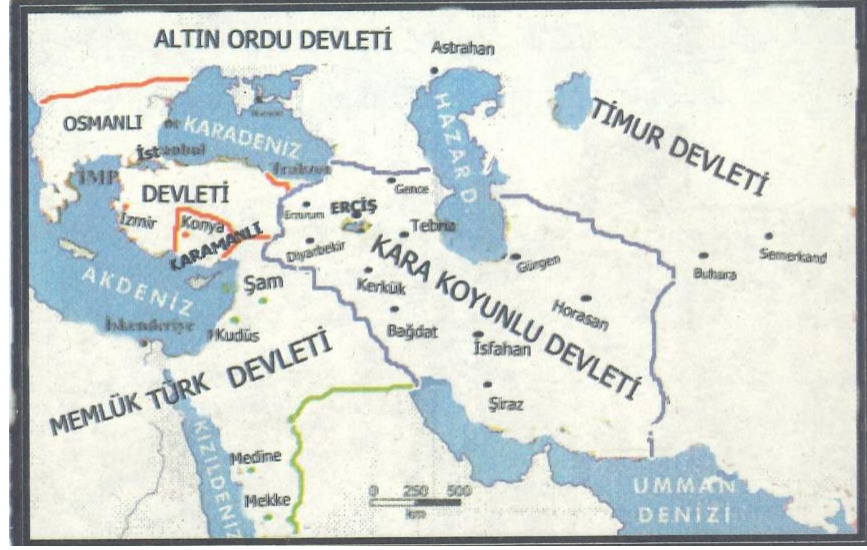
- Yücel, Yaşar, “XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar –Mutahharten ve Erzincan Emirliği”, *Bellelen*, XXXV/140, Ankara 1971, 665-719.
- Yücel, Yaşar, *Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay., Ankara 1989.
- Yücel, Yaşar, “XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmaları -Türkiye ve Yakın-Doğu Üzerinde 1393/94 Timur Tehlikesi-”, *Bellelen*, TTK Yay., XXXVII/146, Ankara Nisan 1973, 159-201.
- Yücel, Yaşar, “Timur Tarihine Dair Araştırmalar -Timur’un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)-”, *Bellelen*, XLII/166, Ankara Nisan 1978, 239-299.
- Yüksel, Musa Şamil, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/1, Temmuz 2010, 351-369.
- Yüksel, Musa Şamil, *el-Makrîzî (Kitâb es-Sulûk) ve İbn Hacer (İnbâ el-Gumr)’de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2001.
- Yüksel, Musa Şamil, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, TTK Yay., Ankara 2009.
- Zeyneloğlu Cihangir, *Şirvanşahlar Yurdu*, İstanbul 1931.
- Zengin, Murat, “Kadı Burhaneddin Ahmed’in Malatya Politikası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/38, Haziran 2015, 450-456.

EKLER

EK-1.Harita, Sikke, Fotoğraf ve Resim

Kara-Koyunlular'ın Soy Kütüğü

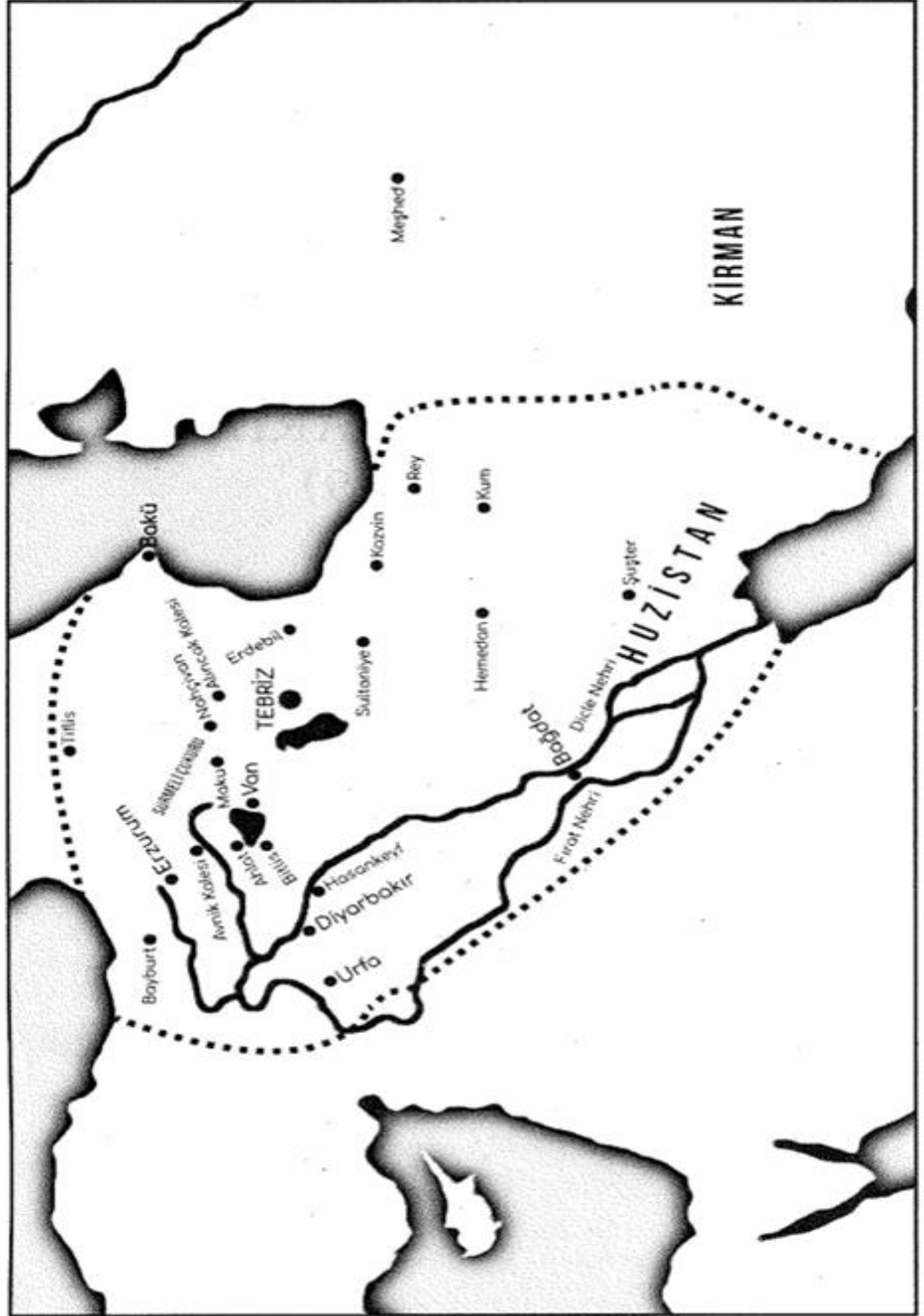
Harita 1. Kara-Koyunlu Devleti Sınırları

(Mehmet Fatih Bekirhan, *Doğu'nun Beyleri Kara Koyunlular*, Berikan Yay., Ankara 2017, 230.)

Harita 2. Kara-Koyunlu Devleti Sınırları

(Arslan Tekin, *Türk'ün Tarihi*, Kariyer Yay., İstanbul 2019, 425.)

Harita 3. Kara-Koyunlu Devleti Sınırları

(Behrâmnejâd, *Karakoyunlular Akkoyunlular*, 26.)

Resim 1. Kara Yusuf'un Şirvanşahlarla Mücadelesi (Azerbaycan Tarih Müzesi)

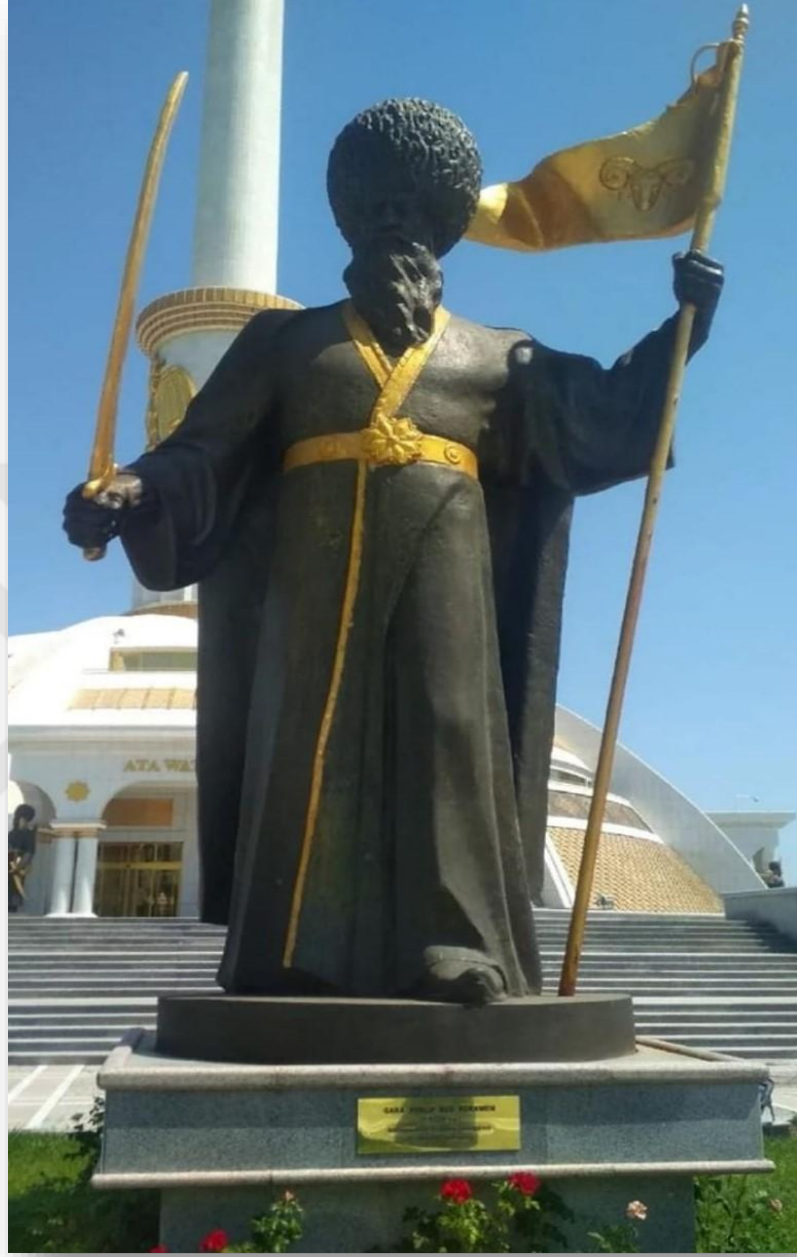
(Ahmet Toksoy, "Kara-Koyunlular", *Ortak Türk Tarihi*, (ed. Bilgehan Atsız Gökdağ vd.), 4, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2019, 357.)

Fotoğraf 1. Kara Yusuf'un Oğlu Pir-Budak ile müşterek Bastırdığı Gümüş Sikke

(Darp Yeri: Bitlis)

(Osman Gazi Özgüdenli-Esko Naskali, "Karakoyunlu ve Akkoyunlu Sikkeleri", *Anadolu'da Paranın Tarihi*, (ed. Bülent Arı), Ankara 2011, 158.)

Fotoğraf 2. Kara Yusuf'un Önemli Türk Büyükleri Kapsamında Dikilen Heykeli
(Türkmenistan/Aşkabat/Bağımsızlık Anıtı)

Fotoğraf 3. Heykelin Künyesi

(Türkmen Kara Yusuf Bey (?-1420) Karakoyunlu Türkmen Devleti'nin En Önemli Padişahı)

Fotoğraf 4. Türkmenistan Merkez Bankası Tarafından Bastırılan Hatıra Parası

Fotoğraf 5. Kara Yusuf'un Hayatını Konu Edinen Tarihî Roman

(Mahmud İsmailov, *Kara Yusuf*, Bakü 1991.)

Fotoğraf 6. Kara Yusuf (Zortul) Kümbeti'nin 2011 Van Depremi'nden Önceki ve Sonraki Hali

(Bekirhan, *Doğu'nun Beyleri Kara Koyunlular*, 231.)

Fotoğraf 7. Bugün Van Gölü Suları altında kalan Kara Yusuf Zaviyesi'nin Bulunduğu Eski Erciş Kalesi (1994)

(Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı-Van*, 181.)

Fotoğraf 8. Van Ulu Cami

(Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı-Van*, 28.)

Fotoğraf 9. Kadem Paşa Hatun Kümbeti (Erciş)

(Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi ve Mimarlığı-Van*, 188.)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Merve KAZANASMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum, 25/04/1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	merve_kazanasmaz@hotmail.com
Tarih	2019